



Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»



Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑ ΤΟ 2000 ΠΕΡΙΟΔΟ: ΈΚΤΑΣΗ, ΑΙΤΙΑ, ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

Σοφία Μυστακίδου

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος
Ειδίκευσης στη Δημόσια Οικονομική και Πολιτική.

Αιγάλεω, 2023



Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»



**Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑ
ΤΟ 2000 ΠΕΡΙΟΔΟ: ΈΚΤΑΣΗ, ΑΙΤΙΑ, ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ**

Σοφία Μυστακίδου, Α.Μ.:21026

Επιβλέποντες: Ομότιμος Καθηγητής Ιωάννης Βαβούρας,
Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια Χαρά Βαβούρα

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος
Ειδίκευσης στη Δημόσια Οικονομική και Πολιτική.

Αιγάλεω, 2023



University of West Attica

School of Administration, Economic, and Social Sciences

Department of Accounting & Finance

M.Sc. in Public Economics and Policy



**THE EVOLUTION OF UNEMPLOYMENT IN GREECE AFTER
THE YEAR 2000: EXTENT, CAUSES, CONSEQUENCES**

Sofia Mystakidou, R.N.:21026

Supervisors: Professor Emeritus Ioannis Vavouras,
Post-Doctoral Researcher Chara Vavoura

Master Thesis submitted to the Dept. of Accounting & Finance of the University of West Attica in partial fulfilment of the requirements for the degree of M.Sc. in Public Economics and Policy

Aigaleo, Greece, 2023

Σε εμένα για να θυμίζει ότι ποτέ δεν είναι αργά.



Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής

Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»



Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑ ΤΟ 2000

ΠΕΡΙΟΔΟ: ΈΚΤΑΣΗ, ΑΙΤΙΑ, ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής

Εγκρίθηκε από την εξεταστική επιτροπή την 4/5/2023

Α/α	ΟΝΟΜΑ ΕΠΩΝΥΜΟ	ΒΑΘΜΙΔΑ/ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΨΗΦΙΑΚΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗ
1.	Χαρίκλεια Βαβούρα	Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο,	
2.	Αλίνα Χυζ	Καθηγήτρια Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	
3.	Ανδρέας Αλεξόπουλος	Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στον καθηγητή μου κο Βαβούρα Ιωάννη για την παροχή των πολύτιμων συμβουλών και επισημάνσεων κατά την επίβλεψη της εργασίας μου.

Επιπλέον θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος για τη συμβολή τους στην απόκτηση πολύ σημαντικών γνώσεων.

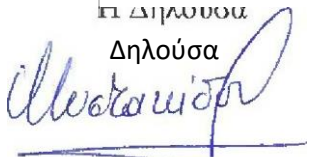
Τέλος, μέσα από την καρδιά μου, ευχαριστώ την οικογένεια μου για τη συμπαράσταση και ενθάρρυνση που μου προσφέρει όλα αυτά τα χρόνια.

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Μυστακίδου Σοφία του Κωνσταντίνου, με αριθμό μητρώου (per) 21026 φοιτήτρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δημόσια Οικονομική και Πολιτική» του Τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής της Σχολής Διοικητικών , Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή τα περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως να χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Η Δηλώσου
Δηλούσα


**Η εξέλιξη της ανεργίας στην Ελλάδα κατά τη μετά το 2000 περίοδο:
έκταση, αίτια, συνέπειες**

Περίληψη

Η ανεργία είναι ένα φαινόμενο που μαστίζει την ελληνική κοινωνία εδώ και πολλές δεκαετίες. Η εξέλιξή της μετά το 2000 χαρακτηρίστηκε από έντονες διακυμάνσεις, ακολουθώντας τις έντονες προκλήσεις με τις οποίες ήρθε αντιμέτωπη η ελληνική οικονομία. Αποκορύφωμα αυτών των διακυμάνσεων ήταν η περίοδος της κρίσης χρέους της χώρας και συγκεκριμένα η μετά το 2010 περίοδος με την κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας. Η κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας οδήγησε την ανεργία σε πρωτοφανή ύψη, ενώ ο περιορισμός της πραγματοποιείται μέχρι σήμερα με πολύ αργούς ρυθμούς, αφού πέρα από τις συνέπειες της ανεπαρκούς ζήτησης υπάρχει το εμπόδιο των διαρθρωτικών αδυναμιών που υπήρχαν στην αγορά εργασίας και πριν την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης. Η αδήλωτη απασχόληση αποτελεί άλλον έναν ανασταλτικό παράγοντα, στην προσπάθεια των φορέων οικονομικής πολιτικής για την εύρεση διεξόδου στο πρόβλημα.

Σημαντικοί Όροι: ανεργία, οικονομική κρίση, ανεπαρκής ζήτηση, αγορά εργασίας, διαρθρωτικές αδυναμίες, αδήλωτη απασχόληση

**The evolution of unemployment in Greece after the year 2000: extent,
causes, consequences**

Abstract

Unemployment is a phenomenon that has plagued Greek society for many decades. Its evolution after 2000 was characterized by strong fluctuations, following the strong challenges faced by the Greek economy. The peak of these fluctuations was the period of the country's debt crisis, specifically the post-2010 period with the decline in total economic activity. The decline in economic activity has led to unprecedented heights of unemployment, while its reduction has so far been carried out at a very slow pace, since in addition to the consequences of insufficient demand there is the obstacle of the structural weaknesses that existed in the labor market even before the appearance of the economic crisis. Undeclared employment is another inhibiting factor in the effort of economic policy bodies to find a way out of the problem.

Important Keywords: unemployment, economic crisis, insufficient demand, labor market, structural weaknesses, undeclared employment

Περιεχόμενα

Περίληψη

Abstract

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ανεργία

1.1	Εισαγωγή	1
1.2	Οι έννοιες της πλήρους απασχόλησης και της ανεργίας	2
1.3	Ταξινομήσεις της ανεργίας	5
1.3.1	Διακρίσεις της ανεργίας με βάση τη διάρκειά της	11
1.3.2	Διακρίσεις της ανεργίας με βάση τη διάρθρωσή της	12
1.4	Συγκαλυμμένη ανεργία, λανθάνουσα ανεργία και αδήλωτη απασχόληση	12
1.5	Απασχόληση και εθνικό προϊόν	13
1.6	Θεωρητικό πλαίσιο και ορισμοί αναφορικά με το εργατικό δυναμικό	14
1.6.1	Μεταβολές εργασιακής κατάστασης και διακρίσεις της απασχόλησης	17
1.7	Κοινωνικό κόστος της ανεργίας	18
1.8	Ανακεφαλαίωση	20

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ανεργία στην Ελλάδα μετά το 2000

2.1 Εισαγωγή	21
2.2 Η ανεργία στην Ελλάδα την περίοδο 2000–2008 και τα αίτια πρόκλησής της	22
2.2.1 Αναντιστοιχία ζήτησης και προσφοράς ατόμων με υψηλά προσόντα	23
2.2.2 Η αποτυχία των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης	25
2.2.3 Υψηλή νομική προστασία και μη μισθολογικό κόστος εργαζομένων	27
2.2.4 Η ακαμψία της αγοράς εργασίας	27
2.2.5 Ο ρόλος των μεταναστών	28
2.2.6 Συμπέρασμα	29
2.3 Η οικονομική πραγματικότητα στην Ελλάδα την περίοδο της κρίσης	29
2.3.1 Η εξέλιξη της ανεργίας στην Ελλάδα κατά την περίοδο της κρίσης	33
2.3.2 Η μεγέθυνση της μακροχρόνιας ανεργίας την περίοδο της κρίσης	37
2.3.3 Η εξέλιξη της απασχόλησης κατά την περίοδο της κρίσης	40
2.3.4 Τα αίτια της υπερβολικής αύξησης των ποσοστών ανεργίας ως απόρροια της ύφεσης	51
2.3.5 Ο ρόλος της εσωτερικής υποτίμησης στην αύξηση της ανεργίας στην Ελλάδα	55
2.4 Η ελληνική αγορά εργασίας μετά την κρίση και οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης	56
2.5 Αδήλωτη εργασία στην Ελλάδα	59
2.5.1 Έκταση και φύση της αδήλωτης οικονομίας στην Ελλάδα	61
2.6 Ανακεφαλαίωση	62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ανεργία των νέων στην Ελλάδα μετά το 2000

3.1 Εισαγωγή	64
3.2 Συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό και οικονομικά μη ενεργοί νέοι	65
3.3 Οικονομικά ενεργοί νέοι	70
3.4 Εξέλιξη και ανάλυση της ανεργίας των νέων από το 2000 μέχρι την κρίση	74
3.4.1 Ανεργία των νέων ανά περιφέρεια	78
3.4.2 Ανεργία των νέων ανά φύλο	82
3.4.3 Απολύσεις και νέοι	88
3.5 Συνέπειες από την αύξηση της ανεργίας των νέων στην Ελλάδα κατά την περίοδο της κρίσης	92
3.6 Η ανεργία των νέων στην Ελλάδα από τα χρόνια της κρίσης έως σήμερα	96
3.6.1 Εξέλιξη του εκπαιδευτικού επιπέδου των νέων από την κρίση έως σήμερα	101
3.6.2 Ανεργία και εκπαίδευση μετά την κρίση	103
3.6.3 Ανεργία και φύλο από την κρίση και μετά	105
3.6.4 Ανεργία και εθνικότητα	106
3.6.5 Ανεργία και χρόνος αναζήτησης εργασίας μετά το ξέσπασμα της κρίσης	108
3.6.6 Ανεργία και αστικότητα	109
3.7 Ανακεφαλαίωση	111

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Ερευνητικό μέρος

4.1 Σκοπός της έρευνας	113
4.2 Μεθοδολογία έρευνας	113

4.3 Μεθοδολογία στατιστικής ανάλυσης	114
4.4 Χαρακτηριστικά του δείγματος	114
4.5 Αποτελέσματα Έρευνας	114
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Συμπεράσματα της μελέτης	
5.1 Συμπεράσματα Θεωρητικού Μέρους	145
5.2 Συμπεράσματα Ερευνητικού Μέρους	147
5.3 Προτάσεις Πολιτικής	148
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	150
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	153

Κατάλογος Πινάκων

4.1 Φύλο συμμετεχόντων στην έρευνα	114
4.2 Ηλικία συμμετεχόντων στην έρευνα	115
4.3 Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων στην έρευνα	117
4.4 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	118
4.5 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	120
4.6 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	122
4.7 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	124
4.8 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	126
4.9 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	128
4.10 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	130
4.11 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	132
4.12 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	134
4.13 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	136
4.14 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	138
4.15 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	140
4.16 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	142

Κατάλογος Σχημάτων

1.1 Η ταξινόμηση των ατόμων εργάσιμης ηλικίας σε απασχολούμενους, ανέργους και μη εργατικό δυναμικό

Κατάλογος Διαγραμμάτων

1.1 Οι έννοιες της πλήρους απασχόλησης και της ανεργίας	3
1.2 Η αντιμετώπιση της ακούσιας ανεργίας	7
2.1 Διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών ανεργίας για την ηλικιακή ομάδα 15-64 ετών	23
2.2 Κατανομή της απασχόλησης στους διαφορετικούς κλάδους της οικονομίας για το πρώτο τρίμηνο του 2008	32
2.3 Διαχρονική εξέλιξη του ελληνικού ΑΕΠ	33
2.4 Διαχρονική εξέλιξη του συνολικού ποσοστού ανεργίας στην Ελλάδα	34
2.5 Διαχρονική εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην Ελλάδα ανά φύλο	35
2.6 Διαχρονική εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην Ελλάδα για τους άνδρες 40-64 και 50-64 ετών	36
2.7 Διαχρονική εξέλιξη της ανεργίας των νέων: Ελλάδα, ΕΕ-28	37
2.8 Διαχρονική εξέλιξη του ποσοστού των μακροχρόνια ανέργων στην Ελλάδα	38
2.9 Διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών απασχόλησης των ηλικιακών ομάδων 15-24, 15-64 και 25-64	40
2.10 Διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών απασχόλησης ανά φύλο για την ηλικιακή ομάδα 15-64 ετών	40
2.11 Διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών συμμετοχής στην αγορά εργασίας για την ηλικιακή ομάδα 15-64 ετών ανά φύλο και ανά εθνικότητα	41
2.12 Διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών συμμετοχής στην αγορά εργασίας των ανδρών 40-64 και 15-64 ετών	42
2.13 Ποσοστά συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό ανά φύλο και ανά ηλικία για τις ηλικιακές ομάδες 15-24 και 25-64 ετών	43
2.14 Μέσος αριθμός των πραγματικών εβδομαδιαίων ωρών εργασίας στη βασική απασχόληση	44
2.15 Μέσος αριθμός των πραγματικών εβδομαδιαίων ωρών εργασίας σε δεύτερη απασχόληση ανά φύλο	45
2.16 Διαχρονική εξέλιξη των συμβάσεων μερικής απασχόλησης ως ποσοστό του συνόλου της απασχόλησης	46
2.17 Μη εθελοντική μερική απασχόληση ως ποσοστό της συνολικής μερικής απασχόλησης	47
2.18 Προσωρινά απασχολούμενοι ως ποσοστό του συνολικού αριθμού απασχολούμενων	48

2.19 Συγκριτική μεταβολή των ποσοστών απασχόλησης ανά κλάδο μεταξύ των διαστημάτων 2010 Q1 – 2014 Q1 και 2008 Q1 – 2014 Q1	49
2.20 Διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών ανεργίας συνολικά και ανά φύλο για την ηλικιακή ομάδα 15-74 ετών	57
2.21 Διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών ανεργίας ανά ηλικία: 15-24 και 25-74 ετών	58
2.22 Διαχρονική εξέλιξη του αριθμού των απασχολουμένων, των ανέργων και των ατόμων εκτός εργατικού δυναμικού σε χιλιάδες	59
3.1 Ποσοστό των νέων ηλικίας 15-24 ετών που συμμετέχουν στο εργατικό δυναμικό	65
3.2 Συμμετοχή των νέων στο εργατικό δυναμικό πριν από την κρίση	66
3.3 Δείκτης NEET ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού και ως ποσοστό του πληθυσμού	67
3.4 Συμμετοχή των νέων στην εκπαίδευση πριν από την κρίση	68
3.5 Ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό κατά τη διάρκεια της κρίσης	70
3.6 Ποσοστό απασχόλησης κατά τη διάρκεια της κρίσης	71
3.7 Νέοι ηλικίας 15-24 ετών ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού	72
3.8 Ποσοστό απασχόλησης των νέων 15-24 ετών ανά επίπεδο εκπαίδευσης	73
3.9 Ποσοστό ανεργίας των νέων 15-24 ετών ανά επίπεδο εκπαίδευσης	74
3.10 Διαχρονική εξέλιξη της ανεργίας των νέων	75
3.11 Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας ανά τρίμηνο κατά τη διάρκεια της κρίσης	76
3.12 Μεταβολή της ανεργίας μεταξύ δ' τριμήνου 2011 και δ' τριμήνου 2010	76
3.13 Ποσοστά ανεργίας νέων 15-24 ετών ανά περιφέρεια για το έτος 2000	80
3.14 Μεταβολή των ποσοστών ανεργίας των νέων 15-24 ετών ανά περιφέρεια κατά την περίοδο 2000-2010	80
3.15 Ποσοστά ανεργίας των νέων ανά φύλο για το 2000: ΕΕ-28, ΕΕ-15, Ελλάδα	83
3.16 Μεταβολή των ποσοστών ανεργίας ανά φύλο κατά τη διάρκεια της περιόδου 2000-2010	83
3.17 Ανεργία των νέων συνολικά και ανά φύλο: Ελλάδα, ΕΕ-15, ΕΕ-28	84
3.18 Ανεργία των νέων ηλικίας 15-24 ετών ανά φύλο και ανά περιφέρεια για το έτος 2000	85
3.19 Μεταβολή της ανεργίας των νέων 15-24 ετών ανά φύλο και ανά περιφέρεια κατά την περίοδο 2000-2010	86
3.20 Ανεργία των νέων ηλικίας 15-29 ετών, συνολική και ανά φύλο για τα έτη 2010-2012	87

3.21 Ανεργία των νέων ηλικίας 15-24 ετών, συνολική και ανά φύλο για τα έτη 2010-2012	87
3.22 Ποσοστό απολύσεων ανά φύλο για τα έτη 2011 και 2012	88
3.23 Δείκτης μεριδίου των απολυμένων κάτω των 30 ετών ως προς το σύνολο των απολυμένων	89
3.24 Δείκτης μακροπρόθεσμης ανεργίας των νέων κάτω των 30 ετών	90
3.25 Πρόθεση των νέων για ενασχόληση με την επιχειρηματικότητα (Μάιος 2011)	93
3.26 Επιθυμία των νέων για επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (Μάιος 2011)	94
3.27 Πρόθεση των νέων για εργασία στο εξωτερικό (Μάιος 2011)	95
3.28 Ανεργία νέων 15-29 ετών σε επιλεγμένες χώρες (2002-2019)	97
3.29 Ποσοστό ανεργίας των νέων 15-19 ετών στο σύνολο των χωρών μελών της ΕΕ (2019)	99
3.30 Ποσοστό ανεργίας των νέων 20-24 ετών στο σύνολο των χωρών μελών της ΕΕ (2019)	99
3.31 Ποσοστό ανεργίας των νέων 25-29 ετών στο σύνολο των χωρών μελών της ΕΕ (2019)	100
3.32 Εκπαιδευτικό επίπεδο νέων (15-29 ετών) που έχουν ολοκληρώσει σπουδές	102
3.33 Ποσοστό ανεργίας νέων (25-29) ανά επίπεδο εκπαίδευσης (αφορά όσους έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους)	104
3.34 Ποσοστό ανεργίας νέων (15-29) ανά φύλο	105
3.35 Ποσοστό ανεργίας ανά εθνικότητα για τους νέους ηλικίας 15-29 ετών	107
3.36 Χρόνος αναζήτησης εργασίας των νέων 15-29 ετών	109
3.37 Ποσοστό ανεργίας ανά βαθμό αστικότητας νέων ηλικίας 15-29 ετών	110
4.1 Φύλο συμμετεχόντων στην έρευνα	115
4.2 Ηλικία συμμετεχόντων στην έρευνα	116
4.3 Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων στην έρευνα	117
4.4 Αξιολόγηση αιτιών πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	119
4.5 Αξιολόγηση αιτιών πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	121
4.6 Αξιολόγηση αιτιών πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	123
4.7 Αξιολόγηση αιτιών πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	125
4.8 Αξιολόγηση αιτιών πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	127
4.9 Αξιολόγηση αιτιών πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	129
4.10 Αξιολόγηση αιτιών πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	131
4.11 Αξιολόγηση αιτιών πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	135

4.12 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	136
4.13 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	138
4.14 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	140
4.15 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	142
4.16 Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας	144

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΑΝΕΡΓΙΑ

1.1 Εισαγωγή

Η ανεργία είναι ένα πολύ σοβαρό οικονομικό και κοινωνικό πρόβλημα που επηρεάζει τα άτομα περισσότερο άμεσα και σοβαρά. Για τους πιο πολλούς ανθρώπους, απώλεια της εργασίας σημαίνει πτώση του βιοτικού τους επιπέδου, αλλά και ψυχολογική κατάθλιψη. Δεν αποτελεί έκπληξη, λοιπόν, το γεγονός ότι η ανεργία είναι το ζήτημα που βρίσκεται πιο συχνά από οποιοδήποτε άλλο στο επίκεντρο της πολιτικής συζήτησης, ενώ τα πολιτικά κόμματα υπόσχονται ότι τα μέτρα οικονομικής πολιτικής που προτείνουν θα βοηθήσουν να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας.

Στις αρχές της δεκαετίας του '30, μετά το οικονομικό κραχ του 1929, περισσότερο από το ένα τέταρτο του εργατικού δυναμικού, τόσο των Ηνωμένων Πολιτειών όσο και του Ηνωμένου Βασιλείου, δεν είχε απασχόληση. Παρόμοια κατάσταση επικρατούσε και σε άλλες μεγάλες οικονομίες του πλανήτη. Μάλιστα, το ποσοστό ανεργίας σε συγκεκριμένες περιοχές και ειδικότητες ήταν πολύ πιο υψηλό. Υψηλή ανεργία σημαίνει ότι η οικονομία θυσιάζει προϊόν, αδυνατώντας να εξασφαλίσει απασχόληση σ' όλο το εργατικό δυναμικό. Σημαίνει επίσης μιζέρια και κοινωνική αναταραχή. Στη διάρκεια των 40 ετών που ακολούθησαν τη μεγάλη κρίση, η μακροοικονομική πολιτική κινήθηκε με στόχο να αποφευχθεί η επανάληψη των γεγονότων που σημάδεψαν τη δεκαετία του '30.

Στη δεκαετία του '70, οι απόψεις για το ζήτημα της ανεργίας άρχισαν να αλλάζουν. Πολλοί απέρριψαν την απαισιοδοξία της κεϋνσιανής θεωρίας σχετικά με τη δυνατότητα της οικονομίας να αντιδρά στα πλήγματα που δέχεται και να επιστρέφει γρήγορα στο επίπεδο πλήρους απασχόλησης. Το κλασικό υπόδειγμα άρχισε να γίνεται ευρύτερα αποδεκτό, ακόμα και για την περιγραφή της λειτουργίας της οικονομίας σε βραχυχρόνιο ορίζοντα. Στο συγκεκριμένο υπόδειγμα, η ανεργία είναι εκούσια, κι επομένως δεν οδηγεί σε ακραίες καταστάσεις υποβάθμισης της ζωής των ανέργων.

Από τη δεκαετία του '70, άρχισε να εμφανίζεται ένας ακόμα μεγαλύτερος κίνδυνος για την οικονομική και κοινωνική σταθερότητα, ο κίνδυνος του υψηλού και αυξανόμενου πληθωρισμού. Έτσι, στη δεκαετία του '80, πολλές κυβερνήσεις ακολούθησαν σφικτή νομισματική και δημοσιονομική πολιτική, με στόχο τον έλεγχο του πληθωρισμού. Ο συνδυασμός των μέτρων περιστολής της ζήτησης και των πληγμάτων που είχε δεχθεί η

προσφορά, οδήγησαν σε δραματική άνοδο της ανεργίας στις περισσότερες βιομηχανικές χώρες στη διάρκεια της δεκαετίας του '80.

Η αποκλιμάκωση αυτού του δυσάρεστου φαινομένου θα ξεκινήσει τελικά λίγο μετά τις αρχές της δεκαετίας του '90, όπου τα αποτελέσματα της επονομαζόμενης 3^{ης} βιομηχανικής επανάστασης άρχισαν να γίνονται ορατά με τις οικονομίες των ισχυρότερων βιομηχανικών χωρών του κόσμου να γνωρίζουν οικονομική άνθηση συμπαρασύροντας σε αυτήν και την πλειονότητα των οικονομικών εταίρων τους. Η κατάσταση αυτή θα διατηρηθεί μέχρι και το 2007, τη χρονιά δηλαδή που σηματοδότησε το ξέσπασμα μιας νέας παγκόσμιας κρίσης και την εκ νέου εκτόξευση της ανεργίας σε δυσθεώρητα ύψη, για να αρχίσει ένας νέος κύκλος εσωστρέφειας, πολιτικών αντιπαραθέσεων και συζητήσεις για το ποια εν τέλει είναι τα ενδεδειγμένα μέγιστα οικονομικής πολιτικής.

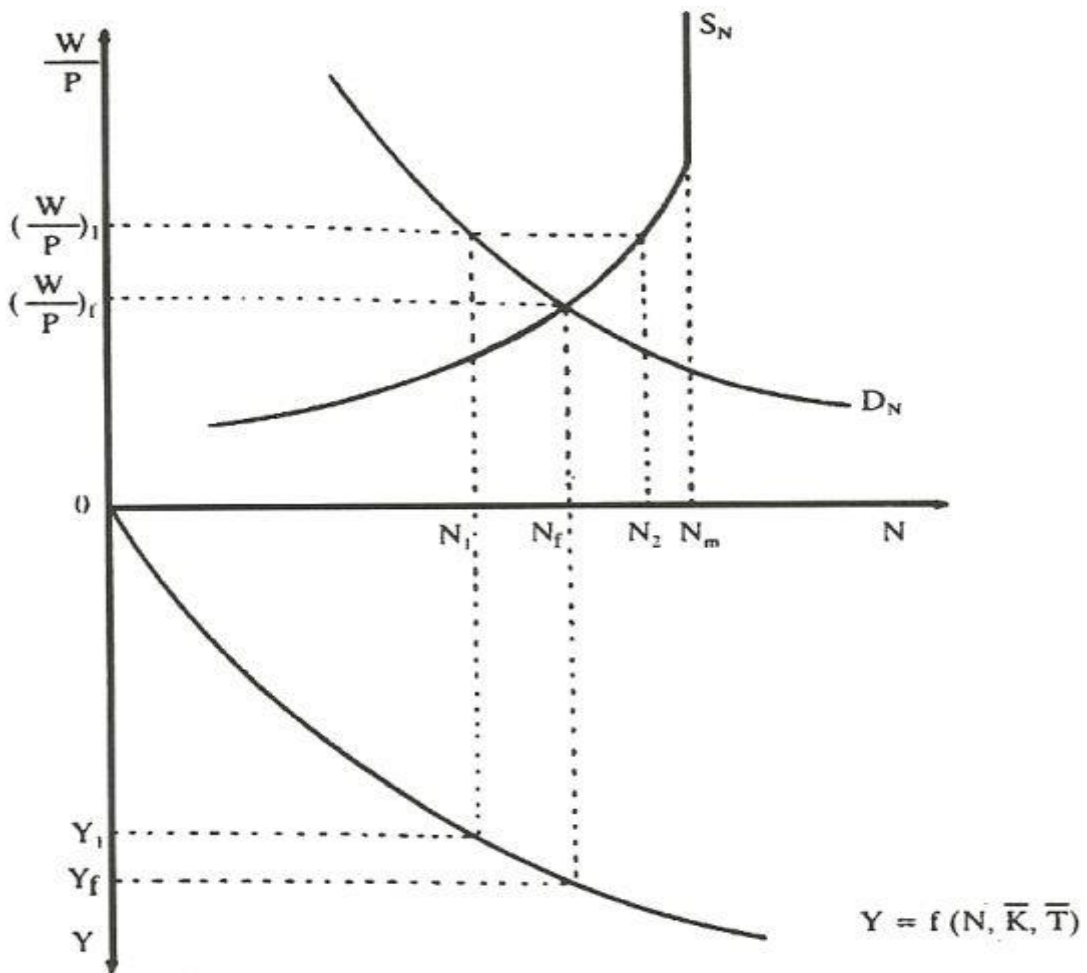
Όσον αφορά την Ελλάδα, η ανεργία κατά τη δεκαετία του '60 κυμάνθηκε σε πολύ χαμηλά επίπεδα και έφτασε να πέσει ακόμα και στο 2% μέχρι και τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '70. Σ' αυτήν την εξέλιξη συνετέλεσαν οι σχετικά υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης του πραγματικού ΑΕΠ μέχρι το 1973, η ετήσια μετανάστευση πολλών χιλιάδων Ελλήνων στο εξωτερικό και ιδιαίτερα στη Γερμανία, καθώς και οι πολλές προσλήψεις ανέργων από το δημόσιο τομέα. Από το 1979 και μετά, μια χρονιά που αποτέλεσε σταθμό για τις επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας, το ποσοστό ανεργίας αυξάνεται συνεχώς, ενώ το 1998 έφτασε να ξεπεράσει το 10%. Εμείς στην ανάλυσή μας εξετάζουμε τη διαχρονική εξέλιξη της ανεργίας στην Ελλάδα μετά το 2000, όπου η ελληνική οικονομία βρέθηκε αντιμέτωπη με σημαντικές προκλήσεις, όπως ήταν η είσοδος στην Ευρωζώνη με την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος, το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, καθώς και οι διαρθρωτικές μεταβολές που έπρεπε να υλοποιηθούν, προκειμένου να αντιμετωπιστούν χρόνιες παθογένειες της ελληνικής αγοράς εργασίας, αλλά και της οικονομίας γενικότερα.

1.2 Οι έννοιες της πλήρους απασχόλησης και της ανεργίας

Η εργασία αποτελεί έναν από τους βασικότερους συντελεστές παραγωγής του ΑΕΠ μιας οικονομίας. Στο πλαίσιο του οικονομικού κυκλώματος τα νοικοκυριά προσφέρουν την εργασία τους έναντι χρηματικής αμοιβής. Η ανταλλαγή αυτή πραγματοποιείται στην αγορά εργασίας, η οποία αποτελεί την αγορά στην οποία προσδιορίζεται τόσο το επίπεδο απασχόλησης του εργατικού δυναμικού όσο και το ύψος των μισθών.

Ο όρος «πλήρης απασχόληση» της συνολικής διαθέσιμης ποσότητας εργασίας, σημαίνει ότι στην αγορά εργασίας εξασφαλίζεται η ισότητα της συνολικής ζήτησης εργασίας με τη συνολική προσφορά με βάση πάντα τις συνθήκες και τον πραγματικό μισθό που επικρατούν στην αγορά. Σε περίπτωση που η προσφορά εργασίας υπερβαίνει τη ζήτηση, υπάρχει υπερβάλλουσα προσφορά, η οποία αποτελεί το μέτρο της ανεργίας για δεδομένο ύψος του πραγματικού μισθού.

Στο παρακάτω διάγραμμα απεικονίζεται η σχέση που συνδέει τον πραγματικό μισθό με την απασχόληση και το παραγόμενο προϊόν. Στο πάνω τμήμα του διαγράμματος απεικονίζεται η αγορά εργασίας. Στον κάθετο άξονα μετριέται ο μέσος πραγματικός μισθός ως ο λόγος του μέσου ονομαστικού μισθού (W) προς το γενικό επίπεδο τιμών (P) και στον οριζόντιο η ποσότητα εργασίας (N).



Πηγή: Βαβούρας και Βαβούρα, 2019

Διάγραμμα 1.1

Οι έννοιες της πλήρους απασχόλησης και της ανεργίας

Σύμφωνα με την κλασική θεωρία τόσο η ζήτηση εργασίας (D_N) όσο και η προσφορά εργασίας (S_N) εξαρτώνται από το ύψος του μέσου πραγματικού μισθού: $D_N = f(W/P)$ και $S_N = f(W/P)$. Η καμπύλη ζήτησης εργασίας D_N έχει αρνητική κλίση σύμφωνα με την υπόθεση των φθινουσών αποδόσεων, ενώ η καμπύλη προσφοράς εργασίας έχει θετική κλίση, με βάση την υπόθεση ότι προκειμένου να αυξηθεί η προσφερόμενη ποσότητα εργασίας, απαιτείται αύξηση του μέσου πραγματικού μισθού W/P . Όταν απασχοληθεί η συνολική διαθέσιμη ποσότητα εργασίας, έστω N_m , η καμπύλη S_N γίνεται κάθετη.

Στο κάτω τμήμα του διαγράμματος παρουσιάζεται η συνάρτηση παραγωγής, όπου κάθε επίπεδο παραγωγής συνδέεται με ορισμένο επίπεδο απασχόλησης για δεδομένο πάγιο κεφάλαιο και δεδομένη τεχνολογία: Η οριακή παραγωγικότητα της εργασίας είναι θετική, αλλά μειώνεται καθώς αυξάνεται το επίπεδο της απασχόλησης υπακούοντας στην υπόθεση των φθινουσών αποδόσεων.

Η ισορροπία στην αγορά εργασίας επέρχεται στο σημείο όπου ισχύει $D_N = S_N$. Σ' αυτό το σημείο η απασχόληση ισορροπίας είναι N_f , ο μέσος πραγματικός μισθός ισορροπίας είναι $(W/P)_f$, ενώ το συνολικό παραγόμενο προϊόν είναι Y_f . Με άλλα λόγια στο επίπεδο μέσου πραγματικού μισθού $(W/P)_f$ επιτυγχάνεται «πλήρης» απασχόληση, αφού η ζητούμενη ποσότητα εργασίας είναι ίση με την προσφερόμενη, πράγμα που σημαίνει ότι απουσιάζει τελείως η ακούσια ανεργία. Δεν παύει όμως να υπάρχει εκούσια ανεργία ή ανεργία τριβής, η οποία είναι ίση με $N_f N_m$. Το συνολικό προϊόν ισορροπίας Y_f καλείται προϊόν πλήρους απασχόλησης.

Στο βαθμό που επικρατεί πλήρης ευκαμψία μισθών, η ισορροπία στην αγορά εργασίας με απασχόληση N_f και μέσο πραγματικό μισθό $(W/P)_f$ παραμένει αμετάβλητη. Στην περίπτωση που παρατηρηθεί υπερβάλλουσα ζήτηση εργασίας ($D_N > S_N$), ο πραγματικός μισθός θα ανέλθει σε $(W/P)_f$, προκειμένου να αποκατασταθεί η ισορροπία, ενώ αν προκύψει υπερβάλλουσα προσφορά εργασίας ($S_N > D_N$), ο πραγματικός μισθός θα κατέλθει, ομοίως, προς αποκατάσταση της ισορροπίας. Συνήθως όμως επικρατεί ακαμψία των ονομαστικών μισθών προς τα κάτω, τουλάχιστον για κάποιο χρονικό διάστημα, γεγονός που μπορεί να προκαλέσει την εμφάνιση ακούσιας ανεργίας.

Προκειμένου να εξηγηθεί ο μηχανισμός με βάση τον οποίο προκύπτει το παραπάνω αποτέλεσμα, επανερχόμαστε στο διάγραμμα και υποθέτουμε ότι καθορίζεται ο μέσος ονομαστικός μισθός σε επίπεδο W_1 και ότι το γενικό επίπεδο τιμών είναι P_1 , με τον μέσο πραγματικό μισθό να ανέρχεται σε επίπεδο $(W/P)_1 > (W/P)_f$. Σε αυτό το ύψος πραγματικού μισθού προσφέρεται ποσότητα εργασίας N_2 , ενώ ζητείται μόνο N_1 . Ισχύει

δηλαδή $N_2 > N_1$. Επομένως προκύπτει υπερβάλλουσα προσφορά εργασίας μεγέθους N_1N_2 . Με δεδομένο όμως ότι τώρα οι μισθοί είναι άκαμπτοι και το γενικό επίπεδο τιμών παραμένει σταθερό ο μέσος πραγματικός μισθός εξακολουθεί να βρίσκεται σε ύψος $(W/P)_1$. Έτσι η αγορά αδυνατεί να βρεθεί σε κατάσταση ισορροπίας και η υπερβάλλουσα προσφορά εργασίας προκαλεί ακούσια ανεργία ίση με N_1N_2 . Το συνολικό προϊόν της οικονομίας καθορίζεται τώρα σε ύψος $Y_1 < Y_f$.

Πέρα από την ύπαρξη ακούσιας ανεργίας, παρατηρείται και εκούσια ανεργία ίση με N_2N_m , με το μέγεθος της «συνολικής» ανεργίας να ανέρχεται σε N_1N_m . Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο συντελεστής εργασίας θεωρείται ότι απασχολείται «πλήρως» όταν δεν εμφανίζεται ακούσια ανεργία, ανεξάρτητα από την ύπαρξη οποιασδήποτε μορφής εκούσιας ανεργίας.

1.3 Ταξινομήσεις της ανεργίας

Στο πλαίσιο της θεωρητικής ανάλυσης του φαινομένου της ανεργίας, αλλά και κατά την εμπειρική έρευνα, έχουν προταθεί και χρησιμοποιηθεί αρκετές ταξινομήσεις της ανεργίας κυρίως με βάση τα αίτια που την προκαλούν.

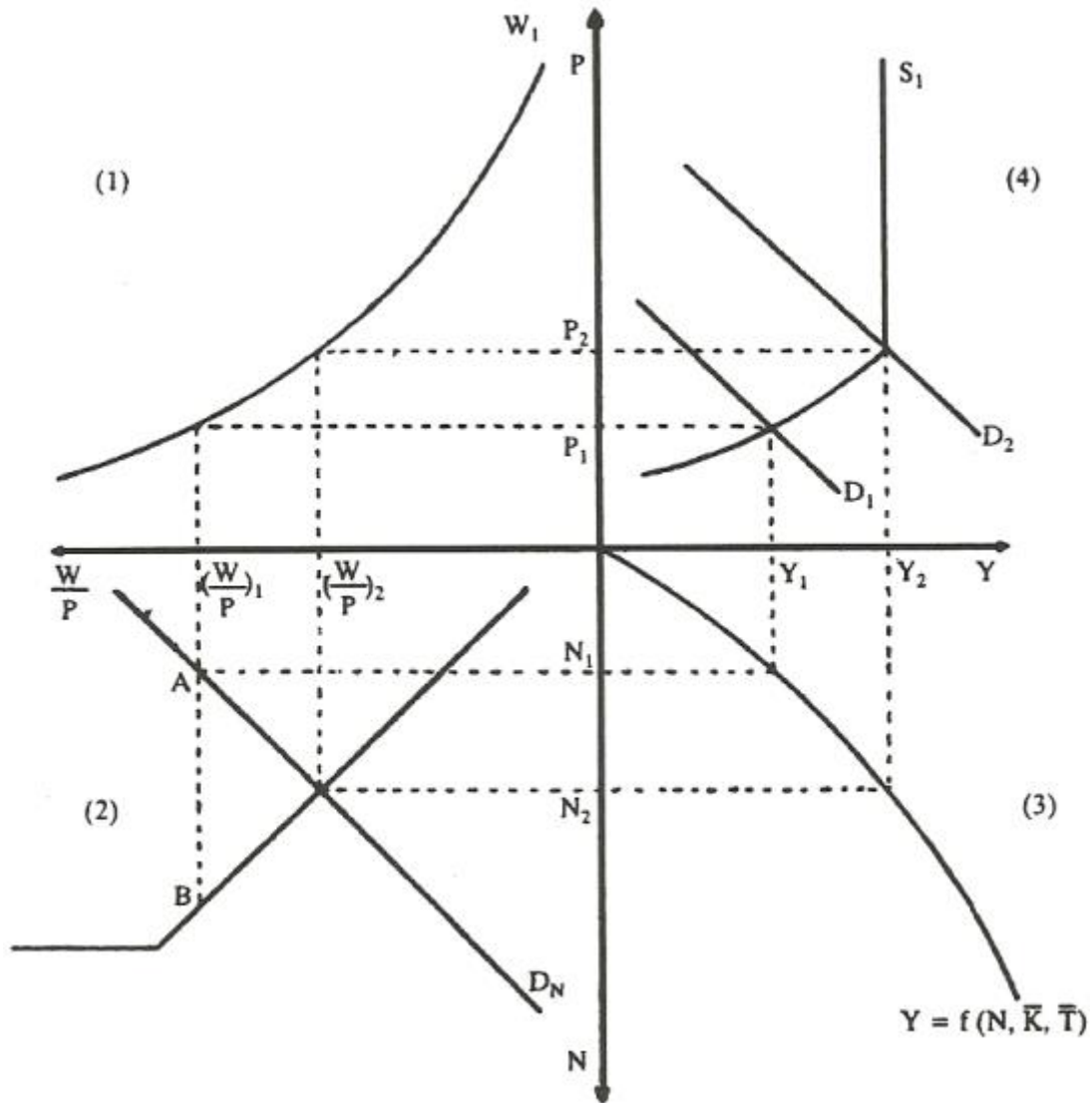
Μια κύρια διάκριση είναι αυτή μεταξύ εκούσιας και ακούσιας ανεργίας, όπως αναφέρθηκε και πρωτίτερα κατά την ανάλυση της αγοράς εργασίας. Σύμφωνα με τον A. Rees (1973) ένας άνεργος είναι εκούσια άνεργος, όταν, ενώ του έχει προσφερθεί μια εργασία που μπορεί να αναλάβει, συνεχίζει να ψάχνει μια καλύτερη δουλειά με υψηλότερο μισθό, χωρίς να αποδεχθεί την προσφορά που του έγινε. Η κλασική αντίληψη για την ανεργία εκφρασμένη κυρίως από τον Pigou (1933), θεωρούσε την ανεργία εκούσια.

Σύμφωνα με τους κλασικούς, κυριότερη πηγή πρόκλησης της ανεργίας αποτελούσε η δύναμη των συνδικάτων να καθορίζουν ονομαστικούς μισθούς υψηλότερους από το επίπεδο ισορροπίας, εμποδίζοντας με αυτόν τον τρόπο τις αναγκαίες προσαρμογές που απαιτούνταν προκειμένου να μειωθούν οι πραγματικοί μισθοί και να αυξηθεί η απασχόληση. Πέρα όμως από τη δύναμη των συνδικάτων, στην ακαμψία των μισθών προς τα κάτω συμβάλλουν και άλλοι παράγοντες, όπως είναι η καθιέρωση με νόμο κατώτατων ημερομισθίων και μισθών (minimum – wage laws) ή οι μισθοί αποδοτικότητας (efficiency wages), δηλαδή μισθοί που εγγυώνται οι εργοδότες προκειμένου να διασφαλίσουν την απαιτούμενη παραγωγικότητα των εργαζομένων. Σύμφωνα με τις θεωρίες για τους μισθούς αποδοτικότητας οι υψηλοί μισθοί κάνουν τους εργαζόμενους περισσότερο αποδοτικούς και μειώνουν το ρυθμό αποχώρησής τους από

κάθε θέση εργασίας την οποία κατέχουν. Την αντίληψη αυτή αποδέχονται και νεότεροι θεωρητικοί οικονομολόγοι όπως ο E.S. Phelps (1970). Επιπλέον αξίζει να αναφερθεί ότι σύμφωνα με τον Ρίγου, εκτός από τα εργατικά συνδικάτα, την προς τα κάτω ακαμψία των μισθών ενισχύουν και τα επιδόματα ανεργίας, ενώ ένας επιπλέον παράγοντας που εμποδίζει την προσαρμοστικότητα των χρηματικών μισθών είναι οι ατέλειες του ανταγωνισμού μεταξύ των εργαζομένων που συνδέονται με την ελλιπή κινητικότητα της εργασίας.

Σε αντίθεση με την εκούσια, η ακούσια ανεργία οφείλεται στην αδυναμία του ανέργου να βρει εργασία παρά την επιθυμία του. Σύμφωνα πάλι με τον A. Rees (1973), ένας άνεργος είναι ακούσια άνεργος, όταν, ενώ είναι πρόθυμος να εργαστεί σε μια εργασία για την οποία έχει τα κατάλληλα προσόντα με τον τρέχοντα μισθό ή ακόμα και χαμηλότερο μισθό, αδυνατεί να βρει τέτοια δουλειά. Σε σημαντικό βαθμό η ανεργία αυτής της μορφής έχει ταυτιστεί με την κεϋνσιανή ανεργία, η οποία είναι γνωστή και ως κυκλική ανεργία ή ανεργία ελλιπούς ζήτησης.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειωθεί πως από άποψη οικονομικής πολιτικής, η αποδοχή της ύπαρξης ακούσιας ανεργίας τονίζει την ανάγκη κρατικής παρέμβασης, όπου με τη χρήση εργαλείων δημοσιονομικής ή / και νομισματικής πολιτικής δύναται να επιτευχθεί ο περιορισμός αυτής της μορφής ανεργίας μέσα από την τόνωση της συνολικής ζήτησης. Το θέμα αναλύεται στο Διάγραμμα 1.2.



Πηγή: Βαβούρας και Βαβούρα, 2019

Διάγραμμα 1.2

Η αντιμετώπιση της ακούσιας ανεργίας

Στον κάθετο άξονα του πρώτου τμήματος του διαγράμματος μετριέται το επίπεδο των τιμών (P) και στον οριζόντιο ο πραγματικός μισθός (W/P), ο οποίος δίνεται από το λόγο του ονομαστικού μισθού (W) προς το γενικό επίπεδο τιμών (P). Η καμπύλη W_1 αντιστοιχεί σε ένα δεδομένο επίπεδο ονομαστικού μισθού. Στον κάθετο άξονα του δεύτερου τμήματος μετριέται η συνολική ποσότητα εργασίας (N). Οι γραμμές D_N και S_N , εκφράζουν αντίστοιχα την καμπύλη συνολικής ζήτησης και συνολικής προσφοράς εργασίας. Στο τρίτο διάγραμμα απεικονίζεται η συνάρτηση παραγωγής της οικονομίας, όπου κάθε δεδομένο μέγεθος πραγματικού προϊόντος συνδέεται με ορισμένο επίπεδο N για δεδομένο πάγιο κεφάλαιο (K) και δεδομένη τεχνολογία (T). Στο τέταρτο τμήμα του

διαγράμματος αποτυπώνονται οι καμπύλες συνολικής ζήτησης και συνολικής προσφοράς της οικονομίας, όπου και πάλι γίνεται η υπόθεση της ακαμψίας των τιμών προς τα κάτω.

Έστω, λοιπόν, ότι ο ονομαστικός μισθός είναι W_1 . Με βάση την υπόθεση της ακαμψίας των μισθών προς τα κάτω και με τη βοήθεια των τριών πρώτων τμημάτων του διαγράμματος έχουμε την καμπύλη συνολικής προσφοράς S_1 , ενώ η αρχική καμπύλη ζήτησης είναι η D_1 . Η οικονομία ισορροπεί στο σημείο τομής των δύο καμπυλών. Στο σημείο ισορροπίας το συνολικό προϊόν είναι Y_1 , το γενικό επίπεδο τιμών P_1 , η απασχόληση N_1 και ο πραγματικός μισθός $(W/P)_1$, ενώ παρατηρείται ακούσια ανεργία μεγέθους AB .

Έστω τώρα, ότι με μια αυτόνομη αύξηση της ζήτησης, η καμπύλη συνολικής ζήτησης μετατοπίζεται προς τα δεξιά στη θέση D_2 . Παρατηρούμε ότι στο αρχικό επίπεδο τιμών P_1 δημιουργείται υπερβάλλουσα ζήτηση, η οποία οδηγεί στην αύξηση των τιμών σε επίπεδο P_2 . Στο νέο επίπεδο ισορροπίας το συνολικό προϊόν της οικονομίας αυξάνεται από Y_1 σε Y_2 , το οποίο αποτελεί προϊόν πλήρους απασχόλησης, ο πραγματικός μισθός μειώνεται από $(W/P)_1$ σε $(W/P)_2$ και η απασχόληση αυξάνεται από N_1 σε N_2 . Το αποτέλεσμα είναι η εξάλειψη της ακούσιας ανεργίας AB με τον συντελεστή εργασία να βρίσκεται πλέον σε πλήρη απασχόληση. Αν η αυτόνομη αύξηση της συνολικής ζήτησης ήταν μικρότερης έκτασης, θα είχαν μεν αυξηθεί τόσο το συνολικό προϊόν όσο και η συνολική απασχόληση, δεν θα έφταναν όμως τα επίπεδα της πλήρους απασχόλησης.

Από την παραπάνω ανάλυση φάνηκε ότι σε περιόδους ακούσιας ανεργίας, η οικονομική πολιτική μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο για την επίτευξη της πλήρους απασχόλησης, μέσω της αύξησης της συνολικής ζήτησης, του συνολικού παραγόμενου προϊόντος και εν τέλει της απασχόλησης

Εν κατακλείδι, παρά τις διαφωνίες των διαφορετικών σχολών σκέψης όσον αφορά την εκούσια και την ακούσια ανεργία, είναι χρήσιμο να αναφερθεί ότι η κλασική θεώρηση για την ανεργία δέχεται τη δυνατότητα ύπαρξης ανεργίας λόγω ελλιπούς ζήτησης, ενώ και η κεϋνσιανή θεώρηση δέχεται την ύπαρξη ανεργίας λόγω θεσμικών δυσκαμψιών της ίδιας της αγοράς εργασίας. Το πεδίο της διαμάχης των δύο διαφορετικών αντιλήψεων αφορά τα σχετικά μεγέθη και τη διάρκεια της κάθε μορφής ανεργίας, καθώς και το πόσο αποτελεσματική ή μη μπορεί να φανεί η άσκηση οικονομικής πολιτικής για την καταπολέμησή της.

Υπάρχουν, ωστόσο, μορφές ανεργίας οι οποίες είναι αποδεκτές από όλους σχεδόν τους οικονομολόγους ανεξάρτητα απ' την οικονομική σχολή σκέψης στην οποία ανήκουν. Αυτές είναι οι ακόλουθες:

- **Ανεργία τριβής:** Η ανεργία τριβής οφείλεται στο χρονικό διάστημα που μεσολαβεί καθώς ένας εργαζόμενος μετακινείται από μία εργασία σε μία άλλη, καθώς η εγκατάλειψη μιας θέσης εργασίας και η μετακίνηση σε μία άλλη δεν διενεργείται αυτόματα, αλλά απαιτείται συνήθως κάποιος χρόνος εξαιτίας της ατελούς λειτουργίας του μηχανισμού της αγοράς εργασίας. Πιο συγκεκριμένα θεωρείται δεδομένο ότι υπάρχουν διαθέσιμες κενές θέσεις εργασίας, όπου η διάρκεια αναζήτησης και πλήρωσης των θέσεων αυτών εξαρτάται αρνητικά από τη διάθεση και διάχυση πληροφοριών και την κινητικότητα του εργατικού δυναμικού και θετικά από τη διαθεσιμότητα επιδομάτων ανεργίας ή τη συμπληρωματική οικονομική βοήθεια. Το ποσοστό της ανεργίας τριβής είναι χαμηλό και τείνει να μεταβάλλεται προς την ίδια κατεύθυνση με το γενικό επίπεδο της απασχόλησης. Αντίθετα, η χρονική διάρκεια της ανεργίας τριβής σχετίζεται αρνητικά με το γενικό επίπεδο της απασχόλησης.
- **Διαρθρωτική ανεργία:** Μακροχρόνια η δομή της ζήτησης και της παραγωγής μεταβάλλεται συνεχώς. Η διαρθρωτική ανεργία αναφέρεται στην ανεργία που πηγάζει από την αναντιστοιχία μεταξύ των ειδικοτήτων και των ευκαιριών εργασίας όταν η δομή της ζήτησης και της παραγωγής αλλάζει. Επομένως η διαρθρωτική ανεργία (Jackman και Roper, 1987) προϋποθέτει την ύπαρξη κενών θέσεων εργασίας οι οποίες δεν μπορούν να πληρωθούν, λόγω αναντιστοιχίας προσόντων των υποψηφίων και απαιτήσεων των εργοδοτών. Ο συγκεκριμένος τύπος ανεργίας οφείλεται σε διαρθρωτικές μεταβολές που λαμβάνουν χώρα στο οικονομικό σύστημα. Τέτοιες μπορεί να είναι μια μεταβολή του καταναλωτικού προτύπου, τεχνολογικές ή οργανωτικές μεταβολές που ακολουθούν οι επιχειρήσεις ή μεταβολές στη γεωγραφική κατανομή των επιχειρήσεων και της παραγωγής (Δεδουσόπουλος, 2004, σ.63). Σύμφωνα με τον G. Standing η διαρθρωτική ανεργία οφείλεται στους ακόλουθους παράγοντες: α) στη μεταβολή της κλαδικής διάρθρωσης της απασχόλησης, β) στη σταδιακή αύξηση των απαιτήσεων της παραγωγής για εργασιακές δεξιότητες, γ) στις γεωγραφικές αναντιστοιχίες μεταξύ κενών θέσεων και ανέργων, δ) σε πληθυσμιακούς ή δημογραφικούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένης της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης, που οδηγούν στην αλλαγή της σύνθεσης του εργατικού δυναμικού με αυξημένη συμμετοχή ομάδων με μικρές ή υποδεέστερες εργασιακές δεξιότητες, ε) σε θεσμικές ακαμψίες που εκδηλώνονται μέσα από την ακαμψία του κόστους της εργασίας για τις επιχειρήσεις, στην αύξηση του αριθμού

των ανέργων που δεν μπορούν ή δεν θέλουν να εργαστούν, ζ) σε τεχνολογικές αλλαγές και αναδιαρθρώσεις του κεφαλαιακού εξοπλισμού και της παραγωγής (Κατσέλη και Μαγουλά, 2003). Ο περιορισμός της διαρθρωτικής ανεργίας δεν μπορεί να επιτευχθεί με τη λήψη μέτρων νομισματικής ή δημοσιονομικής πολιτικής, αλλά απαιτεί διαφορετικού τύπου μέτρα, όπως είναι η κατάρτιση και εφαρμογή προγραμμάτων εξειδίκευσης του εργατικού δυναμικού, προκειμένου οι εργαζόμενοι να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις νέες εργασιακές προκλήσεις.

- **Τεχνολογική ανεργία:** Είναι η ανεργία που αποδίδουν πολλοί οικονομολόγοι στην τεχνολογική εξέλιξη που προκύπτει μέσα από τις τεχνολογικές καινοτομίες και προκαλεί την άμεση αποκατάσταση της ανθρώπινης εργασίας από μηχανές, οι οποίες καθιστούν ολοένα και περισσότερο αυτοματοποιημένες τις διαδικασίες παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών συμβάλλοντας στη μείωση του μέσου κόστους των επιχειρήσεων. Επιπλέον, μέσα σε αυτό το πλαίσιο, αυξάνεται η ζήτηση για εργαζόμενους υψηλής ειδίκευσης, ενώ μειώνεται εκείνη των ανειδίκευτων, οι οποίοι είναι και περισσότεροι αριθμητικά. Με αυτόν τον τρόπο συντελείται απώλεια θέσεων εργασίας με τη σημασία του παραγωγικού συντελεστή της εργασίας να βαίνει συνεχώς μειούμενη, αφού οι επιχειρήσεις εστιάζουν περισσότερο στην αναζήτηση εργαζομένων υψηλών δεξιοτήτων και προσόντων και απορρίπτοντας εκείνους οι οποίοι στερούνται κατάρτισης και εξειδίκευσης, οι οποίοι καλούνται να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα. Το συγκεκριμένο είδος ανεργίας συναντάται κυρίως στις ανεπτυγμένες οικονομίες, οι οποίες είναι συνήθως πιο προηγμένες τεχνολογικά εν συγκρίσει με αναπτυσσόμενες οικονομίες.
- **Εποχική ανεργία:** Εποχική ανεργία είναι εκείνη που οφείλεται στο χαμηλότερο επίπεδο οικονομικής δραστηριότητας που συμβαίνει σε ορισμένους κλάδους της οικονομίας συγκεκριμένες εποχές του χρόνου (Sapsford και Tzannatos, 1993). Οι απασχολούμενοι στον τουρισμό, οι οικοδόμοι και οι εργάτες γης αποτελούν ορισμένα χαρακτηριστικά επαγγέλματα που εμφανίζουν το συγκεκριμένο είδος ανεργίας.
- **Κυκλική ανεργία:** Αυτός ο τύπος ανεργίας αναφέρεται στην περίπτωση της κεϋνσιανής ανεργίας ή αλλιώς ανεργίας ελλειπούς ζήτησης, η οποία προκύπτει όταν η συνολική ζήτηση στην αγορά αγαθών και υπηρεσιών πέφτει με τους μισθούς και τις τιμές να παρουσιάζουν για ένα χρονικό διάστημα ακαμψία, απομακρύνοντας την οικονομία από το επίπεδο πλήρους απασχόλησης. Η

συνολική ζήτηση είναι ανεπαρκής επειδή είναι χαμηλότερη από τη συνολική ζήτηση πλήρους απασχόλησης. Η μείωση της συνολικής ενεργού ζήτησης αποτελεί χαρακτηριστική συνέπεια της φάσης του οικονομικού κύκλου που χαρακτηρίζεται ως οικονομική ύφεση εξαιτίας της συρρίκνωσης των εισοδημάτων που προκαλεί. Αυτή η μείωση της συνολικής ενεργού ζήτησης επιφέρει με τη σειρά της μείωση στη ζήτηση παραγωγικών συντελεστών και ιδιαίτερα της εργασίας (Βαβούρας και Βαβούρα, 2019).

Παρόλα αυτά, οι διακρίσεις της ανεργίας δεν τελειώνουν εδώ, αλλά παρακάτω ταξινομούνται και βάσει άλλων χαρακτηριστικών.

1.3.1 Διακρίσεις της ανεργίας με βάση τη διάρκειά της

Μία ακόμη σημαντική διάκριση της ανεργίας γίνεται με βάση τη χρονική διάρκειά της. Οι Bowers και Harkness (1979) υποστηρίζουν ότι «οι προοπτικές του εργατικού δυναμικού στην αγορά εργασίας μετρώνται καλύτερα όχι από τον όγκο της ανεργίας κάθε ομάδας του εργατικού δυναμικού, αλλά από την αναμενόμενη διάρκεια της ανεργίας...».

Βάσει λοιπόν του κριτηρίου της διάρκειας η ανεργία διακρίνεται σε βραχυχρόνια (έως 6 μήνες), μέσης διάρκειας (6 – 12 μήνες) και μακροχρόνια ή χρόνια αν το χρονικό διάστημα αποχής από την απασχόληση ξεπερνά τους 12 μήνες.

Πέρα όμως από τη διάρκεια της ανεργίας, οι Akerlof και Main (1980) επισημαίνουν ότι σημασία έχει επίσης η συχνότητα εμφάνισής της και ο τρόπος με τον οποίο τερματίζεται το διάστημα ανεργίας (π.χ. εάν οι πρώην άνεργοι αποδέχονται τελικά θέσεις εργασίας με χαμηλότερους μισθούς ή αποσύρονται από το εργατικό δυναμικό απογοητευμένοι από την προσπάθειά τους να βρουν μια κατάλληλη θέση εργασίας). Σύμφωνα με τον Hall (1970) «τα στατιστικά στοιχεία για τη διάρκεια της ανεργίας και για τους μη οικονομικά άνεργους δείχνουν μάλλον με σαφήνεια ότι η χρόνια ανικανότητα να βρεθεί θέση εργασίας δεν αποτελεί πρόβλημα που αντιμετωπίζει μεγάλος αριθμός ατόμων, όταν η οικονομία είναι σε κατάσταση πλήρους απασχόλησης. Το πραγματικό πρόβλημα είναι ότι πολλοί εργαζόμενοι έχουν συχνά σύντομα διαστήματα στην ανεργία».

1.3.2 Διακρίσεις της ανεργίας με βάση τη διάρθρωσή της

Η ανάλυση της διάρθρωσης της ανεργίας αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο επιμερίζεται η ανεργία μεταξύ διακριτών κοινωνικών ομάδων που αποτελούν το

εργατικό δυναμικό (Δεδουσόπουλος, 2004). Τα κριτήρια επιμερισμού διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

- α) κριτήρια τα οποία βασίζονται στα προσωπικά χαρακτηριστικά των ατόμων, που αποτελούν την κοινωνική ομάδα, όπως είναι το φύλο, η εθνικότητα, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, το επίπεδο εκπαίδευσης, η εργασιακή ένταξη, η εργασιακή εμπειρία κ.ά.
- β) κριτήρια τα οποία βασίζονται σε κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά του εργασιακού περιβάλλοντος ή της περιοχής κατοικίας των ανέργων. Τέτοια είναι η γεωγραφική κατανομή της ανεργίας, η ανεργία των αστικών κέντρων, η ανεργία συγκεκριμένων επαγγελμάτων / κλάδων κ.ά.

Είναι φανερό ότι κάθε απόπειρα διαρθρωτικής ανάλυσης της ανεργίας δύναται να εξειδικεύει περισσότερο ή λιγότερο τις ομάδες αναφοράς χρησιμοποιώντας περισσότερες από μία κατηγορίες κριτηρίων επιμερισμού. Η αποτύπωση της διάρθρωσης της ανεργίας λαμβάνει χώρα είτε στις διαφοροποιήσεις των ποσοστών ανεργίας είτε σε σειρά δεικτών περιγραφικού χαρακτήρα, που με τη σειρά τους, βασίζονται στα ποσοστά ανεργίας που αντιμετωπίζει κάθε ξεχωριστή ομάδα του εργατικού δυναμικού.

1.4 Συγκαλυμμένη ανεργία, λανθάνουσα ανεργία και αδήλωτη απασχόληση

Συγκαλυμμένη ανεργία καλείται το φαινόμενο όπου ο περιορισμός του αριθμού των εργαζομένων δεν προκαλεί μείωση της παραγωγής. Με άλλα λόγια η συγκαλυμμένη ανεργία συνδέεται με οριακή παραγωγικότητα ίση με μηδέν ή κοντά στο μηδέν. Το φαινόμενο αυτό συναντάται συνήθως στις αναπτυσσόμενες οικονομίες και κυρίως στον αγροτικό τομέα, όπου ακόμα και αν η οριακή παραγωγικότητα είναι μηδενική, το εργατικό δυναμικό εξακολουθεί να απασχολείται είτε εξαιτίας των συνθηκών εργασίας (οικογενειακή εργασία περισσότερο, παρά μισθωτή), είτε εξαιτίας των επιδιωκόμενων σκοπών (π.χ. μεγιστοποίηση της παραγωγής περισσότερο παρά του κέρδους). Τα άτομα που ανήκουν στην παραπάνω κατηγορία θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν μάλλον υποαπασχολούμενα παρά άνεργα και κατά συνέπεια δεν περιλαμβάνονται στις επίσημες στατιστικές της ανεργίας (Βαβούρας και Βαβούρα, 2019).

Λανθάνουσα ανεργία είναι η ανεργία που αποτελείται από αποθαρρημένα άτομα για εργασία τα οποία χαρακτηρίζονται ως «αποθαρρημένοι εργάτες». Οι «αποθαρρημένοι εργάτες» δεν περιλαμβάνονται στο εργατικό δυναμικό, δηλαδή δεν αναζητούν ενεργά εργασία, γιατί ο κατώτατος υποκειμενικά αποδεκτός μισθός είναι υψηλότερος από το μισθό που προσδοκούν ότι θα λάβουν σύμφωνα με τις επικρατούσες συνθήκες στην

αγορά εργασίας. Ωστόσο θα επιθυμούσαν να ενταχθούν στο εργατικό δυναμικό, αν θεωρούσαν ευνοϊκές τις ευκαιρίες που τους προσφέρονται. Η λανθάνουσα ανεργία δεν περιλαμβάνεται στις επίσημες στατιστικές, με αποτέλεσμα να υποεκτιμάται το πρόβλημα της ανεργίας, κάτι που έχει ως συνέπεια όταν βελτιώνονται οι συνθήκες εργασίας να μην μειώνεται σημαντικά η ανεργία, στο μέτρο που οι δημιουργούμενες θέσεις καταλαμβάνονται από άτομα που πριν ανήκαν στην κατηγορία των «αποθαρρημένων εργατών» (Βαβούρας και Βαβούρα, 2019).

Ως αδήλωτη απασχόληση θεωρείται η επικερδής, μη ευκαιριακή απασχόληση που διενεργείται είτε στα όρια των νόμων είτε εξ ολοκλήρου έξω από αυτά και αφορά άτομα, τα οποία είτε επίσημα θεωρούνται άνεργοι ή ότι δεν ζητούν εργασία και απασχολούνται κρυφά, χωρίς δηλαδή να έχουν δηλωθεί στις αρμόδιες υπηρεσίες και αρχές. Η αδήλωτη εργασία οδηγεί στην υπερεκτίμηση του προβλήματος της ανεργίας και συντελεί ώστε η συμμετοχή του εργατικού δυναμικού στο συνολικό πληθυσμό να φαίνεται χαμηλότερη απ' ό,τι είναι πραγματικά, με αποτέλεσμα τον αποπροσανατολισμό των φορέων οικονομικής πολιτικής όσον αφορά τις στρατηγικές ενίσχυσης της απασχόλησης που πρέπει να ακολουθήσουν (Βαβούρας και Βαβούρα, 2019).

1.5 Απασχόληση και εθνικό προϊόν

Όπως είδαμε παραπάνω, σε μια οικονομία δεν είναι εφικτό να απασχοληθεί όλο το εργατικό δυναμικό εξαιτίας διαφόρων μορφών ανεργίας, όπως είναι η ανεργία τριβής, η εποχική ανεργία και η διαρθρωτική ανεργία. Άρα πάντα θα υπάρχει ένα ελάχιστο ποσοστό ανεργίας το οποίο θεωρείται αναπόφευκτο και το οποίο καλείται ποσοστό ανεργίας πλήρους απασχόλησης. Όταν το τρέχον ποσοστό ανεργίας είναι ίσο με αυτό το ελάχιστο ποσοστό ανεργίας, τότε θεωρείται ότι επικρατούν συνθήκες πλήρους απασχόλησης του εργατικού δυναμικού (Βαβούρας και Βαβούρα, 2019).

Το προϊόν το οποίο δύναται να παραχθεί σε μια οικονομία όπου επικρατούν συνθήκες πλήρους απασχόλησης ονομάζεται «δυναμικό ακαθάριστο εθνικό προϊόν» (potential GNP). Χρησιμοποιώντας τώρα την έννοια του «δυναμικού ακαθάριστου εθνικού προϊόντος» ο Α.Μ. Οκун ήταν ο πρώτος που διερεύνησε εμπειρικά τη βραχυχρόνια σχέση μεταξύ εθνικού προϊόντος και ποσοστού ανεργίας και κατέληξε στην εξής εξίσωση, που δημοσίευσε το 1962 και η οποία είναι γνωστή ως «νόμος του Όκεν (Okun)» : $Y_p = Y [1 + \alpha (U - \bar{U})]$, $\alpha > 0$, όπου Y_p είναι το δυναμικό ΑΕΠ, Y είναι το πραγματικό ΑΕΠ, \bar{U} είναι το ποσοστό ανεργίας πλήρους απασχόλησης και α είναι μια παράμετρος, η έννοια της οποίας γίνεται ευκολότερα κατανοητή αν γράψουμε το νόμο του Okun ως:

$(Y_p - Y) / Y = \alpha (U - \bar{U})$. Το αριστερό μέρος της σχέσης αυτής εκφράζει τη διαφορά ή το «κενό» (gap) μεταξύ του δυνητικού και του πραγματικού ΑΕΠ εκφρασμένη ως ποσοστό του πραγματικού ΑΕΠ (GNP_{gap}): $GNP_{gap} = (Y_p - Y) / Y$, οπότε έχουμε ότι: $GNP_{gap} = \alpha (U - \bar{U})$. Επομένως, η παράμετρος α εκφράζει την παραδοχή ότι για κάθε 1% ποσοστό ανεργίας πάνω από το \bar{U} υπάρχει ένα $\alpha\%$ GNP_{gap} . Με άλλα λόγια, ο νόμος του Okun εκτιμά τη βραχυχρόνια απώλεια προϊόντος που συνδέεται με κάθε ποσοστιαία αύξηση της ανεργίας (Βαβούρας και Βαβούρα, 2019).

1.6 Θεωρητικό πλαίσιο και ορισμοί αναφορικά με το εργατικό δυναμικό

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζουμε το θεωρητικό πλαίσιο, το οποίο περιλαμβάνει όλους τους απαραίτητους ορισμούς που χρησιμοποιούνται κατά την διάρκεια της ανάλυσης μας.

Μέχρι και το 1980 οι Έρευνες Εργατικού Δυναμικού της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) αναφέρονται μόνο στις αστικές και ημιαστικές περιοχές της χώρας. Επομένως, τα στοιχεία που περιλάμβαναν δεν ήταν αντιπροσωπευτικά για το σύνολο της χώρας. Ωστόσο, από το 1981 και μετά, οι Έρευνες Εργατικού Δυναμικού άρχισαν να καλύπτουν ολόκληρη τη χώρα και να διεξάγονται στα πλαίσια του στατιστικού προγράμματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης με κοινές μεθοδολογικές προδιαγραφές για όλα τα κράτη-μέλη της. Επιπλέον, πρέπει να διευκρινιστεί ότι έως και το 1997 οι έρευνες διεξάγονταν μια φορά το χρόνο, κατά το δεύτερο τρίμηνο κάθε έτους, ενώ από το 1998 κι έκτοτε οι έρευνες επανασχεδιάστηκαν και επαναλαμβάνονταν κάθε τρίμηνο, ως απόρροια της υποχρέωσης της χώρας να προωθεί στη Eurostat τριμηνιαία στοιχεία.

Τέλος, αξίζει να επισημανθεί ότι οι ορισμοί που θα παρατεθούν παρακάτω και τους οποίους χρησιμοποιεί η ΕΛΣΤΑΤ είναι πλήρως εναρμονισμένοι με τις αποφάσεις της 13^{ης} Διάσκεψης των Στατιστικολόγων Εργασίας του ΟΗΕ του 1982.

Σύμφωνα λοιπόν με τις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ ως απασχολούμενοι θεωρούνται από το 1998 και μετά τα άτομα ηλικίας 15 ετών και άνω, τα οποία είτε εργάστηκαν κατά την «εβδομάδα αναφοράς» των στοιχείων τουλάχιστον μία ώρα και άνω, είτε δεν εργάστηκαν μεν κατά την «εβδομάδα αναφοράς» των στοιχείων, είχαν όμως μια εργασία από την οποία απουσίαζαν προσωρινά λόγω ασθένειας, άδειας, ταξιδιού αναψυχής, καιρικών συνθηκών, απεργίας, επισκευής μηχανημάτων ή καταστήματος κλπ. Οι δύο αυτές προϋποθέσεις ισχύουν τόσο για την αμειβόμενη εργασία όσο και για την μη αμειβόμενη εργασία σε οικογενειακή επιχείρηση.

Από την άλλη ως άνεργοι θεωρούνται τα άτομα ηλικίας 15 ετών και άνω, τα οποία συγκεντρώνουν τις εξής προϋποθέσεις:

- α) Δεν εργάζονται, που σημαίνει ότι ούτε εργάστηκαν κατά την εβδομάδα αναφοράς ούτε είχαν μια εργασία από την οποία απουσίαζαν προσωρινά λόγω ασθένειας λόγω των παραπάνω αναφερόμενων αιτιάσεων.
- β) Αναζητούν εργασία είτε ως μισθωτοί, είτε για να αρχίσουν δική τους δουλειά.
- γ) Είναι διαθέσιμα και μπορούν να αναλάβουν αμέσως τη δουλειά που τυχόν θα βρουν και συγκεκριμένα είναι έτοιμα να εργαστούν την αμέσως επόμενη εβδομάδα.
- δ) Έχουν κάνει συγκεκριμένες ενέργειες για να βρουν δουλειά.

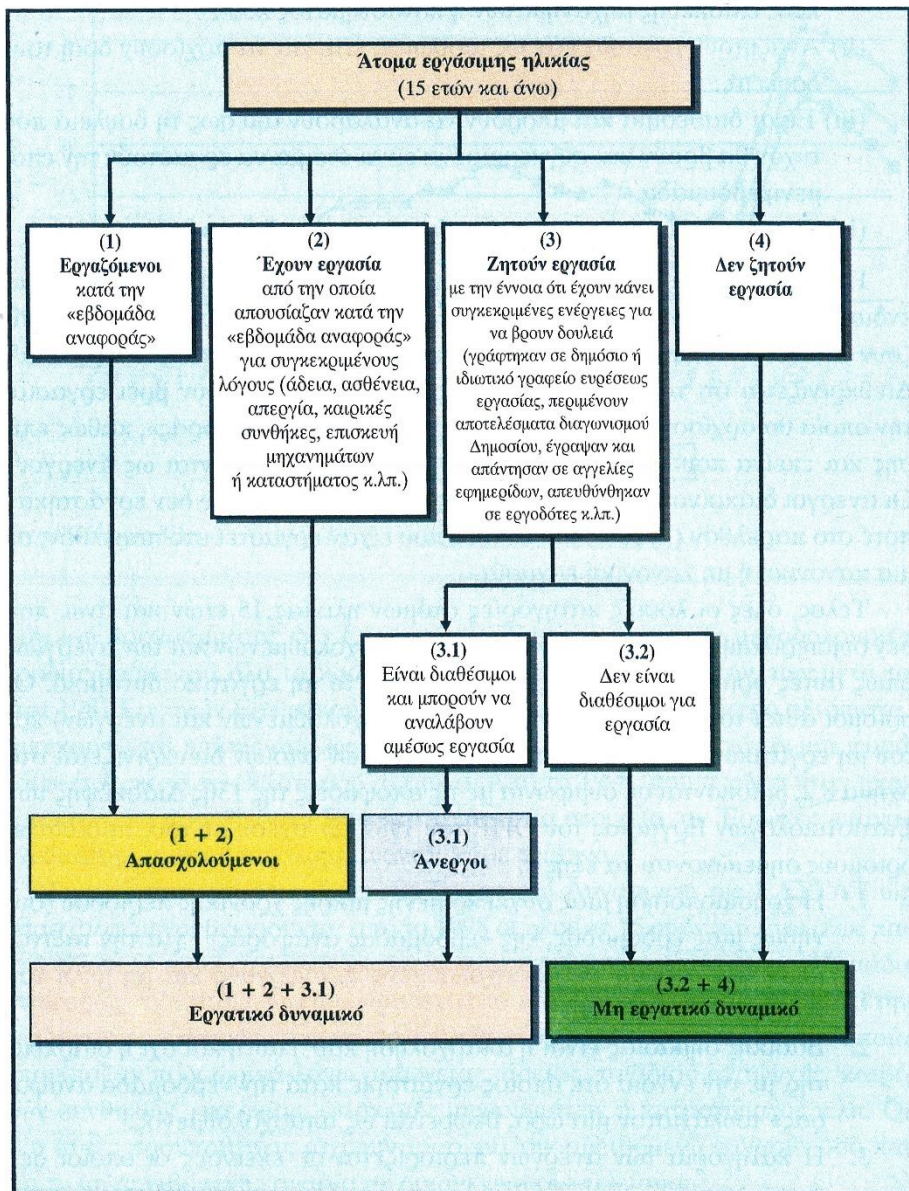
Η τελευταία προϋπόθεση αποσκοπεί στο να εξασφαλίσει ότι τα άτομα ενδιαφέρονται ενεργά για εξεύρεση εργασίας και όχι απλώς ότι εκφράζουν κάποιο ενδιαφέρον, σε περίπτωση που παρουσιαστεί ευκαιρία για εργασία. Διευκρινίζεται επίσης ότι τα άτομα που δεν εργάζονται, αλλά έχουν βρει εργασία την οποία θα αρχίσουν αργότερα από την «εβδομάδα αναφοράς», καθώς επίσης και εκείνα που βρίσκονται σε διαθεσιμότητα, θεωρούνται ως άνεργοι.

Οι άνεργοι διακρίνονται σε δύο κατηγορίες:

- α) Όσοι δεν εργάστηκαν ποτέ στο παρελθόν.
- β) Όσοι είχαν εργαστεί στο παρελθόν σε μια κανονική ή μη κανονική εργασία.

Τέλος, όσον αφορά τις κατηγορίες ατόμων ηλικίας 15 ετών και άνω, που δεν συμπεριλαμβάνονται στις έννοιες των απασχολουμένων και των ανέργων, ανήκουν στο μη εργατικό δυναμικό.

Όλα τα παραπάνω παρουσιάζονται στο Σχήμα 1.1.



Πηγή: Βαβούρας και Βαβούρα, 2019

Σχήμα 1.1

Η ταξινόμηση των ατόμων εργάσιμης ηλικίας σε απασχολούμενους, άνεργους και μη εργατικό δυναμικό

Θα πρέπει πάντως να τονίσουμε ότι στην ανάλυσή μας, εξαιτίας του γεγονότος ότι αντλούμε στοιχεία από τη Eurostat, όλα τα δεδομένα που παρουσιάζονται σχετικά με την ανεργία υπακούουν στον ορισμό της, σύμφωνα με τον οποίο άνεργοι θεωρούνται τα άτομα ηλικίας μεταξύ 15 και 74 ετών που είναι:

- α) Χωρίς εργασία κατά την εβδομάδα αναφοράς.

- β) Είναι διαθέσιμα για εργασία, δηλαδή διαθέσιμα για μισθωτή εργασία ή αυτοαπασχόληση πριν το τέλος των δύο εβδομάδων που ακολουθούν την εβδομάδα αναφοράς.
- γ) Ζητούν ενεργά εργασία, δηλαδή έχουν κάνει συγκεκριμένα βήματα κατά την περίοδο των τεσσάρων εβδομάδων η οποία τελειώνει με την εβδομάδα αναφοράς για να βρουν μισθωτή εργασία ή αυτοαπασχόληση.
- δ) Έχουν βρει εργασία την οποία θα αρχίσουν αργότερα, εντός περιόδου τριών μηνών το πολύ.

1.6.1 Μεταβολές εργασιακής κατάστασης και διακρίσεις της απασχόλησης

Η εργασιακή κατάσταση των ατόμων που βρίσκονται σε εργάσιμη ηλικία συχνά δεν παραμένει σταθερή, αλλά υπόκειται σε μεταβολές. Υποθέτοντας ότι ο αριθμός των ατόμων που βρίσκονται σε εργάσιμη ηλικία παραμένει αμετάβλητος, οι μεταβολές της εργασιακής κατάστασης μπορούν να πάρουν μία από τις παρακάτω μορφές:

1. Αλλαγή εργασίας χωρίς το συγκεκριμένο άτομο να καθίσταται άνεργος για κάποιο χρονικό διάστημα ή μη μέλος του εργατικού δυναμικού.
2. Απώλεια εργασίας με ταυτόχρονη παραμονή στο εργατικό δυναμικό.
3. Απώλεια εργασίας με ταυτόχρονη έξοδο από το εργατικό δυναμικό.
4. Εύρεση εργασίας από μέλος του εργατικού δυναμικού.
5. Εύρεση εργασίας από μη μέλος του εργατικού δυναμικού.
6. Είσοδος στην αγορά εργασίας ως άνεργου, ή ως μέλους του εργατικού δυναμικού.
7. Εγκατάλειψη της αγοράς εργασίας από άνεργο.

Τα άτομα της τελευταίας κατηγορίας χαρακτηρίζονται συχνά και ως «αποθαρρημένοι εργάτες». Το άθροισμα των κατηγοριών 1,2 και 3 μας δίνει το σύνολο των ατόμων που έχασαν τη δουλειά τους, ενώ το άθροισμα των κατηγοριών 1,4 και 5 μας δίνει το σύνολο των ατόμων που βρήκαν δουλειά. Η μεταβολή της απασχόλησης (ΔE) προκύπτει αν αφαιρέσουμε το πρώτο από το δεύτερο άθροισμα. Έτσι έχουμε: $\Delta E = (1+4+5) - (1+2+3)$.

Όσον αφορά τη μεταβολή της ανεργίας (ΔU), αυτή προκύπτει αν αφαιρέσουμε από το άθροισμα των ατόμων των κατηγοριών 2 και 6, το άθροισμα των ατόμων των κατηγοριών 4 και 7. Οπότε έχουμε: $\Delta U = (2+6) - (4+7)$.

Τέλος, σχετικά με την απασχόληση, θα ήταν χρήσιμη η διάκριση των απασχολουμένων με βάση την επαγγελματική κατηγορία στην οποία ανήκουν. Έτσι μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερις κατηγορίες: α) τους αυτοαπασχολούμενους με

προσωπικό, β) τους αυτοαπασχολούμενους χωρίς προσωπικό, γ) τους μισθωτούς (με μισθό ή ημερομίσθιο) και δ) τους βοηθούς στην οικογενειακή επιχείρηση.

1.7 Κοινωνικό κόστος της ανεργίας

Πέρα από τις σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις το πρόβλημα της ανεργίας επιφέρει και τεράστιο κοινωνικό κόστος. Το κόστος αυτό αποτυπώνεται στη διάρρηξη του κοινωνικού ιστού και της κοινωνικής συνοχής, την περιθωριοποίηση του ατόμου, τη διάλυση της οικογένειας, την ψυχολογική καταρράκωση των ανέργων λόγω μη συμμετοχής στην παραγωγική διαδικασία και σε αρκετές ακόμα πτυχές της κοινωνίας. Το κοινωνικό κόστος αποτελεί ένα μη μετρήσιμο κόστος καθώς δεν μπορεί να προσδιοριστεί ποσοτικά, ωστόσο η σημασία του είναι μεγάλη και γι' αυτό γίνονται προσπάθειες προσδιορισμού του.

Ξεκινώντας από το θεσμό της οικογένειας, όλες οι σύγχρονες στατιστικές και μελέτες καταδεικνύουν ότι πλήττεται βάνουσα από την ανεργία και οι λόγοι είναι αρκετοί. Ένα πολύ σημαντικό ποσοστό των διαζυγίων στις μέρες μας αποδίδεται στην παρουσία οικονομικών προβλημάτων, πιθανότατα επειδή ένας από τους δύο συντρόφους έμεινε άνεργος, ενώ επιπλέον παρατηρείται όξυνση μεταξύ των μελών της οικογένειας που πολλές φορές οδηγεί ακόμα και σε κακοποιητικές συμπεριφορές. Η ανεργία θα μπορούσε επίσης, να βλάψει το μέλλον της ανάπτυξης και της απασχόλησης των νέων. Σύγχρονες έρευνες δείχνουν ότι η απώλεια εργασίας επηρεάζει και τους δύο γονείς των παιδιών με δυνητικές αρνητικές συνέπειες τόσο για την ακαδημαϊκή επιτυχία τους, τους στόχους όσο και για την συμπεριφορά και τις επιδόσεις τους στο σχολείο (Ξάνθος, 2017).

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα είναι η εξέταση της ψυχολογικής κατάστασης στην οποία βρίσκονται τα άτομα που χάνουν την εργασία τους. Οι άνεργοι όχι μόνο χάνουν εισόδημα, αλλά εμφανίζουν ζητήματα σχετικά με τη σωματική και ψυχική τους υγεία. Ο κάθε άνθρωπος βιώνει και αντιμετωπίζει διαφορετικά την απώλεια εργασίας και το άγχος, που προκαλείται λόγω αυτής, ασφαλώς όμως ελλοχεύει ο κίνδυνος επιδείνωσης της ψυχικής του κατάστασης. Το άγχος, επίσης, τείνει να αυξηθεί, εάν ο χρόνος ανάμεσα στην απώλεια και την εύρεση μιας νέας θέσης εργασίας διευρυνθεί ακόμη περισσότερο. Σύμφωνα με πρόσφατες μελέτες (Ξάνθος, 2017), τα άτομα που βιώνουν μακροχρόνια ανεργία είναι πολύ πιο πιθανό να εμφανίσουν κατάθλιψη ή κάποια άλλη ψυχική διαταραχή και να αναζητήσουν επαγγελματική βοήθεια για την αντιμετώπισή της, σε σχέση με τα άτομα που εργάζονται κανονικά. Η κατάθλιψη μάλιστα, μπορεί να

επιβαρύνει και τα άτομα που βρίσκονται στον κοινωνικό περίγυρο του ανέργου η να επηρεάσει αρνητικά τις σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσά τους. Τέλος δεν θα πρέπει να αγνοηθεί το γεγονός ότι η κατάθλιψη δύναται να επηρεάσει σημαντικά και την σωματική υγεία ενός ατόμου, οδηγώντας σε επιδείνωσή της και πιθανόν σε χρόνιες παθήσεις, που πολλές φορές μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα τη μόνιμη αδυναμία του ανέργου να επαναχρησιμοποιήσει τα προσόντα του στο μέγιστο δυνατό βαθμό, δυσκολεύοντας ακόμα περισσότερο την προσπάθειά του για επανάκτηση μιας θέσης απασχόλησης.

Ένα ακόμα σημαντικό πόρισμα που εξάγεται από τις έρευνες των τελευταίων ετών που αφορούν την ανεργία, είναι η συσχέτιση της μακροχρόνιας ανεργίας με αυξημένη εγκληματικότητα (J. Rifkin, 1996). Η οικονομική ανέχεια των νοικοκυριών ως απόρροια της μακροχρόνιας ανεργίας και ο καθημερινός αγώνας για εξασφάλιση στέγασης, σίτισης και άλλων πρωταρχικών αναγκών, ωθεί πολλές φορές τα άτομα στη διάπραξη εγκληματικών ενεργειών, προκειμένου να εξασφαλίσουν την κάλυψη αυτών των αναγκών.

Τέλος η περιθωριοποίηση του ατόμου είναι άλλη μία συνέπεια της μακροχρόνιας ανεργίας, καθώς η παρατεταμένη αποχή από ένα εργασιακό περιβάλλον σε συνάρτηση με την κακή ψυχολογία του ατόμου συμβάλλουν στην αποκοινωνικοποίησή του. Συνεπώς, εγκληματικότητα και περιθωριοποίηση αποτελούν δύο βασικούς λόγους διάρρηξης του κοινωνικού ιστού και απειλής της κοινωνικής συνοχής.

Η μείωση του κοινωνικού κόστους της ανεργίας, ασφαλώς προκύπτει μέσα από την εύρεση νέας εργασίας από τους ανέργους χάρη στην εφαρμογή των κατάλληλων οικονομικών πολιτικών ή άλλου τύπου μέτρων (π.χ. προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης) από τη μεριά του κράτους και της πολιτείας. Ωστόσο πριν χτυπηθεί στη ρίζα του το πρόβλημα, υπάρχουν και άλλα προσωρινά βοηθητικά μέτρα που συμβάλλουν στην υποστήριξη και ψυχολογική ανάταση των ατόμων που στερούνται εργασίας, μέσα από τη συνεργασία των αρμόδιων κοινωνικών υπηρεσιών και φορέων με προγράμματα υγείας, που αφορούν σε θέματα επαγγελματικής απασχόλησης και αποκατάστασης. Αυτά τα προγράμματα συμβάλλουν στην πρόληψη αρκετών επιβλαβών συνεπειών της ανεργίας για το άτομο και την οικογένεια. Η προληπτική αυτή παρέμβαση, μέσα σ' ένα κλίμα συνεργασίας, μπορεί επίσης να βοηθήσει να αποτραπούν μερικές από τις επιπτώσεις του φαινομένου στον κοινωνικό ιστό, σε περιπτώσεις μάλιστα που τα ποσοστά ανεργίας είναι αυξημένα. Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο απώτερος στόχος είναι η επιστροφή των ανέργων στην παραγωγή με το μικρότερο δυνατό κόστος για την ψυχική τους υγεία, αλλά και την κοινωνία, η ευκαιρία να ξαναβρεθούν σε χώρο εργασίας θα

πρέπει να ενθαρρύνεται και να υποστηρίζεται από την κοινωνία με κάθε χρήσιμο τρόπο και μέσο.

1.8 Ανακεφαλαίωση

Στο πρώτο κεφάλαιο περιγράφηκαν οι βασικές έννοιες και οι ορισμοί που αφορούν την ανεργία και την απασχόληση, αναλύθηκε η λειτουργία της αγοράς εργασίας και τέθηκε συνολικά το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο θα στηριχθεί η παρούσα μελέτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΤΑ ΤΟ 2000

2.1 Εισαγωγή

Πριν από την πρώτη πετρελαϊκή κρίση, η ελληνική οικονομία ήταν μία από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες οικονομίες του κόσμου, ενώ τα ποσοστά ανεργίας ήταν ιδιαίτερα χαμηλά. Μετά το 1974 ο ρυθμός ανάπτυξης μειώθηκε, ενώ ταυτόχρονα η ανεργία άρχισε να αυξάνεται αρκετά γρήγορα.

Ωστόσο, αυτή η δραστική αύξηση καθώς και τα χαμηλά επίπεδα ανεργίας που επικρατούσαν πριν από το 1980 χρήζουν αντιμετώπισης με προσοχή, αφού σε εκείνο το χρονικό σημείο άλλαξε ο επίσημος τρόπος υπολογισμού της ανεργίας με αποτέλεσμα να δημιουργούνται αμφιβολίες για την αξιοπιστία των δεδομένων με βάση τους πρότερους τρόπους υπολογισμού τους.

Στις αρχές του 1990 τα ποσοστά αυξήθηκαν περαιτέρω προσεγγίζοντας περισσότερο τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, ο οποίος μέχρι τότε ήταν υψηλότερος. Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε με αποτέλεσμα το 1998 η Ελλάδα να καταγράψει ύστερα από πολλά χρόνια υψηλότερα ποσοστά από το μέσο όρο των 15 χωρών που αποτελούσαν τότε την ευρωπαϊκή ένωση (ΕΕ-15).

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζουμε τη διαχρονική εξέλιξη της ανεργίας στην Ελλάδα μετά το 2000. Στο πλαίσιο αυτό διακρίνουμε τρεις σημαντικές περιόδους. Η πρώτη περίοδος αφορά την κατάσταση που επικρατούσε στην ελληνική αγορά εργασίας πριν από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης το 2008, η δεύτερη περίοδος σχετίζεται με τις βίαιες μεταβολές που υπέστη η αγορά εργασίας εξαιτίας των σοβαρότατων κλυδωνισμών της οικονομίας κατά την περίοδο 2008-2013 και η τρίτη περίοδος αποτελεί το χρονικό διάστημα από το 2013 μέχρι σήμερα, όπου επιχειρείται μια σταδιακή αποκλιμάκωση των υψηλότατων ποσοστών ανεργίας - απόρροια της τρομακτικής ύφεσης που βίωσε η χώρα - μέσα από την εφαρμογή διαφόρων μέτρων και πολιτικών που αποσκοπούν στη συνεχή ενίσχυση της απασχόλησης, στοχεύοντας ιδιαίτερα στις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, αλλά και μέσα επίσης από τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος που άρχισε να δημιουργεί ξανά νέες θέσεις εργασίας.

Όσον αφορά την πρώτη περίοδο, εξετάζονται και αναλύονται τα αίτια της υψηλής ανεργίας της Ελλάδος σε σύγκριση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, ιδιαίτερα μετά την είσοδο της χώρας στην Ευρωζώνη, όπου υιοθέτησε το κοινό νόμισμα. Τόσο πριν από

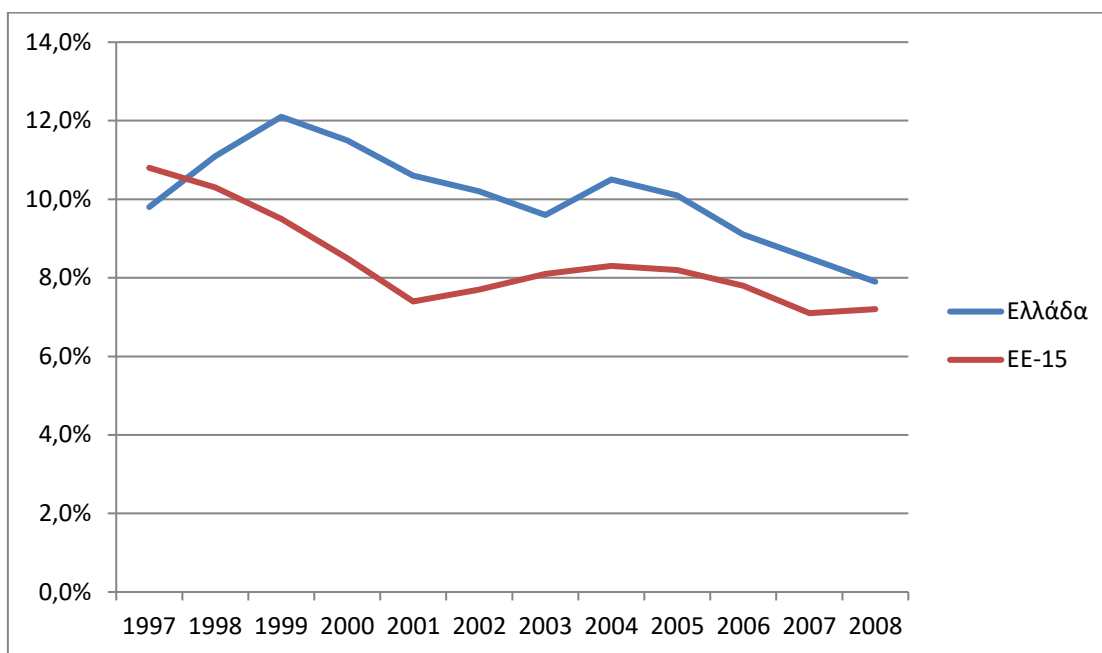
αυτό το γεγονός, όσο και μετά από αυτό και μέχρι το 2008 τα αίτια της αρνητικής απόκλισης των ελληνικών ποσοστών ανεργίας σε σύγκριση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο θα μπορούσαν μάλλον να αποδοθούν σε διαρθρωτικά χαρακτηριστικά και χρόνιες παθολογίες της ελληνικής αγοράς εργασίας και οικονομίας.

Σχετικά με τη δεύτερη περίοδο επιχειρείται μία λεπτομερής ανάλυση της διαδικασίας που οδήγησε στην εκτόξευση της ανεργίας σε ασύλληπτα ύψη εξαιτίας της τρομακτικής μείωσης της ζήτησης, που είχε ως αποτέλεσμα την πρωτοφανή μείωση του συνολικού προϊόντος της οικονομίας. Η εξέταση των γεγονότων επιτελείται με τη χρήση ενός μεγάλου πλήθους δεδομένων που αποτυπώνει αρκετά καθαρά τις συνθήκες που επικράτησαν στην αγορά εργασίας αυτή τη δύσκολη περίοδο. Σε συνέχεια της πρώτης περιόδου, ήρθε να προστεθεί στην διαρθρωτική ανεργία μία επιπρόσθετη μορφή ανεργίας, η κυκλική, αφήνοντας όμως πολύ μεγαλύτερες πληγές.

Τέλος στην τρίτη περίοδο παρατηρούμε και εξετάζουμε τις ενέργειες των φορέων οικονομικής πολιτικής από το 2013 και μετά, προκειμένου να συμβάλλουν με κάθε δυνατό τρόπο στην ανάσχεση της ανεργίας και την ομαλή επανένταξη των ανέργων στην αγορά εργασίας.

2.2 Η ανεργία στην Ελλάδα την περίοδο 2000 – 2008 και τα αίτια πρόκλησής της

Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών ανεργίας της Ελλάδος και του ευρωπαϊκού μέσου όρου (ΕΕ-15), όσον αφορά τις ηλικίες 15 – 64 ετών, από τα τέλη της δεκαετίας του '90 μέχρι το έτος 2008.



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.1

Διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών ανεργίας για την ηλικιακή ομάδα 15-64 ετών στην Ελλάδα και την ΕΕ-15

Στο διάγραμμα παρατηρούμε ότι από το 1998 και μετά και ιδιαίτερα τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 2000 τα ελληνικά ποσοστά ανεργίας αρχίζουν να αποκλίνουν σημαντικά από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, για να αρχίσουν να συγκλίνουν ξανά από τα μέσα της δεκαετίας, πλησιάζοντας αρκετά κοντά το έτος 2008, όταν και βρισκόμαστε ένα βήμα πριν από το ξέσπασμα της κρίσης. Μελετώντας την ελληνική αγορά εργασίας, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας που επικρατούσαν πριν από την ελληνική κρίση, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, θα μπορούσαν να αποδοθούν κυρίως σε διαρθρωτικά προβλήματα της αγοράς. Μερικά από αυτά τα αναλύονται παρακάτω.

2.2.1 Αναντιστοιχία ζήτησης και προσφοράς ατόμων με υψηλά προσόντα

Το φαινόμενο της αναντιστοιχίας ζήτησης και προσφοράς ατόμων με υψηλά προσόντα μπορούσε εύκολα να παρατηρηθεί αναλογιζόμενος κανείς το γεγονός ότι το επίπεδο ανεργίας των ατόμων που κατείχαν μεταπτυχιακά ή διδακτορικά ήταν υψηλότερο από αυτό των ατόμων με βασική εκπαίδευση. Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας των εργαζομένων που απασχολούνταν ως υπάλληλοι γραφείου και τα οποία έρχονταν σε

αντίθεση με τις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ, είχαν επισημανθεί ως ένα πολύ σημαντικό πρόβλημα από πολλά ερευνητικά κέντρα και οργανισμούς όπως ήταν το Παρατηρητήριο Απασχόλησης της Ελλάδος (2003), η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (ΕΣΥΕ) (2003), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003) και το Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (2003). Δυστυχώς το φαινόμενο αυτό όχι μόνο είχε κάνει αισθητή την παρουσία του, αλλά φαινόταν να είχε και ανοδικές τάσεις. Μάλιστα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στη μελέτη «European Education Production functions», επισήμαινε ότι η Ελλάδα ήταν η μόνη χώρα (μεταξύ 18 ανεπτυγμένων χωρών που εξετάστηκαν στη μελέτη) όπου η ανεργία για τους πτυχιούχους αυξανόταν κάθε χρόνο περίπου κατά 2%. Επιπλέον, το Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης σχολίαζε ότι μέχρι το 2010, η ζήτηση για αποφοίτους δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα αναμενόταν να ξεπεράσει τη ζήτηση για πτυχιούχους πανεπιστημίου. Έρευνα της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος (2003) επισήμανε ένα παρόμοιο συμπέρασμα. Συγκεκριμένα τόνιζε το γεγονός ότι οι απόφοιτοι πανεπιστημίου αντιμετώπιζαν μεγαλύτερο κίνδυνο ανεργίας συγκριτικά με τους απόφοιτους δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ αναμενόταν επίσης να παραμείνουν άνεργοι για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα πριν βρουν δουλειά.

Οι κύριοι λόγοι για αυτήν την κατάσταση ήταν δύο. Ο πρώτος ήταν η αδύναμη σύνδεση μεταξύ εκπαιδευτικού συστήματος και αγοράς εργασίας (Κατσανέβας 2002). Αποτέλεσμα αυτού ήταν η προσφορά εργασίας να μην ανταποκρίνεται στη ζήτηση και κατά συνέπεια να προκύπτει ανεργία διαρθρωτικού τύπου. Το Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), προσπαθώντας να αξιολογήσει τα αίτια για τη δυσκολία των νέων να βρουν δουλειά μετά την αποφοίτησή τους από το πανεπιστήμιο, κατέληξε ότι αυτή οφειλόταν κυρίως στον προσανατολισμό του εκπαιδευτικού συστήματος προς το δημόσιο τομέα (ΚΕΠΕ, 2003). Με άλλα λόγια, η κύρια λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος ήταν να προετοιμάσει τους εργαζόμενους για το δημόσιο τομέα δημιουργώντας δασκάλους, τραπεζικούς υπαλλήλους, δημόσιους διαχειριστές κ.λπ., ενώ την ίδια στιγμή ο δημόσιος τομέας συρρικνωνόταν (Καραδινός, 2000). Μάλιστα, ο δημόσιος τομέας στην προσπάθειά του να μειώσει τους υπαλλήλους του, ιδιαίτερα αυτούς στη δημόσια διοίκηση, έφτασε στο σημείο να προσλαμβάνει λιγότερους σε σχέση με αυτούς που αποχωρούσαν λόγω συνταξιοδότησης. Το αποτέλεσμα ήταν το δημόσιο να πάψει να αποτελεί δίχτυ ασφαλείας κατά της ανεργίας των πτυχιούχων, εγκαταλείποντας σταδιακά το ρόλο του κύριου εργοδότη αποφοίτων ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Συνέπεια των παραπάνω ήταν οι αιτήσεις για το δημόσιο

τομέα να ξεπερνούν τον αριθμό των κενών θέσεων. Η αδυναμία προσαρμογής του εκπαιδευτικού συστήματος στις ανάγκες της αγοράς εργασίας και η συνέχιση παραγωγής άνεργων πτυχιούχων και όχι ανθρώπων με προσόντα που καλύπτουν τις ανάγκες της αγοράς, υπήρξε ένα από τα κύρια σημεία που τόνιζε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχεδόν κάθε φορά που εξέταζε την ελληνική αγορά εργασίας.

Ένας δεύτερος λόγος που ευθυνόταν για τα υψηλά ποσοστά της ανεργίας στους αποφοίτους στις αρχές και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 2000 ήταν η γενική τάση των Ελλήνων για περισσότερη εκπαίδευση. Ο Γιώργος Ψαχαρόπουλος (2003) στο βιβλίο του με τίτλο «Ελληνική Παιδεία: Μια σύγχρονη τραγωδία» ανέφερε ότι η Ελλάδα είχε ίσως την υψηλότερη αναλογία ανά πληθυσμό στον κόσμο φοιτητών που σπούδαζαν στο εξωτερικό. Αυτό το φαινόμενο έχει εξεταστεί από πολλούς ερευνητές διαφορετικών επιστημονικών κλάδων (Νασιάκου 1981, Τσουκαλάς 1981, Ψαχαρόπουλος και Σουμελής 1979, Ψαχαρόπουλος 1991) όπου εξήγαγαν το συμπέρασμα ότι πήγαζε κυρίως από μία μη ρεαλιστική υψηλή προσδοκία όσον αφορά τα ποσοστά απόδοσης της εκπαίδευσης (Λαμπρόπουλος 1992). Ο ίδιος συγγραφέας σε άλλο άρθρο του είχε επίσης αναφέρει ότι το πρόβλημα δεν ήταν μόνο η δομή του εκπαιδευτικού συστήματος, αλλά το γεγονός ότι η εκπαίδευση ήταν δωρεάν. Έτσι, καθώς η άμεση τιμή ήταν χαμηλή, τα άτομα επέλεγαν τις σπουδές τους ανάλογα με την κοινωνική κατάσταση στην οποία ήθελαν να βρεθούν μελλοντικά και όχι ανάλογα με τις προοπτικές απασχόλησης τους. Με άλλα λόγια, οι νέοι αποφάσιζαν να σπουδάσουν νομική ή ιατρική, καθώς τέτοιες σπουδές εκτός από το χαμηλό τους κόστος θεωρούνταν ως υψηλού κύρους σπουδές και η προσδοκία για το μελλοντικό εισόδημα ήταν υψηλή. Μάλιστα ήταν πρόθυμοι να το κάνουν ακόμα κι αν αντιμετώπιζαν υψηλό κίνδυνο ανεργίας μετά την αποφοίτησή τους ή ακόμη και αν έπρεπε να φύγουν στο εξωτερικό για να σπουδάσουν, παρά το γεγονός ότι θα απαιτείτο να δαπανήσουν πολλά χρήματα. Η κατάσταση που περιγράφεται παραπάνω χρησιμεύει στο να αντικατοπτρίσει την επίμονη στόχευση των μαθητών και των οικογενειών τους προς την τριτοβάθμια εκπαίδευση (Ψαχαρόπουλος και Λαμπρόπουλος 1992, Κανελλόπουλος και Ψαχαρόπουλος 1997).

2.2.2 Η αποτυχία των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης

Ο ρόλος των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης αναφορικά με τα υψηλά ποσοστά ανεργίας ήταν καθοριστικής σημασίας καθώς εν τέλει ούτε παρείχαν αποτελεσματική αντιστοίχιση μεταξύ των υπαρχουσών κενών θέσεων και των ατόμων που αναζητούσαν εργασία ούτε προσέφεραν καλά σχεδιασμένα προγράμματα κατάρτισης για τους

ανέργους. Επιπλέον, οι δαπάνες της κυβέρνησης για ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης ήταν σχετικά χαμηλές σε σύγκριση με άλλες χώρες. Ο οργανισμός που ήταν (και είναι μέχρι σήμερα) υπεύθυνος για την αντιστοίχιση κενών θέσεων και ατόμων που αναζητούσαν εργασία ήταν ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ). Ωστόσο, η αποδοτικότητά του ήταν αρκετά περιορισμένη και, κατά συνέπεια, αποτελεσματική αντιστοίχιση δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί, ενώ προκαλείτο αύξηση της ανεργίας τριβής.

Μια παλαιότερη μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ανέφερε ότι ο ρόλος των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης στην Ελλάδα ήταν πολύ περιορισμένος και ότι είχε μειωθεί από το 1980 και μετά. Μια μεταγενέστερη μελέτη που διεξήχθη κατά την περίοδο 1999 - 2001 από το ΙΝΕ-ΓΣΕΕ για το ευρωπαϊκό διεθνές πρόγραμμα TSER (Στοχοθετημένη Κοινωνικοοικονομική Έρευνα) διαπίστωσε ότι μόνο το 6% των νέων ανέργων και το 14,4% του συνόλου αυτών έβρισκε δουλειά χρησιμοποιώντας τις υπηρεσίες του ΟΑΕΔ. Ο λόγος που συνέβαινε αυτό ήταν διπλός. Από τη μια, τα άτομα σπάνια αναζητούσαν εργασία μέσω των υπηρεσιών του ΟΑΕΔ (Sabethy 2000) καθώς συνήθως βασίζονταν σε ανεπίσημα κανάλια πληροφόρησης κατά την αναζήτηση εργασίας, κυρίως μέσω προσωπικών επαφών (στη μελέτη του ΙΝΕ-ΓΣΣΕ που αναφέρθηκε παραπάνω, το 49,3% βρήκε εργασία μέσω προσωπικών επαφών, όπως είναι η οικογένεια και οι φίλοι, ενώ το 73% των νέων ανέργων δήλωνε ότι απευθυνόταν σε γνωστούς του ως μέθοδο εργασιακής αναζήτησης), ενώ από την άλλη οι υπηρεσίες του ΟΑΕΔ δεν φαίνονταν να είναι αξιόπιστες.

Όσον αφορά το τελευταίο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003) το απέδωσε στην έλλειψη επαρκούς προσωπικού προκειμένου να παρέχονται ποιοτικές υπηρεσίες στα άτομα που αναζητούν εργασία. Ωστόσο, το γεγονός ότι οι υπηρεσίες απασχόλησης δεν ήταν ένα μονοπώλιο του δημόσιου τομέα πλέον, δημιούργουσε την προσδοκία βελτίωσης των παρεχόμενων υπηρεσιών στο μέλλον, κάτι που σύμφωνα με μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είχε συμβεί και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Επιπλέον, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι δαπάνες της Ελλάδας σε ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης ήταν πολύ λιγότερες σε σύγκριση με άλλες χώρες. Χαρακτηριστικά, ο ΟΟΣΑ το 2003 κατέτασσε την Ελλάδα στην τελευταία θέση όσον αφορά το ποσό που δαπανήθηκε σε ενεργητικές πολιτικές. Ιδιαίτερα χαμηλές ήταν και οι δαπάνες για επιδοτούμενα προγράμματα απασχόλησης, που, όπως έδειξαν προηγούμενες μελέτες, είχαν ευεργετική επίδραση στην ανεργία (Apostolakis και Bobby 1987). Ωστόσο, τα συστήματα κατάρτισης για τους ανέργους δεν συνδέονταν με τις πραγματικές

ανάγκες της αγοράς εργασίας, η αποτελεσματικότητά τους δεν καταγραφόταν και ο σχεδιασμός τους ήταν προσανατολισμένος στην προσφορά και όχι στη ζήτηση (INE - ΓΣΕΕ 2001). Αξίζει να σημειωθεί ότι στην έρευνα του INE - ΓΣΕΕ που προαναφέρθηκε, μόνο το 9,2% των ανέργων που παρακολούθησαν προγράμματα εκπαίδευσης του ΟΑΕΔ βρήκαν απασχόληση στη συνέχεια. Όσον αφορά τα επιδόματα ανεργίας, ήταν αρκετά χαμηλά (Sabethy 2000) και επομένως η υπόθεση ότι τα υψηλά επιδόματα ανεργίας αυξάνουν το επίπεδο της ανεργίας (Nickel 1999) δεν ίσχυε για την Ελλάδα.

2.2.3 Υψηλή νομική προστασία και μη μισθολογικό κόστος των εργαζομένων

Ένας τρίτος λόγος που ευθυνόταν για τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στην αγορά εργασίας ήταν η υψηλή νομική προστασία των ατόμων που ήδη εργάζονταν, γεγονός που καθιστούσε ακόμη πιο δύσκολο για τους νέους ανθρώπους να βρουν δουλειά (Layard, Nickell and Jackman 1991). Με άλλα λόγια, οι εργαζόμενοι αντιμετώπιζαν υψηλή προστασία και, ως εκ τούτου, οι νεοεισερχόμενοι έπρεπε να παραμείνουν περισσότερο καιρό στην ανεργία πριν καταφέρουν να βρουν δουλειά. Η απόλυση προσωπικού ήταν μάλλον δύσκολη ενώ η πρόσληψη νέων υπαλλήλων είχε σχετικά υψηλό κόστος (ΚΕΠΕ 2003). Στην πραγματικότητα, (Van de Velden και Wolbers, 2001), συγκρίνοντας το βαθμό προστασίας της απασχόλησης μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών, η Ελλάδα κατατάσσόταν στη δεύτερη θέση μετά την Πορτογαλία. Επιπλέον, οι προοπτικές απασχόλησης των νεοεισερχομένων επηρεάζονταν δυσμενώς από το συνδυασμό του υψηλού μη μισθολογικού κόστους και του χαμηλού επιπέδου των βασικών μισθών στην Ελλάδα (Sabethy, 2000).

2.2.4 Η ακαμψία της αγοράς εργασίας

Η ελληνική αγορά εργασίας κατά τις αρχές της δεκαετίας του 2000 θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μάλλον άκαμπτη και υψηλά ρυθμιζόμενη σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της ΕΕ, αν και κάποιες αλλαγές εκείνης της εποχής ωθούσαν σε κάποιες πιο ευέλικτες πρακτικές. Ωστόσο, πρακτικές προσλήψεων και απολύσεων, προστατευτικοί κανόνες, και ομαδικές ή ατομικές απολύσεις ρυθμιζόνταν από ισχυρό νομικό πλαίσιο και ως εκ τούτου, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η απασχόληση δεν είχε αυξηθεί τόσο γρήγορα όσο σε λιγότερο ρυθμιζόμενες χώρες, ενώ η βραδύτητα που περιγράφηκε παραπάνω φαινόταν να οδηγεί στην άνοδο της ανεργίας. Το Παρατηρητήριο Απασχόλησης της Ελλάδας (2003), αναλύοντας στοιχεία από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τον ΟΟΣΑ, σημείωνε ότι η Ελλάδα είχε το χαμηλότερο ποσοστό μερικής

απασχόλησης (4% το 2001) στην Ευρώπη. Αυτό οφειλόταν κυρίως στο γεγονός ότι οι οργανώσεις των εργαζομένων θεωρούσαν την εργασία μερικής απασχόλησης ως υποβάθμιση της απασχόλησης και εκτιμούσαν ότι η επέκτασή της στην Ελλάδα ήταν αμφίβολη λόγω του χαμηλού εισοδήματος που προσφέρει. Επιπλέον, σύμφωνα με την ίδια μελέτη το ποσοστό των Ελλήνων εργαζομένων που παρέμεναν στην ίδια επιχείρηση για μεγάλα χρονικά διαστήματα ήταν ανάμεσα στα υψηλότερα στην Ευρώπη. Ωστόσο, υπήρχαν στοιχεία που έδειχναν στροφή των επιχειρήσεων σε πιο ευέλικτες εργασιακές πρακτικές (Kufidu και Mihal, 1999). Έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το ΙΝΕ-ΓΣΕΕ ανέφερε ότι κατά τη διάρκεια του 2003 το 55% του συνόλου των προσλήψεων που έγιναν από τις επιχειρήσεις αφορούσε ευέλικτη εργασία. Η ίδια έρευνα ανέφερε ότι το 86% του συνόλου των εργαζομένων είχε μόνιμη απασχόληση ενώ το 15,5% εργαζόταν σε καθεστώς προσωρινής απασχόλησης. Το ποσοστό μερικής απασχόλησης ήταν 4,7% και αποτελείτο από 2,9% μόνιμη απασχόληση και 1,8% προσωρινή. Πρακτικές όπως η τηλεργασία ή ο δανεισμός εργαζομένων δεν ήταν ακόμα δημοφιλείς (1,1% και 0,3% αντίστοιχα). Σε ό, τι αφορά τον δημόσιο τομέα, αξίζει να αναφερθεί ότι οι πρώτες προσλήψεις εργαζομένων μερικής απασχόλησης που έγιναν ποτέ, πραγματοποιήθηκαν στις αρχές του 2004. Παρόμοια αποτελέσματα επιβεβαιώθηκαν από την ΕΣΥΕ (2003) (νυν ΕΛΣΤΑΤ), το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Παπαλεξανδρής, 2000), και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2000). Το συμπέρασμα που συνάγεται από τα παραπάνω είναι ότι υπήρχε μια προφανής τάση προς πιο ευέλικτες πρακτικές ενώ ο βαθμός ακαμψίας της ελληνικής αγοράς εργασίας ήταν συχνά υπερεκτιμημένος (, 2000).

2.2.5 Ο ρόλος των μεταναστών

Αν και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεωρούσε τη συμμετοχή των μεταναστών στο εργατικό δυναμικό, και ιδιαίτερα στον πρωτογενή τομέα, ως πρόβλημα που αντιμετώπιζε η ελληνική αγορά εργασίας, τα εμπειρικά στοιχεία υποδήλωναν ότι ο αντίκτυπός τους στην αγορά εργασίας ήταν μάλλον ευεργετικός. Το Υπουργείο Εργασίας στο πλαίσιο του σχεδίου Εθνικής Δράσης για την απασχόληση του 2003 ανέφερε ότι οι μετανάστες αποτελούσαν καλά νέα για την ελληνική οικονομία στο σύνολό της, χαρακτηρίζοντάς τους ως «κρυφή πηγή δύναμης».

Σύμφωνα με το έργο των Κασίμη κ.α. (2002) στις αγροτικές περιοχές οι μετανάστες όχι μόνο δεν προκαλούσαν προβλήματα αλλά επιπλέον παρείχαν λύσεις στα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι τοπικές οικονομίες. Ιδιαίτερα, η συμμετοχή τους στο εργατικό δυναμικό αναπλήρωνε την ανάγκη για εργατικά χέρια καθώς οι ντόπιοι δεν ήθελαν να

δουλεύουν στα χωράφια. Το αποτέλεσμα ήταν οι Έλληνες να ασχολούνται λιγότερο με χειρωνακτικές εργασίες και αντ' αυτού μπορούσαν να διαθέσουν το χρόνο τους για την καλύτερη οργάνωση της επιχείρησής τους. Πολλοί από τους αγρότες και τους κτηνοτρόφους θεωρούσαν ότι αν δεν ήταν οι μετανάστες δε θα μπορούσαν να κρατήσουν τις επιχειρήσεις τους, κάτι που αναδεικνύει τη θετική συμβολή των μεταναστών στις τοπικές οικονομίες στο σύνολό τους. Η μετανάστευση ερχόταν να καλύψει της ανάγκες της αγοράς για φθηνή εργασία, μια διαδικασία που αναμενόταν να συνεχιστεί.

2.2.6 Συμπέρασμα

Μελετώντας την ελληνική αγορά εργασίας διαπιστώνουμε ότι τα υψηλά επίπεδα της ανεργίας μετά το 2000 και μέχρι την εποχή που ξεσπά η ελληνική κρίση, οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό σε θεσμικούς παράγοντες. Ειδικότερα, η τάση των ατόμων για υψηλού επιπέδου εκπαίδευση και ο προσανατολισμός του εκπαιδευτικού συστήματος στις ανάγκες του δημόσιου τομέα αύξησαν συστηματικά την προσφορά αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, η οποία, σε μεγάλο βαθμό, ξεπέρασε αριθμητικά τη ζήτηση. Αυτό οδήγησε σε υψηλά επίπεδα την ανεργία των πτυχιούχων. Άλλοι σημαντικοί παράγοντες που συνέβαλαν στο υψηλό επίπεδο ανεργίας ήταν η υψηλή προστασία της απασχόλησης και το υψηλό μη μισθολογικό κόστος των εργαζομένων που αποθάρρυναν τους εργοδότες από την πρόσληψη νέων εργαζομένων. Επιπλέον, οι ενεργητικές πολιτικές της αγοράς εργασίας των κυβερνήσεων δεν στάθηκαν ικανές να μειώσουν το επίπεδο ανεργίας. Τέλος, οι μετανάστες δεν φάνηκε να έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην απασχόληση ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις η επίδρασή τους ήταν επιθυμητή. Ουσιαστικά η παραπάνω ανάλυση κατέδειξε ότι η προ κρίσης ανεργία στην Ελλάδα ήταν σε μεγάλο βαθμό διαρθρωτική και προκειμένου να αναχαιτιστεί έπρεπε να εφαρμοστούν συγκεκριμένες μικροοικονομικές πολιτικές σε συνδυασμό με τη λήψη και κάποιων μέτρων μακροοικονομικής φύσης (Κατσανέβας και Λιβανός, 2002).

2.3 Η οικονομική πραγματικότητα στην Ελλάδα την περίοδο της κρίσης

Η ύφεση στην ελληνική οικονομία είχε ξεκινήσει ήδη από το 2008, ακολουθώντας την έναρξη της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2007. Το 2008, η οικονομία παρουσίασε έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών 16,5%, ενώ το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού ανερχόταν σε 9,9% ως ποσοστό του ΑΕΠ, το οποίο αυξήθηκε περαιτέρω σε 15,3% το 2009. Η αύξηση της αποστροφής του κινδύνου ως επακόλουθο της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης και οι αποκαλύψεις το 2009 ότι το ελληνικό

δημοσιονομικό έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ όχι μόνο είχε παραβιάσει τους δημοσιονομικούς κανόνες της ΕΕ αλλά είχε φτάσει σε διψήφια νούμερα, οδήγησαν μεταξύ του 2008 και του 2010 σε επεισόδια «ξαφνικών στάσεων» στις κεφαλαιακές εισροές του ιδιωτικού τομέα οι οποίες μέχρι εκείνη τη στιγμή χρηματοδοτούσαν τόσο το δημοσιονομικό έλλειμμα όσο και το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Στις αρχές του 2010, η ραγδαία άνοδος των επιτοκίων δανεισμού ουσιαστικά οδήγησε την ελληνική κυβέρνηση εκτός των αγορών χρήματος και κεφαλαίων, η οποία αδυνατώντας πλέον να δανειστεί προκειμένου να καλύψει τα ελλείμματα που είχαν δημιουργηθεί, κατέθεσε αίτημα για την παροχή βοήθειας η οποία ήρθε μέσω του πακέτου διάσωσης από την ΕΕ και το ΔΝΤ. Το πακέτο διάσωσης περιλάμβανε ένα οικονομικό πρόγραμμα προσαρμογής που θα έπρεπε να εφαρμοστεί ως απαραίτητη προϋπόθεση οικονομικής στήριξης.

Ενώ το ελληνικό τραπεζικό σύστημα είχε άμεσα σχετικά ελάχιστες συνέπειες από την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008-2009, η δραματική δυσμενής μεταβολή της αντίληψης της αγοράς σχετικά με την πιστοληπτική ικανότητα της ελληνικής κυβέρνησης επηρέασε αρνητικά τελικά τόσο το τραπεζικό σύστημα όσο και τον ιδιωτικό τομέα γενικότερα, προκαλώντας έτσι μια μάλλον άτυπη κρίση του ισοζυγίου πληρωμών. Αν και η ΕΚΤ παρενέβη και παρείχε στο τραπεζικό σύστημα την απαραίτητη ρευστότητα για τον μετριασμό της ξαφνικής παύσης των ροών ιδιωτικών κεφαλαίων και την αποτροπή της κατάρρευσης του τραπεζικού συστήματος, αυτή η ρευστότητα δεν βρήκε το δρόμο της προς την πραγματική οικονομία.

Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ήταν σε κάποιο βαθμό όμοιο με το αντίστοιχο των άλλων προβληματικών χωρών της ευρωζώνης, και κυρίως της Ιρλανδίας, της Πορτογαλίας και της Ισπανίας. Σημαντικός οδηγός αυτών των τάσεων ήταν το γεγονός ότι λόγω της συμμετοχής στο κοινό νόμισμα, οι περιφερειακές χώρες του πυρήνα της Ευρωζώνης και η Ελλάδα ειδικότερα, επωφελήθηκαν μέχρι την κρίση από τα σχετικά χαμηλά πραγματικά επιτόκια. Με την ένταξή τους στην ΟΝΕ, είδαν τα επιτόκιά τους να μειώνονται καθώς ο κίνδυνος μελλοντικού πληθωρισμού και η υποτίμηση του νομίσματος είχαν εξαλειφθεί. Αυτό έδωσε στα παλαιά περιφερειακά κράτη μέλη της ευρωζώνης μια σημαντική ώθηση στην ανάπτυξη, που οδήγησε όμως σε υψηλότερους ρυθμούς πληθωρισμού σε σχέση με τους στόχους που είχαν αρχικά τεθεί. Παράλληλα από τη στιγμή που τα ονομαστικά επιτόκια καθορίζονταν από την ευρωπαϊκή κεντρική τράπεζα, για τον μέσο όρο των περιοχών της ευρωζώνης τα πραγματικά τους επιτόκια παρέμεναν χαμηλά. Τα χαμηλότερα πραγματικά επιτόκια ωθούσαν σε ακόμα

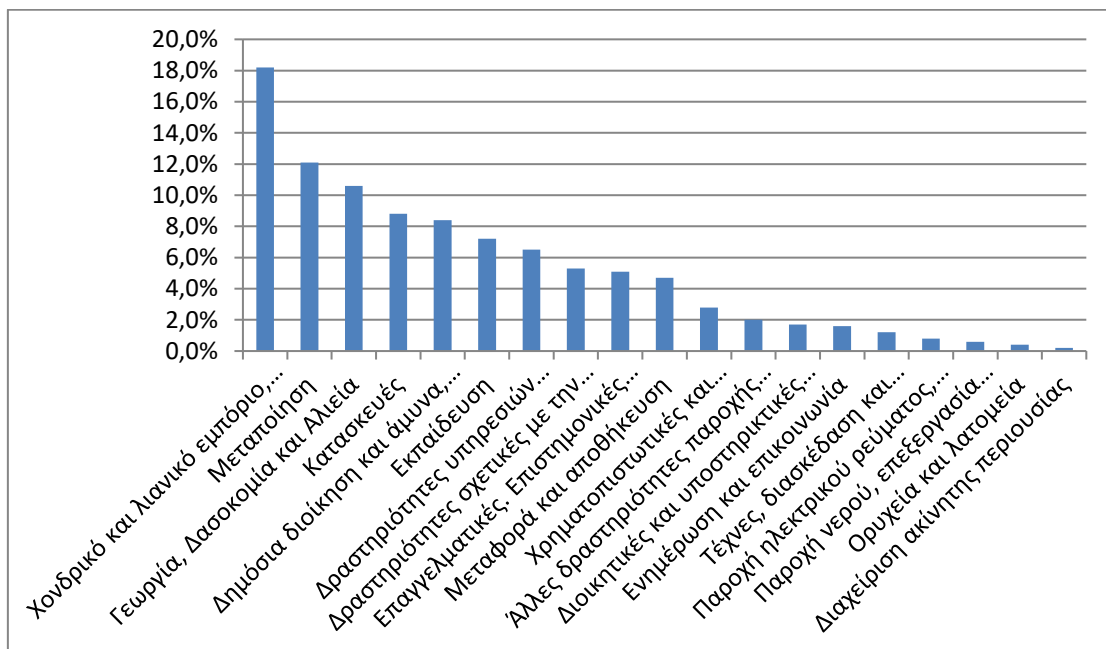
υψηλότερα επίπεδα τη ζήτηση, η οποία θα μπορούσε να περιοριστεί σε κάποιο βαθμό εάν υπήρχε ανατίμηση της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας.

Τα χαμηλά πραγματικά επιτόκια οδήγησαν επίσης σε αυξημένη ζήτηση για δανεισμό, η οποία, χάρη στην επιταχυνόμενη χρηματοπιστωτική ολοκλήρωση, αντιμετωπίστηκε από τις αυξημένες πιστωτικές ροές από άλλα μέλη της ευρωζώνης (κυρίως τη Γερμανία), όπου τα επιτόκια καταθέσεων ήταν υψηλότερα λόγω, μεταξύ άλλων, της συγκρατημένης αύξησης της εγχώριας ζήτησης και των μισθών αυτών των κρατών και αντικατοπτριζόταν στα πλεονάσματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών τους. Έτσι, η οικονομική ολοκλήρωση εντός της ΟΝΕ εξουδετέρωσε το κανάλι της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας, μέσω του οποίου θα μπορούσαν οι περιφερειακές οικονομίες να σταθεροποιηθούν πριν το ξέσπασμα της κρίσης. Αντίθετα, αυτό που συνέβη στις οικονομίες αυτές ήταν η ζήτηση να παραμένει ισχυρή, αυξάνοντας τόσο τις εισαγωγές όσο και την εγχώρια ζήτηση προϊόντων και υπηρεσιών και ωθώντας με αυτόν τον τρόπο προς τα πάνω τους ονομαστικούς μισθούς και τις τιμές, όπου εντός του ευρώ, οδήγησαν σε υψηλότερες πραγματικές συναλλαγματικές ισοτιμίες και επιδείνωσαν επιπλέον τα εμπορικά ισοζύγια.

Ωστόσο, πέρα από αυτές τις κοινές τάσεις, το έλλειμμα του ελληνικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών υποστηρίχθηκε από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του ελληνικού μοντέλου ανάπτυξης, που δημιούργησε ευαισθησία στην ελληνική οικονομία όταν ξέσπασε η παγκόσμια οικονομική κρίση. Από το 1974 η ελληνική οικονομία χαρακτηριζόταν από ένα μοτίβο υψηλής μεγέθυνσης - χαμηλής ανάπτυξης (Βαϊτσος, 2011). Η συσσώρευση κεφαλαίου ήταν χαμηλή και δεν επικεντρώθηκε σε δυναμικούς τομείς που θα μπορούσαν να προωθήσουν την αύξηση της παραγωγικότητας και τη μετατόπιση της οικονομικής δραστηριότητας σε τομείς υψηλότερης ποιότητας και προστιθέμενης αξίας. Αν και η Ελλάδα, όπως και άλλες προηγμένες οικονομίες, γνώρισε την αποβιομηχάνιση, την παραμονή της κρίσης η βιομηχανία της αντιπροσώπευε αρκετά χαμηλό μερίδιο προστιθέμενης αξίας, συγκεντρωμένο κυρίως σε μικρούς και μικρομεσαίους κλάδους τεχνολογίας, ενώ ακόμη και η τριτογενεοποίηση της οικονομίας είχε επικεντρωθεί –με εξαίρεση τον τουρισμό– σε υπηρεσίες που ούτε ήταν πολύ εμπορεύσιμες ούτε δυναμικές και με υψηλή προστιθέμενη αξία (Γιαννίτσης, 2013). Ο εξαγωγικός προσανατολισμός της ελληνικής οικονομίας ήταν επομένως αδύναμος και, κατά συνέπεια, οι ελληνικές επιχειρήσεις δεν ήταν επαρκώς ανταγωνιστικές ούτε εγχωρίως ούτε διεθνώς, έχοντας ελάχιστα κίνητρα προκειμένου να καταβάλουν προσπάθειες για την αύξηση της ανταγωνιστικότητάς τους. Το κράτος από την άλλη,

πραγματοποιούσε συστηματικές δαπάνες για τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης στο δημόσιο ως μέσο διατήρησης της ανεργίας υπό έλεγχο και τόνωσης της ζήτησης των επιχειρήσεων μέσω της κατανάλωσης και των επενδύσεων. Αυτό μπορεί να εξηγήσει τη χρόνια ροπή σε υψηλά ελλείμματα του κρατικού προϋπολογισμού και σε υψηλό δημόσιο χρέος (Αργείτης, 2011), καθώς και τα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών που αυξάνονταν σταδιακά ως ποσοστό του ΑΕΠ από το 1974 (Γιαννίτσης, 2013).

Σχετικά με την κατάσταση που επικρατούσε στην αγορά εργασίας στο αμέσως προηγούμενο διάστημα πριν το ξέσπασμα της κρίσης, χρησιμοποιούμε το Διάγραμμα 2.2 προκειμένου να παρουσιάσουμε την κατανομή της απασχόλησης στην Ελλάδα μεταξύ των διαφορετικών τομέων της οικονομίας, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί κατά το α' τρίμηνο του 2008.



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.2

Κατανομή της απασχόλησης στους διαφορετικούς κλάδους της οικονομίας για το α' τρίμηνο του 2008

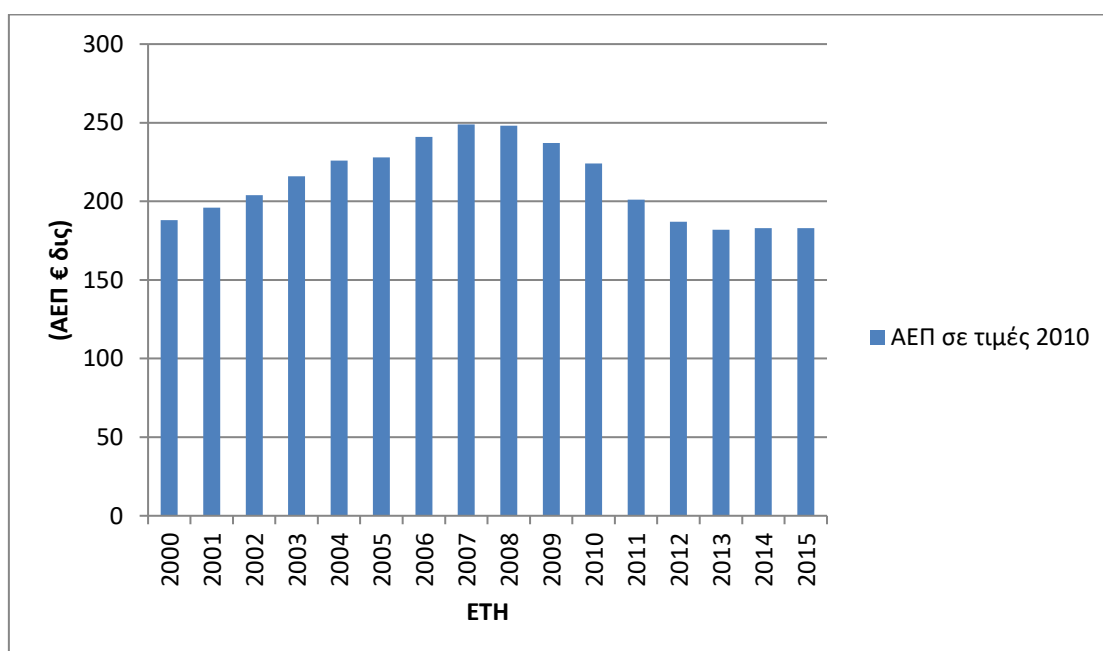
Ο τομέας χονδρικού και λιανικού εμπορίου απασχολούσε τους περισσότερους ανθρώπους, αντιπροσωπεύοντας το 18,2% της συνολικής απασχόλησης. Στη δεύτερη θέση ακολουθούσε η μεταποίηση με 12,1%, στη συνέχεια ήταν η γεωργία με 10,6%, οι

κατασκευές με 8,8%, η δημόσια διοίκηση με 8,1% και η εκπαίδευση με 7,2%. Οι μη εμπορεύσιμοι τομείς της οικονομίας αντιπροσώπευαν υψηλότερο μερίδιο απασχόλησης από τους εμπορεύσιμους. Η σχετική σημασία των ξεχωριστών τομέων της οικονομίας δεν μεταβλήθηκε δραματικά μεταξύ του 2001 και του 2008, αν και η μείωση στη μεταποίηση και τη γεωργία συνεχίστηκε, ενώ τα μερίδια των κατασκευών, της δημόσιας διοίκησης και της εκπαίδευσης μεγάλωσαν.

Ο κλάδος που σημείωσε την πιο αισθητή αύξηση στην απασχόληση ήταν η διαχείριση ακίνητης περιουσίας (real estate), όπου η απασχόληση αυξήθηκε μεταξύ του πρώτου τριμήνου του 2001 και του πρώτου τριμήνου του 2008 κατά 51,5%. Εκτός αυτού, οι κλάδοι που κατέγραψαν τις σχετικά μεγαλύτερες αυξήσεις απασχόλησης ήταν οι κατασκευές και ο δημόσιος τομέας με την ευρεία έννοια (δημόσια διοίκηση, υγεία και κοινωνική μέριμνα, άλλες κοινωφελείς, κοινωνικές και προσωπικές υπηρεσίες, υπηρεσίες κοινής ωφέλειας και εκπαίδευση), των οποίων οι αυξήσεις κυμάνθηκαν μεταξύ 20 και 28%. Με άλλα λόγια, την επταετία 2001-2008 η αύξηση της απασχόλησης έλαβε μέρος κυρίως στους μη εμπορεύσιμους τομείς της ελληνικής οικονομίας.

2.3.1 Η εξέλιξη της ανεργίας στην Ελλάδα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης

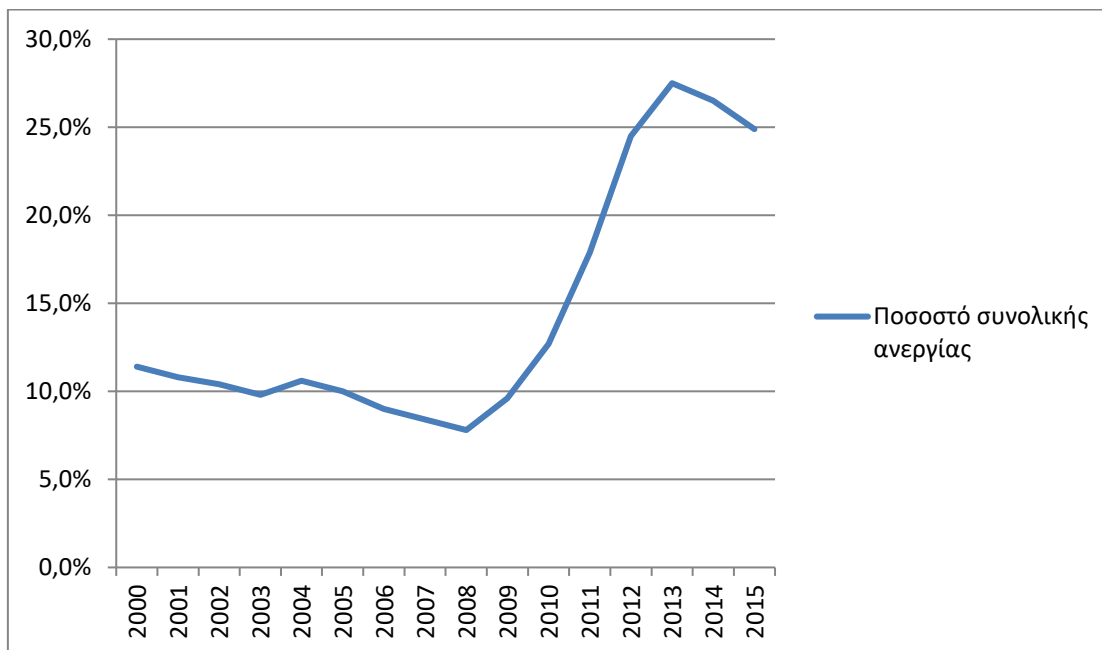
Η ανεργία στην Ελλάδα υπερτριπλασιάστηκε μεταξύ του 2008 και του 2013, από 7,8% σε 27,5%, ενώ κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου το ΑΕΠ συρρικνώθηκε περίπου κατά 25% (βλ. Διαγράμματα 2.3 και 2.4).



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.3

Διαχρονική εξέλιξη του ελληνικού ΑΕΠ



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.4

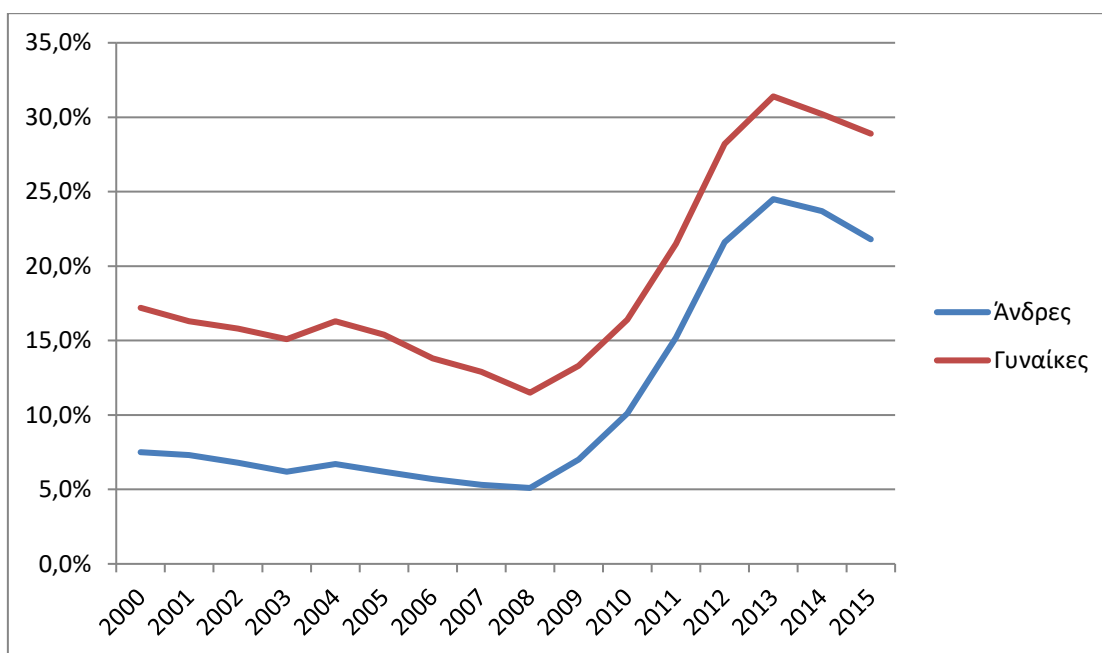
Διαχρονική εξέλιξη του συνολικού ποσοστού ανεργίας στην Ελλάδα

Ενώ η έναρξη της ύφεσης στην ελληνική οικονομία προηγήθηκε της υιοθέτησης του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής, που έδινε έμφαση στη δημοσιονομική πειθαρχία και τη λιτότητα, οι αρνητικές επιπτώσεις του τελευταίου στην πραγματική οικονομία ήταν πολύ υψηλότερες από ότι προβλέπονταν αρχικά (ΔΝΤ, 2012). Αξίζει να σημειωθεί ότι το έλλειμμα του ισοζυγίου της γενικής κυβέρνησης μειώθηκε από 15,3% ως ποσοστό του ΑΕΠ το 2009 σε 3,5% το 2014. Για να γίνει αυτό χρειάστηκε σημαντική δημοσιονομική προσπάθεια, καθώς το έλλειμμα του διαρθρωτικού ισοζυγίου της κυβέρνησης μειώθηκε από 15,2% ως ποσοστό του δυνητικού ΑΕΠ το 2009 σε 6,2% το 2013.

Η αύξηση της ανεργίας επηρέασε ορισμένες ομάδες του εργατικού δυναμικού και ορισμένους οικονομικούς κλάδους περισσότερο από άλλους. Το γεγονός αυτό, καθώς και η μεγάλη αύξηση των μακροχρόνια ανέργων, υποδήλωναν ότι οι αυξήσεις του ποσοστού ανεργίας που προέκυψαν αρχικά λόγω της μεγάλης κάμψης της οικονομικής

δραστηριότητας μετατράπηκαν πιθανώς σε διαρθρωτικές. Στην πράξη, αυτό σήμαινε ότι η ανάκαμψη της οικονομίας από μόνη της θα ήταν απίθανο να αποδειχθεί επαρκής για την αποκατάσταση των ποσοστών ανεργίας στα προ κρίσης επίπεδά τους και αν δεν εφαρμόζονταν αποτελεσματικές πολιτικές ενεργοποίησης και προγράμματα επανένταξης των ανέργων στην αγορά εργασίας, οι δυνατότητες της ελληνικής οικονομίας να επανέλθει σε τροχιά ανάπτυξης θα παρέμενε περιορισμένη για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης για την ελληνική αγορά εργασίας αποτυπώνονται σταδιακά παρακάτω με τη χρήση επιμέρους στατιστικών στοιχείων και γραφημάτων. Πιο συγκεκριμένα, για τους άνδρες όλων των ηλικιών, το ποσοστό ανεργίας σχεδόν πενταπλασιάστηκε, από 5,1% το 2008 σε 24,5% το 2013. Όσον αφορά τις γυναίκες στην Ελλάδα, οι οποίες αντιμετώπιζαν διαχρονικά υψηλότερα επίπεδα ανεργίας από τους άνδρες, τα ποσοστά τους επίσης αυξήθηκαν κατά την περίοδο της κρίσης, αλλά λιγότερο από αυτά των ανδρών και συγκεκριμένα από 11,5% σε 31,4% (Διάγραμμα 2.5).

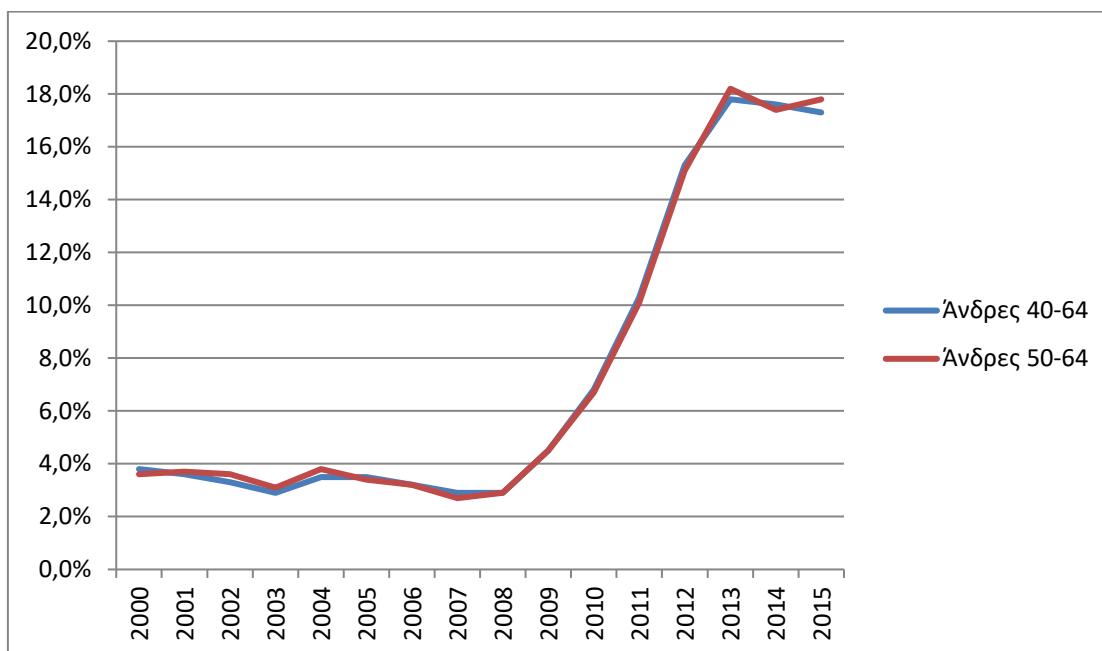


Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.5

Διαχρονική εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην Ελλάδα ανά φύλο

Η άνοδος ήταν ακόμη πιο έντονη για τους άνδρες ηλικίας 40–64 ετών, των οποίων το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε από το ασήμαντο 2,9% το 2008 σε 17,8% το 2013, ενώ για τις ηλικίες 50–64, έφτασε το 18,2% την ίδια χρονιά (Διάγραμμα 2.6).

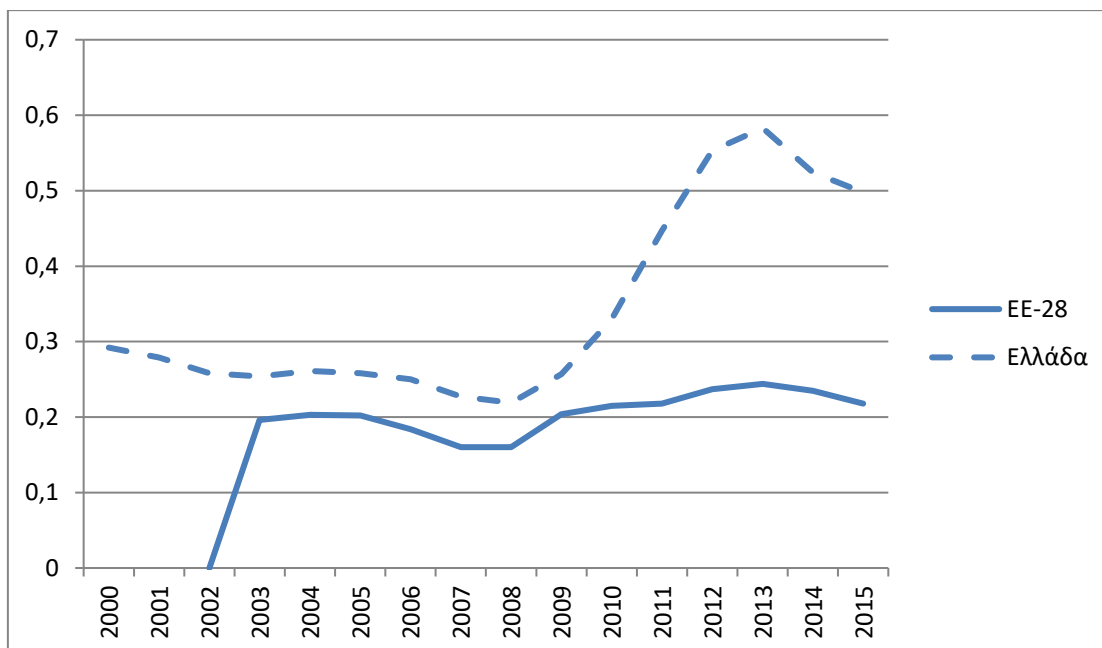


Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.6

Διαχρονική εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην Ελλάδα για τους άνδρες 40-64 και 50-64 ετών

Παρόμοια με τις γυναίκες, οι νέοι αντιμετώπισαν ποσοστά ανεργίας πολύ πάνω από το μέσο όρο της ΕΕ. Το 2008, το ποσοστό ανεργίας των νέων ήταν 21,9% (15,9% στην ΕΕ-28). Μέχρι το 2013, είχε αυξηθεί σε 58,3% (23,7% στην ΕΕ-28) (Διάγραμμα 2.7).



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

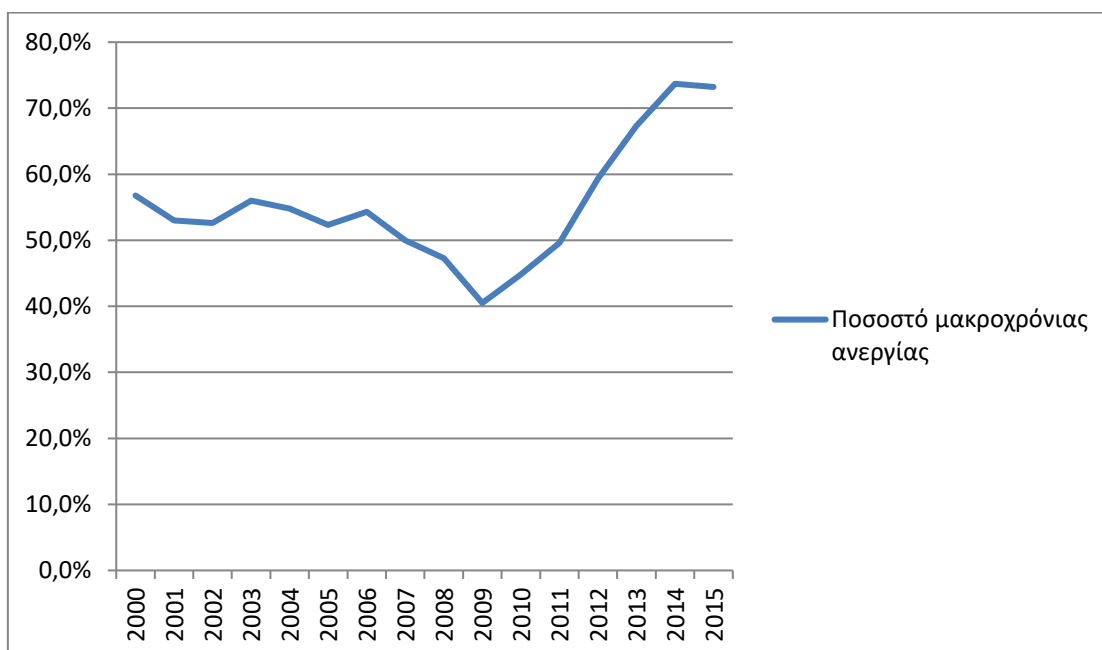
Διάγραμμα 2.7

Διαχρονική εξέλιξη της ανεργίας των νέων: Ελλάδα, ΕΕ-28

Όμως, αν και η αύξηση της ανεργίας των νέων είχε τραβήξει το μεγαλύτερο μέρος της προσοχής της κοινής γνώμης, αυτοί που επλήγησαν περισσότερο από την κρίση ήταν άνδρες μεγαλύτερων ηλικιών.

2.3.2 Η μεγέθυνση της μακροχρόνιας ανεργίας την περίοδο της κρίσης

Το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων ως προς τη συνολική ανεργία ήταν παραδοσιακά ψηλά στην Ελλάδα, αλλά μετά την έναρξη της κρίσης σκαρφάλωσε από το 47,3% το 2008 στο 67,3% το 2013, ενώ έφτασε ακόμα και το 73,7% το 2014. Με άλλα λόγια, από έναν στους δύο ανέργους το 2008, οι μακροχρόνια άνεργοι αντιπροσώπευαν δύο στους τρεις ανέργους το 2013 και σχεδόν τρεις στους τέσσερις το 2014 (Διάγραμμα 2.8).



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.8

Διαχρονική εξέλιξη του ποσοστού των μακροχρόνια ανέργων στην Ελλάδα

Και πάλι, η άνοδος της ανεργίας ήταν ιδιαίτερα δραματική για τους άνδρες όλων των ηλικιών, ιδίως δε για τις ηλικίες 40 έως 64. Όσον αφορά την συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα, σχεδόν οκτώ στους δέκα ανέργους ήταν χωρίς δουλειά για περισσότερους από 12 μήνες. Οι γυναίκες της ίδιας ηλικιακής ομάδας αντιμετώπισαν περίπου αντίστοιχα, αν όχι ελαφρώς υψηλότερα ποσοστά. Ωστόσο, η μακροχρόνια ανεργία ήταν πιο συνηθισμένη για τις μεγαλύτερες γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες πριν από την κρίση, με το ποσοστό τους ως προς τη συνολική ανεργία να αγγίζει περίπου το 60% το 2008. Η μακροχρόνια ανεργία αποτελεί μια ιδιαίτερη πρόκληση για κάθε οικονομία, καθώς έχει επίσης συνδεθεί με φαινόμενα «υστέρησης», όπου παρατηρείται το δυνητικό προϊόν μιας οικονομίας να μειώνεται ύστερα από μεγάλα διαστήματα ύφεσης που συνοδεύονται από μακροχρόνια ανεργία για μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού της.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, η εξέλιξη αυτή ήταν ιδιαίτερα ανησυχητική για πολλούς λόγους. Η Ελλάδα ούτε φημιζόταν για το επίπεδο δαπανών της σε ενεργές πολιτικές που αφορούσαν την αγορά εργασίας και που θα μπορούσαν να αποτελέσουν αποτελεσματικά εργαλεία ώστε μαζί με την οικονομική ανάκαμψη να συμβάλουν στην επανένταξη των μακροχρόνια ανέργων στην απασχόληση ούτε όμως για την αποτελεσματικότητα των

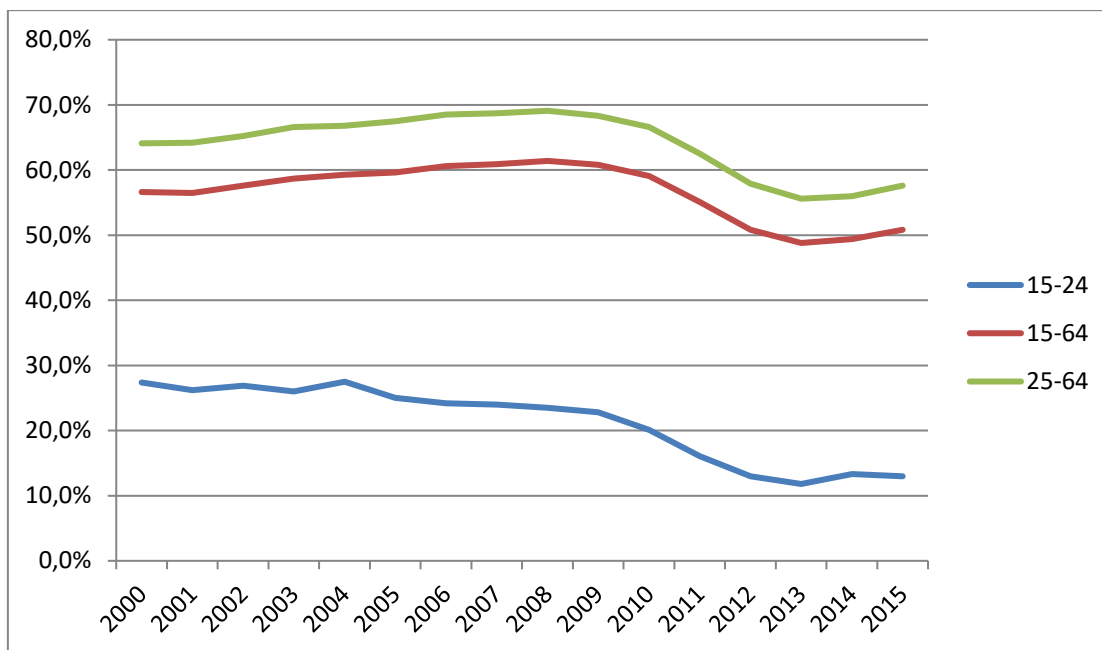
όποιων πολιτικών της. Αυτό σήμαινε ότι οι προοπτικές ανάκτησης του παραγωγικού δυναμικού της οικονομίας φάνταζαν ήδη ζοφερές. Η ηλικιακή ομάδα 40–64 ετών, ιδιαίτερα οι άνδρες, οι οποίοι γενικά θεωρούνταν ότι βρίσκονταν στην ακμή της σταδιοδρομίας τους έχοντας συσσωρεύσει σημαντική εργασιακή εμπειρία και ανθρώπινο κεφάλαιο, έχαναν τις δουλειές τους με αυξανόμενο ρυθμό και ως εκ τούτου αφαιρούσαν από την παραγωγική μηχανή όλα εκείνα τα πολύτιμα χαρακτηριστικά τους που θα μπορούσαν να βοηθήσουν την Ελλάδα να ανακάμψει.

Από την άλλη, οι μεταρρυθμίσεις στο ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα και η αύξηση των ορίων ηλικίας, προκαλούσε ιδιαίτερη ανησυχία στην παραπάνω ηλικιακή ομάδα γιατί πολλά από τα μέλη της απείχαν αρκετά χρόνια από την ηλικία συνταξιοδότησης. Μάλιστα, δεδομένων των πολύ χαμηλών επιδομάτων ανεργίας και της απουσίας ελάχιστου εισοδήματος στήριξης, η μακροχρόνια ανεργία που βίωναν προσέθετε επιπλέον πίεση στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.

2.3.3 Η εξέλιξη της απασχόλησης κατά την περίοδο της κρίσης

Καθώς το ποσοστό ανεργίας μπορεί μερικές φορές να αποκρύπτει πτυχές της κατάστασης που επικρατεί στην αγορά εργασίας, εξετάζουμε επίσης τη δυναμική της αγοράς εργασίας που συνδέεται με τη μείωση του πραγματικού ΑΕΠ στην Ελλάδα μεταξύ του 2008 και του 2013.

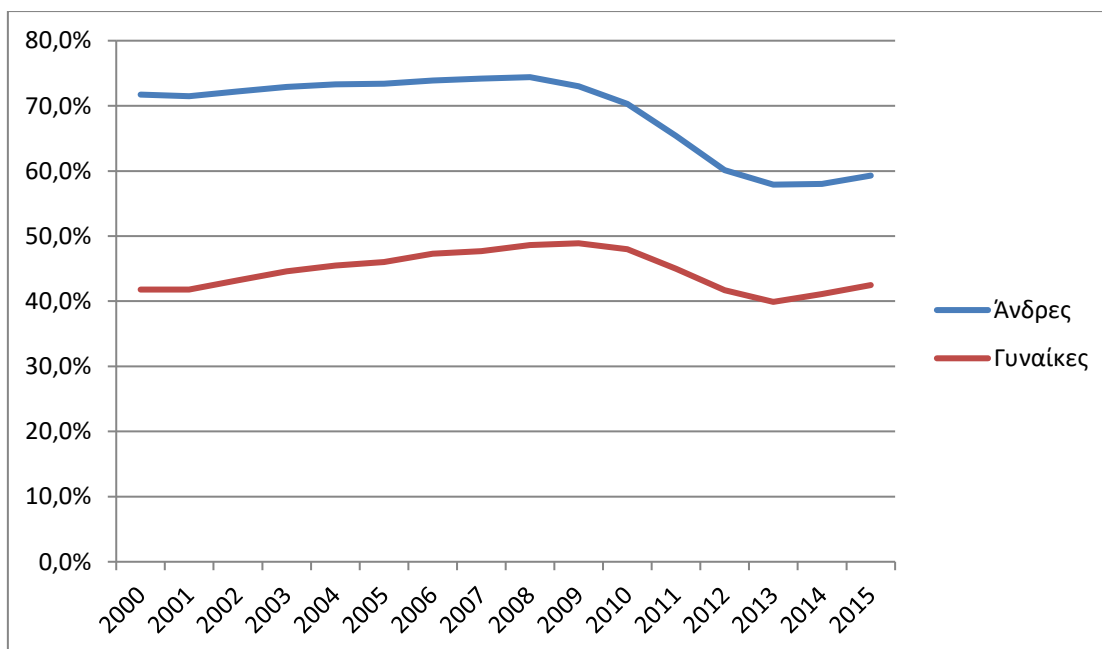
Η απασχόληση του πληθυσμού που βρισκόταν σε ηλικία εργασίας, δηλαδή της ηλικιακής ομάδας 15–64 ετών μειώθηκε από 61,4% το 2008 σε 48,8% το 2013. Για τους κάτω των 25, ο δείκτης απασχόλησης μειώθηκε από 23,5% σε 11,8%, ενώ για τους άνω των 25 μειώθηκε από 69,1% σε 55,6% (Διάγραμμα 2.9). Οι γυναίκες σε ηλικία εργασίας είδαν το ποσοστό απασχόλησής τους να μειώνεται κατά 18%, ενώ για τους άνδρες η αντίστοιχη μείωση ήταν 22,2% (Διάγραμμα 2.10).



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.9

Διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών απασχόλησης των ηλικιακών ομάδων 15-24, 15-64 και 25-64

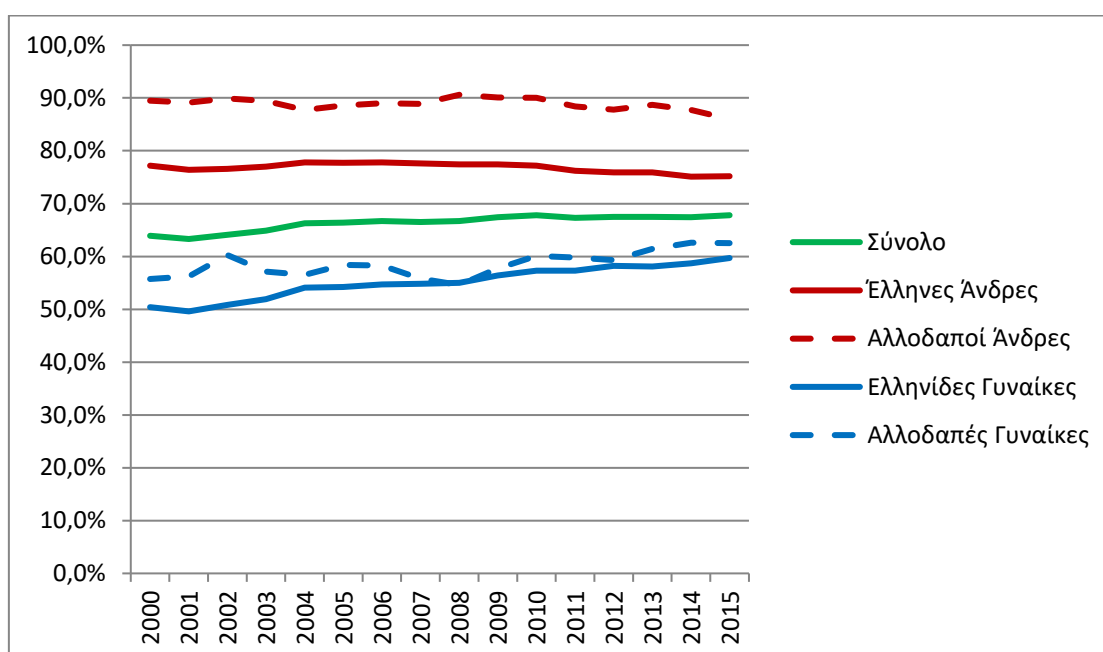


Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.10

Διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών απασχόλησης ανά φύλο για την ηλικιακή ομάδα 15-64 ετών

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, το συνολικό ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό στην Ελλάδα αυξήθηκε ελάχιστα μεταξύ των ετών 2008 και 2013 – κατά 1,2% – εξαιτίας της αύξησης των ποσοστών συμμετοχής των γυναικών, Ελληνίδων και ξένων. Την περίοδο εκείνη, το ποσοστό συμμετοχής των Ελληνίδων αυξήθηκε κατά 6%, ενώ το αντίστοιχο των ξένων γυναικών αυξήθηκε κατά 12,5%. Αυτά τα στοιχεία έρχονται σε αντίθεση με την εξέλιξη των ποσοστών συμμετοχής των ανδρών στο εργατικό δυναμικό, τα οποία μειώθηκαν κατά 1,9% για τους Έλληνες και κατά 2,1% για τους αλλοδαπούς (Διάγραμμα 2.11).

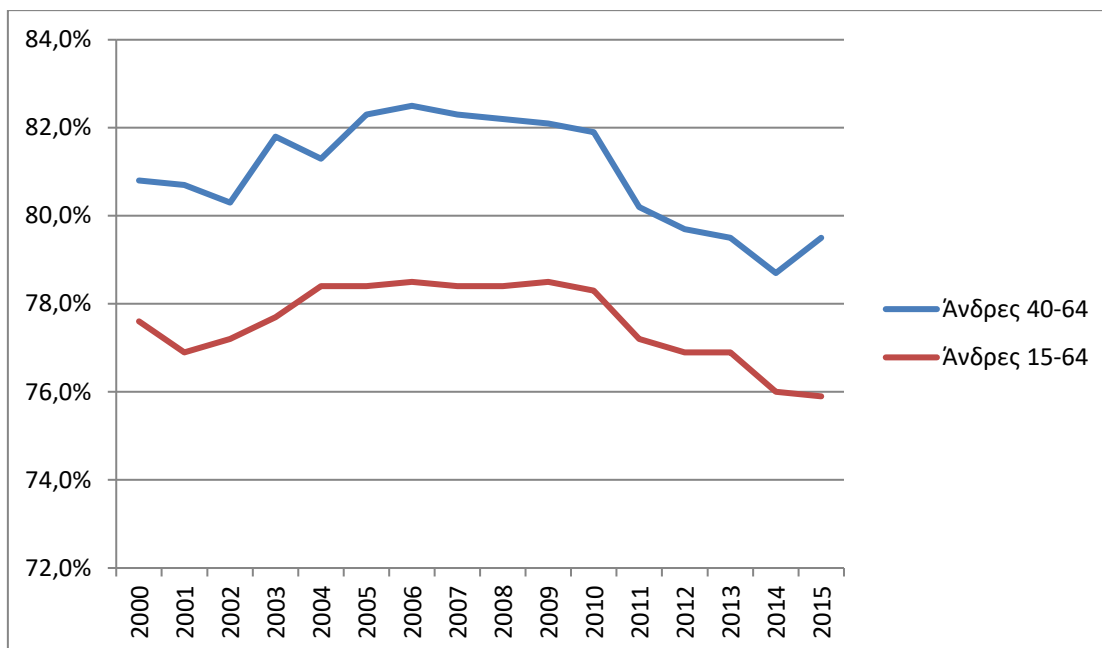


Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.11

Διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών συμμετοχής στην αγορά εργασίας για την ηλικιακή ομάδα 15-64 ετών ανά φύλο και ανά εθνικότητα

Για την ηλικιακή ομάδα 40–64, τα ποσοστά συμμετοχής των ανδρών, Ελλήνων και αλλοδαπών, μειώθηκαν περισσότερο απότομα σε σχέση με αυτά της ομάδας 15-64 μεταξύ του 2008 και του 2014, κάτι που απεικονίζεται στο παρακάτω γράφημα (Διάγραμμα 2.12).

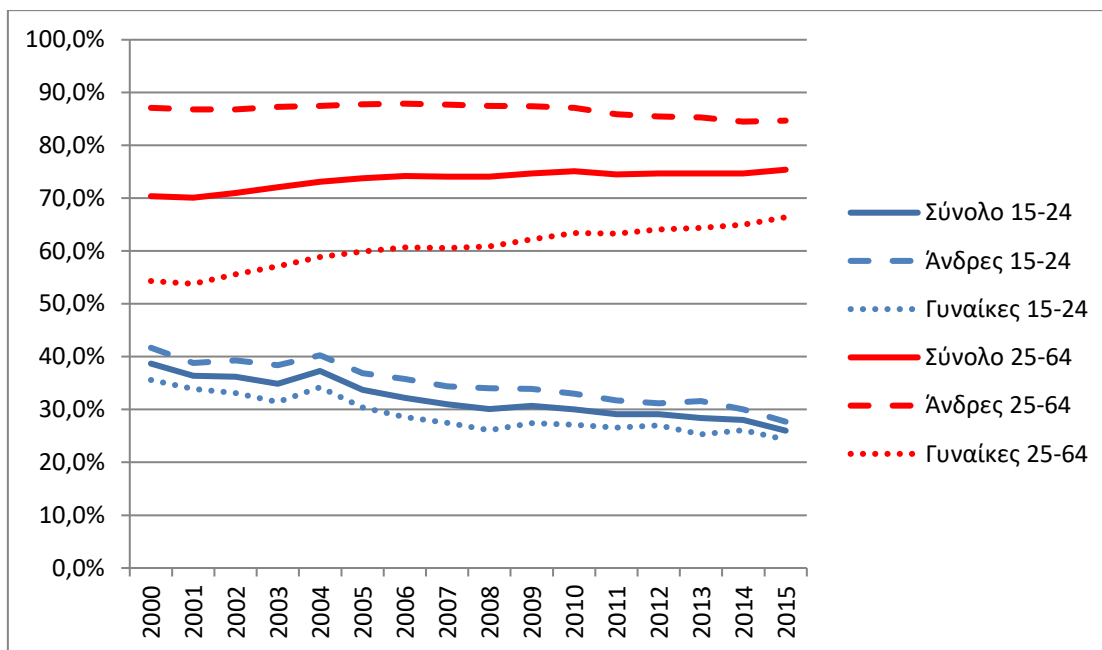


Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.12

Διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών συμμετοχής στην αγορά εργασίας των ανδρών 40-64 και 15-64 ετών

Εξετάζοντας τα ποσοστά συμμετοχής των ατόμων στο εργατικό δυναμικό ανά ηλικία και ανά φύλο κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου, παρατηρούμε ότι σημειώθηκε μικρή μείωση για τα άτομα κάτω των 25 ετών και αύξηση του κατά τα άλλα χαμηλού ποσοστού συμμετοχής των γυναικών άνω των 25 (Διάγραμμα 2.13).



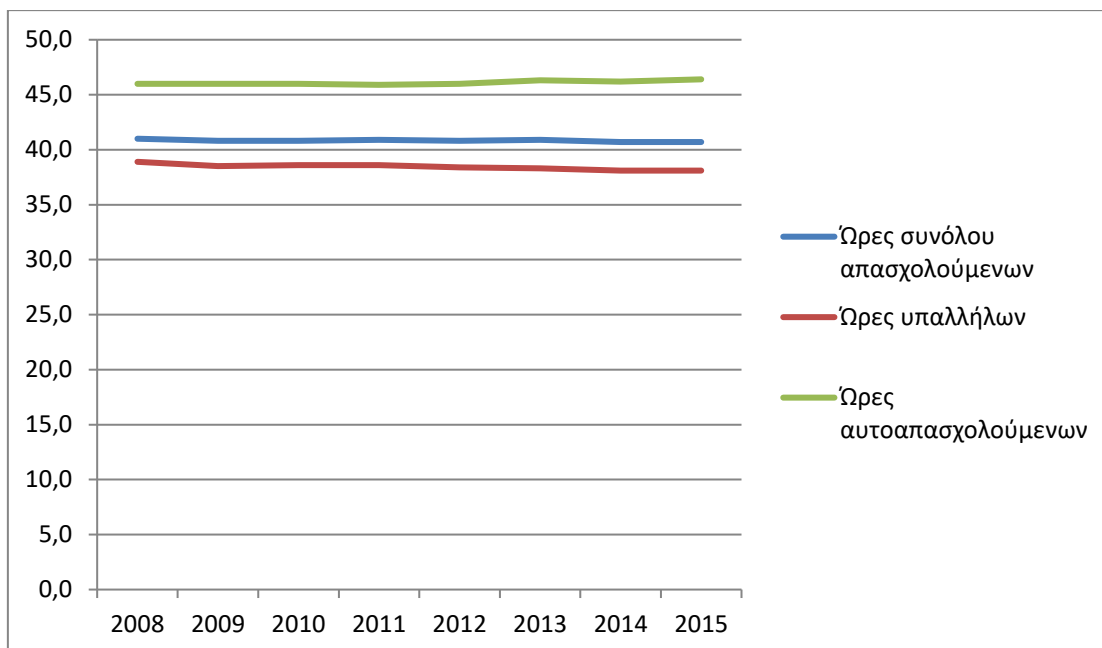
Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.13

Ποσοστά συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό ανά φύλο και ανά ηλικία για τις ηλικιακές ομάδες 15-24 και 25-64 ετών

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία και το γεγονός ότι οι αυξήσεις της ανεργίας και οι μειώσεις των ποσοστών συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό έπληξαν ιδιαίτερα τους άνδρες που βρίσκονταν στην πιο παραγωγική τους ηλικία, γινόταν φανερό ότι όλο και περισσότερες γυναίκες εντάσσονταν ενεργά στην αγορά εργασίας προς αναζήτηση συμπληρωματικών εισοδημάτων των νοικοκυριών.

Ο μέσος αριθμός πραγματικών εβδομαδιαίων ωρών εργασίας στην κύρια απασχόληση για τους απασχολούμενους μεταβλήθηκε πολύ λίγο μεταξύ 2008 και 2014 φτάνοντας τις 40,7 ώρες από 41. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η μείωση αυτή αντανακλά κυρίως την αλλαγή του ωραρίου εργασίας των υπαλλήλων (από 38,9 σε 38,1), ενώ οι ώρες εργασίας των αυτοαπασχολούμενων παρέμειναν περίπου σταθερές (από 45,8 σε 46). Μικρές διακυμάνσεις παρατηρήθηκαν για άνδρες και γυναίκες κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου, χωρίς να οδηγήσουν σε αλλαγές (Διάγραμμα 2.14).

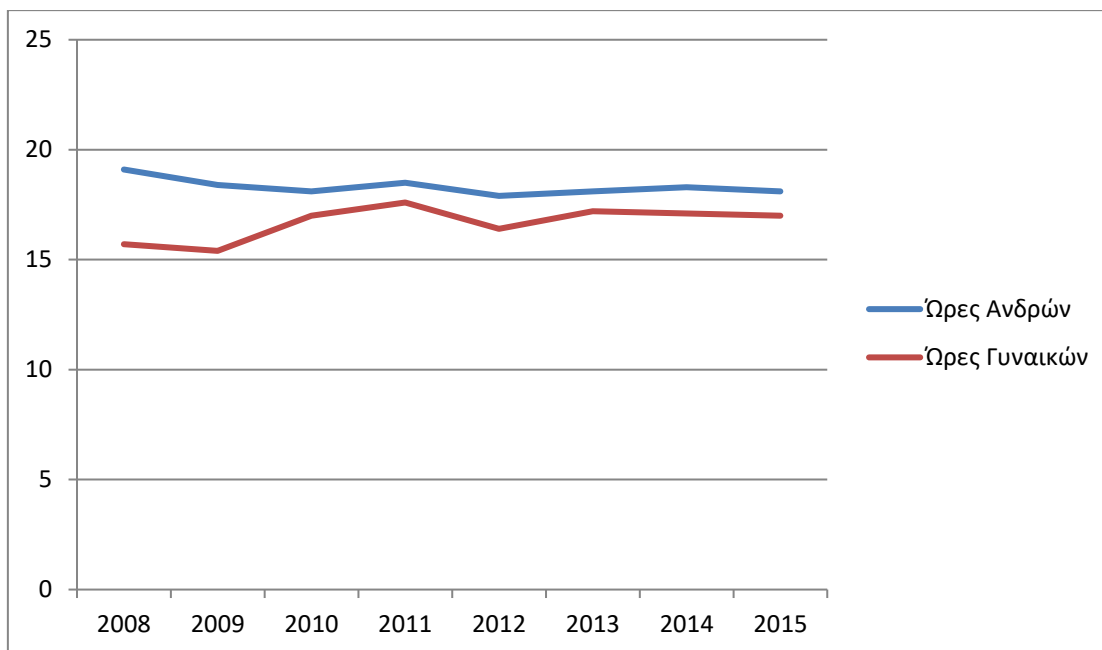


Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.14

Μέσος αριθμός των πραγματικών εβδομαδιαίων ωρών εργασίας στη βασική απασχόληση

Κοιτάζοντας, ωστόσο, τον μέσο αριθμό των πραγματικών εβδομαδιαίων ωρών εργασίας σε δεύτερη δουλειά, παρατηρούμε ότι μεταξύ των ετών 2008 και 2013, υπήρξε μια μικρή μείωση για τους άνδρες (από 19,1 σε 18,1) και αύξηση για τις γυναίκες (από 15,7 σε 17,2) (Διάγραμμα 2.15). Αυτά τα δεδομένα ενισχύουν περαιτέρω την εικόνα ότι, δεδομένης της ισχυρότερης δυσμενούς επίδρασης των αυξήσεων της ανεργίας στους άνδρες, οι γυναίκες προσπάθησαν να συμπληρώσουν την απώλεια των οικογενειακών εισοδημάτων, δουλεύοντας περισσότερες ώρες εργασίας σε δεύτερη απασχόληση.



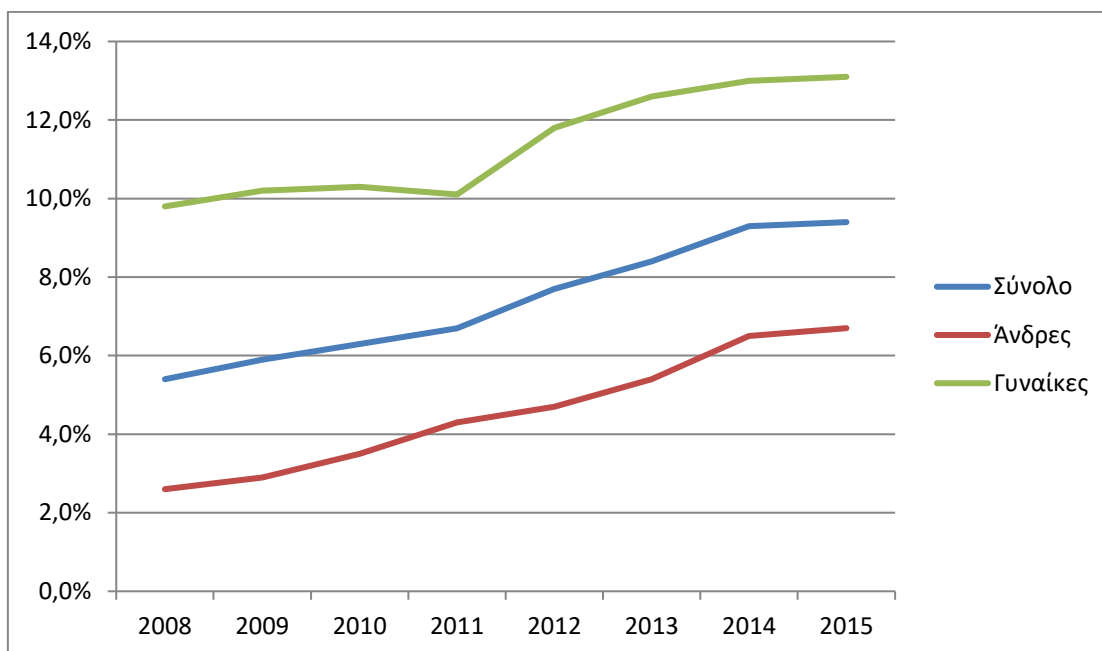
Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.15

Μέσος αριθμός των πραγματικών εβδομαδιαίων ωρών εργασίας σε δεύτερη απασχόληση ανά φύλο

Η πραγματική αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας ανά απασχολούμενο ήταν αρνητική μεταξύ των ετών 2008 και 2011, έγινε θετική το 2012 και παρέμεινε σταθερή το 2013 (στοιχεία Eurostat). Αυτό το μέτρο δεν λαμβάνει υπόψη τις αλλαγές στη δεξαμενή των απασχολουμένων και ως εκ τούτου την ετερογένεια που παρατηρείται στην παραγωγικότητα της εργασίας από τομέα σε τομέα της ελληνικής οικονομίας. Αυτή είναι μια σημαντική παρατήρηση, δεδομένου ότι –όπως θα δούμε παρακάτω– οι απώλειες στην απασχόληση ήταν αρκετά συγκεντρωμένες σε συγκεκριμένους κλάδους, ενώ η ένταση των απωλειών θέσεων εργασίας διέφεραν επίσης μεταξύ υποπεριόδων κατά τη διάρκεια της κρίσης. Έχοντας υπόψη αυτόν τον περιορισμό, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι υπάρχουν ενδείξεις ότι –τουλάχιστον σε ορισμένους κλάδους– οι επιχειρήσεις προσπάθησαν να συγκρατήσουν τη μείωση της απασχόλησης του εργατικού δυναμικού ως απάντηση στην ύφεση μεταξύ 2008 και 2011, αν και φαίνεται ότι αυτό έπαψε να ισχύει μεταξύ 2011 και 2013. Μάλιστα, το ετήσιο ποσοστό των απωλειών θέσεων απασχόλησης υπερδιπλασιάστηκε μεταξύ του 2010 και του 2011, από 3,6% σε 7,6%, και συνέχισε να αυξάνεται με επιταχυνόμενο ρυθμό.

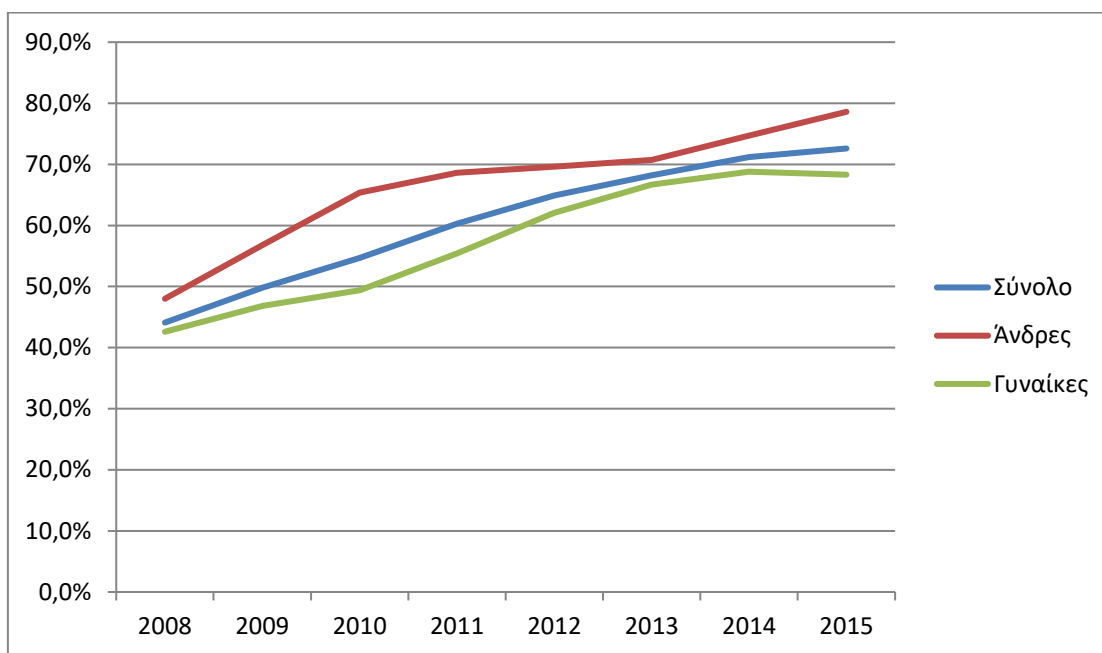
Όσον αφορά στα χαμηλά ποσοστά της μερικής απασχόλησης στην Ελλάδα πριν από την κρίση, από το 2008 και μετά παρατηρείται αύξηση. Πιο συγκεκριμένα, το σχετικά χαμηλό ποσοστό των συμβάσεων μερικής απασχόλησης αυξήθηκε μεταξύ 2008 και 2013 από 5,4% σε 8,4% (στοιχεία Eurostat). Το ποσοστό των συμβάσεων μερικής απασχόλησης που ήταν μη εθελοντικές αυξήθηκε από 44,1% το 2008 σε 68,2% το 2013 (στοιχεία Eurostat) (Διαγράμματα 2.16 και 2.17).



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.16

Διαχρονική εξέλιξη των συμβάσεων μερικής απασχόλησης ως ποσοστό του συνόλου της απασχόλησης

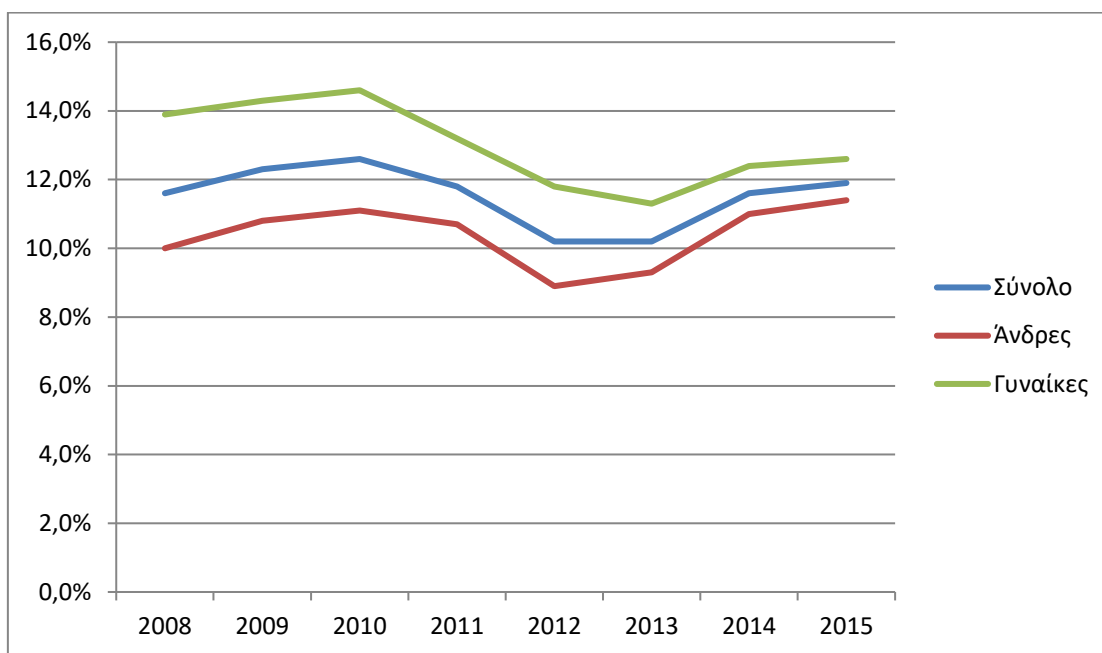


Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.17

Μη εθελοντική μερική απασχόληση ως ποσοστό της συνολικής μερικής απασχόλησης

Από την άλλη, το ποσοστό των συμβάσεων προσωρινής απασχόλησης ως προς τη συνολική απασχόληση αυξήθηκε μεταξύ 2008 και 2010 από 11,6% σε 12,6% και μειώθηκε στο 10,2% το 2012, όπου και παρέμεινε σταθερό μέχρι το τέλος του 2013, για να αρχίσει να αυξάνεται εκ νέου (στοιχεία Eurostat) (Διάγραμμα 2.18). Υπήρχαν ενδείξεις ότι το 2008, το 82,2% όσων είχαν συνάψει συμβάσεις προσωρινής απασχόλησης, τις είχαν δεχτεί γιατί δεν μπορούσαν να βρουν μόνιμη δουλειά. Μέχρι το 2013, το ποσοστό αυτό σκαρφάλωσε στο 87,8%. των συνολικών προσωρινών συμβάσεων (στοιχεία Eurostat).

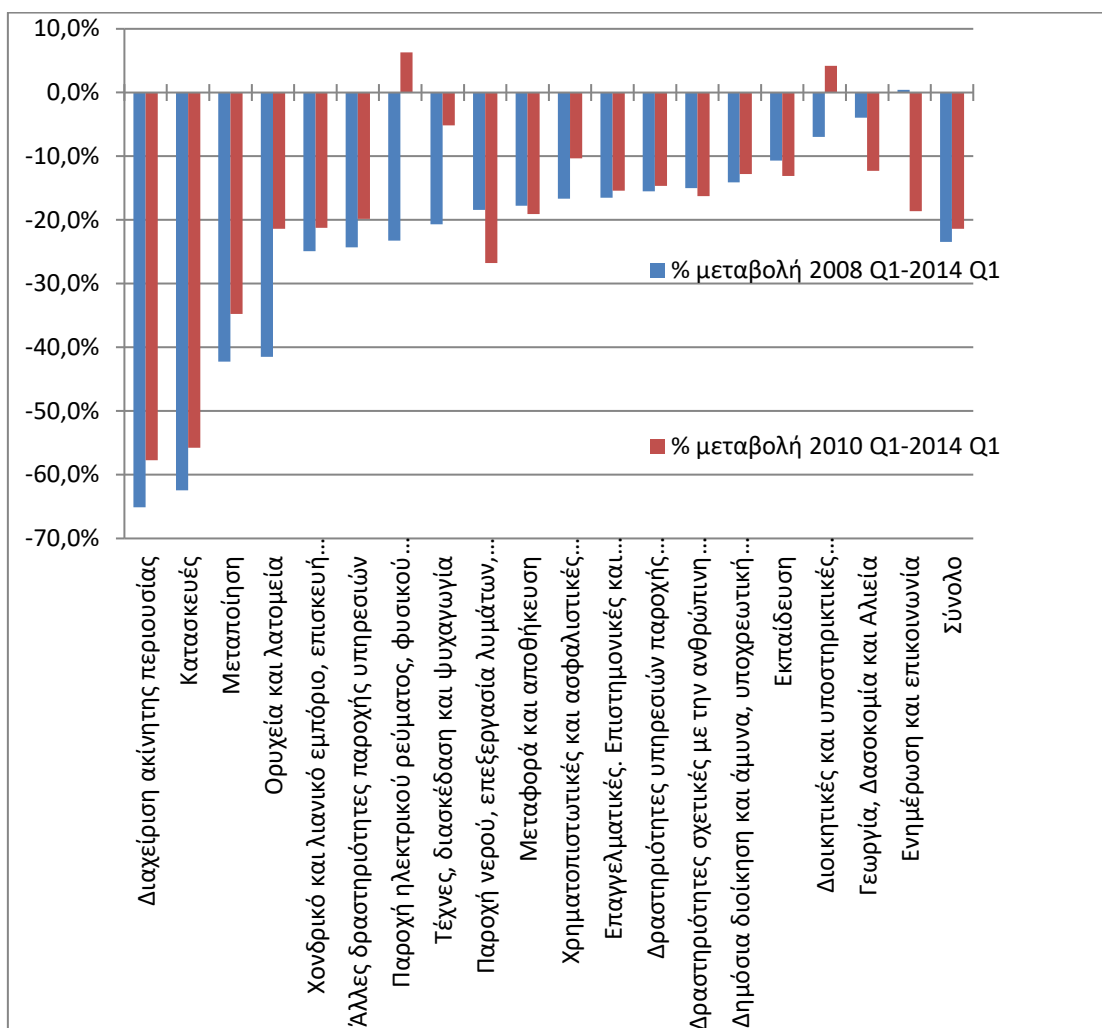


Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.18

Προσωρινά απασχολούμενοι ως ποσοστό του συνολικού αριθμού απασχολούμενων

Σχετικά τώρα με τις μεταβολές των ποσοστών απασχόλησης ανά κλάδο της ελληνικής οικονομίας κατά τη διάρκεια της κρίσης, σύμφωνα με τις στατιστικές της Eurostat για το εργατικό δυναμικό (βλ. Διάγραμμα 2.19), μεταξύ του πρώτου τριμήνου του 2008 και του πρώτου τριμήνου του 2014 οι κλάδοι με τις μεγαλύτερες απώλειες θέσεων εργασίας ήταν ο κλάδος των εταιρειών διαχείρισης ακίνητης περιουσίας (real estate), με την απώλεια του 65,1% (57,7% από το πρώτο τρίμηνο του 2010) των συνολικών θέσεων του, και ο κλάδος των κατασκευών, με την απώλεια του 62,4% των συνολικών θέσεων του (55,7% από το πρώτο τρίμηνο του 2010). Συνολικά, οι απώλειες θέσεων εργασίας σε αυτούς τους δύο κλάδους (κυρίως στις κατασκευές) αντιπροσώπευαν περίπου το 20-24% των συνολικών απωλειών θέσεων εργασίας στην οικονομία μεταξύ των ετών 2008 και 2014.



Πηγή: Eurostat, Ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 2.19

Συγκριτική μεταβολή των ποσοστών απασχόλησης ανά κλάδο μεταξύ των διαστημάτων 2010 Q1 – 2014 Q1 και 2008 Q1 – 2014 Q1

Περισσότεροι από τους μισούς άνδρες ηλικίας 40–64 ετών έχασαν τη δουλειά τους στον κλάδο των κατασκευών και περίπου το 60% της ίδιας ηλικιακής ομάδας στον κλάδο επιχειρήσεων real estate κατά την ίδια περίοδο. Οι κλάδοι των κατασκευών και των υπηρεσιών διαχείρισης ακίνητης περιουσίας είχαν τις μεγαλύτερες απώλειες όχι μόνο όσον αφορά τον αριθμό των εργαζομένων που απασχολούσαν αλλά και όσον αφορά επίσης τον μέσο αριθμό των πραγματικών εβδομαδιαίων ωρών εργασίας, ο οποίος κατέγραψε μείωση από 41,6 σε 35,3 ώρες για τις κατασκευές και από 45,4 σε 37,4 για τις υπηρεσίες real estate. Με άλλα λόγια, η μείωση στη συνολική εισροή εργασίας σε αυτούς

τους δύο τομείς της οικονομίας ήταν ακόμη μεγαλύτερη σε σχέση με αυτή που υποδήλωναν οι περικοπές θέσεων εργασίας. Η μεταποίηση, ο δεύτερος μεγαλύτερος κλάδος σε όρους μεριδίου του συνολικού αριθμού απασχολούμενων (12,1% το πρώτο τρίμηνο του 2008) και τα μεταλλεία μαζί με τα λατομεία παρουσίασαν απώλειες 42% και 41% αντίστοιχα (35% και 21% αντίστοιχα, από το πρώτο τρίμηνο του 2010). Και πάλι οι απώλειες για τους άνδρες ηλικίας 40–64 ετών ήταν σχεδόν διπλάσιες από τον μέσο όρο στους κλάδους. Οι απώλειες θέσεων εργασίας στη μεταποίηση αντιπροσώπευαν περίπου μία στις πέντε απώλειες θέσεων στη συνολική οικονομία, ενώ άλλη μία στις πέντε απώλειες θέσεων εργασίας αποδιδόταν στους κλάδους του εμπορίου. Ο μέσος όρος των πραγματικών εβδομαδιαίων ωρών εργασίας στη μεταποίηση παρέμεινε περίπου σταθερός. Χονδρική και λιανεμπόριο, τα οποία, με 18,7%, αντιπροσώπευαν το υψηλότερο μερίδιο στη συνολική απασχόληση το 2008, παρουσίασαν απώλειες απασχόλησης της τάξης του 25% μεταξύ του πρώτου τριμήνου του 2008 και του πρώτου τριμήνου του 2014, με το μέσο όρο των πραγματικών εβδομαδιαίων ωρών εργασίας να παραμένει σταθερός, ενώ οι απώλειες απασχόλησης στον τρίτο μεγαλύτερο τομέα που περιελάμβανε τη γεωργία, τη δασοκομία και την αλιεία περιορίστηκαν σε 4% μεταξύ του πρώτου τριμήνου του 2008 και του πρώτου τριμήνου του 2014.

Οι δημόσιες υπηρεσίες (δημόσια διοίκηση, εκπαίδευση και υγεία) έχασαν μεταξύ του 13% και του 16% των θέσεων εργασίας τους ανάμεσα στο πρώτο τρίμηνο του 2010 και το πρώτο τρίμηνο του 2014, οι οποίες αντιπροσώπευαν περίπου το 4-5% των απωλειών θέσεων εργασίας του συνόλου της οικονομίας. Από την άλλη πλευρά, ο μέσος αριθμός των πραγματικών εβδομαδιαίων ωρών εργασίας αυξήθηκε στους τομείς της δημόσιας διοίκησης και της εκπαίδευσης κατά 1,6% και 1,8% αντίστοιχα, μια εξέλιξη που έδειξε ότι ο αριθμός των εργαζομένων σε αυτούς τους τομείς μειώθηκε μεν μέσω των απολύσεων απασχολούμενων με συμβάσεις προσωρινής απασχόλησης ή ορισμένου χρόνου, αλλά ο φόρτος εργασίας ανακατανεμήθηκε σε μόνιμους εργαζόμενους.

Η προσαρμογή της αγοράς εργασίας μετά το αρχικό σοκ της τεράστιας μείωσης του παραγόμενου προϊόντος της ελληνικής οικονομίας έλαβε μέρος όχι μόνο μέσω της προσαρμογής της εισροής της εργασίας (αριθμός εργαζομένων και ώρες), αλλά και μέσω της προσαρμογής του κόστους εργασίας. Σύμφωνα με υπολογισμούς με βάση τα στοιχεία της Eurostat, μεταξύ του 2008 και του 2013 το κόστος εργασίας (συμπεριλαμβανομένων των ημερομισθίων, των μισθών και των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης) μειώθηκε στη μεταποιητική βιομηχανία, τις κατασκευές και τους κλάδους των υπηρεσιών (εξαιρουμένης της δημόσιας διοίκησης) κατά 12,6%, ενώ μόνο οι μισθοί και τα

ημερομίσθια ως συνιστώσες του κόστους εργασίας μειώθηκαν κατά την ίδια περίοδο κατά 15,6%, κάτι που δείχνει ότι συνέβαλαν κατά μεγαλύτερο ποσοστό στην προσαρμογή συγκριτικά με τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης. Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της προσαρμογής έγινε μετά το 2012. Οι περικοπές ήταν ιδιαίτερα έντονες στον τομέα των κατασκευών, όπου το κόστος εργασίας μειώθηκε κατά 22% κατά την διάρκεια της περιόδου 2008-2013, ενώ στις ιδιωτικές (επιχειρηματικές) υπηρεσίες και τη βιομηχανία, οι απώλειες ήταν ελαφρώς χαμηλότερες από τον εθνικό μέσο όρο (εκτός της δημόσιας διοίκησης). Συνεπώς, ο κατασκευαστικός τομέας έδειξε να αντιδρά στο οικονομικό σοκ προσαρμόζοντας τόσο τις ποσότητες παραγωγής, όσο και τις τιμές.

2.3.4 Τα αίτια της υπερβολικής αύξησης των ποσοστών ανεργίας ως απόρροια της ύφεσης

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η τεράστια ύφεση που βίωσε η ελληνική οικονομία από το 2008 και μετά εξηγεί σε μεγάλο βαθμό την αύξηση του ποσοστού ανεργίας της χώρας. Ωστόσο, όλη αυτή η αύξηση της ανεργίας δεν μπορεί να αποδοθεί μόνο στην ύφεση. Η εμπειρική σχέση μεταξύ των μεταβολών του ΑΕΠ και της ανεργίας, δηλαδή πόσες ποσοστιαίες μονάδες μεταβάλλεται η ανεργία όταν μεταβάλλεται το ΑΕΠ κατά 1%, όπως είδαμε και παραπάνω, αποτελεί το νόμο του Okun. Οι υπολογισμοί για την Ελλάδα σύμφωνα με το νόμο του Okun δείχνουν ότι για την περίοδο 1970 -2007 η μείωση του ΑΕΠ κατά 1% ήταν συνδεδεμένη με μία αύξηση του ποσοστού ανεργίας 0,12 – 0,23% (Γώγος και Κοσμά 2014). Όμως, τελικά, η αύξηση του ποσοστού ανεργίας μεταξύ 2008 και 2013 ήταν πολύ πάνω από αυτό προέβλεπε ο νόμος του Okun με βάση τη συμπεριφορά της οικονομίας πριν από την κρίση. Μια διαφορετική έκθεση κατέδειξε ότι η ευαισθησία του ποσοστού ανεργίας απέναντι στην ύφεση άρχισε να αυξάνεται μετά το 2010 σε σχέση με ό,τι προέβλεπε μέχρι τότε ο νόμος του Okun (Nikolitsa, 2014). Από αυτή την άποψη, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ελληνική αγορά εργασίας δεν επέδειξε επαρκή «μακρο-ευελιξία» (Blanchard και άλλοι, 2013) απέναντι στο σοκ της μείωσης του παραγόμενου προϊόντος που βίωσε από το 2008 και μετά, καθώς το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από αυτόν που αναμενόταν με βάση το νόμο του Okun.

Υπάρχουν διάφοροι λόγοι που μπορούν να εξηγήσουν την υψηλότερη ευαισθησία της ανεργίας απέναντι στην ύφεση. Χαμηλά κόστη απολύσεων και προσλήψεων και μεγαλύτερη χρήση συμβάσεων προσωρινής απασχόλησης συνδέονται με υψηλότερη ευαισθησία του ποσοστού ανεργίας στις υφέσεις. Η Ελλάδα ακόμα και μετά την κρίση

κατείχε αρκετά υψηλή θέση ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ ως προς την αυστηρότητα της νομοθεσίας περί προστασίας της απασχόλησης τόσο της τακτικής όσο και της προσωρινής.

Επιπλέον, η Ελλάδα χαρακτηριζόταν τόσο προ κρίσης όσο και μετά από αυτήν από υψηλά ποσοστά αδήλωτης εργασίας, η οποία συνηθίζει να συγκεντρώνεται σε συγκεκριμένους τομείς, όπως είναι οι κατασκευές, ο τουρισμός και άλλες υπηρεσίες, όπου οι κανονιστικές ρυθμίσεις για τον κατώτατο μισθό και τις κοινωνικές παροχές καθίστανται αδύναμες. Πρόκειται για τομείς στους οποίους η απασχόληση είναι αβέβαιη αλλά η ευελιξία είναι πολύ υψηλή. Η μεγάλη συγκέντρωση των απωλειών θέσεων εργασίας στον κατασκευαστικό τομέα και τις άλλες υπηρεσίες, καθώς και τα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας μπορεί να αποτελούσαν μια από τις πιθανές εξηγήσεις για την υπερβολική αντίδραση της ανεργίας απέναντι στην ύφεση.

Επιπροσθέτως, τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής που έπρεπε να υιοθετήσει η Ελλάδα σε αντάλλαγμα για την οικονομική στήριξη από ΕΕ και ΔΝΤ, οδήγησαν σε μεταρρυθμίσεις του νομοθετικού πλαισίου για την προστασία της απασχόλησης. Τα κόστη απολύσεων μειώθηκαν για τους εργαζόμενους τακτικής και πλήρους απασχόλησης, ενώ διευκολύνθηκε η μεγαλύτερη χρήση συμβάσεων προσωρινής απασχόλησης και ορισμένου χρόνου με την ταυτόχρονη προώθηση μεγαλύτερης ευελιξίας όσον αφορά τις ρυθμίσεις του χρόνου εργασίας (Θεοδωροπούλου, 2015). Αυτές οι αλλαγές έγιναν από το 2010 και μετά, όταν ο ρυθμός απώλειας θέσεων απασχόλησης άρχισε να αυξάνεται, καθώς τότε έγινε σαφές ότι η ύφεση είχε έρθει για να μείνει. Είναι δίκαιο να υποθέσουμε ότι οι μεταρρυθμίσεις που έγιναν στην εργασιακή νομοθεσία μόλις εγκρίθηκαν τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής είναι πιθανό να επιδείνωσαν και να επιτάχυναν τις δυσμενείς μεταβολές που είχαν ξεκινήσει ήδη στην αγορά εργασίας.

Ο βαθμός στον οποίο χρησιμοποιούνται αποτελεσματικά ενεργητικές πολιτικές για να βοηθήσουν τους άνεργους να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας είναι ένας παράγοντας που μπορεί να μειώσει την ευαισθησία της ανεργίας απέναντι σε μια κατάσταση ύφεσης της οικονομίας. Ωστόσο, στην Ελλάδα οι δημόσιες δαπάνες για ενεργές πολιτικές όσον αφορά την αγορά εργασίας αντιπροσώπευαν μόλις το 0,2% του ΑΕΠ για το 2010, δηλαδή λιγότερο από το μισό του μέσου όρου της ΕΕ (Θεοδωροπούλου, 2015). Ακόμη και τα λίγα χρήματα που δαπανώνταν πριν από την κρίση είχαν αρκετά αμφισβητήσιμες επιπτώσεις στους άνεργους. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της κρίσης, τα επιπλέον μέτρα πολιτικής που πάρθηκαν σε αυτόν τον τομέα,

όπως ήταν η προσωρινή επέκταση βραχυπρόθεσμων προγραμμάτων δημοσίων έργων, εστίασαν περισσότερο στους νέους που απείχαν από την αναζήτηση απασχόλησης, την εκπαίδευση ή προγράμματα κατάρτισης, παρόλο που, όπως είδαμε, η ομάδα που επλήγη περισσότερο από την αύξηση της ανεργίας ήταν οι άνδρες ηλικίας 40 ετών και άνω.

Ο υψηλός βαθμός εμπιστοσύνης ή η καλή ποιότητα των εργασιακών σχέσεων ήταν ακόμη ένας παράγοντας που μπορούσε να μετριάσει την έκταση που λάμβανε η ανεργία αντιδρώντας σε μια τόσο δυσμενή εξέλιξη που προήλθε από τη μείωση της παραγωγής της οικονομίας. Σε αντίθεση με άλλα κράτη μέλη της ευρωζώνης, η Ελλάδα δεν κατάφερε να καθιερώσει μια σταθερή παράδοση κοινωνικής συνεννόησης μεταξύ εργοδοτών, συνδικάτων και κράτους ενόψει της ένταξης στην ΟΝΕ, για διάφορους λόγους, που περιελάμβαναν την απροθυμία ή την αδυναμία (λόγω των κριτηρίων της συνθήκης του Μάαστριχτ) της κυβέρνησης να θέσει θέματα μακροοικονομικής πολιτικής στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων (Ιωάννου 2000). Όταν η Ελλάδα εντάχθηκε στην ΟΝΕ, τα εμπόδια για την οικοδόμηση μιας τέτοιας συνεννόησης έγιναν ακόμα υψηλότερα (Ιωάννου, 2004) και όταν τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής που συνδέονταν με τα ελληνικά προγράμματα διάσωσης εγκρίθηκαν, το πεδίο διαπραγμάτευσης μειώθηκε ακόμη περισσότερο. Από τη μια, μέσα σε ένα πλαίσιο αυστηρών περικοπών δημοσίων δαπανών – συμπεριλαμβανομένων των επενδύσεων – και σημαντικών αυξήσεων των φόρων, ελάχιστα θα μπορούσαν να προσφέρουν οι ελληνικές κυβερνήσεις σε αντάλλαγμα για συντονισμένες δράσεις για την ρύθμιση των μισθών και των τιμών. Από την άλλη πλευρά, κάτω από την πίεση της Τρόικα, οι συλλογικές μισθολογικές διαπραγματεύσεις αποκεντρώθηκαν και στην πραγματικότητα ήταν ο μόνος τομέας στον οποίο οι μεταρρυθμίσεις δημιούργησαν μια παραδειγματική αλλαγή (Θεοδωροπούλου, 2015).

Αυτή η έλλειψη εμπιστοσύνης στις εργασιακές σχέσεις σήμαινε ότι η συνεννόηση δεν μπορούσε να καταστεί δυνατή όσον αφορά την αναπροσαρμογή των ονομαστικών μισθών και των τιμών προκειμένου να ελαχιστοποιηθούν οι επιπτώσεις στα πραγματικά εισοδήματα και να επιταχυνθεί η προσαρμογή, ενώ επιπλέον, δεν υπήρξαν συμφωνίες υψηλού επιπέδου μεταξύ εργοδοτών και συνδικάτων που θα ευνοούσαν την προσαρμογή στην ύφεση.

Άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν την ελαστικότητα της ανεργίας ως προς την ύφεση, αν και σε διαφορετικές κατευθύνσεις, είναι η ταχύτητα προσαρμογής των μισθών, το μέγεθος της χρηματοοικονομικής πίεσης που αντιμετωπίζει η οικονομία και η ζήτηση,

εγχώρια και εξωτερική, με την πτώση της εγχώριας ζήτησης να έχει ισχυρότερες επιπτώσεις στην ανεργία συγκριτικά με τη ζήτηση εξαγωγών.

Στη συνέχεια, μία άλλη πτυχή της εκτίναξης της ανεργίας κατά τα χρόνια της κρίσης που θα έπρεπε να εξεταστεί είναι αυτή που αφορά τη στρατηγική εσωτερικής υποτίμησης. Η στρατηγική της εσωτερικής υποτίμησης που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα φαίνεται μάλλον να επιδείνωσε παρά να μετρίασε την αυξανόμενη ανεργία στην Ελλάδα.

2.3.5 Ο ρόλος της εσωτερικής υποτίμησης στην αύξηση της ανεργίας στην Ελλάδα

Η εσωτερική υποτίμηση (ή προσαρμογή) έχει οριστεί ως το αποτέλεσμα πολιτικών που στοχεύουν στη βελτίωση της παραγωγικότητας ή/και στις περικοπές μισθών για την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας των τιμών όταν η υποτίμηση της ονομαστικής συναλλαγματικής ισοτιμίας δεν είναι εφικτή (Darvas, 2012).

Στο πλαίσιο του πρώτου ελληνικού προγράμματος, η εσωτερική υποτίμηση επρόκειτο να προωθηθεί μέσω μιας δέσμης διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που θα στόχευαν τόσο στην ενίσχυση της εξωτερικής ανταγωνιστικότητας όσο και στην επιτάχυνση της ανακατανομής των πόρων από τον μη εμπορεύσιμο στον εμπορεύσιμο τομέα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010). Οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, αλλάζοντας τους θεσμούς των συλλογικών μισθολογικών διαπραγματεύσεων, τη ρύθμιση των κατώτατων μισθών, τη νομοθεσία για την προστασία της απασχόλησης και τα επιδόματα ανεργίας (Θεοδωροπούλου, 2015) στόχευαν στην αύξηση της προσαρμοστικότητας των μισθών στην ύφεση και, μαζί με τις μεταρρυθμίσεις της αγοράς προϊόντων και του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, στη διευκόλυνση της μεταφοράς παραγωγικών πόρων από τον μη εμπορεύσιμο στον εμπορεύσιμο τομέα, μέσω της προσαρμογής του εσωτερικού σχετικού κόστους και των τιμών. Η δημοσιονομική πειθαρχία, με τις περικοπές που επιβλήθηκαν στους μισθούς του δημόσιου τομέα, υποτίθεται ότι θα συνέβαλε επίσης στην εσωτερική υποτίμηση μειώνοντας το μισθολογικό κόστος του μη εμπορεύσιμου δημόσιου τομέα, όπου επικρατούσαν σημαντικές μισθολογικές διαφορές έναντι του ιδιωτικού τομέα (συμπεριλαμβανομένου του εμπορεύσιμου μέρους του).

Το αρχικό πρόγραμμα απέκλεισε ρητά όρους για τους μισθούς του ιδιωτικού τομέα. Σε εκείνο το σημείο οι κίνδυνοι που συνδέονταν με την άσκηση πρόσθετης πίεσης στους μισθούς του ιδιωτικού τομέα κρίθηκαν υπερβολικά μεγάλοι, παρά τα πιθανά οφέλη. Πράγματι, το 2009, το εργασιακό κόστος αντιπροσώπευε μόνο το 17% της αξίας της παραγωγής του μεταποιητικού τομέα στην Ελλάδα και περίπου το 49% της προστιθέμενης αξίας του. Συνεπώς, αυτό που χρειαζόταν ήταν μια πολύ μεγάλη μείωση

του εργασιακού κόστους και η υπόθεση ότι δεν θα υπήρχαν αυξήσεις σε κανένα άλλο κόστος παραγωγής προκειμένου να μην προκληθούν αισθητές μεταβολές στις τιμές των βιομηχανικών εξαγωγών (Γιαννίτσης, 2013). Ωστόσο, η προσέγγιση άλλαξε κατά το 2012, όταν, υπό την πίεση της παραπαίουσας δημοσιονομικής προσαρμογής και την επιδείνωση της ύφεσης που αυτή προκάλεσε, ήρθαν στο προσκήνιο ξεκάθαροι στόχοι για την αναπροσαρμογή των μισθών του ιδιωτικού τομέα μέσω του δεύτερου ελληνικού προγράμματος προσαρμογής, σε μια προσπάθεια τόνωσης των ελληνικών εξαγωγών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2012).

Συνοψίζοντας, λοιπόν, από την αρχή η στρατηγική της εσωτερικής υποτίμησης ως μέσο προσαρμογής του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και ως δυνητική πηγή τόνωσης της ζήτησης ήταν, λόγω της εσωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας, πολύ επικίνδυνη. Οι κίνδυνοι αυξήθηκαν από το γεγονός ότι η εσωτερική υποτίμηση στην Ελλάδα θα ήταν το μόνο όπλο που θα χρησιμοποιείτο για να επιτευχθεί η ομαλοποίηση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αντί μιας συντονισμένης δράσης με στόχο τον περιορισμό των πλεονασμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών των χωρών που ανήκαν στον πυρήνα της ευρωζώνης. Πρόσθετοι περιορισμοί πηγάζαν από το ελληνικό σύστημα εργασιακών σχέσεων, το οποίο δεν ήταν αποτελεσματικό στο παρελθόν όσον αφορά τη συνεννόηση μεταξύ των δυνάμεων που καθόριζαν τιμές και μισθούς, ενώ είχε αποδυναμωθεί περαιτέρω στο πλαίσιο των προγραμμάτων προσαρμογής.

2.4 Η ελληνική αγορά εργασίας μετά την κρίση και οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης

Μετά το πέρας της βαθύτατης οικονομικής κρίσης που έπληξε με σφοδρότητα τις δομές της ελληνικής οικονομίας συνολικά και επανακαθόρισε τη λειτουργία της αγοράς εργασίας αφήνοντας τεράστιες πληγές που δύσκολα θα μπορούσαν να επουλωθούν, οι ελληνικές κυβερνήσεις άρχισαν σταδιακά να λαμβάνουν πιο σοβαρά τις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης και σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση προσπάθησαν να καταστούν αποτελεσματικότερες στη διαδικασία επανένταξης οικονομικά ανενεργών πολιτών στην αγορά εργασίας και στην διευκόλυνση των ανέργων να βρουν απασχόληση. Στο πλαίσιο αυτό προέβησαν στην υλοποίηση ποικίλων δράσεων και προγραμμάτων είτε χρηματοδοτούμενα από το ελληνικό κράτος είτε πολύ περισσότερο συγχρηματοδοτούμενα από την Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο της γενικότερης ευρωπαϊκής πολιτικής για την καταπολέμηση της ανεργίας στην Ευρώπη και ειδικά των

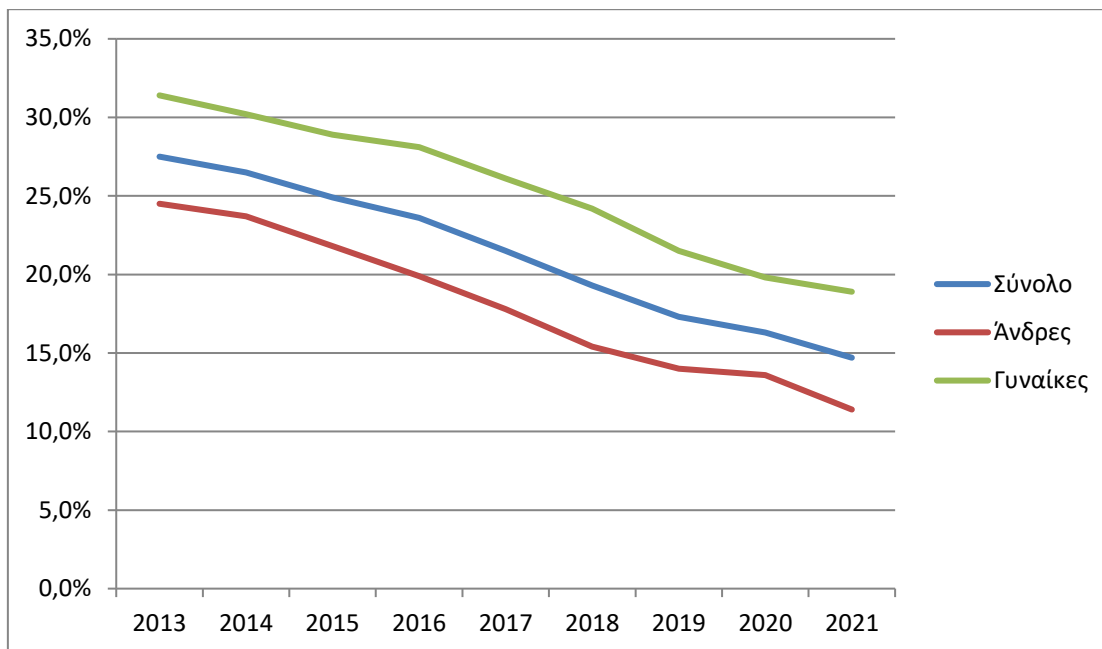
νέων. Οι δράσεις και τα προγράμματα αυτά εφαρμόζονται έως σήμερα με τον αριθμό τους να αυξάνεται συνεχώς.

Μερικά από τα προγράμματα που συμπεριλαμβάνονται στις κυριότερες ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης είναι τα εξής: α) επαγγελματικής κατάρτισης των ανέργων και των εργαζομένων, β) μαθητείας μέσω επαγγελματικών σχολών που συνδυάζουν τη θεωρητική και την εργαστηριακή εκπαίδευση στην τάξη με την αμειβόμενη πρακτική άσκηση σε επιχειρήσεις του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα, γ) επιχορήγησης μισθολογικού ή μη μισθολογικού κόστους ή επιδότησης ασφαλιστικών εισφορών που αναφέρονται ως προγράμματα Νέων Θέσεων Εργασίας (ΝΘΕ), δ) Διατήρησης Θέσεων Εργασίας (ΔΘΕ), ε) επιχορήγησης Νέων Ελεύθερων Επαγγελματιών (ΝΕΕ), στ) απόκτησης εργασιακής εμπειρίας ή προεργασίας - πρακτικής άσκησης, ζ) κοινωφελούς εργασίας ή ειδικά προγράμματα απασχόλησης σε φορείς του δημοσίου τομέα, η) τοπικά ή κλαδικά προγράμματα απασχόλησης, θ) ενδυνάμωσης των διοικητικών διαδικασιών με σκοπό την ενίσχυση της επιχειρησιακής ικανότητας των φορέων και των επιχειρήσεων ή προγράμματα Διαρθρωτικής Προσαρμογής, καθώς και ολοκληρωμένα προγράμματα που συνδυάζουν όλα τα ανωτέρω. Επιπλέον αξίζει να σημειωθεί ότι εντός του 2022 έχει τεθεί σε εφαρμογή δράση που αφορά την καταπολέμηση της μακροχρόνιας ανεργίας και χρηματοδοτείται από το Ταμείο Ανάκαμψης. Συγκεκριμένα η δράση αποσκοπεί στην ανάσχεση των συνεπειών της ανεργίας και τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής για τους μακροχρόνια ανέργους σε περιοχές που μαστίζονται από υψηλή ανεργία με προτεραιότητα στις περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας, Δυτικής Ελλάδος, Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Θεσσαλίας, Στερεάς Ελλάδας, Κεντρικής Μακεδονίας και Ηπείρου.

Αν στα παραπάνω προγράμματα προσθέσουμε την αύξηση της μερικής απασχόλησης και την προώθηση πιο ελαστικών μορφών εργασίας, τη μείωση του μη μισθολογικού κόστους, τη σταδιακή μείωση της φορολογίας των επιχειρήσεων, ώστε να γίνουν πιο ανταγωνιστικές, τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, την προώθηση των ιδιωτικοποιήσεων και την επιτάχυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού της οικονομίας, τότε έχουμε ένα μείγμα παραγόντων που οδήγησαν και εξακολουθούν να οδηγούν στην αποκλιμάκωση της ανεργίας στην Ελλάδα και τη σταδιακή επάνοδο σε της οικονομίας σε τροχιά ανάκαμψης.

Τα αποτελέσματα των παραπάνω πολιτικών μπορούν να απεικονιστούν στα παρακάτω διαγράμματα. Στο Διάγραμμα 2.20 αποτυπώνεται τόσο η εξέλιξη της συνολικής ανεργίας όσο και η εξέλιξη της ανεργίας ανά φύλο. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat η

συνολική ανεργία (15-74) μειώθηκε από το 27,5% του έτους 2013 στο 14,7% του έτους 2021. Όσον αφορά τους άνδρες, το ποσοστό ανεργίας τους για τα αντίστοιχα έτη μειώθηκε από 24,5% σε 11,4% και για τις γυναίκες από 31,4% σε 18,9%.

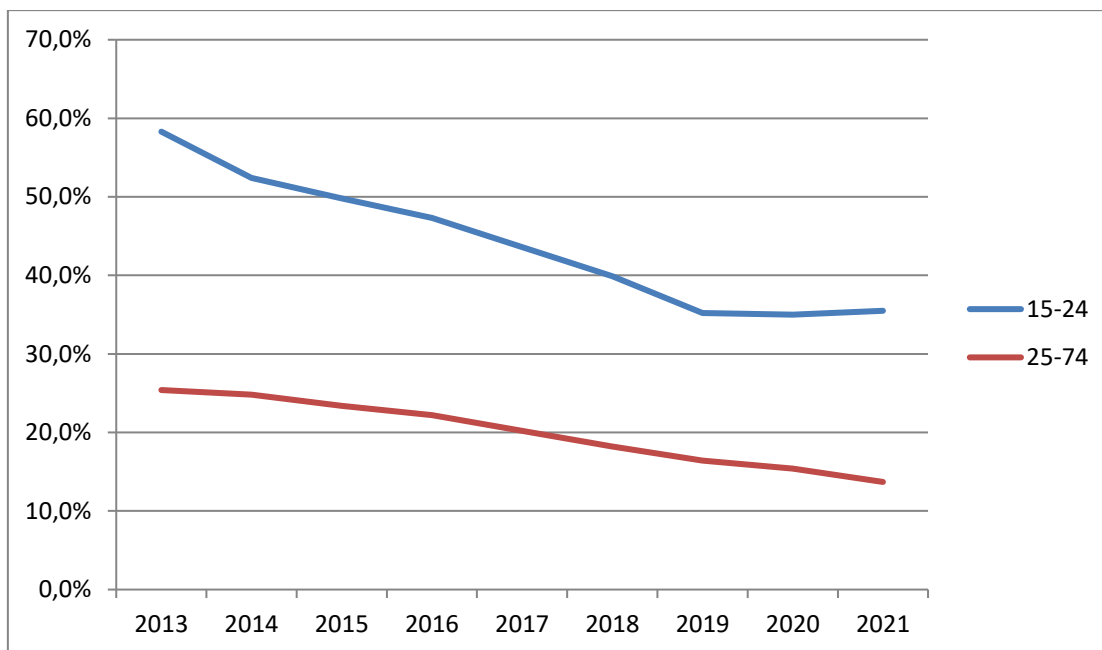


Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.20

Διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών ανεργίας συνολικά και ανά φύλο για την ηλικιακή ομάδα 15-74 ετών

Στο Διάγραμμα 2.21 απεικονίζεται η εξέλιξη της ανεργίας των νέων μαζί με την εξέλιξη της ανεργίας των ατόμων ηλικίας 25 ετών και άνω. Η μείωση της ανεργίας των νέων ήταν αρκετά σημαντική με το ποσοστό ανεργίας τους να πέφτει από το 58,3% του 2013 στο 35,5% για το 2021, ενώ το ποσοστό ανεργίας των ατόμων από 25 ετών και άνω μειώθηκε από 25,4% σε 13,7% για τα αντίστοιχα έτη.

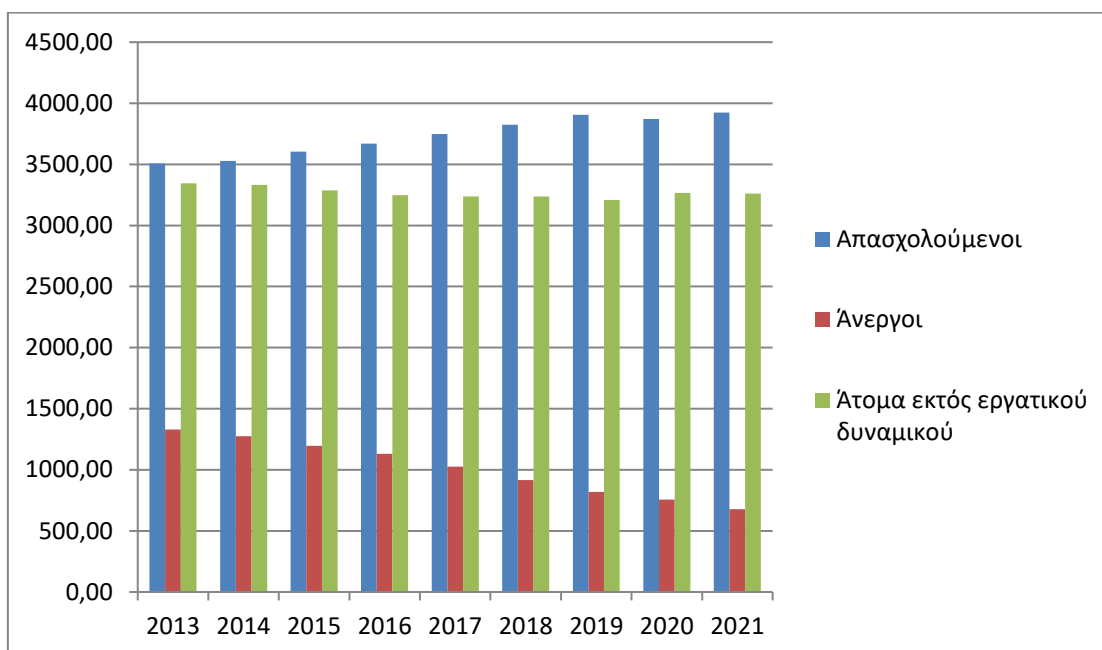


Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.21

Διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών ανεργίας ανά ηλικία: 15-24 και 25-74 ετών

Στο Διάγραμμα 2.22 παρουσιάζεται το πιο ενδιαφέρον στοιχείο της περιόδου 2013-2021, όπου παρατηρούμε ότι η σταδιακή αποκλιμάκωση της ανεργίας πραγματοποιείται με ταυτόχρονη σταδιακή αύξηση του αριθμού των απασχολουμένων, το οποίο αποτελεί μια θετική εξέλιξη, ενώ ο αριθμός των οικονομικά ανενεργών πολιτών δείχνει μία πολύ ελαφριά τάση μείωσης. Αν αυτή η τάση ενισχυθεί, πράγμα που θα σημάνει ότι τα άτομα που είχαν βρεθεί εκτός εργατικού δυναμικού επανεντάσσονται εκ νέου στην αγορά εργασίας με γοργούς ρυθμούς, ενώ παράλληλα συνεχίσει να αυξάνεται σημαντικά ο αριθμός των απασχολουμένων, τότε θα είμαστε κοντά στην επίτευξη του ιδανικού συνδυασμού.



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 2.22

Διαχρονική εξέλιξη του αριθμού των απασχολούμενων, των ανέργων και των ατόμων εκτός εργατικού δυναμικού σε χιλιάδες

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι οι δράσεις που αναλήφθηκαν μετά την κρίση για την καταπολέμηση της ανεργίας βαθμιαία έγιναν πιο στοχευμένες και πιο αποτελεσματικές εξομαλύνοντας σταδιακά την κατάσταση στην αγορά εργασίας, ωστόσο θα πρέπει να έχουν συνέχεια και μεγαλύτερη ένταση, προκειμένου να επιτευχθεί η επαναφορά όλης της ελληνικής οικονομίας στα προ κρίσης επίπεδα.

2.5 Αδήλωτη εργασία

Σε συνέχεια της μελέτης μας προχωρούμε στην ανάλυση του φαινομένου της αδήλωτης εργασίας, καθώς αυτή οδηγεί στη διαστρέβλωση των επίσημων στοιχείων που αφορούν τόσο τα πραγματικά ποσοστά ανεργίας όσο και τη συμμετοχή του εργατικού δυναμικού στο συνολικό πληθυσμό. Πιο συγκεκριμένα, απόρροια της αδήλωτης εργασίας είναι συχνά η υπερεκτίμηση της ανεργίας και η εμφάνιση χαμηλότερης συμμετοχής του εργατικού δυναμικού στον πληθυσμό απ' ό, τι είναι στην πραγματικότητα. Αυτά τα δύο οδηγούν σε μία εν μέρει λανθασμένη αντίληψη από την μεριά των φορέων οικονομικής πολιτικής για την πραγματική κατάσταση της οικονομίας και της αγοράς εργασίας,

έχοντας ως αποτέλεσμα την εφαρμογή μη ενδεδειγμένων πολιτικών σε αρκετές περιπτώσεις.

Η αδήλωτη εργασία είναι η εργασία που δεν έχει δηλωθεί πουθενά στο κράτος, για λόγους φορολογίας, κοινωνικής ασφάλισης ή / και εργατικού δικαίου. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται μη εγγεγραμμένοι υπάλληλοι χωρίς συμβόλαιο που εργάζονται για μία επιχείρηση, για ένα νοικοκυριό, ως μέλη της οικογένειας, ως ιδιωτικοί δάσκαλοι ή ως εργάτες.

Οι αδήλωτοι εργαζόμενοι μπορεί να είναι Έλληνες πολίτες, νόμιμοι μετανάστες ή μετανάστες με παράτυπο καθεστώς. Μπορεί επιπλέον να κατέχουν δευτερεύουσα ή πολλαπλές θέσεις εργασίας, οι οποίοι έχουν κάλυψη κοινωνικής ασφάλισης στην κύρια εργασία τους, αλλά δεν συνεισφέρουν στο κράτος για τη δεύτερη εργασία τους, ή μπορεί να είναι συνταξιούχοι, μαθητές ή άλλοι που δεν έχουν πρόσθετες μορφές δηλωμένης εργασίας.

Εκτός από την αδήλωτη μισθωτή εργασία, υπάρχει επίσης και η αδήλωτη εργασία των αυτοαπασχολούμενων, στις περιπτώσεις όπου όλες ή ορισμένες από τις συναλλαγές τους δεν δηλώνονται. Πολλοί από αυτούς τους αυτοαπασχολούμενους στην Ελλάδα μπορεί να είναι «ψευδο-αυτοαπασχολούμενοι».

Από την άλλη, υπάρχει και ο όρος της υποδηλωμένης εργασίας, που αναφέρεται στην παράνομη πρακτική των εργοδοτών να δηλώνουν μειωμένους μισθούς και κυρίως στην πρακτική να πληρώνουν σε νόμιμα δηλωμένους υπαλλήλους δύο μισθούς: έναν επίσημο που δηλώνεται για φορολογικούς σκοπούς, κοινωνική ασφάλιση και εργατικό δίκαιο και μία πρόσθετη αμοιβή που λαμβάνεται κρυφά χωρίς να δηλωθεί. Μια άλλη παραλλαγή της υποδηλωμένης εργασίας είναι να δηλώνεται από τον εργοδότη ότι απασχολεί έναν υπάλληλο λιγότερες ώρες από τις πραγματικές.

2.5.1 Έκταση και φύση της αδήλωτης οικονομίας στην Ελλάδα

Σύμφωνα με τη διαγνωστική έκθεση για την αδήλωτη εργασία στην Ελλάδα του 2016 το μέγεθος της αδήλωτης εργασίας εκτιμάται ότι ισοδυναμεί με περίπου 25% του ΑΕΠ στην Ελλάδα. Καταλυτικό ρόλο για το ύψος της αποτελεί το σχετικά υψηλό επίπεδο αυτοαπασχόλησης και το μεγάλο μερίδιο μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Ειδικότερα, οι πολύ μικρές επιχειρήσεις με προσωπικό 1-9 εργαζόμενους αντιπροσωπεύουν το 96% του συνόλου των επιχειρήσεων στην Ελλάδα, απασχολώντας το 55% του εργατικού δυναμικού, ένα ποσοστό αρκετά μεγαλύτερο από τον μέσο όρο της ΕΕ των 28 που ανέρχεται σε ύψος λίγο κάτω από το 30% σύμφωνα με τη διαγνωστική έκθεση για την

αδήλωτη εργασία στην Ελλάδα του 2016. Η Ελλάδα έχει επίσης το υψηλότερο ποσοστό αυτοαπασχολούμενων στην ΕΕ των 28 με ποσοστό άνω του 32% (14% στην ΕΕ-28). Σύμφωνα με την έρευνα του Ευρωβαρόμετρου το 2013 για την αδήλωτη εργασία στην Ελλάδα, το 67,3% ήταν μισθωτή (με 13,3% εντελώς αδήλωτη μισθωτή εργασία και το 54% υποδηλωμένη εργασία), το 10,2% ήταν αδήλωτη αυτό-απασχόληση και το 22,5% πληρώθηκε σε πλαίσιο στενών κοινωνικών σχέσεων.

Η αδήλωτη εργασία εμφανίζεται σε όλες τις κοινωνικές ομάδες. Ωστόσο, φαίνεται να υπάρχουν κοινωνικές ομάδες, οι οποίες ωθούνται από ανάγκη και απαρτίζονται κυρίως από νέους ανθρώπους και άτομα με οικονομικές δυσκολίες, ενώ από την άλλη υφίστανται κοινωνικές ομάδες απαρτιζόμενες από επαγγελματικές κατηγορίες όπως είναι οι δικηγόροι, οι γιατροί και οι λογιστές, οι οποίοι αποκομίζουν μεγάλα οφέλη, όχι μόνο από την δική τους αδήλωτη εργασία, αλλά και από τη χρήση αδήλωτης εργασίας, όπως είναι οι οικιακές υπηρεσίες καθαριότητας και συντήρησης.

Η αντιμετώπιση της αδήλωτης εργασίας είναι μια περίπλοκη και δύσκολη πρόκληση, ειδικά όταν μια χώρα αντιμετωπίζει μια δύσκολη κοινωνικοοικονομική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από υψηλή ανεργία, φτωχό επιχειρηματικό περιβάλλον και έλλειψη δημοσιονομικού χώρου, ό, τι δηλαδή συνέβη στην Ελλάδα μετά το 2008.

Επιπλέον, η αδήλωτη εργασία παραμένει σημαντικό χαρακτηριστικό της οικονομίας, παρά τα μέτρα που ελήφθησαν τα τελευταία χρόνια για την αντιμετώπιση του ζητήματος, συμπεριλαμβανομένης της επιβολής αυστηρότερων κυρώσεων, της μείωσης του μη μισθολογικού κόστους και της μείωσης των γραφειοκρατικών υποχρεώσεων και του διοικητικού φόρτου, γεγονός που δείχνει ότι πρέπει να εφαρμοστούν ακόμη πιο αποτελεσματικές πολιτικές αντιμετώπισης του φαινομένου. Προκειμένου να καταστεί εφικτό κάτι τέτοιο, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση η σωστή ανάλυση των αιτιών που οδηγούν στη διόγκωση του συγκεκριμένου φαινομένου και η σωστή αξιολόγηση όλων των πιθανών μέτρων και πολιτικών, η εφαρμογή των οποίων μπορεί να συμβάλει πραγματικά στον περιορισμό αυτής της επιβλαβούς για την ελληνική οικονομία πρακτικής.

Έτσι, παρά τη δημοσίευση αρκετών μελετών που προσπάθησαν να αναλύσουν τα αίτια που οδήγησαν στην εμφάνιση τόσο υψηλών ποσοστών αδήλωτης εργασίας στην Ελλάδα, επιχειρούμε κι εμείς με τη σειρά μας να αναζητήσουμε τις πηγές δημιουργίας αυτού του σοβαρού προβλήματος, οδηγούμενοι στο ερευνητικό και τελευταίο κομμάτι αυτής της εργασίας με την ελπίδα ότι τα αποτελέσματα της έρευνας θα μας βοηθήσουν στην εξαγωγή χρήσιμων και πολύτιμων συμπερασμάτων.

2.6 Ανακεφαλαίωση

Στην ανάλυση που προηγήθηκε, φαίνεται ότι μετά το 2000 η ανεργία αποτελούσε ένα φαινόμενο διαρθρωτικής φύσης, ενώ κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης προστέθηκε η κυκλική, λόγω του καθοδικού κύκλου της οικονομίας, μεγεθύνοντας ταυτόχρονα τις διαρθρωτικές αδυναμίες. Το ύψος της μακροχρόνιας ανεργίας ξεπερνά κάθε προηγούμενο, ενώ η αποκλιμάκωση μετά την κρίση καθίσταται αργή με τη βραδύτητα αυτή να συνεχίζεται ως σήμερα. Ωστόσο η εφαρμογή μια σειράς στοχευμένων μέτρων και πολιτικών μετά το 2013, τα οποία αυξάνονται καθώς οδηγούμαστε στο σήμερα αποτελούν την ελπίδα επίλυσης των διαρθρωτικών αδυναμιών με την ομαλή επανένταξη των ανέργων στην αγορά εργασίας, όπου με την παράλληλη τόνωση της ζήτησης θα επαναφέρουν την ελληνική οικονομία σε τροχιά ανάπτυξης. Εμπόδιο στη χάραξη της σωστής πολιτικής αποτελεί η αδήλωτη εργασία, η οποία λόγω του μεγέθους της χρήζει άμεσης αντιμετώπισης, προκειμένου να περιοριστεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΑΝΕΡΓΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΤΑ ΤΟ 2000

3.1 Εισαγωγή

Οι νέοι στην Ελλάδα αποτελούν μία ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, η οποία χρήζει ξεχωριστής ανάλυσης όσον αφορά στην εξέλιξη της ανεργίας και της απασχόλησης τα χρόνια που ακολούθησαν το 2000, όπου όπως είδαμε παραπάνω η ελληνική οικονομία ήρθε αντιμέτωπη με μία σειρά έντονων προκλήσεων. Αυτές οι προκλήσεις επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό τόσο τα ποσοστά ανεργίας και απασχόλησης των νέων όσο και τη συμμετοχή τους στο εργατικό δυναμικό, με τις διακυμάνσεις να είναι ιδιαίτερα έντονες. Σύμφωνα με αυτά που ορίζει η Eurostat, ως νέοι που μπορούν να εργαστούν χαρακτηρίζονται όσοι είναι 15-24 ετών. Ωστόσο, εξαιτίας της αργής εισόδου των νέων στην ελληνική αγορά εργασίας κατά την εξεταζόμενη περίοδο λόγω διαρθρωτικών προβλημάτων που συζητήθηκαν παραπάνω και θα συζητηθούν και στη συνέχεια, αλλά και λόγω της οικονομικής κρίσης, αναλύεται επίσης η ευρύτερη ηλικιακή κατηγορία 15-29 ετών.

Κατά την εξέταση της εξέλιξης της ανεργίας των νέων επαναλαμβάνεται η διάκριση των τριών περιόδων μετά το 2000, η οποία ακολουθήθηκε και πριν. Δηλαδή αρχικά περιγράφονται τα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας όπως αυτά αποτυπώνονταν προ κρίσης, στη συνέχεια αναδεικνύονται οι μεταβολές που προκλήθηκαν κατά τη διάρκεια της και τέλος αναλύεται ότι συνέβη από το τέλος της κρίσης μέχρι σήμερα.

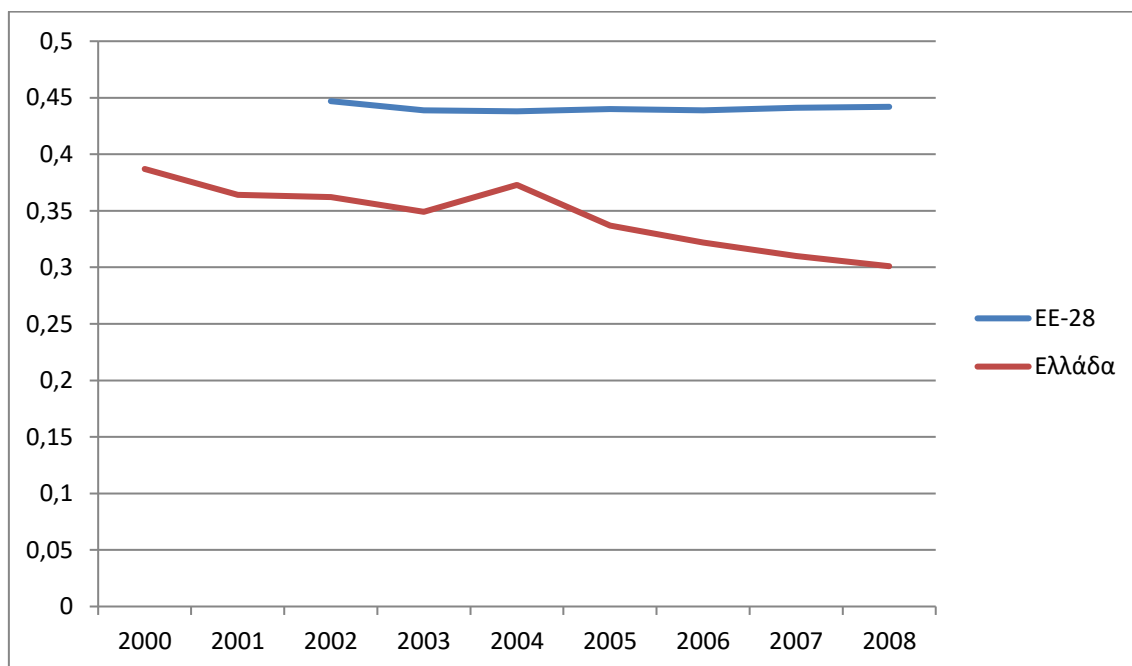
Αναφορικά με το πλαίσιο εντός του οποίου εξελίχθηκαν τα επίπεδα ανεργίας των νέων στην Ελλάδα, θα πρέπει να σημειωθεί η γενικά χαμηλή συμμετοχή τους στο εργατικό δυναμικό καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο. Χαρακτηριστικά το 2009 – δηλαδή στην αρχή της κρίσης – η συνολική συμμετοχή των νέων στο εργατικό δυναμικό στην Ελλάδα ήταν 66%, το οποίο ήταν ήδη χαμηλότερο από τον μέσο όρο των 28 χωρών της ΕΕ που ανήρχετο στο 73%.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα την πραγματική φύση της ανεργίας των νέων στην Ελλάδα, πρώτα θα αποτυπώσουμε την εξέλιξη των ποσοστών των νέων εκτός εργατικού δυναμικού και των ποσοστών αυτών που βρίσκονταν τόσο εκτός αγοράς εργασίας, όσο και εκτός του εκπαιδευτικού συστήματος.

Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε τις εξελίξεις εντός της ομάδας των οικονομικά ενεργών νέων αναλύοντας την εξέλιξη των ποσοστών απασχόλησης και ανεργίας, τόσο πριν, όσο και κατά τη διάρκεια, αλλά και μετά το πέρας της οικονομικής κρίσης.

3.2 Συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό και οικονομικά μη ενεργοί νέοι

Η συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό μετράτε με το ποσοστό των οικονομικά ενεργών (απασχολούμενοι ή άνεργοι) και των ανενεργών νέων ανθρώπων (ο υπόλοιπος πληθυσμός στην ίδια ηλικιακή κατηγορία) εντός του νεανικού πληθυσμού. Η συμμετοχή των νέων στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα ήταν πολύ χαμηλότερη από το μέσο όρο της συμμετοχής των νέων στις 28 χώρες της ΕΕ την περίοδο 2000–2008. Το χάσμα διευρύνθηκε με την πάροδο του χρόνου με την Ελλάδα να φτάνει να υπολείπεται άνω των 14 ποσοστιαίων μονάδων έναντι του ευρωπαϊκού μέσου όρου το 2008. Αυτό σημαίνει ότι κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης δεκαετίας, το ποσοστό των οικονομικά μη ενεργών νέων στην Ελλάδα αυξανόταν σταδιακά με υψηλότερο ρυθμό από ότι στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ (Διάγραμμα 3.1).

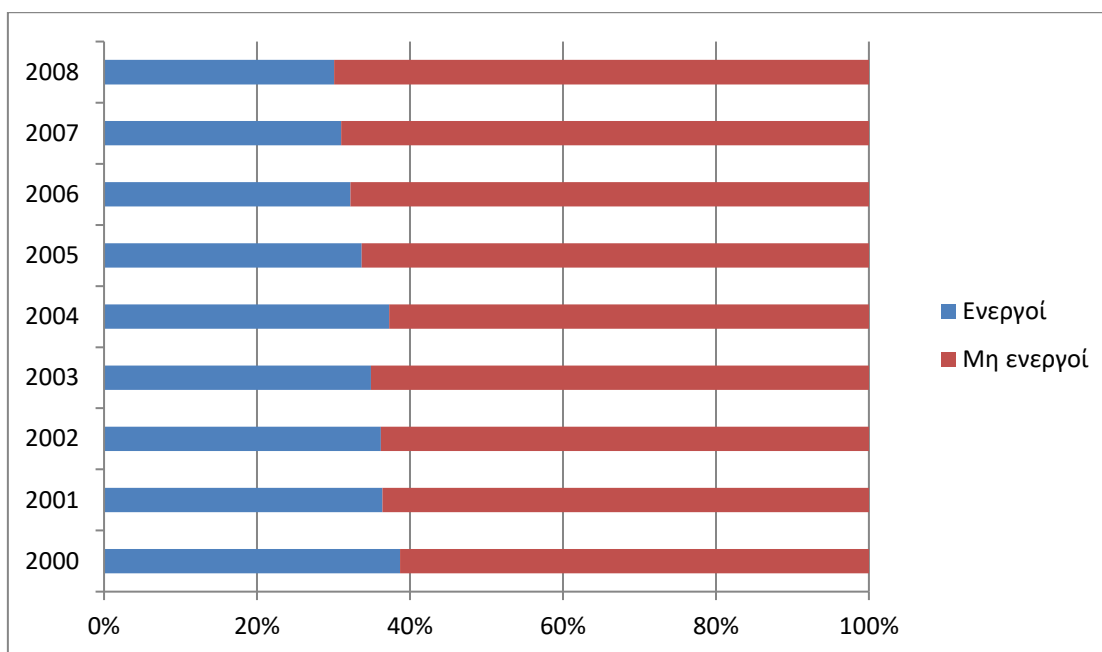


Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.1

Ποσοστό των νέων ηλικίας 15-24 ετών που συμμετέχουν στο εργατικό δυναμικό

Η αδράνεια των νέων στην Ελλάδα αυξήθηκε σχεδόν κατά 9% - από 61,3% σε 69,9% – την περίοδο 2000–2008. Αυτό σημαίνει ότι κατά το διάστημα αναφοράς, πάνω από τα δύο τρίτα των Ελλήνων νέων δεν συμμετείχαν ενεργά στην αγορά εργασίας (Διάγραμμα 3.2).



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

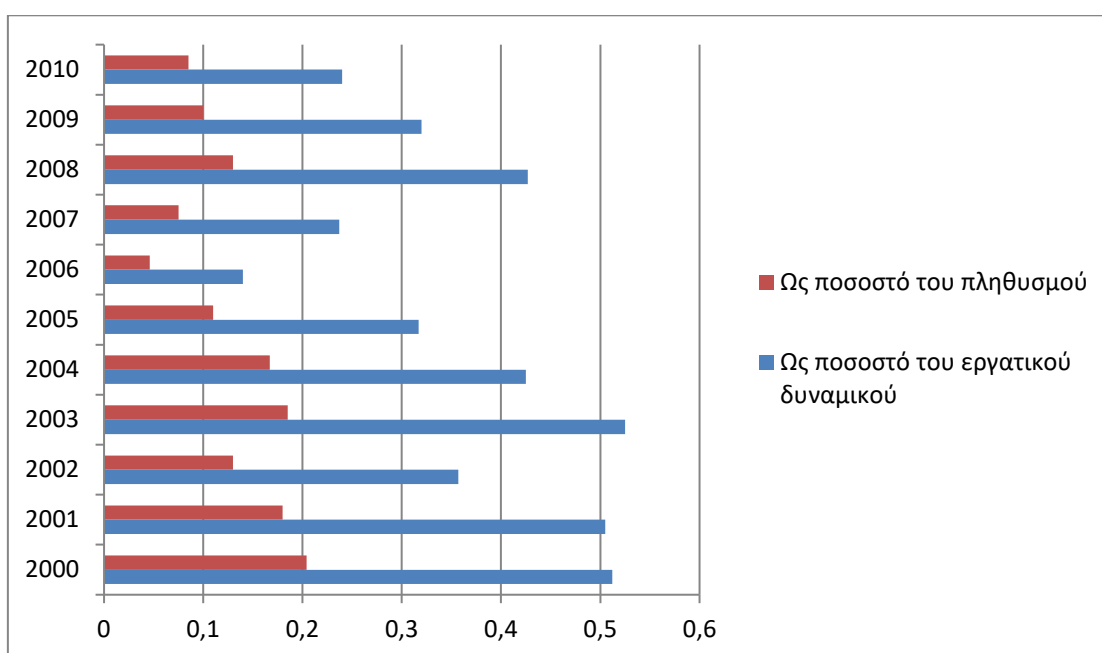
Διάγραμμα 3.2

Συμμετοχή των νέων στο εργατικό δυναμικό πριν από την κρίση

Αυτό δεν ήταν απαραίτητα μία αρνητική εξέλιξη, ειδικά αν λάβουμε υπόψη ορισμένους πρόσθετους δείκτες της νεανικής ανεργίας. Ένα από τα μέτρα του προβλήματος της μη συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό είναι ο αριθμός των οικονομικά μη ενεργών ατόμων που δεν αναζητούν εργασία, ενώ ταυτόχρονα βρίσκονται εκτός εκπαιδευτικών και επαγγελματικών προγραμμάτων. Προκειμένου να υπολογιστεί το μερίδιο των νέων ανθρώπων που παραμένουν εκτός εργατικού δυναμικού και ταυτόχρονα δε συμμετέχουν ούτε σε προγράμματα εκπαίδευσης ούτε σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης χρησιμοποιείται ο δείκτης «NEET»¹. Τα στοιχεία του ΟΟΣΑ για τα αποθαρρημένα άτομα, όσον αφορά την αναζήτηση εργασίας, συνήθως λαμβάνονται ως μια καλή προσέγγιση για αυτόν τον δείκτη. Κανονικά, λοιπόν, το

¹ NEET: Νέοι εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης

πρόβλημα της ανεργίας επιδεινώνεται όταν ο αριθμός των αποθαρρημένων ανθρώπων αυξάνεται. Για την Ελλάδα όμως την ίδια περίοδο κατά την οποία καταγράφεται απώλεια οικονομικά ενεργών νέων, ο δείκτης NEET μειώθηκε στην πραγματικότητα παραπάνω από το μισό κατά την περίοδο 2000–2006, αυξάνοντας ελαφρά μόνο τα επόμενα δύο χρόνια. Επιπλέον, κατά την περίοδο της κρίσης 2009–2010, ο δείκτης NEET μειώθηκε ξανά. Αυτό σημαίνει ότι οι νέοι κινητοποιήθηκαν, αναζητώντας ενεργά εργασία κατά τη διάρκεια της κρίσης και γενικά δημιουργήθηκε μία τάση ενασχόλησής τους με διαφορετικούς τύπους δραστηριότητας παύοντας σταδιακά να αντιπροσωπεύουν μια κατηγορία παθητικού πληθυσμού (Διάγραμμα 3.3).

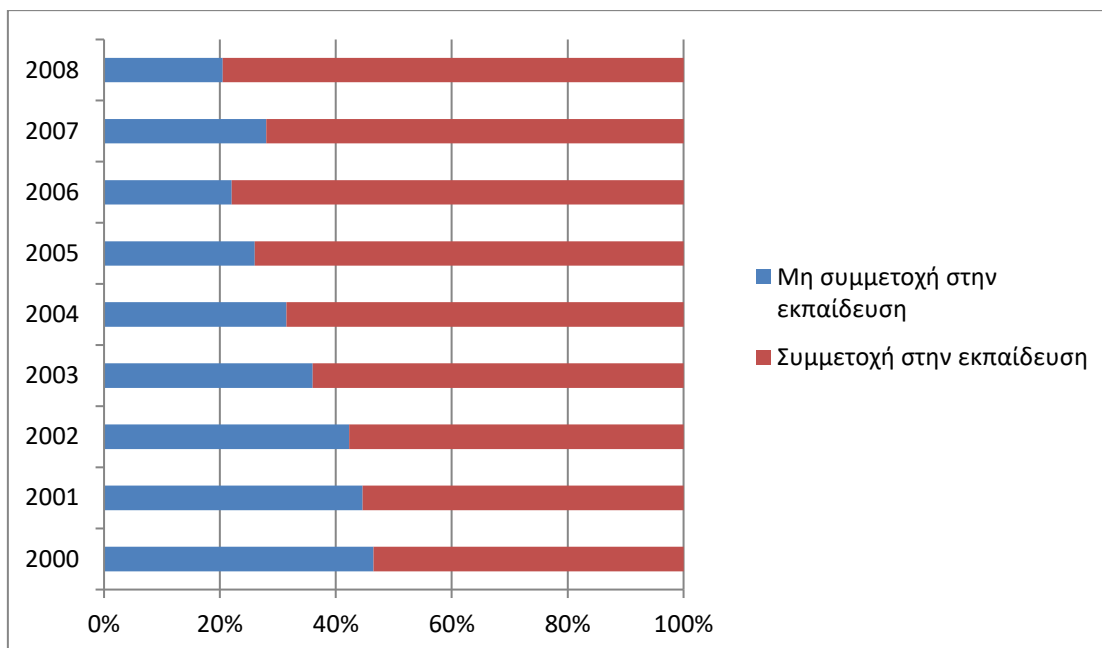


Πηγή: ΟΟΣΑ, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.3

Δείκτης NEET ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού και ως ποσοστό του πληθυσμού

Ένας άλλος λόγος της μη συμμετοχής των νέων στο εργατικό δυναμικό ήταν η αυξανόμενη συμμετοχή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα. Την περίοδο 2000–2008, καταγράφηκε αύξηση 30% της συμμετοχής των νέων στην εκπαίδευση και την κατάρτιση (Διάγραμμα 3.4).



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.4

Συμμετοχή των νέων στην εκπαίδευση πριν από την κρίση

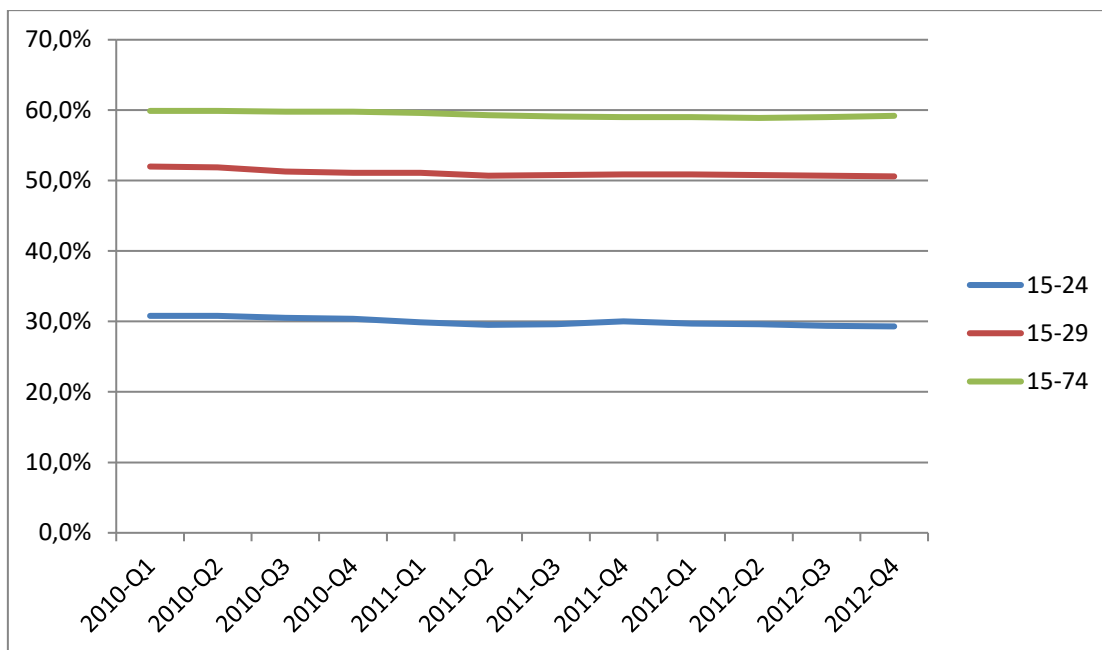
Από αυτό προκύπτει, ότι τη δεκαετία που προηγήθηκε της κρίσης, υπήρξε μία σχετικά υψηλή συμμετοχή των νέων σε δραστηριότητες και προγράμματα ανάπτυξης δεξιοτήτων, η οποία παρά το ότι λειτούργησε σε βάρος της συμμετοχής τους στο εργατικό δυναμικό, δημιούργησε προσδοκίες για περισσότερο παραγωγικούς και καινοτόμους εργαζόμενους στο μέλλον που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στην Ελλάδα, καθιστώντας την ελληνική οικονομία περισσότερο ανταγωνιστική μέσα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εντός της οποίας λειτουργεί. Η αύξηση της συμμετοχής στην εκπαίδευση επιδιώχθηκε με την ελπίδα της απόκτησης μεγαλύτερων μισθών στο μέλλον, που θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν ένα υψηλότερο βιοτικό επίπεδο.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, βλέπουμε ότι ο συνήθης ένοχος της παθητικότητας των νέων απέναντι στην αγορά εργασίας, δηλαδή η αποθάρρυνση, δεν ίσχυε για την Ελλάδα πριν την κρίση. Η συμμετοχή των νέων στο εργατικό δυναμικό ήταν χαμηλή, αλλά αυτό ήταν μία μορφή τοπικής επένδυσης στο εθνικό ανθρώπινο κεφάλαιο, αφού όλο και περισσότεροι νέοι στρέφονταν προς την εκπαίδευση και την κατάρτιση. Ένα ανώτερο μορφωτικό επίπεδο θα αύξανε σίγουρα τις προσδοκίες τους

όσον αφορά τα μισθολογικά επίπεδα κατά την είσοδό τους στην αγορά εργασίας σε μεταγενέστερο στάδιο (πιθανόν μετά την ηλικία των 25). Συνεπώς, οι Έλληνες νέοι κάτω των 25 ετών δεν έπασχαν από παθητικότητα, ενώ η υψηλότερη ανεργία των ατόμων υψηλού μορφωτικού επιπέδου, ηλικίας 25-29 ετών, θα μπορούσε μάλλον να αποδοθεί στον υψηλό μισθό επιφύλαξης, ο οποίος αποτελεί το χαμηλότερο μισθό στον οποίο ένας εργαζόμενος είναι διατεθειμένος να αποδεχθεί μια προσφορά θέσης εργασίας. Παρόλα αυτά, ο ερχομός της κρίσης, με την ακραία λιτότητα και τον πολιτικό αποπροσανατολισμό που αυτή επέφερε, προκάλεσε στην ελληνική οικονομία σοβαρότατη διαρθρωτική παράλυση, αλλάζοντας τις πιθανότητες προς το χειρότερο για τους νέους ανθρώπους στην Ελλάδα κι ένα μέλλον που φάνταζε πλέον δυσοίωνο.

3.3 Οικονομικά ενεργοί νέοι

Η κρίση, η οποία είχε αρχίσει ήδη να διαφαίνεται από το 2008, ξεκίνησε να πλήττει σκληρά την Ελλάδα κατά την περίοδο 2010–2011. Η συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό μειώθηκε ακόμη περισσότερο λόγω των διαρθρωτικών αλλαγών και των μέτρων λιτότητας, τα οποία επέφεραν σοβαρές επιδράσεις που το κοινωνικοοικονομικό σύστημα δεν μπορούσε εύκολα να υποστηρίξει και να αντιδράσει επαρκώς. Η συμμετοχή των νέων στο εργατικό δυναμικό ηλικίας 15 – 29 ετών πλησίαζε τη συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό του συνολικού πληθυσμού. Για την ηλικιακή κατηγορία 15-24 ετών, το ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό είχε διαμορφωθεί σε περίπου 30%, καταγράφοντας μικρή μείωση κατά τη διάρκεια του δευτέρου τριμήνου του 2011 (Διάγραμμα 3.5).



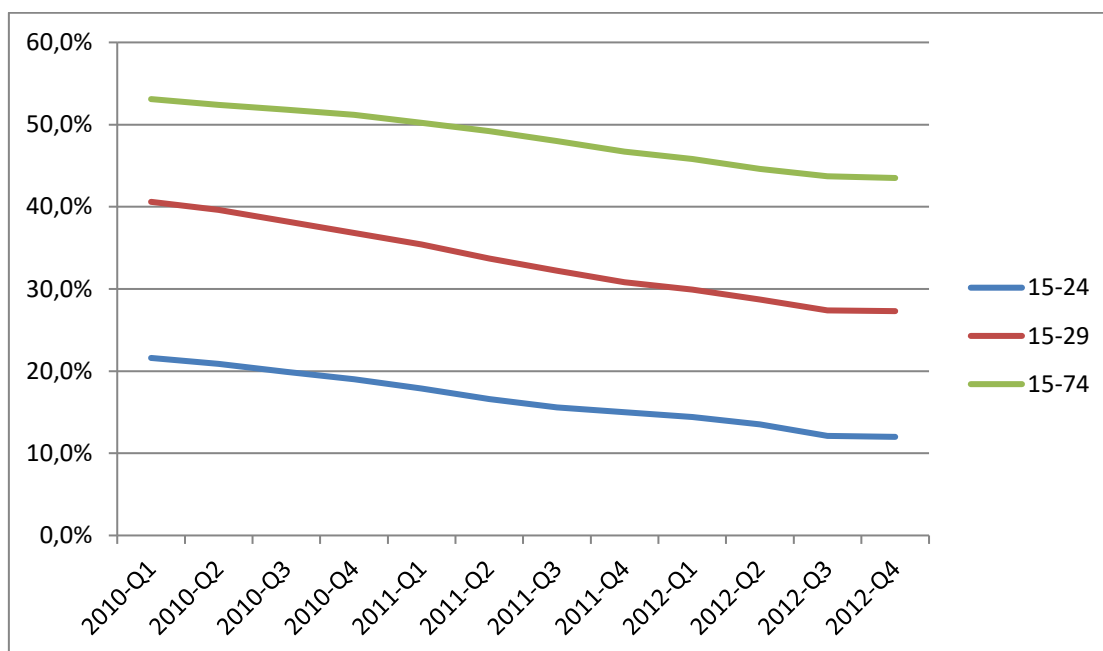
Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.5

Ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό κατά τη διάρκεια της κρίσης

Αυτές οι εξελίξεις υποδείκνυαν ότι οι νέοι κινητοποιήθηκαν ακόμη περισσότερο κατά τη διάρκεια της κρίσης και ενώ βασίζονταν στην οικογενειακή υποστήριξη για την εκπαίδευση και την κατάρτισή τους, είχαν πλέον ενταχθεί στην αγορά εργασίας αναζητώντας ενεργά ευκαιρίες απασχόλησης. Ωστόσο οι ευκαιρίες απασχόλησης και τα ποσοστά απασχόλησης μεταβλήθηκαν δυσμενώς για τις νεαρές ηλικίες. Ενώ η μείωση της απασχόλησης αφορά τους πάντες, το ποσοστό απασχόλησης των νέων μειώθηκε πολύ πιο γρήγορα, με την εποχικότητα και άλλους συνήθεις παράγοντες να εξηγούν τα τριμηνιαία στοιχεία μόνο δευτερεύουσας σημασίας. Μετά το τρίτο τρίμηνο του 2010 η μείωση ήταν διαρκής. Κατά την περίοδο 2010-2011, παρατηρώντας τα στοιχεία φαίνεται ότι όσον αφορά τις ηλικίες 15-74 ετών, το ποσοστό απασχόλησης μειώθηκε από 53,1% σε 46,7%, ενώ παρόμοια μεταβολή παρουσίασε και η ηλικιακή κατηγορία 15-24 ετών, της οποίας το ποσοστό απασχόλησης μειώθηκε από 21,6% σε 15%. Ωστόσο, το ποσοστό των απασχολούμενων νέων ηλικίας 15-29 ετών, υπέφερε από μία πολύ πιο δραματική και γρήγορη μείωση σε σύγκριση με όλες τις άλλες ηλικιακές κατηγορίες, φτάνοντας στο 30,8% το τέταρτο τρίμηνο του 2011 από το 40,6% που βρισκόταν το πρώτο τρίμηνο του 2010 (Διάγραμμα 3.6). Στο παρακάτω διάγραμμα φαίνεται επίσης ότι η μείωση των

ποσοστών απασχόλησης συνεχίστηκε και κατά τη διάρκεια του 2012, αλλά με μικρότερο ρυθμό.



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

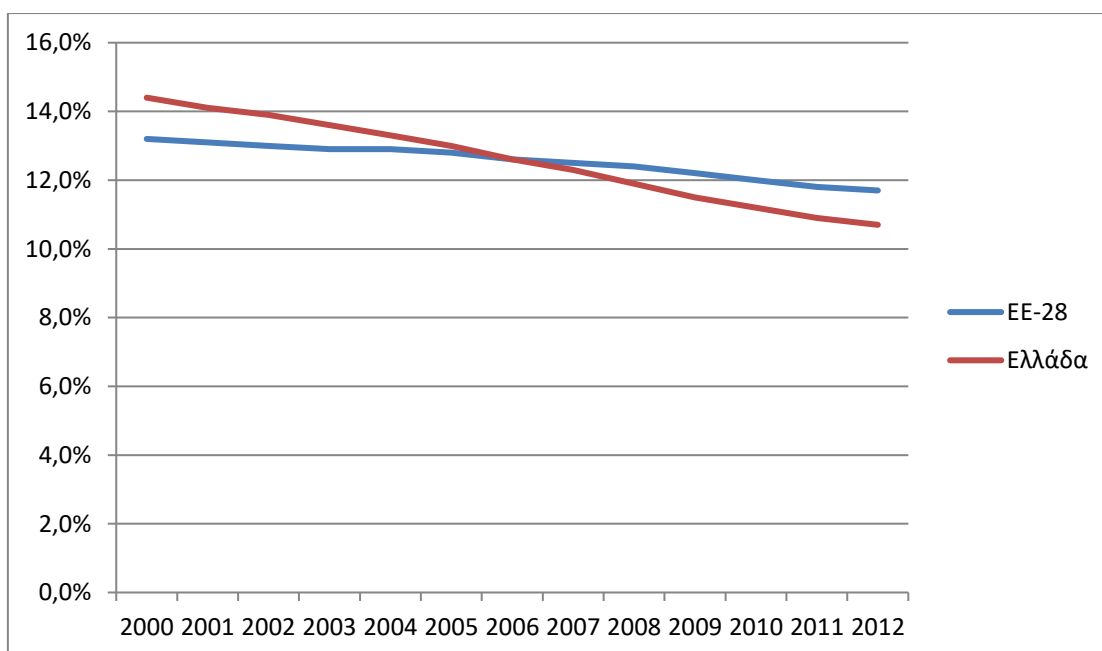
Διάγραμμα 3.6

Ποσοστό απασχόλησης κατά τη διάρκεια της κρίσης

Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω, οι απασχολούμενοι νέοι που ανήκαν στην υψηλότερη ηλικιακή κατηγορία (25–29 ετών) μειώθηκαν σημαντικά, ενώ η συμμετοχή τους στο εργατικό δυναμικό παρέμεινε η ίδια. Με άλλα λόγια, οι άνθρωποι που απολύονταν πιο συχνά ήταν μεταξύ 25 και 29 ετών. Αυτό είναι ένα πολύ σημαντικό στοιχείο, που δείχνει ότι η οικονομική κρίση αποτέλεσε την κυριότερη αιτία του προβλήματος της νεανικής ανεργίας στην Ελλάδα, το οποίο πρωτύτερα αντιμετωπίστηκε με επιτυχία μέσω της στροφής των νέων προς την εκπαίδευση και τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης. Οι νέοι, λοιπόν, με πτυχία τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και ηλικίας 25-29 ετών ήταν αυτοί που επλήγησαν πιο βάνουσα από την κρίση και αυτοί που έχαναν με υψηλότερο ρυθμό τις δουλειές τους.

Έτσι, το εργατικό δυναμικό των νέων στην Ελλάδα άρχισε να χαρακτηρίζεται από έναν ολοένα και αυξανόμενο αριθμό ανέργων ηλικίας 25–29 ετών και ένα αυξημένο μερίδιο οικονομικά ενεργών νέων ηλικίας 15–24 ετών. Το τελευταίο, ωστόσο, ελάχιστα υποσχόταν για τη χώρα, αφού σε πραγματικούς όρους ο αριθμός των νέων ηλικίας 15–

24 ετών μειωνόταν πολύ πιο απότομα στην Ελλάδα συγκριτικά με το μέσο όρο της ΕΕ. Αν λάβουμε υπόψη το υψηλότερο όριο ηλικίας, παρατηρούμε παρόμοια πρότυπα δημογραφικής ανάπτυξης των νέων για τους Έλληνες νέους και τους συνομηλικούς τους στην ΕΕ, με ελαφρά επιδείνωση της κατάστασης της ελληνικής νεολαίας μετά το 2008 που συνεχίστηκε μέχρι το 2010 (Διάγραμμα 3.7). Ένας πιθανός λόγος για αυτό ήταν η εντατική μετανάστευση της ελληνικής νεολαίας στο εξωτερικό, καθώς οι οικονομικές συνθήκες συνέχιζαν να επιδεινώνονται.



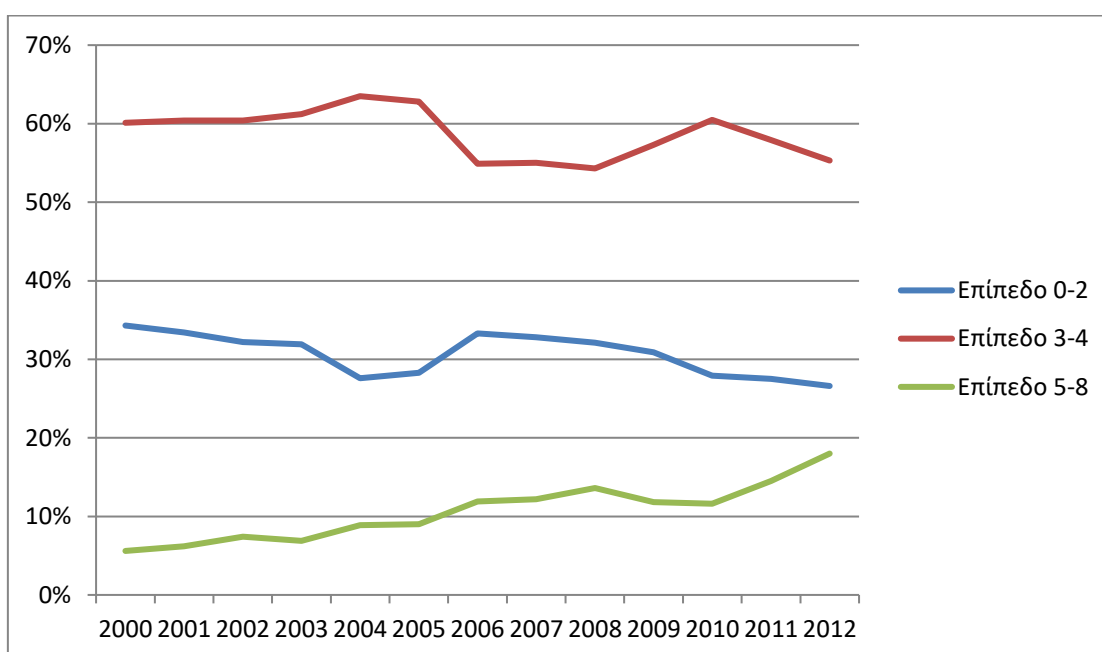
Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.7

Νέοι ηλικίας 15-24 ετών ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού

Εξετάζοντας το ποσοστό ανεργίας σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο βλέπουμε την ακόλουθη εικόνα: η ανεργία των νέων είναι μεγαλύτερη μεταξύ των νέων με ανώτερο μορφωτικό επίπεδο. Οι νέοι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αντιμετωπίζουν τη μεγαλύτερη ανεργία, πιθανώς λόγω του σχετικά υψηλού μισθού επιφύλαξής τους και των αυξημένων προσδοκιών όσον αφορά τις συμβάσεις εργασίας. Αυτό, ωστόσο, δεν είναι ένα πρόβλημα αδράνειας και παθητικότητας, αλλά μάλλον ένα πρόβλημα εξασφάλισης επαρκών προσφορών εργασίας, καθώς και εργασιακών συνθηκών. Οι απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν το χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας, ενώ παρατηρούμε ότι οι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από το 2004 έως το 2008 σημείωσαν

πρόοδο στην αγορά εργασίας, πετυχαίνοντας σημαντική βελτίωση σε σχέση με την περασμένη δεκαετία. Αυτή η κατηγορία, ωστόσο, έπεσε γρήγορα στην ανεργία, με τα ποσοστά της να αυξάνονται με γεωμετρική πρόοδο μετά την έναρξη της κρίσης. Αυτό δείχνει ότι οι πιο δραστηριοποιημένοι νέοι επηρεάστηκαν πιο σοβαρά από την κρίση λόγω ίσως των υψηλών προσδοκιών τους για τα μελλοντικά οφέλη που θα προέκυπταν από την εκπαίδευση (Διαγράμματα 3.8 και 3.9). Το χαμηλό ποσοστό ανεργίας των απόφοιτων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης οφειλόταν πιθανώς στο γεγονός ότι οι περισσότεροι νέοι κάτω των 25 εξακολουθούν να ασχολούνται με σπουδές, ενώ όσοι τις εγκαταλείπουν το κάνουν συνήθως εάν υπάρχει κάποια επαγγελματική ευκαιρία.

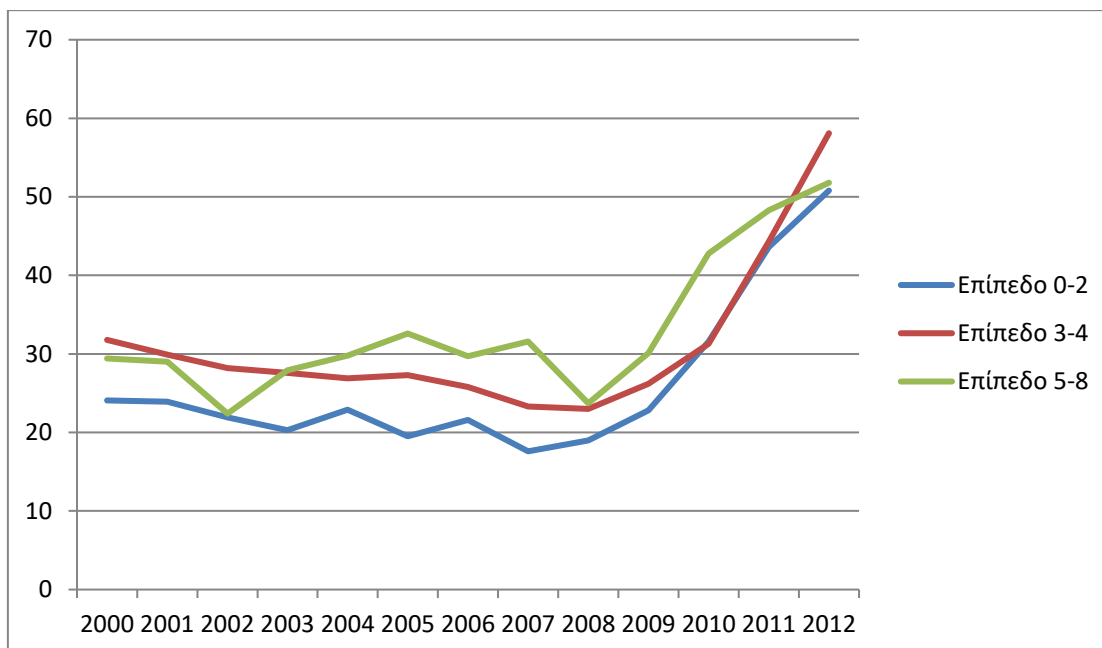


Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Επίπεδο 0: Προσχολική εκπαίδευση/λιγότερο από πρωτοβάθμια εκπαίδευση, **Επίπεδο 1:** Πρωτοβάθμια εκπαίδευση, **Επίπεδο 2:** Κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, **Επίπεδο 3:** Ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, **Επίπεδο 4:** Μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση μη τριτοβάθμιου επιπέδου, **Επίπεδο 5:** Τριτοβάθμια εκπαίδευση σύντομης διάρκειας, **Επίπεδο 6:** Πτυχίο ή ισοδύναμο επίπεδο, **Επίπεδο 7:** Μεταπτυχιακό ή ισοδύναμο επίπεδο, **Επίπεδο 8:** Διδακτορικό ή ισοδύναμο επίπεδο

Διάγραμμα 3.8

Ποσοστό απασχόλησης των νέων 15-24 ετών ανά επίπεδο εκπαίδευσης



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Επίπεδο 0: Προσχολική εκπαίδευση/λιγότερο από πρωτοβάθμια εκπαίδευση, **Επίπεδο 1:** Πρωτοβάθμια εκπαίδευση, **Επίπεδο 2:** Κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, **Επίπεδο 3:** Ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, **Επίπεδο 4:** Μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση μη τριτοβάθμιου επιπέδου, **Επίπεδο 5:** Τριτοβάθμια εκπαίδευση σύντομης διάρκειας, **Επίπεδο 6:** Πτυχίο ή ισοδύναμο επίπεδο, **Επίπεδο 7:** Μεταπτυχιακό ή ισοδύναμο επίπεδο, **Επίπεδο 8:** Διδακτορικό ή ισοδύναμο επίπεδο

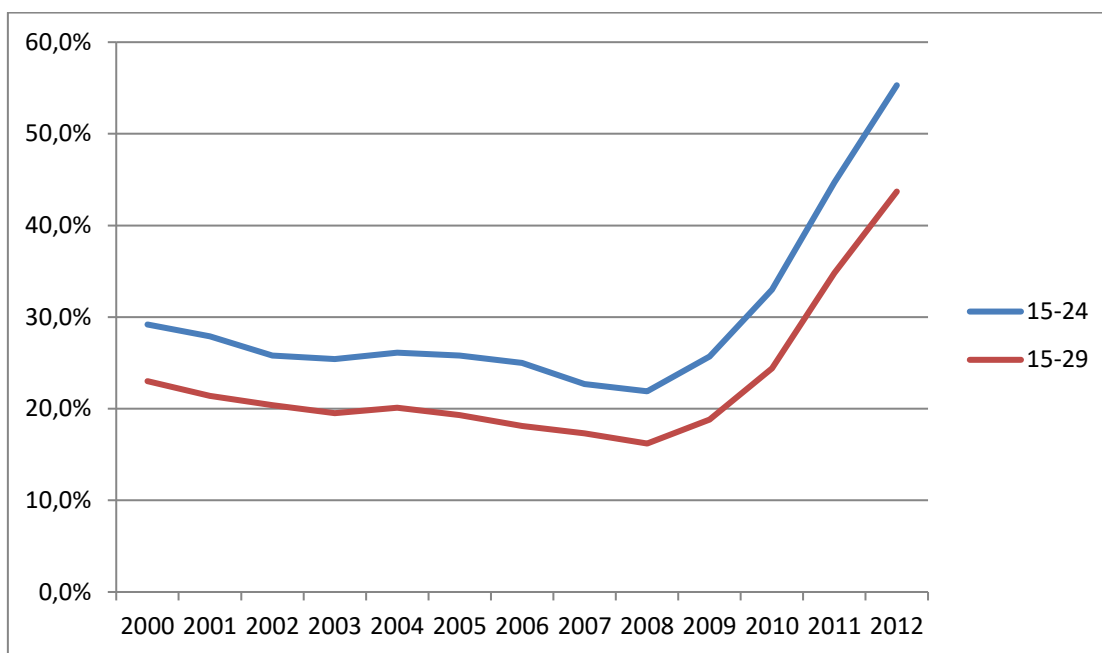
Διάγραμμα 3.9

Ποσοστό ανεργίας των νέων 15-24 ετών ανά επίπεδο εκπαίδευσης

3.4 Εξέλιξη και ανάλυση της ανεργίας των νέων από το 2000 μέχρι την κρίση

Το ποσοστό ανεργίας των νέων σε αυτή τη μελέτη υπολογίζεται σύμφωνα με τον ορισμό της Eurostat και προκύπτει από τον υπολογισμό του συνολικού αριθμού των νέων που είναι άνεργοι ως προς το συνολικό εργατικό δυναμικό των νέων. Με άλλα λόγια, είναι ο αριθμός των άνεργων νέων ως προς συνολικό αριθμό των οικονομικά ενεργών, δηλαδή εκείνων που αναζητούν ενεργά εργασία.

Παρατηρώντας το παρακάτω διάγραμμα, βλέπουμε ότι την περίοδο 2000-2008 το ποσοστό ανεργίας των νέων στην Ελλάδα παρουσίασε σταδιακή μείωση, πέφτοντας από το 29,2% το 2000 στο 21,9% το 2008. Παρόμοια ήταν η βελτίωση και για την ευρύτερη ηλικιακή ομάδα 15-29 ετών με το ποσοστό ανεργίας να μειώνεται από 23% το 2000 σε 16,2% το 2008.



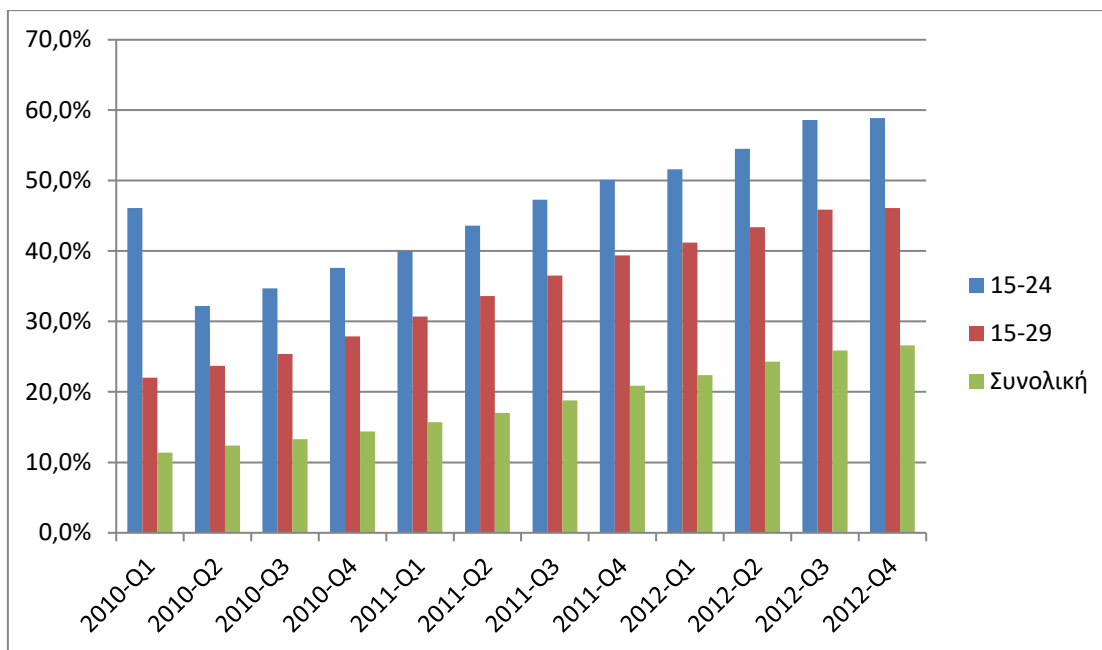
Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.10

Διαχρονική εξέλιξη της ανεργίας των νέων

Αυτή η συνεχόμενη τάση μείωσης ήταν μία θετική εξέλιξη, η οποία συνδυάστηκε ταυτόχρονα και με αύξηση της συμμετοχής των νέων στην εκπαίδευση και σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης. Ωστόσο, κατά το δ' τρίμηνο του 2008, στην αυγή δηλαδή της κρίσης, η θετική αυτή τάση που διήρκησε περίπου μία δεκαετία διακόπτεται και ξεκινά μία αντίστροφη πορεία, απόρροια των προβλημάτων που αντιμετώπιζε η ελληνική οικονομία. Μέσα σε δύο χρόνια (2010-2012), με την οικονομική κρίση να βρίσκεται στο απόγειό της και την ανεργία να καλπάζει, η Ελλάδα ξεπέρασε κατά πολύ ακόμα και τα επίπεδα ανεργίας των νέων που επικρατούσαν προ του 2000.

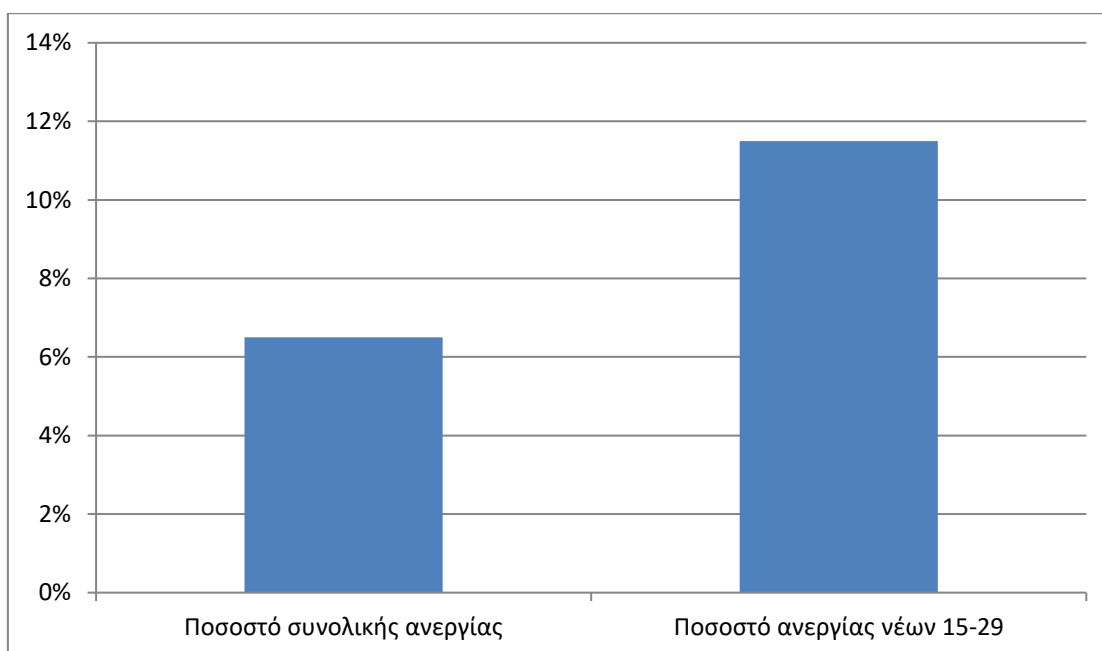
Στο Διάγραμμα 3.11 αποτυπώνονται τα συνεχώς αυξανόμενα επίπεδα ανεργίας για τους νέους από το α' τρίμηνο του 2010 έως το δ' τρίμηνο του 2012, ενώ στο διάγραμμα 3.12 απεικονίζονται οι πραγματοποιηθείσες μεταβολές μεταξύ του τέταρτου τριμήνου του 2011 και του αντίστοιχου του 2010.



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.11

Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας ανά τρίμηνο κατά τη διάρκεια της κρίσης



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.12

Μεταβολή της ανεργίας μεταξύ δ' τριμήνου 2011 και δ' τριμήνου 2010

Ιδιαίτερα δραματική ήταν η κατάσταση για την ηλικιακή κατηγορία 15-24 ετών. Κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2011, ενώ το συνολικό ποσοστό ανεργίας για τη χώρα ανερχόταν στο 20,9%, η ανεργία των νέων ηλικίας 15-24 ετών άγγιζε το 50,1%. Την ίδια ώρα η ανεργία των νέων 15-29 ετών δεν ξεπερνούσε το 39,4%. Αυτή η διαφορά θα μπορούσε να εξηγηθεί από την έντονη ενεργοποίηση των νέων 15-24 ετών όσον αφορά την αναζήτηση εργασίας, οι οποίοι όμως ήταν ανεπαρκώς εφοδιασμένοι με προσόντα και δεξιότητες εν συγκρίσει με τους καλύτερα εκπαιδευμένους ή και πιο έμπειρους νέους ηλικίας 25-29 ετών. Συνεπώς δεν είναι παράξενη η διαφορά 12 περίπου ποσοστιαίων μονάδων που παρατηρείται μεταξύ των ηλικιακών κατηγοριών 15-24 ετών και 15-29 ετών. Σε κάθε περίπτωση, το ποσοστό ανεργίας των νέων κατέστη υπερδιπλάσιο από το συνολικό ποσοστό ανεργίας για τη χώρα, κάτι που αποτελούσε μία πολύ άσχημη εξέλιξη. Οι άσχημες εξελίξεις όμως δε σταμάτησαν εδώ. Η εκτόξευση των ποσοστών ανεργίας συνεχίστηκε φτάνοντας σε ασύλληπτα ύψη. Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 3.11, κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2012 η ανεργία για τους νέους 15-24 ετών είχε φτάσει στο 58,9%, ενώ τα ποσοστά για τους νέους 15-29 ετών και τα ποσοστά του συνολικού πληθυσμού ανέρχονταν σε 46,1% και 26,6% αντίστοιχα.

Οι δραματικές εξελίξεις για την ελληνική οικονομία και την απασχόληση που έπληξαν με σφοδρότητα το σύνολο του ελληνικού πληθυσμού, αλλά ακόμα περισσότερο τους νέους, σημειώθηκαν βίαια μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα (2010-2012). Μια τέτοια δραστική αύξηση του ποσοστού ανεργίας των νέων δύσκολα μπορούσε να αντιμετωπιστεί με ήπιες βραχυπρόθεσμες παρεμβάσεις. Ακόμα κι αν μπορούσε να μετριαστεί με κάποιο τρόπο, η γενικότερη οικονομική στασιμότητα δύσκολα θα καθιστούσε εφικτή τη διατήρηση των δαπανών προς αυτήν την κατεύθυνση. Το προφανές βασικό πρόβλημα με την ανεργία των νέων στην Ελλάδα ήταν η οικονομική στασιμότητα και η κατάρρευση όλων των τομέων και κλάδων της οικονομίας, ιδιαίτερα εκτός των περιφερειών της Αττικής και της Στερεάς Ελλάδος.

Συνεπώς, οι μηχανισμοί για τη διαχείριση του προβλήματος της εκτόξευσης της νεανικής ανεργίας έπρεπε να στηριχθούν στα βασικά εργαλεία: (i) στην εντατική δημιουργία των απαραίτητων θέσεων εργασίας προκειμένου να είναι δυνατό να απορροφηθεί ο αυξανόμενος αριθμός άνεργων νέων, (ii) στους καλύτερους μηχανισμούς υποστήριξης της μετάβασης από την εκπαίδευση στην εργασία (όπως π.χ. η πρακτική άσκηση που ακολουθείται από υποχρεωτική απασχόληση) και (iii) στην κατάρτιση ειδικών συμβάσεων για τους νέους εργαζόμενους, που θα προστάτευαν τα δικαιώματά

τους και θα τους ενδυνάμωναν προκειμένου να ανταπεξέλθουν μέσα στο πλαίσιο του αυξανόμενου ανταγωνισμού που διαμορφωνόταν εντός της ελληνικής αγοράς εργασίας.

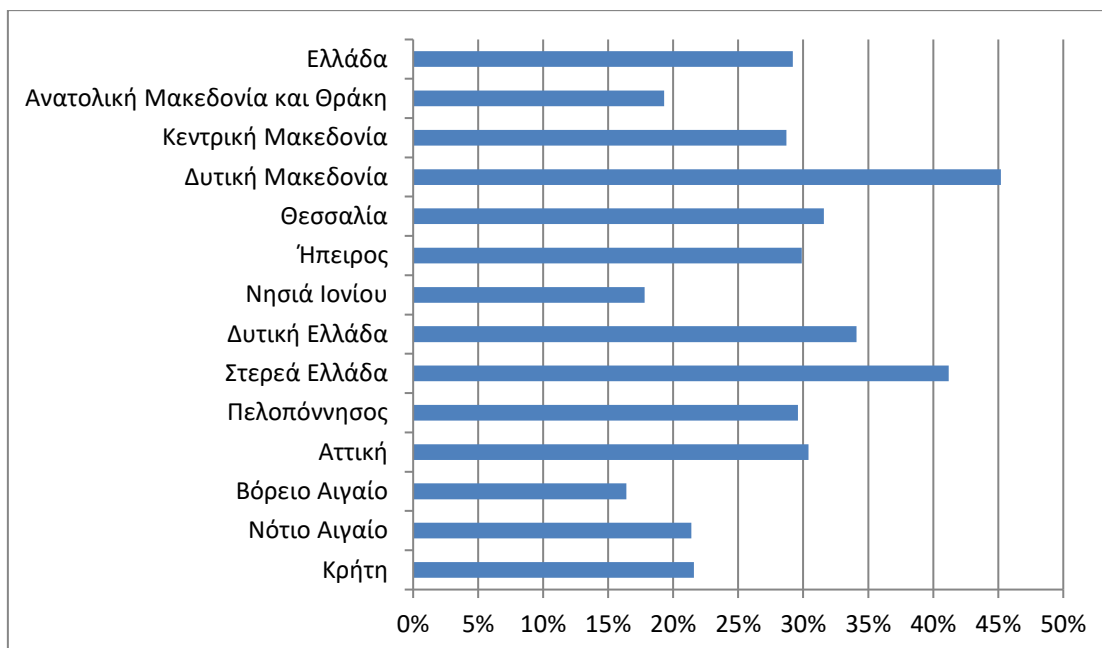
Η ανεργία των νέων συνδυάστηκε με μέτρα λιτότητας που περιλάμβαναν μεταξύ άλλων αυξημένη φορολογία, η οποία πρόσθετε τόσο στους εργαζόμενους, όσο και στους ανέργους επιπλέον πίεση. Αυξανόμενη φορολογία, αυξανόμενα ποσοστά ανεργίας των νέων και συρρίκνωση τοπικών βιομηχανιών και άλλων κλάδων της οικονομίας οδηγούσαν σε απομάκρυνση των πληθυσμών από τις περιοχές που επλήγησαν περισσότερο, στην προσπάθεια ανεύρεσης καλύτερων συνθηκών και ενός καλύτερου μέλλοντος. Οι νέοι άρχισαν να μετακινούνται εντός της χώρας, αλλά η έλλειψη απασχόλησης, σταθερού εισοδήματος και οι ανεπαρκείς συνθήκες στέγασης, ήταν τρεις παράγοντες που επέφεραν τόσο τη μείωση της τεκνοποίησης των νεαρών ζευγαριών, όσο και τον περιορισμό της δυνατότητας ανατροφής των παιδιών τους. Έτσι δημιουργήθηκε μια διπλή απειλή: η ταυτόχρονη απώλεια της πιο παραγωγικής γενιάς εξαιτίας της αναγκαστικής μετανάστευσης και η μείωση των γεννήσεων, όπου σε έναν από τους πιο γερασμένους πληθυσμούς της Ευρώπης θα μπορούσε να επιφέρει μείωση του συνολικού αριθμού του για πρώτη φορά μετά από πολλές δεκαετίες και κατά συνέπεια και του μελλοντικού αριθμού των νέων ανθρώπων. Το εκρηκτικό μείγμα της υψηλής νεανικής ανεργίας σε συνδυασμό με την τεράστια οικονομική ύφεση προμήνυαν ένα μέλλον μάλλον δυσοίωνο.

3.4.1 Ανεργία των νέων ανά περιφέρεια

Η ελληνική επικράτεια διαχωρίζεται διοικητικά σε 13 περιφέρειες, οι οποίες είναι οι εξής: Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Θεσσαλία, Ήπειρος, Ιόνιοι Νήσοι, Δυτική Ελλάδα, Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησος, Αττική, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο και Κρήτη. Στις αρχές του 2000 παρατηρούνταν μεγάλες διαφορές στα ποσοστά ανεργίας των νέων μεταξύ των διαφορετικών περιφερειακών ενοτήτων. Οι περιφερειακές αυτές ανισότητες φαίνονταν να συσχετίζονται κάπως με τον οικονομικό κύκλο, καθώς και με το διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξης της κάθε περιφέρειας.

Οι περιφέρειες της Ανατολικής Μακεδονίας, των Ιονίων Νήσων, του Βορείου Αιγαίου ακολουθούμενες από αυτές του Νοτίου Αιγαίου και της Κρήτης ήταν μεταξύ των περιφερειών με τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας στους νέους, κάτω μάλιστα από τον εθνικό μέσο όρο. Οι συγκεκριμένες βέβαια περιοχές αποτελούσαν τόπους τουριστικών και αγροτικών δραστηριοτήτων, με ότι αυτό συνεπάγεται για τις τοπικές οικονομίες. Αντίθετα οι περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας και της Στερεάς Ελλάδας βίωναν αρκετά

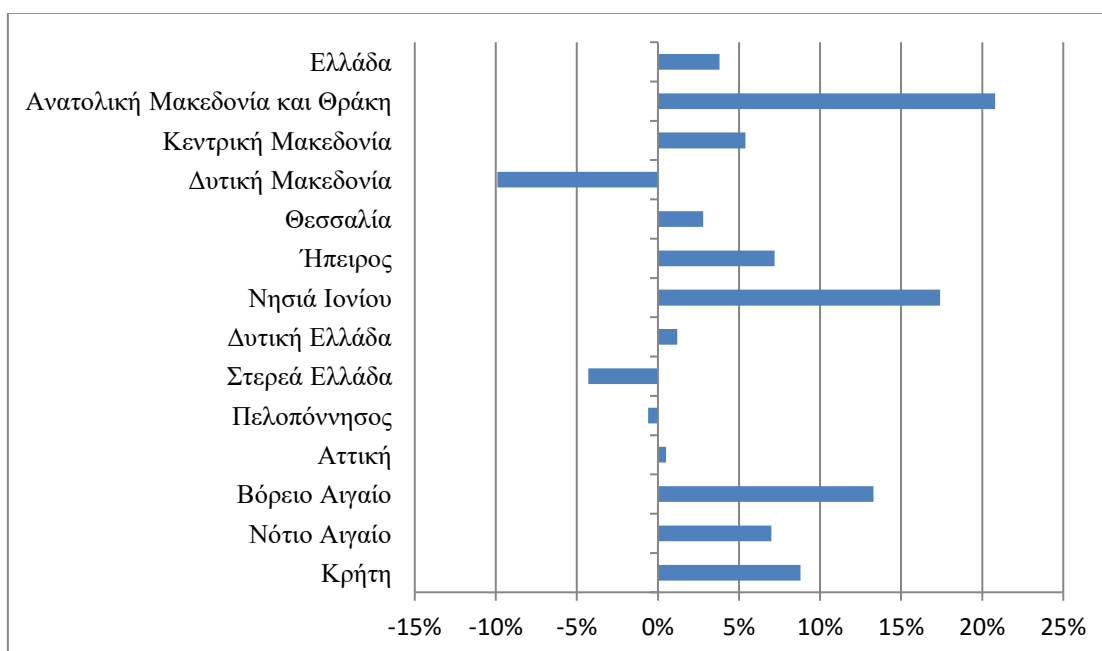
υψηλότερα ποσοστά όσον αφορά την ανεργία των νέων. Ωστόσο, στις περιοχές αυτές υπήρχε πλήθος ορυχείων, μεταλλείων και λατομείων μέσω των οποίων εξορύσσονταν και παράγονταν αγαθά με εξαγωγικό κυρίως προσανατολισμό όπως είναι το νικέλιο, ο βωξίτης, το αλουμίνιο, το τσιμέντο και ο χάλυβας στη Στερεά Ελλάδα, καθώς και ο λιγνίτης για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στη Δυτική Μακεδονία. Ο κλάδος των κατασκευών αυξανόταν επίσης και καταναλώνε μεγάλο μέρος αυτής της παραγωγής. Ως εκ τούτου, η σχετικά ταχεία ανάπτυξη των συγκεκριμένων περιφερειών κατά τη δεκαετία 2000–2010 αντικατοπτρίστηκε στη βελτίωση των ποσοστών ανεργίας των νέων εκεί. Επιπλέον, δόθηκαν πολλαπλές επιδοτήσεις για βιομηχανική ανάπτυξη στις παραμεθόριες περιοχές (στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη). Ωστόσο, η παραγωγή των νεοϊδρυθέντων εργοστασίων εκεί δεν ήταν ανταγωνιστική και τα τραπεζικά δάνεια επιβάρυναν τους επιχειρηματίες. Κατά τη διάρκεια της κρίσης, πολλά εργοστάσια έκλεισαν και όσα κατάφεραν να επιβιώσουν βίωσαν μια ακραία συρρίκνωση της αγοράς τα επόμενα χρόνια. Έτσι, η περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης σημείωσε ρεκόρ αύξησης στα ποσοστά ανεργίας των νέων κατά την περίοδο 2000–2010, σημειώνοντας τεράστια μεταβολή σε σχέση με τις αρχές του 2000. Αντίθετα στην Αττική και τη Δυτική Ελλάδα, όπου οι υπηρεσίες είναι συγκεντρωμένες, επετεύχθη η διατήρηση σχεδόν του ίδιου ποσοστού ανεργίας με μία πολύ μικρή αύξηση. Αγροτικές και τουριστικές περιοχές, όπως το Βόρειο Αιγαίο, η Κρήτη και το Νότιο Αιγαίο, γνώρισαν ραγδαία αύξηση του ποσοστού ανεργίας των νέων, ενώ το ίδιο συνέβη και στα Επτάνησα (Διαγράμματα 3.13 και 3.14).



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.13

Ποσοστά ανεργίας νέων 15-24 ετών ανά περιφέρεια για το έτος 2000



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.14

Μεταβολή των ποσοστών ανεργίας των νέων 15-24 ετών ανά περιφέρεια κατά την περίοδο 2000-2010

Συνεπώς, αυτό που μπορεί να παρατηρηθεί με βάση τα στοιχεία που απεικονίζονται στα σχήματα, είναι ότι μέσα σε δέκα χρόνια αμβλύθηκαν σε μεγάλο βαθμό οι περιφερειακές ανισότητες που παρατηρούνταν στις αρχές του 2000 όσον αφορά τη νεανική ανεργία. Ωστόσο η σύγκλιση που πραγματοποιήθηκε είχε αρνητικό πρόσημο, αφού προέκυψε περισσότερο από την επιδείνωση της ανεργίας σε πολλές περιοχές παρά από τη βελτίωση σε κάποιες άλλες. Οι λόγοι αυτής της αρνητικής σύγκλισης είναι στενά συνδεδεμένοι με την κλαδική και βιομηχανική εξειδίκευση κάθε περιφέρειας και τα διαφορετικά αναπτυξιακά πρότυπα μεταξύ των διαφορετικών τομέων (Εικόνα 17). Τα μέτρα λιτότητας και η οικονομική στασιμότητα της Ελλάδος κατά τη διάρκεια του 2011 οδήγησαν σε σύγκλιση, αλλά γενικά επιδείνωση της κατάστασης όσον αφορά την ανεργία των νέων σε ολόκληρη τη χώρα. Εν τω μεταξύ, από τη στιγμή που τα συνολικά οικονομικά προβλήματα σχετίζονταν με την ξαφνική απώλεια ρευστότητας και την παύση χορήγησης τραπεζικών δανείων, όλες οι επιχειρήσεις υπέστησαν ανάλογο οικονομικό σοκ, που αποτυπωνόταν σε μια σχεδόν ίδια εντατικοποίηση της ανεργίας σε όλες τις περιφέρειες. Κατασκευαστικά έργα και άλλες επενδυτικές δραστηριότητες στη χώρα σταμάτησαν, με αποτέλεσμα οι περιοχές με τις καλύτερες επιδόσεις στη χώρα να δεχθούν ένα ισχυρότατο πλήγμα. Ο κλάδος των υπηρεσιών συνήθως είναι ο πρώτος που εκτίθεται σε μια οικονομική κρίση. Και αφού αυτά τα δύο βασικά μέσα για τη σωστή διαχείριση της ανεργίας των νέων παρεμποδίστηκαν από τη σοβαρή κατάρρευση του οικονομικού κύκλου, η αύξηση της νεανικής ανεργίας που συνεχίστηκε σε τουριστικές και αγροτικές περιοχές απλά ενίσχυσε την επιδείνωση του προβλήματος της ανεργίας σε ολόκληρη τη χώρα, με την αρνητική σύγκλιση να συνεχίζεται με πυρετώδεις ρυθμούς καθ' όλη τη διάρκεια του 2011.

Αυτά τα αποτελέσματα καταδεικνύουν δύο πτυχές της νεανικής ανεργίας:

- a) Η εξέλιξη των ποσοστών ανεργίας των νέων κατά τη δεκαετία 2000-2010 δεν ήταν η ίδια σε ολόκληρη τη χώρα, αλλά από περιοχή σε περιοχή καταγράφονταν διαφορές οι οποίες ήταν σημαντικές. Ορισμένες περιοχές παρουσίασαν βελτίωση, ενώ άλλες βίωσαν ακραίες αυξήσεις του ποσοστού ανεργίας τους. Αυτές οι αποκλίσεις ανά περιφέρεια ήταν το αποτέλεσμα της τοπικής εξειδίκευσης σε διαφορετικούς κλάδους, οι οποίοι είχαν διαφορετικές αναπτυξιακές τάσεις κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου. Παρ' όλα αυτά, είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι η ανεργία των νέων εξελίχθηκε καλύτερα στην Ελλάδα κατά την περίοδο της ανάπτυξης συγκριτικά με το μέσο όρο των 28 χωρών της ΕΕ.

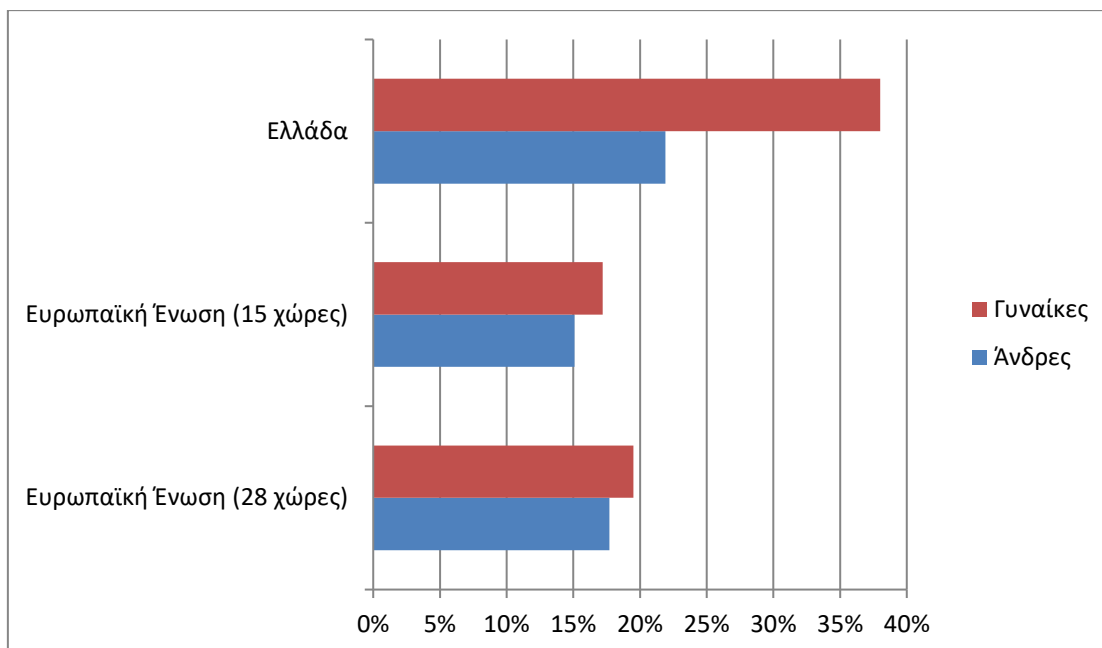
β) Τα μέτρα λιτότητας και η γενική κατάρρευση της ελληνικής οικονομίας ήταν οι κύριοι λόγοι για την πανελλαδική αύξηση των ποσοστών ανεργίας των νέων, η οποία οδήγησε σε «οικονομική σφαγή» τη νέα γενιά.

Η σχέση μεταξύ του ποσοστού ανεργίας των νέων και της βιομηχανικής εξειδίκευσης μιας περιοχής είναι μόνο παρατηρητική, δεδομένου ότι συγκεκριμένα στοιχεία για την ανεργία των νέων ανά κλάδο είναι δύσκολο να αποκτηθούν. Ωστόσο, υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις στα στοιχεία που ήδη παρατέθηκαν που καθιστούν αρκετά ευλογοφανή την συσχέτιση της ανεργίας των νέων με τη βιομηχανική εξειδίκευση της κάθε περιοχής.

3.4.2 Ανεργία των νέων ανά φύλο

Μια άλλη ανησυχητική πτυχή της ανεργίας των νέων στην Ελλάδα είναι η κατώτερη θέση των εργαζόμενων γυναικών στην αγορά σε σύγκριση με τις Ευρωπαϊκές συνομήλικές τους. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.15, το 2000, το ποσοστό ανεργίας των νέων γυναικών στην Ελλάδα ήταν σχεδόν διπλάσιο από τους μέσους όρους των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συγκεκριμένα τους ΕΕ-15 και ΕΕ-28, σύμφωνα πάντα με τα στοιχεία της Eurostat. Και ενώ κατά την περίοδο 2000–2010 το ποσοστό ανεργίας των νέων ανδρών αυξήθηκε σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό, πιθανώς λόγω των διεθνών προσπαθειών για την ενδυνάμωση των γυναικών, η αναλογία 2:1 μεταξύ των ποσοστών ανεργίας των νέων γυναικών στην Ελλάδα και των αντίστοιχων στις χώρες της Ε.Ε. διατηρήθηκε.

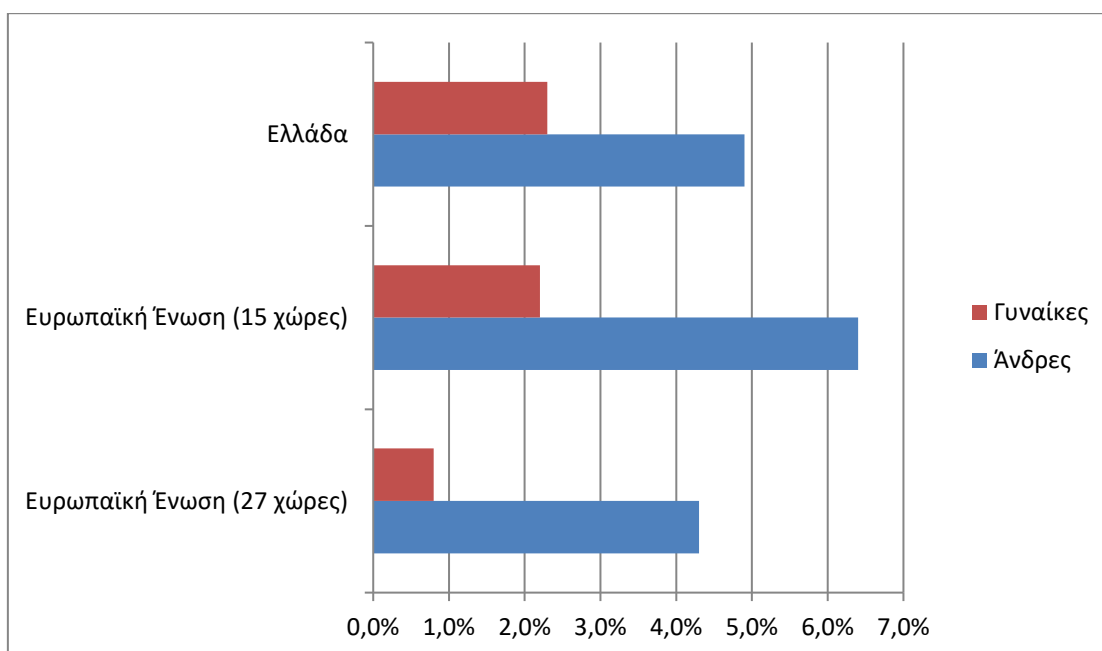
Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η ζώνη χωρών ΕΕ-15 παρουσίασε μεγαλύτερες αυξήσεις στα ποσοστά ανεργίας των νέων γυναικών κατά την ίδια περίοδο σε σύγκριση με τη ζώνη χωρών ΕΕ-28, όπως επίσης το ίδιο συνέβη και σε όρους αναλογίας των ποσοστών των ανδρών ως προς αυτά των γυναικών. Αυτό δείχνει ότι το ποσοστό ανεργίας των νέων γυναικών είναι πιθανότατα αποτέλεσμα πολιτισμικών στερεοτύπων και όχι μόνο θέμα οικονομικής ανάπτυξης. Η Ελλάδα ήταν αυτή που γνώρισε τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας νεαρών γυναικών μεταξύ όλων των χωρών της ΕΕ (Διαγράμματα 3.15 και 3.16).



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.15

Ποσοστά ανεργίας των νέων ανά φύλο για το 2000: ΕΕ-28, ΕΕ-15, Ελλάδα

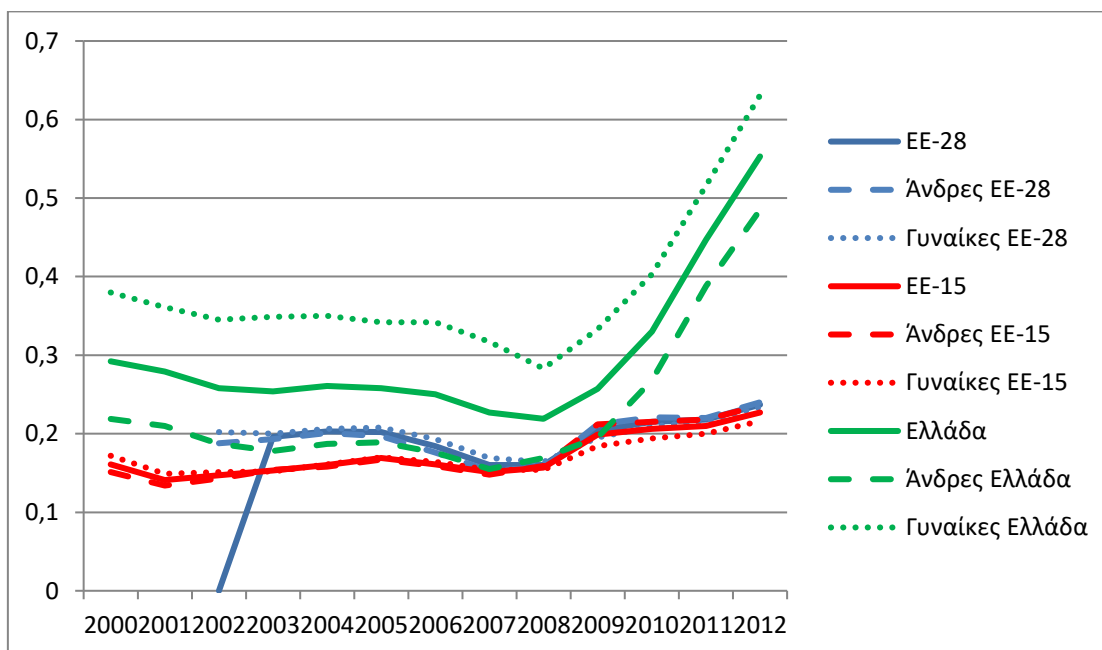


Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.16

Μεταβολή των ποσοστών ανεργίας ανά φύλο κατά τη διάρκεια της περιόδου 2000-2010 ΕΕ-28, ΕΕ-15, Ελλάδα

Επιπλέον, ενώ οι νέοι άνδρες στην Ελλάδα φαίνονταν να είχαν τις ίδιες περίπου πιθανότητες εύρεσης εργασίας με τους συνομήλικούς τους στην ΕΕ, οι νεαρές Ελληνίδες υπέφεραν από ένα ποσοστό ανεργίας διπλάσιο από αυτό των Ελλήνων νέων ανδρών τουλάχιστον μέχρι το 2007, το οποίο εξακολουθούσε να είναι συντριπτικά μεγαλύτερο ακόμα και την περίοδο της κρίσης όπου οι άνδρες αύξησαν κατά πολύ τα ποσοστά τους. Αυτό το γεγονός μπορούσε να εξηγήσει σε μεγάλο βαθμό τη συνολικά υψηλότερη ανεργία των νέων στην Ελλάδα σε σύγκριση με το μέσο όρο των υπόλοιπων χωρών της ΕΕ (ΕΕ-15 και ΕΕ-28), όσον αφορά την περίοδο προ κρίσης. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της κρίσης η επιπρόσθετη εκτόξευση των ποσοστών ανεργίας των νέων ανδρών μαζί με αυτά των γυναικών κατέστησαν τη διαφορά χαώδη. Τα δεδομένα αυτά απεικονίζονται στο Διάγραμμα 3.17.



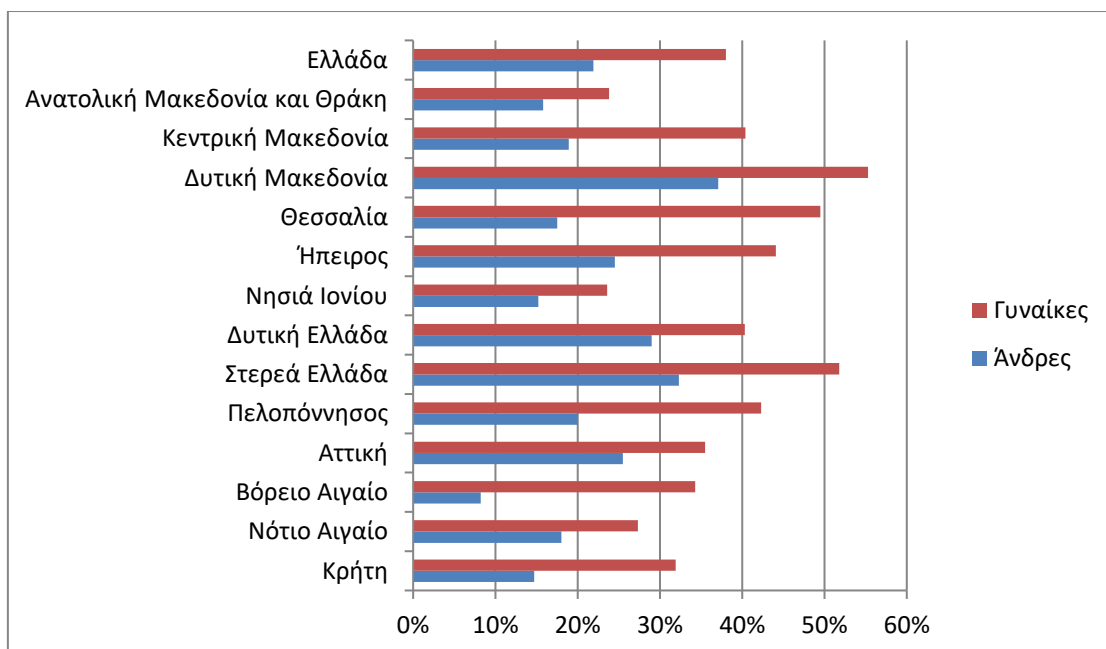
Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.17

Ανεργία των νέων συνολικά και ανά φύλο: Ελλάδα, ΕΕ-15, ΕΕ-28

Μια άλλη σημαντική ταξινόμηση που μπορούμε να κάνουμε όσον αφορά την ανεργία των νέων στην Ελλάδα μετά το 2000 είναι η ανεργία ανά φύλο και ανά περιφέρεια. Ενώ στις αρχές της δεκαετίας του 2000 οι βιομηχανικές περιοχές εξόρυξης ορυκτών και

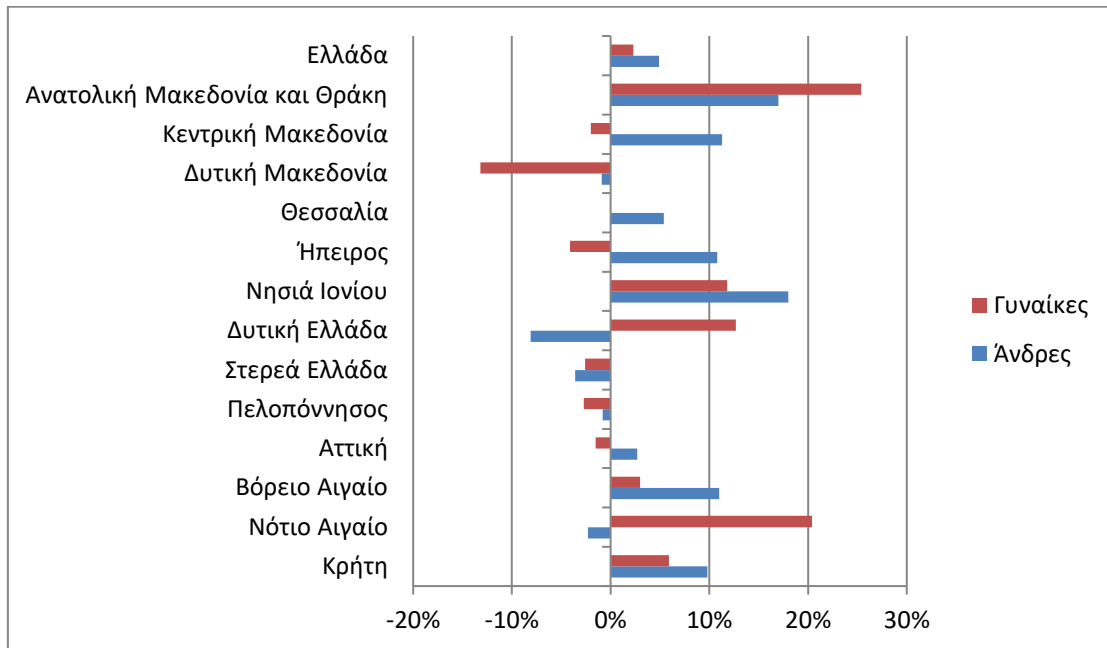
μεταλλευμάτων, όπως ήταν η Στερεά Ελλάδα και η Δ. Μακεδονία είχαν τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας νέων γυναικών, η οικονομική ανάπτυξη που ακολούθησε πριν την εμφάνιση της κρίσης, συνέβαλε τα μέγιστα στη σημαντική μείωση αυτών των ποσοστών, ιδιαίτερα στη Δυτική Μακεδονία και σε μικρότερη έκταση στη Στερεά Ελλάδα. Παρόμοια βελτίωση στα ποσοστά της γυναικείας νεανικής ανεργίας, αν και σε μικρότερο βαθμό, σημειώθηκε και στις περιφέρειες που υπήρξε ανάπτυξη του κλάδου των υπηρεσιών. Στην αντίπερα όχθη, τα μέρη που βίωσαν την πιο δραματική αύξηση των ποσοστών ανεργίας των νέων γυναικών ήταν οι περιοχές της Ανατολικής Ελλάδας (Ανατολική Μακεδονία, Θράκη) και του Νοτίου Αιγαίου. Στο Νότιο Αιγαίο μάλιστα η ανεργία ανδρών και γυναικών ακολούθησε αντίθετη πορεία κατά τη διάρκεια της περιόδου 2000–2010, με την αύξηση της γυναικείας ανεργίας να είναι πολύ πιο σημαντική από τη μείωση αυτής των ανδρών. Η Ανατολική Ελλάδα (Ανατολική Μακεδονία, Θράκη) από την άλλη, έχει την υψηλότερη συγκέντρωση μουσουλμάνων, το οποίο αποτελεί ένα στοιχείο που θα μπορούσε να εξηγήσει από πολιτιστική σκοπιά τα υψηλά ποσοστά ανεργίας που εμφάνισαν οι νέες γυναίκες σε αυτήν την περιοχή. Η Δυτική Ελλάδα και τα Νησιά του Ιονίου, ωστόσο, ενώ είχαν εντελώς διαφορετικό προφίλ, εμφάνισαν μια σχεδόν πανομοιότυπη αύξηση νεανικής ανεργίας (Διαγράμματα 3.18 και 3.19).



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.18

Ανεργία των νέων ηλικίας 15-24 ετών ανά φύλο και ανά περιφέρεια για το έτος 2000

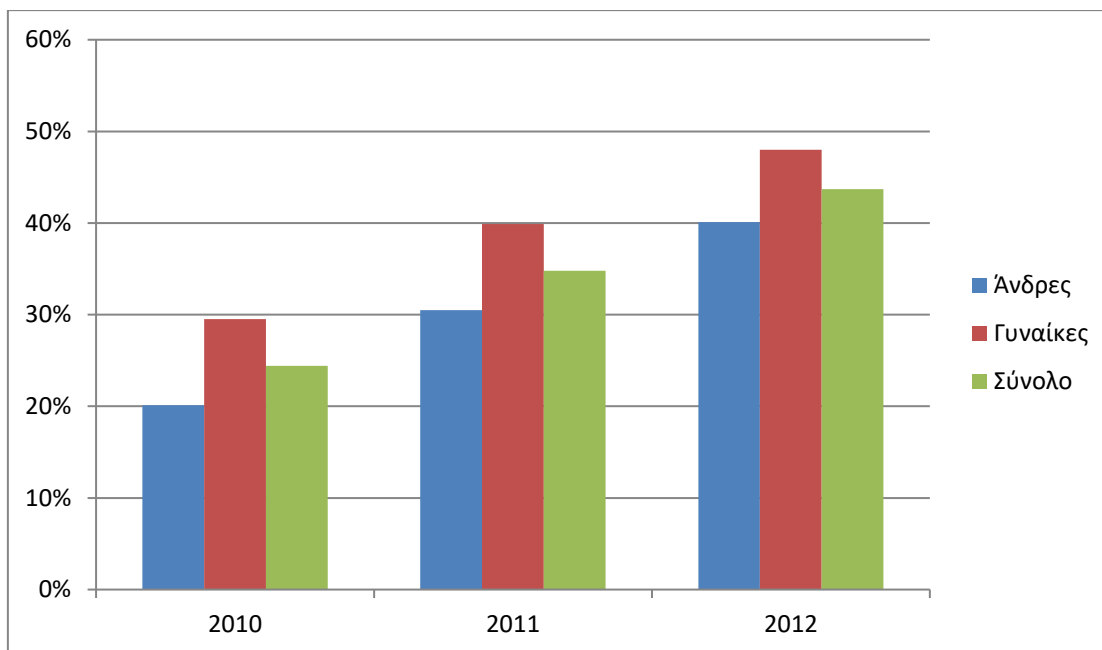


Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.19

Μεταβολή της ανεργίας των νέων 15-24 ετών ανά φύλο και ανά περιφέρεια κατά την περίοδο 2000-2010

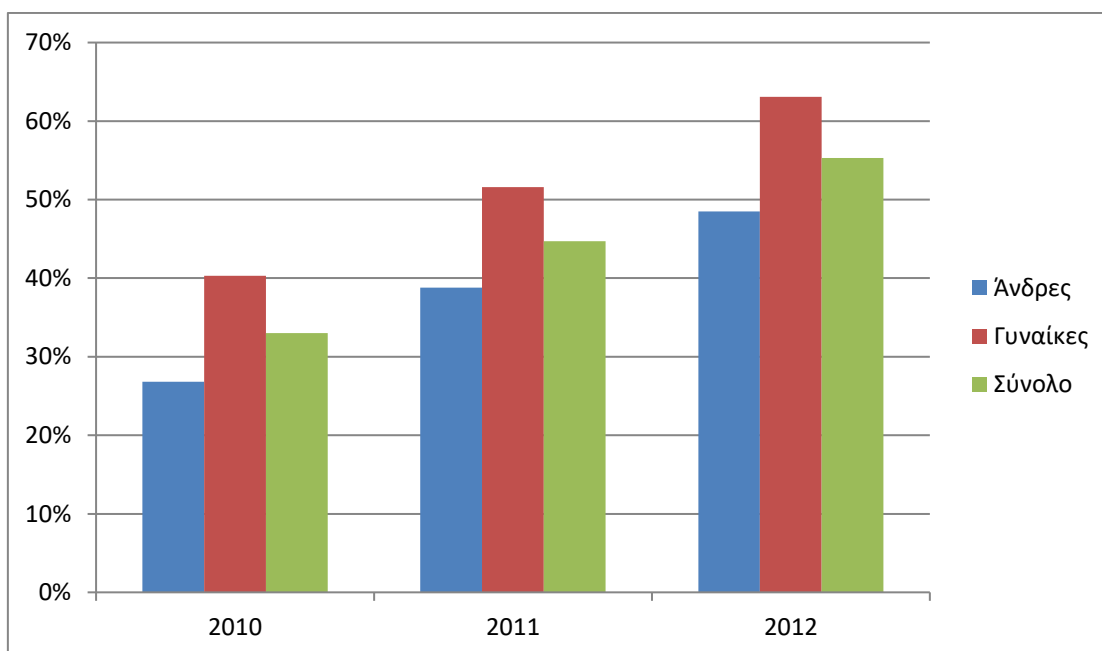
Κατά την περίοδο 2010-2012 και μέσα στη δίνη της οικονομικής κρίσης η ανεργία των γυναικών 15-29 ετών έφτασε στο επίπεδο ρεκόρ του 48%, με εκείνη των ανδρών να αγγίζει το 40,1% (Διάγραμμα 3.20). Ειδικότερα, για την ηλικιακή κατηγορία 15-24 ετών τα πράγματα ήταν ακόμα χειρότερα, με την ανεργία των γυναικών να φτάνει το 63,1%, ενώ αυτή των ανδρών ανήλθε σε 48,5% (Διάγραμμα 3.21). Επιπλέον, σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΑΕΔ όσον αφορά τις απολύσεις (Διάγραμμα 3.22), η απώλεια θέσεων εργασίας για τους νέους άνδρες ήταν εντονότερη σε σχέση με αυτή των νέων γυναικών, πράγμα που υποδείκνυε την επερχόμενη αρνητική σύγκλιση ανάμεσα στον αριθμό των ανδρών και αυτόν των γυναικών εργαζομένων, κάτι που αποτελούσε ξεκάθαρο σημάδι των αρνητικών συνεπειών της οικονομικής στασιμότητας για τους νέους στην Ελλάδα.



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.20

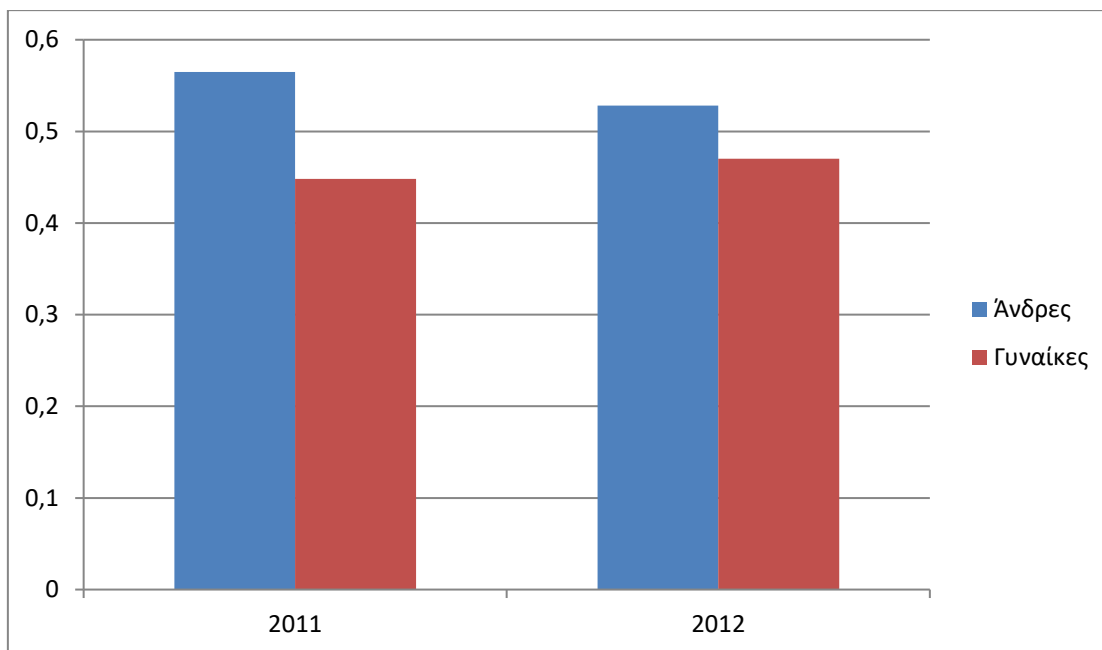
Ανεργία των νέων ηλικίας 15-29 ετών, συνολική και ανά φύλο για τα έτη 2010-2012



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.21

Ανεργία των νέων ηλικίας 15-24 ετών, συνολική και ανά φύλο για τα έτη 2010-2012



Πηγή: ΟΑΕΔ, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.22

Ποσοστό απολύσεων ανά φύλο για τα έτη 2011 και 2012

Συνοπτικά τα συμπεράσματα από την παραπάνω ανάλυση είναι τα εξής:

- α) Το ποσοστό ανεργίας των νέων γυναικών στην Ελλάδα ήταν το υψηλότερο σε όλη την Ευρώπη κατά την περίοδο 2000-2010, ενώ κατά τη διάρκεια της κρίσης έφτασε σε επίπεδα ρεκόρ.
- β) Την ίδια περίοδο τα ποσοστά ανεργίας νέων ανδρών και γυναικών απέκλιναν σημαντικά, ενώ πολλές φορές ακολουθούσαν αντίθετες κατευθύνσεις.
- γ) Τα μέτρα λιτότητας και η γενικότερη οικονομική ύφεση τη διετία 2010-2012 επιδείνωσαν συνολικά το πρόβλημα της ανεργίας των νέων, ενώ η αναλογία της ανεργίας των νέων γυναικών και των νέων ανδρών παρέμεινε γενικά η ίδια.

3.4.3 Απολύσεις και νέοι

Η λήψη και η παράθεση συγκεκριμένων στοιχείων από τον ΟΑΕΔ, μας δίνει τη δυνατότητα παρουσίασης μίας πιο ρεαλιστικής εικόνας της εξέλιξης της ανεργίας της ηλικιακής κατηγορίας 15-29 ετών, κυρίως κατά την περίοδο που η κρίση χτυπούσε αδυσώπητα την ελληνική οικονομία, δηλαδή τη διετία 2010-2012.

Η ανεργία γενικά παρουσιάζει διακυμάνσεις κατά τη διάρκεια ενός έτους και ιδιαίτερα τους θερινούς μήνες λόγω της εποχικότητας. Αρχικά η κρίση έπληξε τόσο σκληρά την ελληνική οικονομία με αποτέλεσμα την καταστολή ακόμη και της εποχικότητας, πριν αυτή κάνει την επανεμφάνισή της περίοδο 2011–2012. Κοιτάζοντας στο Διάγραμμα 3.23, μπορούμε να δούμε τη διακύμανση του δείκτη νέων απολυμένων ηλικίας 15-29 ετών ως προς το σύνολο των νέων απολυμένων όλων των ηλικιών, όπου παρατηρούμε ότι ο δείκτης συνέχισε να αυξάνεται την περίοδο 2011–2012, έπειτα από την πρόσκαιρη και αναμενόμενη εποχική βελτίωση στην αγορά εργασίας λόγω της θερινής περιόδου, που αποτελεί εποχή υψηλού τουρισμού και εποχιακών αγροτικών εργασιών. Αυτό σημαίνει ότι, καθώς η κρίση βάθαινε, ο αριθμός των νέων που απολύονταν αυξανόταν. Μια εύλογη εξήγηση αυτού του φαινομένου είναι η νομοθεσία, που καθιστά την απόλυση ενός εργαζόμενου με αρκετά χρόνια προϋπηρεσία πιο δαπανηρή από αυτή ενός νεαρού υπαλλήλου λόγω της αποζημίωσης που υποχρεούται να καταβάλει ο εργοδότης.

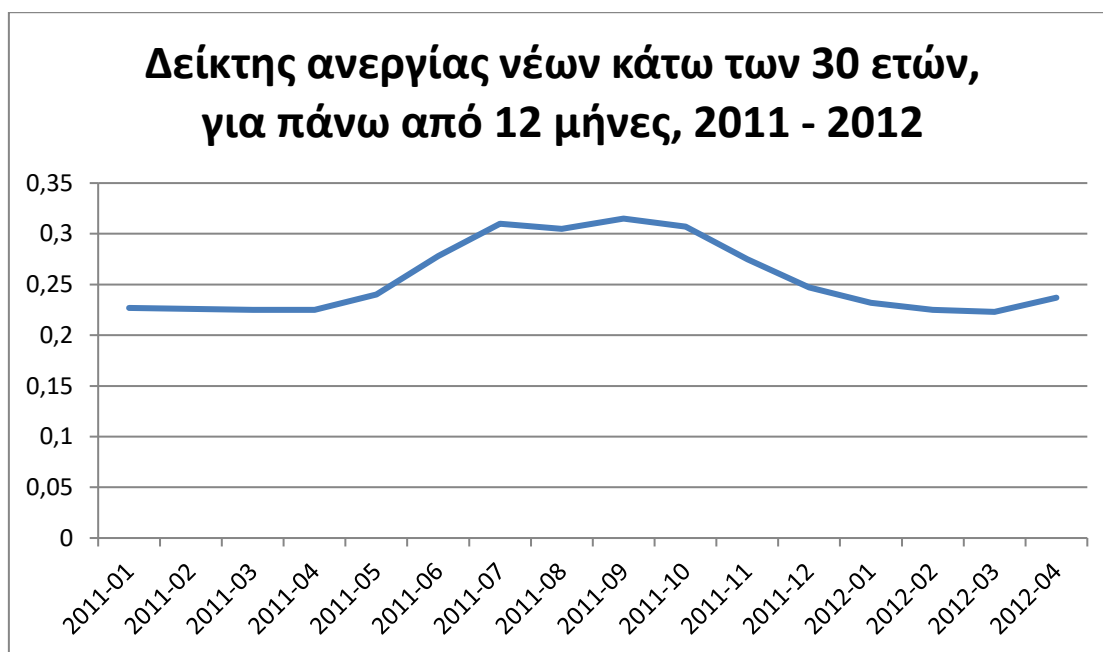


Πηγή: ΟΑΕΔ, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.23

Δείκτης μεριδίου των απολυμένων κάτω των 30 ετών ως προς το σύνολο των απολυμένων

Μια άλλη σημαντική τάση ήταν η αύξηση του ποσοστού των νέων που δεν αναζητούσαν απασχόληση κατά τη γενικά ευνοϊκή περίοδο του τουρισμού και της αγροτικής δραστηριότητας με το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων κάτω των 30 ετών να αυξάνεται τη συγκεκριμένη περίοδο (Διάγραμμα 3.24).



Πηγή: ΟΑΕΔ, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.24

Δείκτης μακροπρόθεσμης ανεργίας των νέων κάτω των 30 ετών (2011 – 2012)

Ταυτόχρονα ο συνολικός αριθμός όλων των ανέργων που δεν αναζητούσαν εργασία μειώθηκε κατά την ίδια περίοδο. Αυτό σημαίνει ότι η καλοκαιρινή περίοδος ωφελεί το εργατικό δυναμικό ως σύνολο αλλά όχι τους νέους. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου ο αριθμός των αποθαρρημένων νέων αυξήθηκε. Αυτό ήταν απόδειξη του σκληρού ανταγωνισμού στην ελληνική αγορά εργασίας για κενές θέσεις απασχόλησης, που αποτυπωνόταν ακόμη και σε χαμηλότερης ποιότητας προσωρινές θέσεις εργασίας, οι οποίες καταλαμβάνονταν από παλαιότερους εργαζόμενους με μεγαλύτερη διαπραγματευτική δύναμη συγκριτικά με τους νέους, με αποτέλεσμα την επιδείνωση της νεανικής ανεργίας. Με τη σειρά του, αυτό σήμαινε ότι η ανεργία των νέων ήταν ένας αρνητικός παράγοντας για τη συνολική εξέλιξη της ανεργίας στην Ελλάδα, αντισταθμίζοντας τις όποιες δυνητικές θετικές επιδράσεις της προσωρινής απασχόλησης.

Στην εκτόξευση της ανεργίας συνέβαλε τα μέγιστα η παγωμένη οικονομία, με τις ολοένα και λιγότερες ευκαιρίες απασχόλησης και την σημαντική πτώση των μισθών. Έτσι τόσο η ελπίδα της απασχόλησης όσο και τα συνηθισμένα κίνητρα για συμμετοχή στην εκπαίδευση, όπως ήταν η προσδοκία για υψηλότερους μισθούς στο μέλλον, απενεργοποιούνταν πλέον ως διαρθρωτικοί μηχανισμοί στήριξης των νέων ανέργων. Νέοι άνθρωποι υπέφεραν από ένα προφανές μειονέκτημα στην αγορά εργασίας μέσα σε ένα σκληρό περιβάλλον αυξανόμενης ανεργίας στη χώρα, καθώς άτομα με περισσότερη εμπειρία και καλύτερη κοινωνική δικτύωση ανταγωνίζονταν τώρα για ελάχιστες νέες θέσεις εργασίας. Από την άλλη, η επανεκπαίδευση σε μια συρρικνούμενη οικονομία δεν υπόσχεται μεγάλη βελτίωση του εργασιακού στάτους και απαιτεί πολύ μεγαλύτερη ευελιξία από ό, τι συμβαίνει υπό κανονικές συνθήκες. Αυτές οι συνθήκες αποτελούσαν σημαντική απειλή για την εξάλειψη των θετικών αποτελεσμάτων της οκταετίας 2000-2008 σε ότι αφορά τόσο την ενεργοποίηση των νέων στην αγορά εργασίας όσο και στη συμμετοχή τους στην εκπαίδευση και σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, θέτοντάς τους σε μια κατάσταση παθητική. Ήταν ευνόητο ότι ο αριθμός των αποθαρρημένων νέων αυξανόταν συνεχώς. Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΟΣΑ, το ποσοστό των Ελλήνων αποθαρρημένων εργαζομένων μειωνόταν συνεχώς καθ' όλη την διάρκεια της περιόδου 2000-2008 σε αντίθεση με ότι συνέβαινε στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως σύνολο. Ωστόσο η κατάσταση αυτή άρχισε να αλλάζει μετά το τέλος του 2008. Ειδικότερα, τα επίσημα στατιστικά για το πρώτο τρίμηνο του 2012 δείχνουν ότι σε όλες τις ελληνικές περιφέρειες το ποσοστό των νέων Ελλήνων που ήταν μακροχρόνια άνεργοι και είχαν εγκαταλείψει την αναζήτηση εργασίας αυξήθηκε, με την κατάσταση να επιδεινώνεται ταχύτερα σε ορισμένες περιοχές, όπως το Νότιο Αιγαίο, σε αντίθεση με άλλες περιοχές, όπως η Στερεά Ελλάδα ή η Δυτική Ελλάδα, όπου οι αρνητικές τάσεις εξακολουθούσαν να είναι λίγο πολύ υπό έλεγχο. Εν τω μεταξύ, η «λύση» σε αυτή την αποθάρρυνση των νεαρών ατόμων είχε μία ακόμη σοβαρή συνέπεια σε σχέση με ό, τι συνέβαινε υπό κανονικές συνθήκες. Συνήθως, οι νέοι οι οποίοι ούτε έψαχναν για δουλειά ούτε προσπαθούσαν να εξελίξουν τα προσόντα τους μέσα από την εκπαίδευση παρέμεναν ένα λανθάνον βάρος για το οικονομικό σύστημα και έπρεπε να ενεργοποιηθούν προκειμένου να αυξηθεί η παραγωγικότητα. Κάτω από συνθήκες επιδεινούμενης κρίσης όμως, όταν οι νέοι απενεργοποιούνται ως αποτέλεσμα της γενικής κατάρρευσης της οικονομίας, το αποτέλεσμα είναι πολλοί από αυτούς να οδηγηθούν στη μετανάστευση, όπως και έγινε. Αυτή η άσχημη εξέλιξη οδήγησε σε αποστράγγιση της ελληνικής οικονομίας, δεδομένης της γήρανσης του πληθυσμού και της χαμηλής συμμετοχής στο

εργατικό δυναμικό. Η απώλεια των νέων εργαζομένων, οι οποίοι δυνητικά θα ήταν παραγωγικοί για μεγάλο χρονικό διάστημα, δημιούργησε επιπρόσθετα εμπόδια στην προσπάθεια της χώρας για επαναφορά στην ανάπτυξη και την υποστήριξη του αυξανόμενου αριθμού των συνταξιούχων στα χρόνια που θα ακολουθούσαν.

Επιπλέον, οι απολύσεις των νέων διαφέρουν σημαντικά όσον αφορά την εθνικότητα, η οποία μπορεί να ταξινομηθεί σε τρεις κατηγορίες: Έλληνας, πολίτης Ευρωπαϊκής Ένωσης ή άλλος. Η αυξανόμενη απόκλιση ανάμεσα στους νέους των τριών διαφορετικών κατηγοριών, η αυξανόμενη φτώχεια και ο ανταγωνισμός οδήγησαν σε συγκρούσεις, κοινωνικές αναταραχές και αύξηση της εγκληματικότητας. Η αυξανόμενη αντιπαλότητα μεταξύ ντόπιων και ξένων, η οποία είναι ιδιαίτερα ασταθής μεταξύ των νέων, επέβαλλε την κατάλληλη διαχείριση από τη μεριά των κρατικών αρχών, δεδομένου του μεγάλου αριθμού νέων αλλοδαπών στη χώρα.

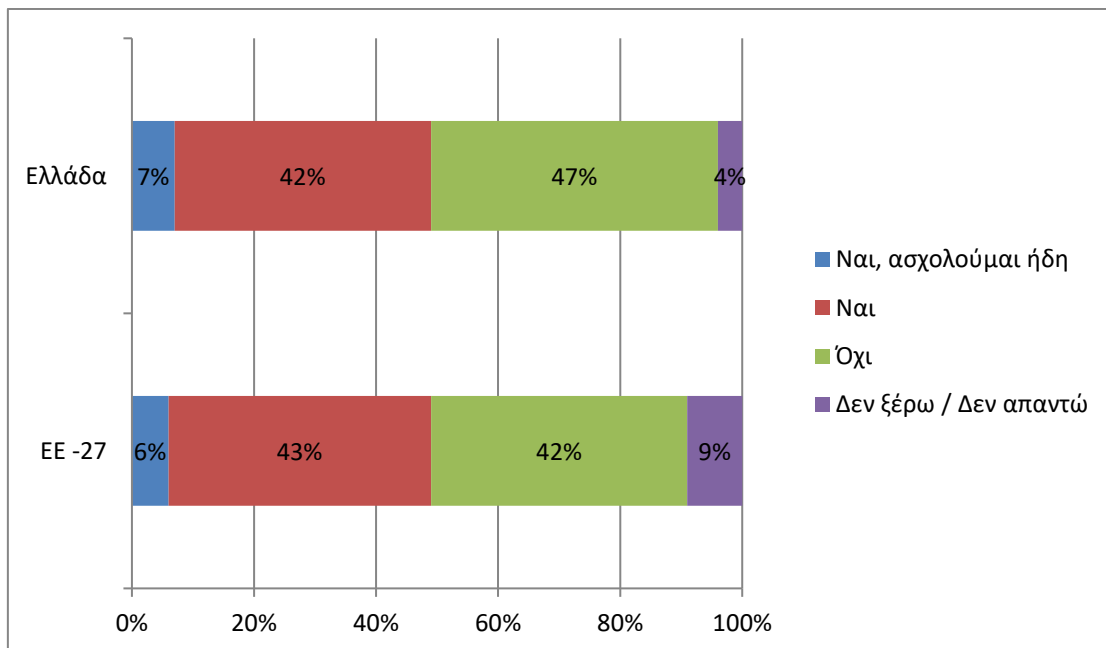
3.5 Συνέπειες από την αύξηση της ανεργίας των νέων στην Ελλάδα κατά την περίοδο της κρίσης

Η λιτότητα και η οικονομική στασιμότητα που προκάλεσε η κρίση, ειδικά τη διετία 2010-2012, έπληξε σκληρά την ελληνική νεολαία σε ολόκληρη τη χώρα, ανεξαρτήτως φύλου, μορφωτικού επιπέδου ή διοικητικής περιφέρειας. Όλες οι κατηγορίες των νέων γνώρισαν δραματική αύξηση των ποσοστών ανεργίας.

Η ηλικιακή ομάδα 15-24 ετών κατέγραψε το υψηλότερο ποσοστό νεανικής ανεργίας. Αυτό συνέβη κόντρα στις εξαιρετικές επιδόσεις που είχε σημειώσει η συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας που προηγήθηκε της κρίσης. Κατά την περίοδο 2000–2008, οι νέοι αυτής της ηλικιακής κατηγορίας συμμετείχαν ενεργά στην εκπαίδευση και σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και εξειδίκευσης, με τον αριθμό των αποθαρρημένων νέων που παρέμεναν αδρανείς να μειώνεται συνεχώς, μέχρι και το ξέσπασμα της κρίσης που ανέτρεψε τα μέχρι τότε δεδομένα. Εν τω μεταξύ, η ευρύτερη ηλικιακή ομάδα 15–29 ετών, από το 2010 και μετά κατέγραφε τον ταχύτερο ρυθμό αύξησης ποσοστών ανεργίας. Η περίοδος μεταξύ 25 και 29 ετών, αποτελεί την περίοδο μετάβασης για τους νέους από την εκπαίδευση στην εργασία. Έτσι οι νεοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας μέσα στη δίνη της κρίσης βρέθηκαν αντιμέτωποι με το φάσμα των απολύσεων και της ανεργίας σε υπερθετικό βαθμό.

Μία άλλη σημαντική συνέπεια αυτής της κατάστασης ήταν οι πληγές που άφησε στη νεανική επιχειρηματικότητα. Σύμφωνα με έρευνα του Ευρωβαρόμετρου το Μάιο του 2011 το ποσοστό των νέων Ελλήνων επιχειρηματιών ήταν 1% υψηλότερο σε σχέση με

το αντίστοιχο μέσο ποσοστό των συνομηλίκων τους στις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ-27). Ωστόσο το συνολικό ποσοστό των ήδη υφιστάμενων νέων επιχειρηματιών μαζί με όσους δήλωναν ενδιαφέρον για ενασχόληση με την επιχειρηματικότητα ήταν το ίδιο τόσο για τους Έλληνες όσο και για τους συνομηλίκους τους στην υπόλοιπη Ευρώπη. Παρ' όλα αυτά, όσον αφορά τους Έλληνες, το ποσοστό εκείνων που απάντησαν ότι δεν προτίθενται να ασχοληθούν με το επιχειρείν ανήλθε σε 47%, 5% δηλαδή περισσότερο από τους υπόλοιπους νέους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γεγονός που υποδείκνυε την αυξανόμενη αποθάρρυνση των νέων στην Ελλάδα από μία πιθανή εμπλοκή τους με την επιχειρηματικότητα, εξαιτίας των δυσμενών συνθηκών που επικρατούσαν στην ελληνική οικονομία. Συνεπώς η νεανική επιχειρηματικότητα, η οποία αποτελούσε έναν σημαντικό παράγοντα που θα μπορούσε να συμβάλει στην επαναφορά της χώρας σε τροχιά ανάπτυξης, έδειχνε να απασχολεί ολοένα και λιγότερους νέους Έλληνες (Διάγραμμα 3.25).



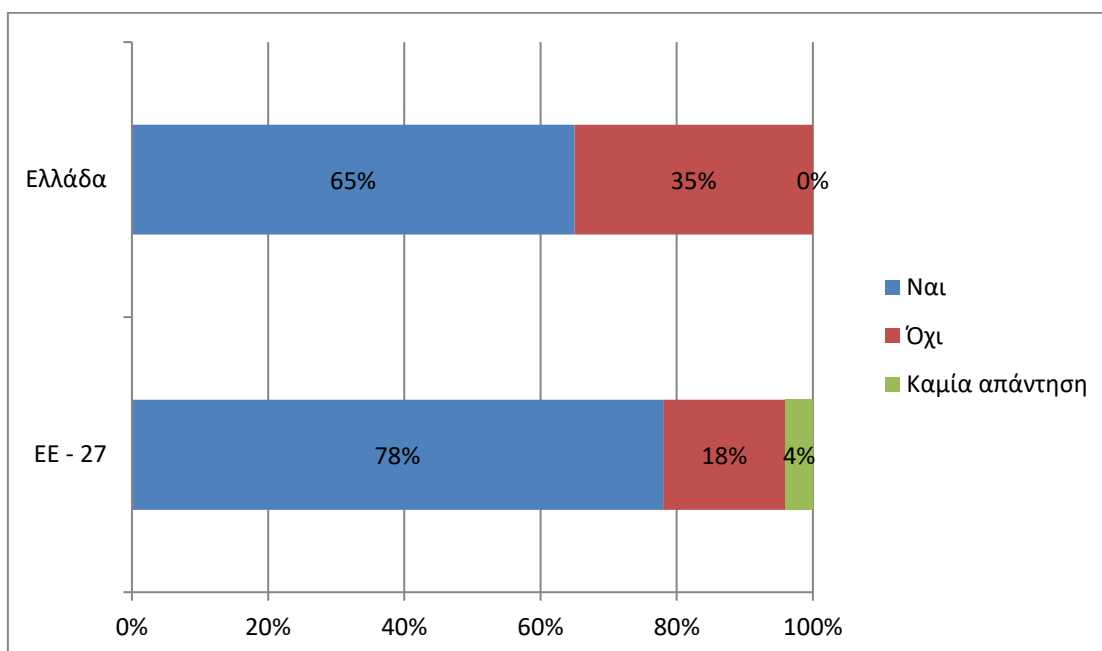
Πηγή: Ευρωβαρόμετρο Flash, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.25

Πρόθεση των νέων για ενασχόληση με την επιχειρηματικότητα (Μάιος 2011)

Επιπλέον, οι άνεργοι νεαροί Έλληνες πέρα από το ότι αυξάνονταν σε αριθμούς και αποθαρρύνονταν από την εμπλοκή τους με το επιχειρείν και να εργαστούν ως αυτοαπασχολούμενοι, εμφανίζονταν όλο και πιο δυσαρεστημένοι με την αδυναμία των

εγχώριων ιδρυμάτων να τους παράσχουν την απαραίτητη εκπαιδευτική και επαγγελματική υποστήριξη που χρειάζονταν, ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις ασυνήθιστα δυσμενείς συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί στην αγορά (Διάγραμμα 3.26).

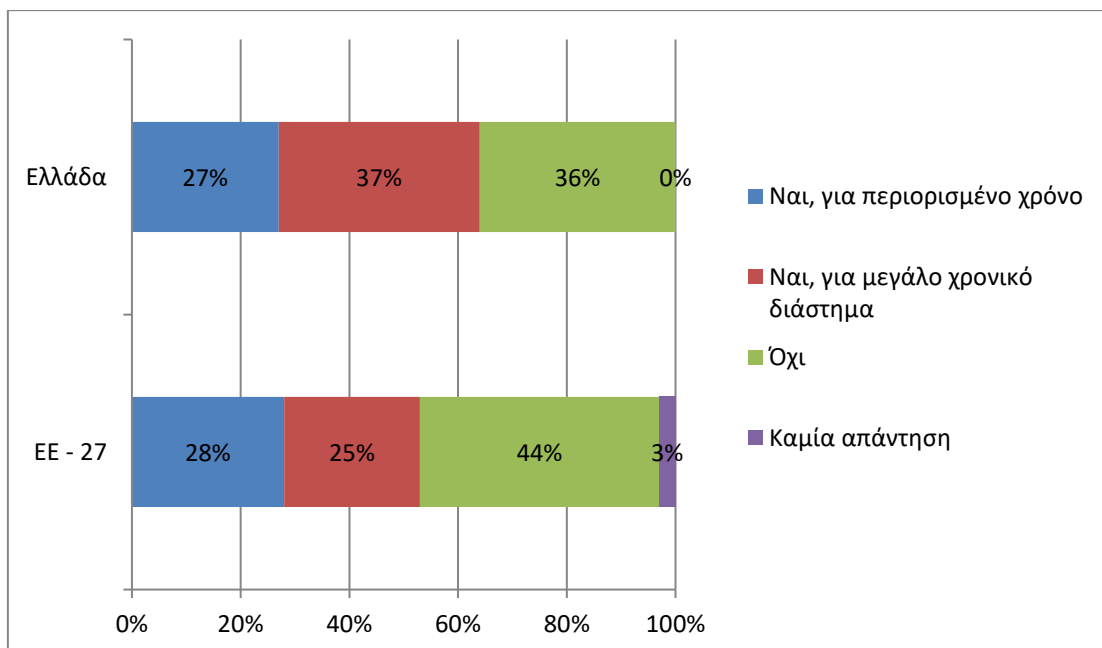


Πηγή: Ευρωβαρόμετρο Flash, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.26

Επιθυμία των νέων για επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (Μάιος 2011)

Τα αριθμητικά στοιχεία που απεικονίζονται στο παραπάνω σχήμα υποδήλωναν τη διαμόρφωση μίας κατάστασης που φαινόταν ότι ωθούσε τους νέους σε μια στάση παθητικότητας και αδράνειας απέχοντας από το εκπαιδευτικό σύστημα και παραιτούμενοι από κάθε προσπάθεια ανεύρεσης εργασίας, ενώ στο επόμενο σχήμα φαίνεται η διαμόρφωση μίας ξεκάθαρης τάσης φυγής προς το εξωτερικό, αφού το 64% των ερωτηθέντων δήλωνε πρόθυμο να μεταναστεύσει στο εξωτερικό προκειμένου να μπορέσει να εργαστεί. Το ποσοστό αυτό μάλιστα ήταν κατά 11 μονάδες μεγαλύτερο από το αντίστοιχο του ευρωπαϊκού μέσου όρου (ΕΕ-27). Επιπλέον, η πρόθεση των νεαρών Ελλήνων για μετανάστευση φαίνεται να ήταν προσανατολισμένη σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα, αφού η ποσοστιαία διαφορά μεταξύ αυτών που σκόπευαν να μείνουν στο εξωτερικό για μεγάλο χρονικό διάστημα και αυτών που επιθυμούσαν να μεταναστεύσουν μόνο για λίγο καιρό ήταν άνω του 10%. (Διάγραμμα 3.27).



Πηγή: Ευρωβαρόμετρο Flash, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.27

Πρόθεση των νέων για εργασία στο εξωτερικό (Μάιος 2011)

Οι παραπάνω παρατηρήσεις άνοιξαν μια διπλή γραμμή έρευνας για περαιτέρω ανάλυση και δράση πολιτικής:

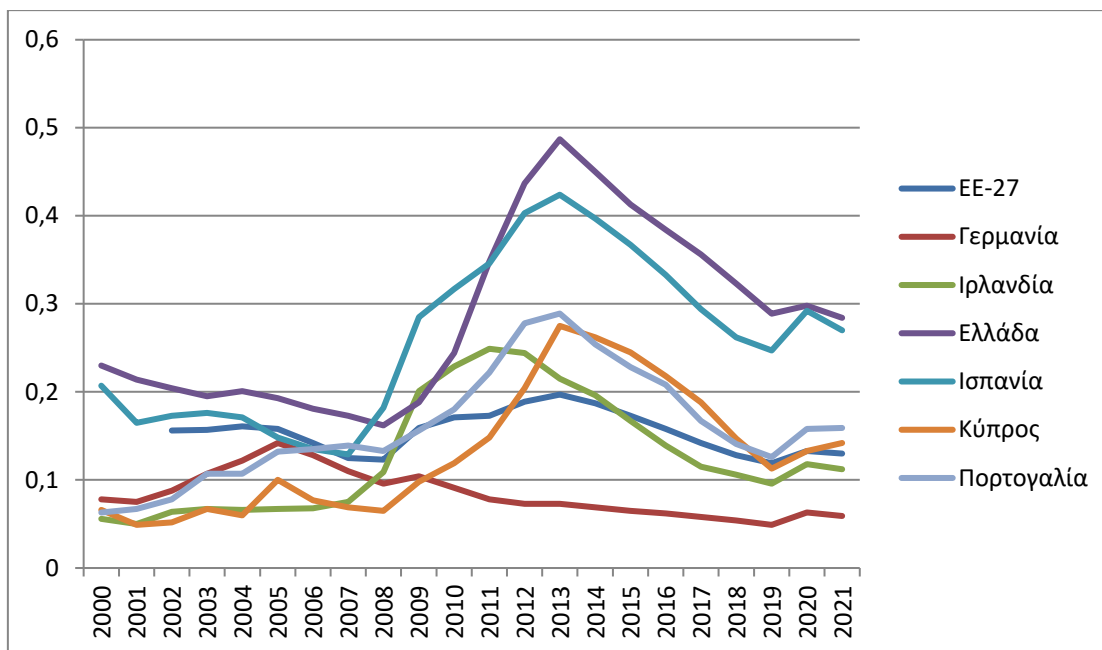
- α) Η αρνητική σύγκλιση της ανεργίας των νέων ανά περιφέρεια και ανά φύλο στην Ελλάδα σηματοδότησε μια συνολική επιδείνωση της κατάστασης. Η λύση του προβλήματος απαιτούσε άμεσες διαρθρωτικές αλλαγές για τη στήριξη και ενίσχυση της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, οι οποίες θα είχαν ως ξεκάθαρη στόχευση την απορρόφηση νέων ανθρώπων. Επίσης, απαιτούνταν ειδικά μέτρα στήριξης για την ηλικιακή κατηγορία των νέων 25–29 ετών, την κατηγορία δηλαδή που ήταν περισσότερο εκτεθειμένη κατά την περίοδο της μεγάλης αύξησης της ανεργίας αναφορικά κυρίως με το θέμα της έλλειψης προϋπηρεσίας, που οδηγούσε σε χαμηλούς μισθούς και κακής ποιότητας συμβάσεις εργασίας.
- β) Παράλληλα, η Ελλάδα βρέθηκε κάτω από την απειλή της απώλειας των νέων με τις μεγαλύτερες δυνατότητες λόγω μετανάστευσης. Όσοι παρέμειναν στη χώρα είχαν να αντιμετωπίσουν πολύ υψηλό εσωτερικό ανταγωνισμό, ενώ τέλος άλλο ένα σημαντικό πρόβλημα ήταν η απομάκρυνση των νέων από περιοχές της

ελληνικής περιφέρειας με υψηλά ποσοστά νεανικής ανεργίας και ιδιαίτερα των γυναικών.

Εν ολίγοις, με βάση όλη την παραπάνω ανάλυση βλέπουμε ότι η Ελλάδα βρέθηκε σε μία κατάσταση που έχρηζε λήψης άμεσων αποφάσεων και εφαρμογής διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και πολιτικών, καθώς ελλόχευε ο κίνδυνος της καταστροφής μίας ολόκληρης γενιάς, η οποία μέσα από την εργασία της, την επιχειρηματικότητα και τη δημιουργικότητα θα μπορούσε να οδηγήσει την ελληνική οικονομία στην ανάκαμψη και την ανάπτυξη. Τα αποτελέσματα εκείνης της δύσκολης περιόδου είναι ορατά μέχρι σήμερα.

3.6 Η ανεργία των νέων στην Ελλάδα από τα χρόνια της κρίσης έως σήμερα

Στο Διάγραμμα 3.28 παρουσιάζουμε το ποσοστό ανεργίας για τους νέους ηλικίας 15-29 ετών για επιλεγμένες χώρες. Σε αυτές περιλαμβάνονται η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ιρλανδία και η Κύπρος οι οποίες ομοίως επλήγησαν βαθύτατα από την οικονομική κρίση, αν και σε διαφορετικό βαθμό βέβαια η καθεμία, ενώ παράλληλα οι οικονομίες τους είχαν αρκετά όμοια χαρακτηριστικά με την ελληνική. Παράλληλα έχουμε επιλέξει τη Γερμανία, που αποτελεί την ισχυρότερη οικονομία της Ευρωζώνης, ενώ τέλος παραθέτουμε και τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ΕΕ-27, προκειμένου να γίνουν οι κατάλληλες συγκρίσεις. Ο συνήθης ορισμός για τους νέους περιλαμβάνει την ηλικιακή ομάδα 15-24 ετών. Ωστόσο, όπως είδαμε και παραπάνω, τα ποσοστά ανεργίας και οι προοπτικές απασχόλησης στην Ελλάδα φαίνεται να συγκλίνουν στον μέσο όρο μετά την ηλικία των 29 ετών, κυρίως λόγω της αυξημένης συμμετοχής των νέων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά και του παρατεταμένου χρόνου σπουδών επιπλέον της καθορισμένης διάρκειας φοίτησης στις σχολές, το οποίο αποτελεί ένα φαινόμενο διόλου ασύνηθες,



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

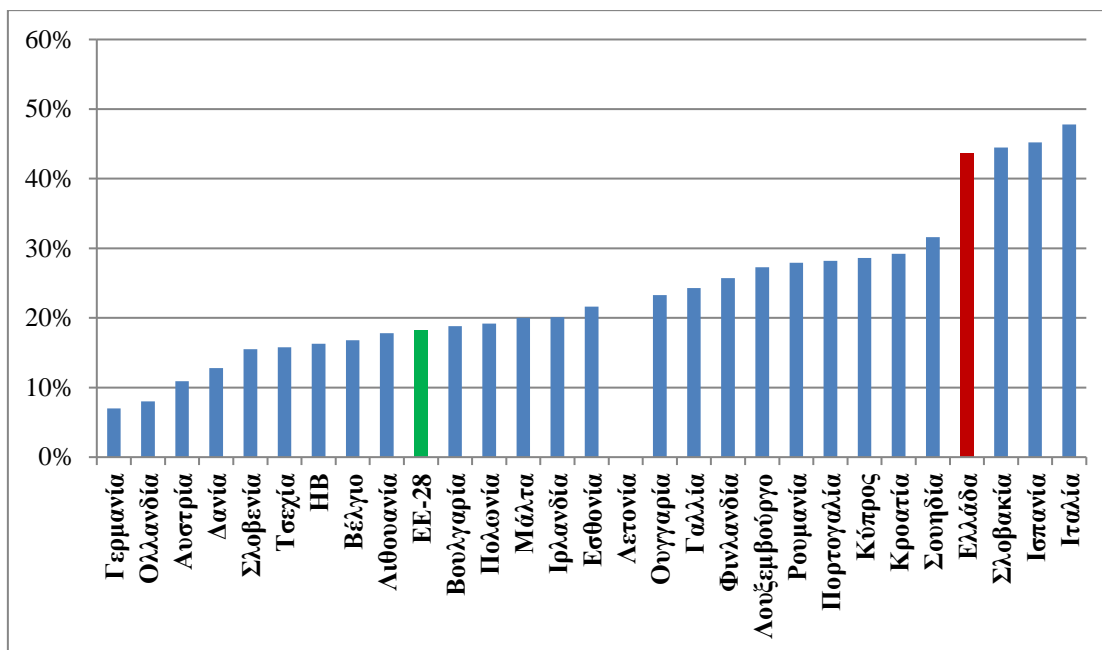
Διάγραμμα 3.28

Ανεργία νέων 15-29 ετών σε επιλεγμένες χώρες (2000-2021)

Παρατηρώντας το Διάγραμμα 3.28 μπορούμε να δούμε ξεκάθαρα ότι η ανεργία των νέων στην Ελλάδα ηλικίας 15-29 ετών είναι υψηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ τόσο πριν όσο και μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης. Ωστόσο, ενώ μέχρι το 2008 διαφορά είναι περίπου στις πέντε ποσοστιαίες μονάδες, από το 2009 και έπειτα παρατηρείται ραγδαία άνοδος με αποκορύφωμα το 2013, όπου η ανεργία των νέων στην Ελλάδα άγγιξε το 48,7% τη στιγμή που ευρωπαϊκός μέσος όρος δεν ξεπερνούσε το 18,9%. Ένας στους δύο νέους που ανήκε στο εργατικό δυναμικό της χώρας δεν μπορούσε να βρει απασχόληση. Η μοναδική ευρωπαϊκή χώρα που γενικά είχε παρόμοια ποσοστά με την Ελλάδα και μάλιστα έφτασε να την ξεπεράσει από το 2008 έως το 2010 ήταν η Ισπανία. Μετά το 2010, ωστόσο, βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο. Η ανεργία των νέων τόσο στην Ελλάδα όσο και στις υπόλοιπες επιλεγμένες χώρες αρχίζει να αποκλιμακώνεται μετά το 2013, ενώ στην Ελλάδα η αποκλιμάκωση αυτή φαίνεται να συντελείται ταχύτερα συγκριτικά με τον μέσο όρο της ΕΕ.

Ωστόσο, ένα σημαντικό στοιχείο στο οποίο θα πρέπει να σταθούμε είναι η ανομοιογένεια της ομάδας των νέων, όπως προκύπτει και από τα παρακάτω Διαγράμματα 3.29, 3.30 και 3.31, καθώς η ανεργία μειώνεται όσο αυξάνεται η ηλικία. Συγκεκριμένα, όσον αφορά την Ελλάδα, βλέπουμε ότι στις ηλικίες 15-19 ετών για το έτος 2019 το

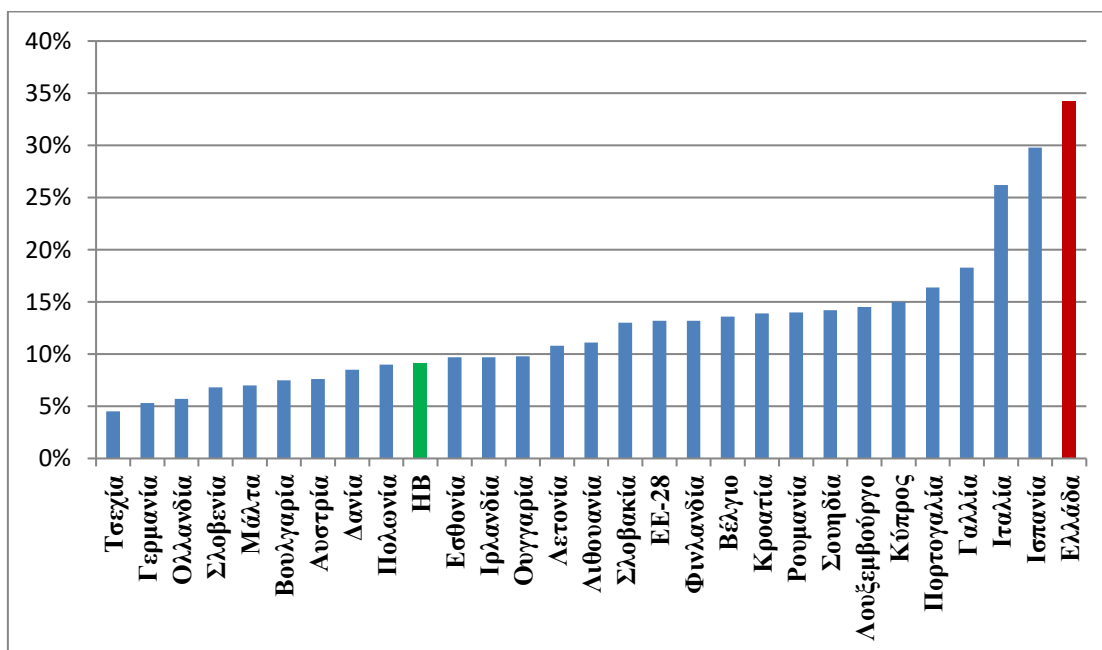
ποσοστό ανεργίας ανέρχεται στο 44%, στους νέους 20-24 ετών το αντίστοιχο ποσοστό το 34%, ενώ τέλος το ποσοστό ανεργίας για την ηλικιακή ομάδα 25-29 ετών δεν ξεπερνά το 26%. Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και στις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης. Μεταξύ των χωρών της ΕΕ και αναφορικά με την ηλικιακή ομάδα 15-19 ετών η Ελλάδα έχει το τέταρτο υψηλότερο ποσοστό ανεργίας, ενώ στις άλλες δύο ηλικιακές κατηγορίες καταλαμβάνει την πρώτη θέση. Μάλιστα, όσο μεγαλώνει η ηλικία, τόσο διευρύνεται η διαφορά της Ελλάδας σε όρους ανεργίας από τον μέσο όρο της ΕΕ. Χαρακτηριστικά, βλέπουμε ότι στην ηλικιακή ομάδα 15-19 ετών η ανεργία στην Ελλάδα είναι 2,4 φορές μεγαλύτερη, στην ομάδα 20-24 ετών είναι 2,6 φορές μεγαλύτερη και στην ομάδα 25-29 ετών είναι 3,1 φορές μεγαλύτερη. Συνεπώς φαίνεται ότι η ανεργία στην Ελλάδα αποκλιμακώνεται σε μεταγενέστερο ηλικιακό στάδιο. Επιπλέον αν εξετάσουμε την ανεργία κατά φύλο αποκαλύπτεται ότι η διαφορά στην ηλικιακή ομάδα 15-19 ετών οφείλεται στο χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας των νέων ανδρών, όπου η Ελλάδα καταλαμβάνει την τέταρτη θέση πίσω από την Ισπανία, την Ιταλία και τη Σλοβακία. Εδώ αξίζει να επαναλάβουμε ότι ο παράγοντας του φύλου έχει μεγαλύτερη σημασία στην Ελλάδα σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, κυρίως λόγω κοινωνικών στερεοτύπων και διαφοράς κουλτούρας. Τέλος, κάτι που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι τα αποτελέσματα για την ηλικιακή ομάδα 15-19 ετών χρήζουν αντιμετώπισης με προσοχή, καθώς είναι λίγα τα άτομα που συμμετέχουν στο εργατικό δυναμικό. Στην Ελλάδα τα νεαρά άτομα αυτής της ομάδας συμμετέχουν ακόμα στην εκπαίδευση χωρίς συνήθως να εργάζονται παράλληλα, κάτι που έρχεται σε αντίθεση με ότι συμβαίνει σε άλλες χώρες της ΕΕ.



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.29

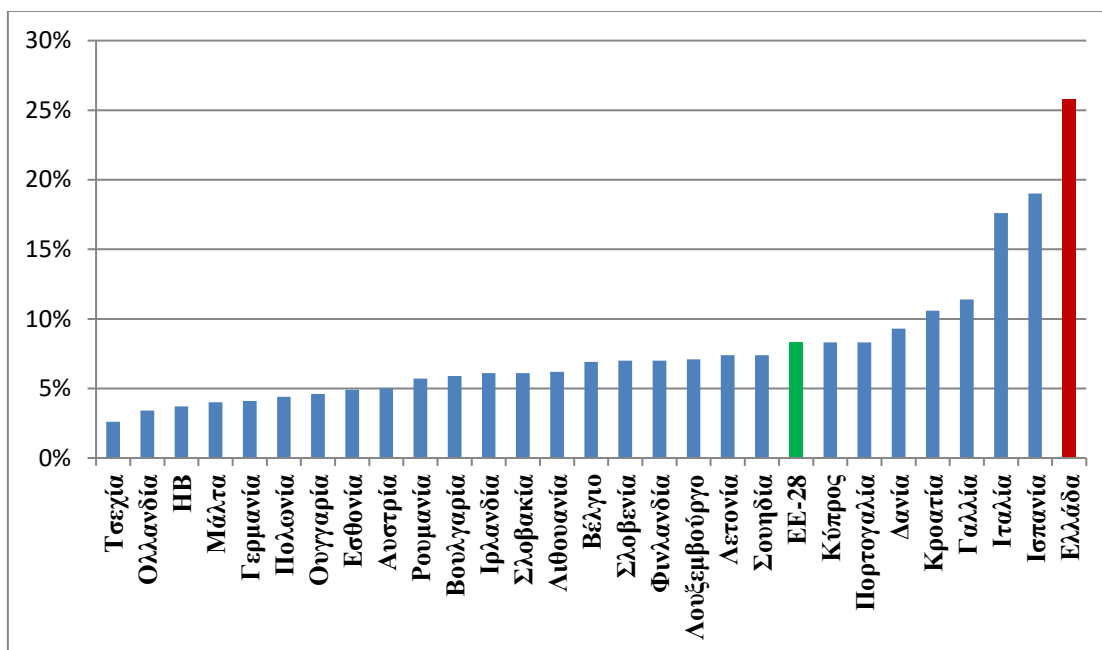
Ποσοστό ανεργίας των νέων 15-19 ετών στο σύνολο των χωρών μελών της ΕΕ (2019)



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.30

Ποσοστό ανεργίας των νέων 20-24 ετών στο σύνολο των χωρών μελών της ΕΕ (2019)



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.31

Ποσοστό ανεργίας των νέων 25-29 ετών στο σύνολο των χωρών μελών της ΕΕ (2019)

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι από το 2008 και μέχρι το 2013 η ανεργία των νέων οξύνθηκε σημαντικά, καθώς στις διαρθρωτικές αδυναμίες που ίσχυαν προ κρίσης ήρθε να προστεθεί η κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας που οδήγησε σε χιλιάδες απολύσεις και τη σημαντική μείωση της ζήτησης εργασίας. Μετά το 2008, το πιο σημαντικό κριτήριο που αξιολογείται από την αγορά εργασίας όσον αφορά την πιθανότητα εύρεσης απασχόλησης είναι η προϋπηρεσία. Η έλλειψη εργασιακής εμπειρίας καθίσταται λοιπόν καταλυτικός παράγοντας στην αδυναμία των νέων να απορροφηθούν από την αγορά, η οποία προτιμά την πρόσληψη έμπειρων υπαλλήλων διστάζοντας να δώσει εύκολα ευκαιρίες σε νέους ανθρώπους. Από την άλλη πλευρά, ενώ η εκπαίδευση φαίνεται να μειώνει το μειονέκτημα των νέων σε όρους ανεργίας, αυτό συμβαίνει σε μικρότερο βαθμό μετά το 2008, πιθανόν εξαιτίας της αναντιστοιχίας που προέκυψε ανάμεσα στο είδος και το επίπεδο εκπαίδευσης και τις νέες απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Οι νέες αυτές απαιτήσεις διαμορφώθηκαν μέσα σ' ένα περιβάλλον συνεχών οικονομικών, τεχνολογικών και κοινωνικοπολιτικών αλλαγών οι οποίες συνεχίζονται με ταχείς ρυθμούς μέχρι σήμερα. Τα παραπάνω συντείνουν στο

συμπέρασμα ότι η ανεργία των νέων στην Ελλάδα η οποία ήταν παρούσα και πριν από την κρίση είναι ένα φαινόμενο διαχρονικό, είναι σίγουρα διαρθρωτικού χαρακτήρα και ανεξάρτητα από τις αυξομειώσεις της κατά καιρούς εξαιτίας των διακυμάνσεων του οικονομικού κύκλου αποτελεί ένα φαινόμενο του οποίου η αντιμετώπιση απαιτεί στοχευμένες πολιτικές μεταρρυθμίσεις.

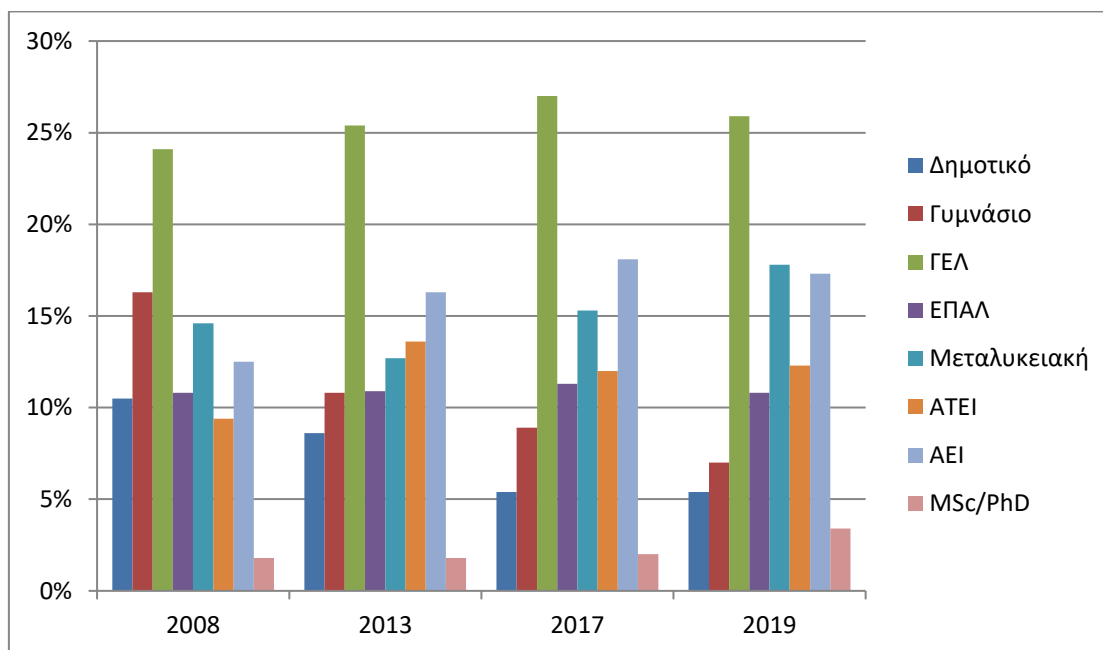
3.6.1 Εξέλιξη του εκπαιδευτικού επιπέδου των νέων από την κρίση έως σήμερα

Έπειτα από την παραπάνω αναφορά στην έντονη αναντιστοιχία μεταξύ των απαιτήσεων της αγοράς εργασίας και των τυπικών προσόντων των νέων όπως αυτά διαμορφώνονταν μέσα από τη διαδικασία της εκπαίδευσης, ιδιαίτερα από το ξέσπασμα της κρίσης και μετά, έχει ενδιαφέρον να μελετήσουμε πως μεταβλήθηκε το εκπαιδευτικό επίπεδο των Ελλήνων από το 2008 μέχρι σήμερα και ποιοι είναι οι λόγοι που οδήγησαν στις μεταβολές αυτές.

Είναι διαπιστωμένο ότι διαχρονικά κάθε επόμενη γενιά επιλέγει περισσότερη εκπαίδευση σε σύγκριση με την προηγούμενη. Το γεγονός αυτό οφείλεται κυρίως στην ταχύτητα των τεχνολογικών εξελίξεων που απαιτούν ένα ολοένα και καλύτερα καταρτισμένο ανθρώπινο δυναμικό, αλλά επίσης και στην επιδίωξη των ατόμων να διεκδικήσουν καλύτερες συνθήκες εργασίας με υψηλότερους μισθούς που μπορούν να τους προσφέρουν ένα καλύτερο επίπεδο διαβίωσης και επομένως μια καλύτερη ζωή. Στην επιδίωξη αυτή που περνάει μέσα από την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση, συμβάλλει η δωρεάν φοίτηση, ο θεσμός της οικογένειας που στηρίζει τους νέους οικονομικά, ώστε να πραγματοποιήσουν τις σπουδές τους, η βελτίωση των οικονομικών συνθηκών σε σχέση με προηγούμενες γενιές που επιτρέπουν στους νέους να καθυστερήσουν την είσοδό τους στην αγορά εργασίας και τέλος η επαρκής προσφορά θέσεων στα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ασφαλώς το κατά πόσο η εκπαίδευση αυτή παρέχει στους νέους τα απαραίτητα προσόντα και τις κατάλληλες δεξιότητες που απαιτεί η τεχνολογική πρόοδος σχετίζεται άμεσα με την ποιότητα και το επίπεδο της παρεχόμενης εκπαίδευσης, καθώς και με τη δυνατότητα ή μη του εκπαιδευτικού συστήματος να ταιριάζει τις προτιμήσεις και τις δεξιότητες των νέων με το αντικείμενο εκπαίδευσής τους.

Παρατηρώντας το Διάγραμμα 3.32 παρατηρούμε ότι από το 2008 μέχρι και το 2019 υπάρχει μία ξεκάθαρη στροφή των νέων σε ανώτερου επιπέδου εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα βλέπουμε ότι ο αριθμός όσων έχουν ολοκληρώσει μόνο το δημοτικό ή μόνο το γυμνάσιο μειώνεται σημαντικά φτάνοντας στο 2019, ενώ επίσης παρατηρείται

μια σημαντική αύξηση των απόφοιτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η μείωση του μεριδίου όσων έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους σε ΑΤΕΙ αντισταθμίζεται από την αύξηση του μεριδίου των κατόχων πτυχίων ΑΕΙ, καθώς και των κατόχων μεταπτυχιακού ή διδακτορικού τίτλου.



Πηγή: διαΝΕΟσις

Διάγραμμα 3.32

Εκπαιδευτικό επίπεδο νέων (15-29 ετών) που έχουν ολοκληρώσει σπουδές

Η πιθανότερη εξήγηση αυτών των αποτελεσμάτων είναι, όπως αναφέρθηκε και πρωτύτερα, η μεγάλη προσδοκία των νέων για ένα καλύτερο μέλλον με υψηλότερες προοπτικές απασχόλησης και αποδοχών και έτσι παρά τις οικονομικές δυσκολίες, εντείνουν τις προσπάθειές τους για την απόκτηση των κατάλληλων εφοδίων τα οποία μπορούν να αποκτηθούν μέσα από την περισσότερη και ποιοτικότερη εκπαίδευσή τους. Ασφαλώς σε αυτό συνέβαλε και η μεγάλη αύξηση του ποσοστού ανεργίας που ενίσχυσε τον ανταγωνισμό για μια θέση εργασίας, ενώ παράλληλα μείωσε το κόστος ευκαιρίας της εκπαίδευσης υψηλότερων βαθμίδων και έδωσε κίνητρο στους νέους να συνεχίσουν τις σπουδές τους ευελπιστώντας σε μεγαλύτερες πιθανότητες εύρεσης εργασίας και σε καλύτερες απολαβές μετά το τέλος των σπουδών τους. Στρέφοντας την προσοχή μας τώρα στους απόφοιτους των ΓΕΛ και των ΕΠΑΛ, βλέπουμε ότι τα αντίστοιχα μερίδια

παρέμειναν σχεδόν αμετάβλητα. Τα στοιχεία αυτά είναι άκρως αποθαρρυντικά, καθώς οι απόφοιτοι των ΓΕΛ δεν απορροφώνται εύκολα από την αγορά εργασίας και αποτελεί συχνό φαινόμενο η επιστροφή τους στην εκπαίδευση κάποια στιγμή στο μέλλον, προκειμένου να παρακολουθήσουν στοχευμένα προγράμματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής εξειδίκευσης αποσκοπώντας στη βελτίωση των προσόντων τους. Τέλος, δεδομένης της ανάγκης της χώρας να στραφεί στην μεγαλύτερη ανάπτυξη της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που περιλαμβάνει τα πρώην τεχνικά και νυν επαγγελματικά λύκεια, η στασιμότητα του μεριδίου των αποφοίτων ΕΠΑΛ υποδεικνύει ότι ο στόχος δεν επετεύχθη ακόμη, παρά τις αλλεπάλληλες μεταρρυθμίσεις στον χώρο της εκπαίδευσης που έλαβαν χώρα τα τελευταία χρόνια.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο των νέων διαχρονικά αυξάνεται αντανακλώντας τη μείωση του κόστους ευκαιρίας της εκπαίδευσης λόγω της υψηλής ανεργίας και των χαμηλών μισθών και της προσπάθειας των νέων να αυξήσουν τις πιθανότητες απασχόλησής τους επενδύοντας στην ανάπτυξη ανθρώπινου κεφαλαίου.

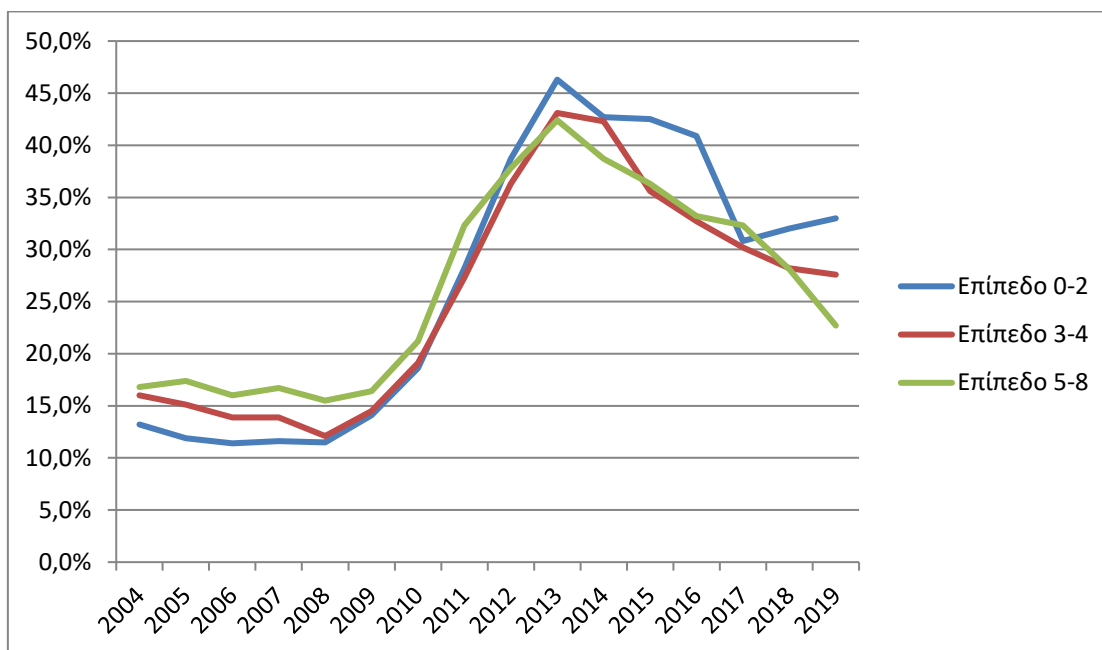
3.6.2 Ανεργία και εκπαίδευση μετά την κρίση

Έχοντας περιγράψει πρωτίτερα τη συσχέτιση της ανεργίας με το εκπαιδευτικό επίπεδο των νέων στην Ελλάδα τόσο στα χρόνια που προηγήθηκαν της κρίσης, όσο και κατά τα πρώτα χρόνια του ξεσπάσματος αυτής, ήρθε η ώρα να εξετάσουμε τι συνέβη στα χρόνια που ακολούθησαν. Εστιάζουμε περισσότερο στην ηλικιακή ομάδα 25-29 ετών, καθώς αποτελεί την ομάδα των νέων που βρίσκεται πιο κοντά στη μετάβαση από την εκπαίδευση στην εργασία.

Εξετάζοντας λοιπόν το παρακάτω διάγραμμα μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι ενώ τα πρώτα χρόνια της κρίσης τα ποσοστά ανεργίας των νέων με βάση το μορφωτικό τους επίπεδο συνέκλιναν σημαντικά, στα χρόνια που ακολούθησαν υπήρξαν σημαντικές αποκλίσεις. Χαρακτηριστικά βλέπουμε ότι τα επίπεδα ανεργίας της ομάδας επιπέδου 0-2, στην οποία ανήκουν οι απόφοιτοι γυμνασίου και δημοτικού από το 2013 έως το 2016 παρουσιάζουν πολύ αργή αποκλιμάκωση, σε αντίθεση τόσο με τους απόφοιτους ανώτερης δευτεροβάθμιας και μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όσο και με τους απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης των οποίων τα ποσοστά αποκλιμακώνονται ραγδαία.

Ωστόσο από το 2016 έως το 2017, δηλαδή μέσα σε ένα μόλις έτος, το ποσοστό ανέργων των χαμηλότερων εκπαιδευτικών βαθμίδων έπεσε κατακόρυφα προσεγγίζοντας

ξανά τα ποσοστά των ανώτερων εκπαιδευτικών βαθμίδων, για να ακολουθήσει στη συνέχεια μία ελαφρώς ανοδική πορεία μέχρι και το 2019. Παράλληλα από το 2017 και μετά βλέπουμε τα ποσοστά ανεργίας των νέων ανώτερων εκπαιδευτικών βαθμίδων (5-8) να μειώνονται με ακόμα ταχύτερο ρυθμό, ενώ εκείνα των απόφοιτων ανώτερης δευτεροβάθμιας και μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δείχνουν να σταθεροποιούνται.



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Επίπεδο 0: Προσχολική εκπαίδευση/λιγότερο από πρωτοβάθμια εκπαίδευση, **Επίπεδο 1:** Πρωτοβάθμια εκπαίδευση, **Επίπεδο 2:** Κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, **Επίπεδο 3:** Ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, **Επίπεδο 4:** Μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση μη τριτοβάθμιου επιπέδου, **Επίπεδο 5:** Τριτοβάθμια εκπαίδευση σύντομης διάρκειας, **Επίπεδο 6:** Πτυχίο ή ισοδύναμο επίπεδο, **Επίπεδο 7:** Μεταπτυχιακό ή ισοδύναμο επίπεδο, **Επίπεδο 8:** Διδακτορικό ή ισοδύναμο επίπεδο

Διάγραμμα 3.33

Ποσοστό ανεργίας νέων (25-29) ανά επίπεδο εκπαίδευσης (αφορά όσους έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους)

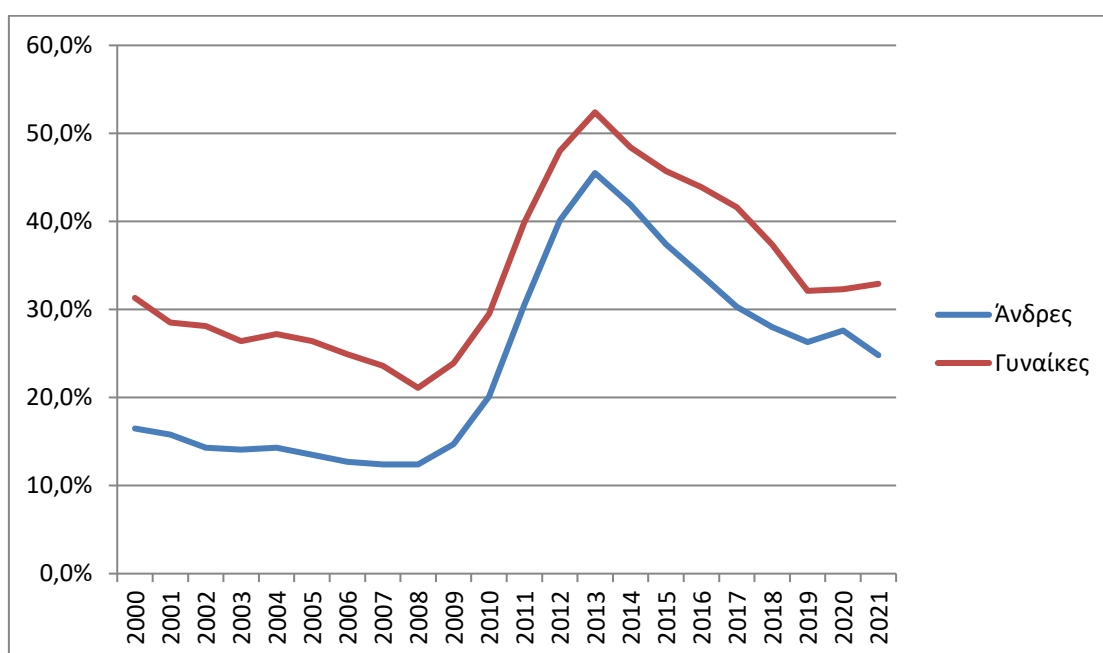
Το συμπέρασμα που προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση είναι ότι τα χρόνια που ακολούθησαν την οικονομική κρίση και φτάνοντας μία ανάσα από την έναρξη της πανδημικής τα ποσοστά ανεργίας των νέων 25-29 ετών παρουσίασαν σημαντική αποκλιμάκωση, με τους απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να επιτυγχάνουν τις καλύτερες επιδόσεις, δείγμα ίσως ότι έφτασε η ώρα μερικής ανταμοιβής της επένδυσής τους σε χρόνο και σε χρήμα κατά τα χρόνια της εκπαίδευσης, ενώ ταυτόχρονα γίνονται

σημαντικές προσπάθειες από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα για την καλύτερη αντιστοίχιση προσόντων και απαιτήσεων της αγοράς εργασίας.

3.6.3 Ανεργία και φύλο από την κρίση και μετά

Η Ελλάδα, όπως είδαμε παραπάνω, τόσο πριν αλλά και κατά τη διάρκεια της κρίσης εμφάνιζε σημαντικές διαφορές όσον αφορά την ανεργία των νέων μεταξύ των δύο φύλων. Η κατάσταση αυτή, παρά τις όποιες διακυμάνσεις της, δεν άλλαξε ούτε στη συνέχεια. Συγκεκριμένα το ποσοστό των νέων γυναικών εμφανίζεται να είναι διαχρονικά υψηλότερο από αυτό των νέων ανδρών, για λόγους που σχετίζονται με κοινωνικές διακρίσεις, με τον ενισχυμένο ρόλο της γυναίκας στην ελληνική οικογένεια και την ανατροφή των παιδιών, αλλά και με διαφορετικές εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές, που καθιστούν την εύρεση απασχόλησης για τις γυναίκες δυσκολότερη σε σύγκριση με τους άνδρες.

Στο Διάγραμμα 3.34 μπορούμε να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη της ανεργίας για τα δύο φύλα, όπου τα ποσοστά τους φαίνονται να ακολουθούν διαχρονικά ανάλογη πορεία. Η σύγκλιση των ποσοστών ανεργίας των δύο φύλων που ξεκινάει από το 2005, συνεχίζεται πιο έντονα κατά τα χρόνια της οικονομικής κρίσης, για να αρχίσουν να αποκλίνουν ξανά τα δύο ποσοστά μετά το 2015 και μέχρι το 2018, ώσπου η διαφορά μειώνεται εκ νέου το έτος 2019 και από το 2020 και μετά βλέπουμε πάλι να αποκλίνουν.



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

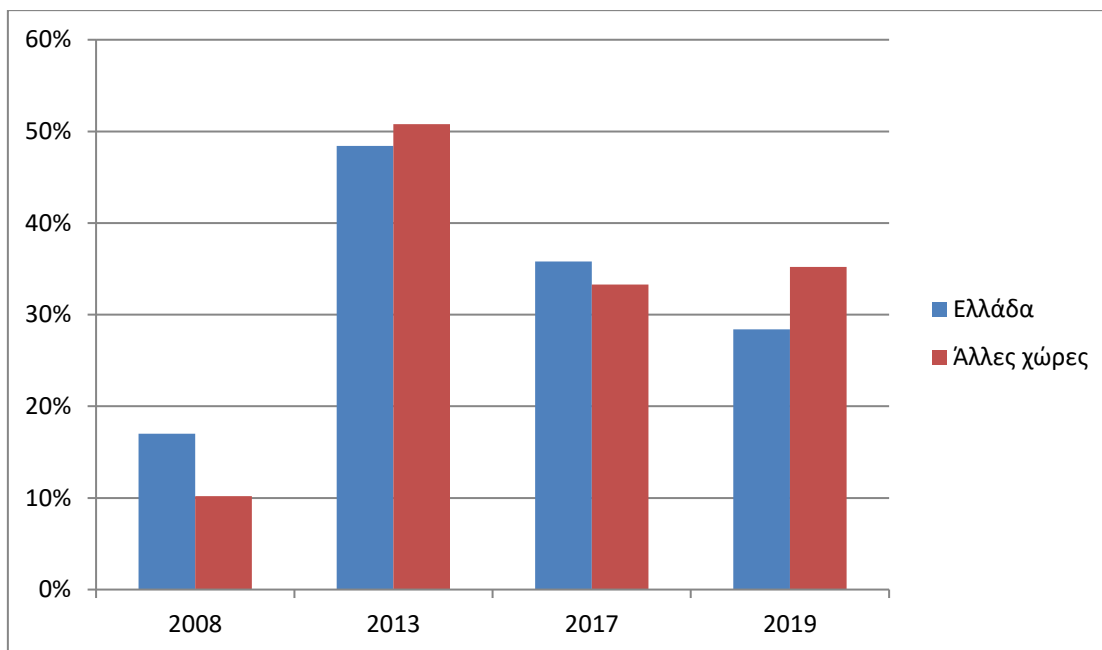
Διάγραμμα 3.34

Ποσοστό ανεργίας νέων (15-29) ανά φύλο

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat το ποσοστό ανεργίας ανεξαρτήτως φύλου μειώνεται καθώς αυξάνεται η ηλικία. Ωστόσο, αξίζει να σταθεί κανείς στο γεγονός ότι η πιο επιβαρυνόμενη ηλικιακή ομάδα, είναι αυτή των γυναικών ηλικίας 15-19 ετών, με ποσοστό ανεργίας που είναι σχεδόν είκοσι μονάδες μεγαλύτερο από εκείνο των ανδρών. Οι υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες των νέων εμφανίζουν λιγότερο έντονες διαφορές, οι οποίες φαίνεται να αμβλύνονται καθώς αυξάνεται η ηλικία, αλλά παραμένουν πάντοτε εις βάρος των γυναικών.

3.6.4 Ανεργία και εθνικότητα

Μια άλλη ενδιαφέρουσα ταξινόμηση της ανεργίας των νέων είναι με βάση την εθνικότητα. Στην Ελλάδα προ κρίσης οι νέοι άνθρωποι που εισέρρεαν στη χώρα ως μετανάστες προκειμένου να βρουν απασχόληση, λειτουργούσαν συμπληρωματικά αυξάνοντας την απασχόληση με την ταυτόχρονη αύξηση του εργατικού δυναμικού. Έρχονταν να καλύψουν κενές θέσεις χαμηλής ειδίκευσης, απασχολούμενοι κυρίως σε αγροτικές εργασίες ή στον κατασκευαστικό κλάδο ως εργάτες, ενώ οι γυναίκες μετανάστριες απασχολούνταν συχνά στον τομέα της καθαριότητας. Όπως δείχνει το Διάγραμμα 3.35, πριν από την κρίση το ποσοστό ανεργίας των νέων μεταναστών ήταν περίπου 7 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από εκείνο των νέων με ελληνική υπηκοότητα. Κατά τη διάρκεια της κρίσης όμως έχουμε αντιστροφή της εικόνας, με τη διαφορά στα ποσοστά ανεργίας να αυξάνεται σημαντικά εις βάρος των νέων μεταναστών.



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.35

Ποσοστό ανεργίας ανά εθνικότητα για τους νέους ηλικίας 15-29 ετών

Όσον αφορά τους νέους άνδρες αυτό μπορεί εύκολα να εξηγηθεί από την κατάρρευση του κατασκευαστικού κλάδου, όπου απασχολούνταν πολλοί νέοι άνδρες μετανάστες, ενώ στην περίπτωση των νέων αλλοδαπών γυναικών με τη μείωση της ζήτησης για υπηρεσίες καθαριότητας και φροντίδας από τα νοικοκυριά, εξαιτίας της μείωσης της αγοραστικής τους δύναμης μετά το 2008. Στα χρόνια που ακολούθησαν την κρίση το ποσοστό ανεργίας των μεταναστών μειώθηκε ταχύτερα από εκείνο των γηγενών και μάλιστα το 2017 έφτασε να είναι 2,5 ποσοστιαίες μονάδες κάτω από αυτό των νέων ελληνικής υπηκοότητας. Μια πιθανή ερμηνεία αυτού του γεγονότος είναι η προθυμία των νέων μεταναστών να εργαστούν με χαμηλότερους μισθούς ή με δυσμενέστερες συνθήκες εργασίας σε σύγκριση με τους νέους Έλληνες σε θέσεις χαμηλής ειδίκευσης που η νεαρή ηλικία θεωρείται προσόν. Το 2019 η εικόνα αντιστρέφεται και πάλι με το ποσοστό ανεργίας των νέων μεταναστών να ξεπερνά αυτή τη φορά το αντίστοιχο των νέων Ελλήνων κατά σχεδόν 7 ποσοστιαίες μονάδες.

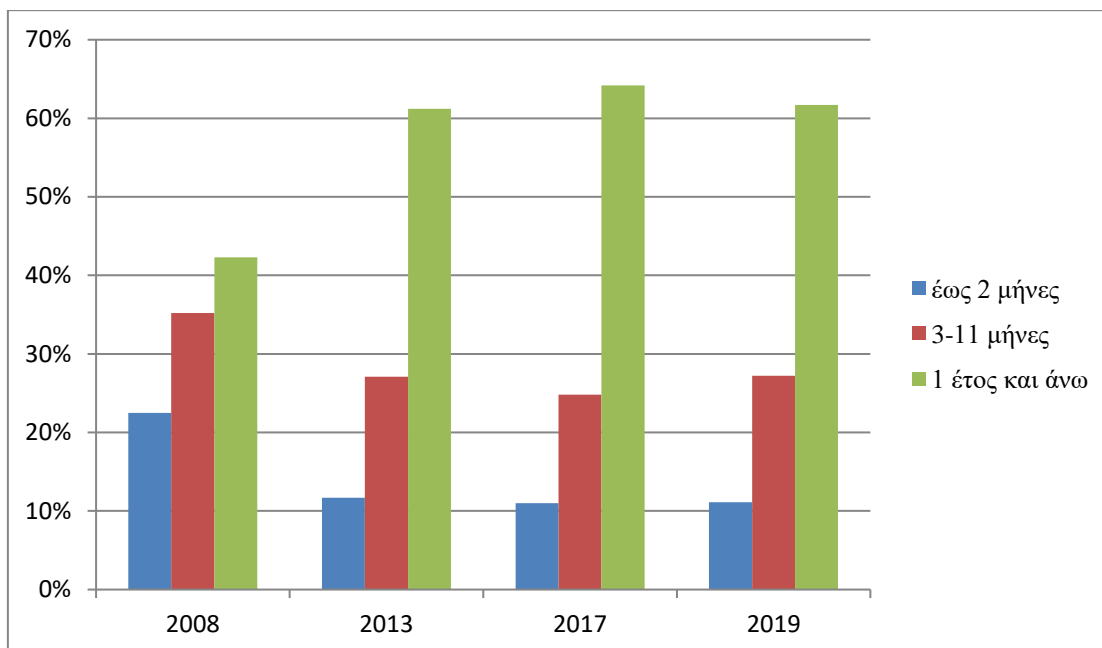
Γενικά ο δυνητικός κίνδυνος που ελλοχεύει σχετικά με την αγορά εργασίας και αφορά περισσότερο τους νέους, είναι οι μετανάστες να παύσουν να λειτουργούν συμπληρωματικά και να θεωρείται από την αγορά ότι μπορούν να υποκαταστήσουν επάξια το εγχώριο ανθρώπινο δυναμικό. Σε αυτήν την περίπτωση αυξάνεται η προσφορά

εργασίας και με δεδομένη τη ζήτηση οδηγεί σε υποκατάσταση των ντόπιων εργαζομένων με μετανάστες, καθώς και σε μείωση των αποδοχών σε διάφορες κατηγορίες απασχόλησης. Κάτι τέτοιο συνέβη εν μέρει στις νεότερες ηλικιακές κατηγορίες, όπου τα άτομα αυτών των κατηγοριών ανταγωνίζονται μετανάστες για θέσεις ευκαιριακής απασχόλησης και χαμηλής ειδίκευσης.

3.6.5 Ανεργία και χρόνος αναζήτησης εργασίας μετά το ξέσπασμα της κρίσης

Έχει αναφερθεί πολλές φορές στην παρούσα εργασία για το πόσο δύσκολο κατέστη το να βρει κάποιος εργασία από το 2008 και εντεύθεν. Επίσης έχει εξηγηθεί και αναλυθεί ότι όσο περισσότερο μένει κανείς άνεργος, τόσο αυξάνεται η πιθανότητα να απογοητευτεί και να σταματήσει να αναζητά εργασία ή να επιλέξει να μεταναστεύσει. Ειδικά το φαινόμενο της μετανάστευσης παρουσίασε εκρηκτική άνοδο από το ξέσπασμα της κρίσης και μετά, κυρίως όσον αφορά τους νέους. Το πλέον αποθαρρυντικό νέο του παραπάνω φαινομένου ήταν ότι μεγάλο μέρος των νέων που επέλεξαν τη φυγή προς το εξωτερικό ήταν απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, με αποτέλεσμα η χώρα να βιώσει το περίφημο «brain drain», τη φυγή δηλαδή ανθρώπων με υψηλή μόρφωση, εξειδίκευση και ευφυΐα σε άλλες χώρες του εξωτερικού.

Στην παρούσα ενότητα επιχειρείται να ταξινομηθούν τα μερίδια των ανέργων ανά χρονική διάρκεια αναζήτησης εργασίας για την ηλικιακή ομάδα 15-29 ετών. Στο Διάγραμμα 3.36 μπορεί εύκολα να παρατηρήσει κανείς ότι διαχρονικά το μερίδιο αυτών που αναζητούν εργασία έως 2 μήνες μειώνεται, ενώ το μερίδιο αυτών που ψάχνουν εργασία για περισσότερο από 1 έτος αυξάνεται σημαντικά. Η αύξηση του μεριδίου των ατόμων που αναζητούν για μεγάλο χρονικό διάστημα εργασία πιθανότατα αποτυπώνεται στους μακροχρόνια άνεργους οι οποίοι δυσκολεύονται να επανενταχθούν στην αγορά ακόμα και μετά την ανάκαμψή της. Η κατάσταση αυτή εμπεριέχει δύο κινδύνους όπως είδαμε και παραπάνω: α) τον κίνδυνο της πλήρους αποθάρρυνσης και της απόφασης αποχής τόσο από την αναζήτηση εργασίας όσο και από την εκπαίδευση και β) τον κίνδυνο της μετανάστευσης. Απαραίτητες προϋποθέσεις για την επανένταξή τους είναι η συμμετοχή τους εκ νέου στην εκπαίδευση ή σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και εξειδίκευσης.



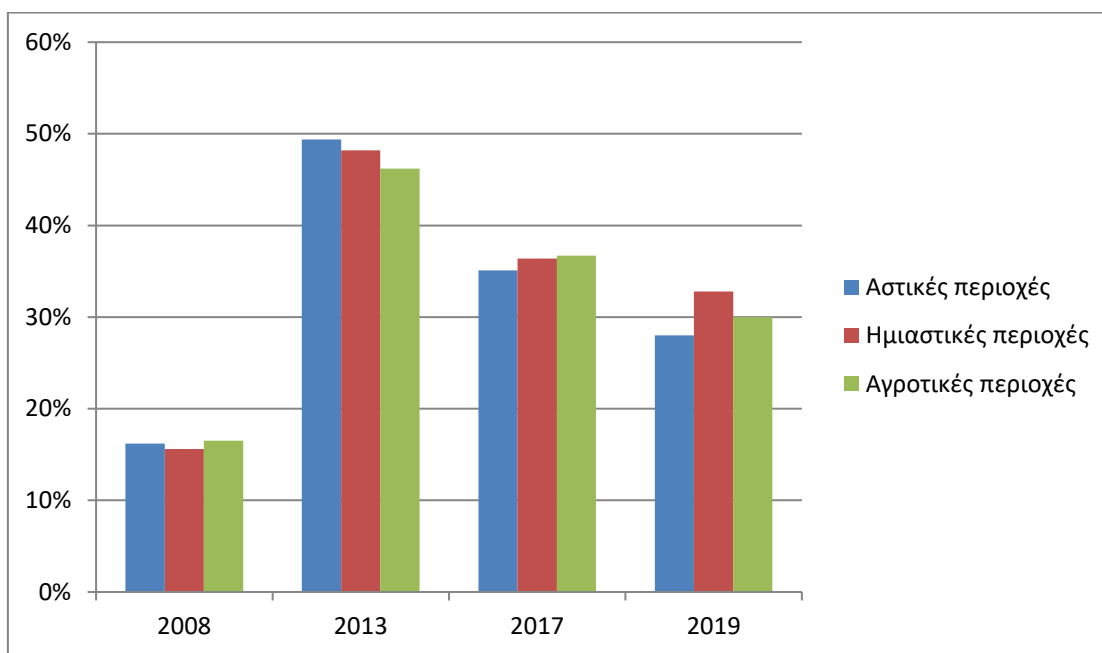
Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.36

Χρόνος αναζήτησης εργασίας των νέων 15-29 ετών

3.6.6 Ανεργία και αστικότητα

Κατά την εξέταση της περιόδου πριν από την κρίση αναλύθηκε η ανεργία των νέων ανά περιφερειακή ενότητα, στην προσπάθεια μερικής αποκωδικοποίησης των επιμέρους αποκλίσεων, καθώς και το πώς αυτές μεταβλήθηκαν μετά τα πρώτα χρόνια της οδυνηρής ύφεσης της ελληνικής οικονομίας. Τώρα επιχειρούμε να κάνουμε μία γενικότερη διάκριση ανάμεσα σε αστικές και αγροτικές περιοχές, προκειμένου να δούμε τη διαχρονική εξέλιξη της ανεργίας σε σχέση με την αστικότητα, από το 2008 μέχρι και το 2019. Σε αυτό μας βοηθάει το Διάγραμμα 3.37.



Πηγή: Eurostat, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3.37

Ποσοστό ανεργίας ανά βαθμό αστικότητας νέων ηλικίας 15-29 ετών

Εξετάζοντας το παραπάνω διάγραμμα, αρχικά παρατηρούμε την εκτίναξη της ανεργίας σε όλες τις περιοχές κατά την περίοδο της κρίσης και στη συνέχεια τη σταδιακή μείωσή της. Ωστόσο το ενδιαφέρον στοιχείο που προκύπτει μέσα από το γράφημα είναι ότι για τα άτομα ηλικίας 15-29 η σύνδεση της αστικότητας με τα ποσοστά ανεργίας διαφέρει μεταξύ της περιόδου οικονομικής κρίσης και της περιόδου οικονομικής ανάκαμψης.

Πιο συγκεκριμένα, μπορούμε να δούμε ότι κατά την πρώτη περίοδο έξαρσης της ανεργίας, τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας τα αντιμετώπισαν οι νέοι που διέμεναν σε αστικές, ενώ αντίθετα, κατά την επόμενη περίοδο ανάκαμψης της απασχόλησης τη σκυτάλη ανέλαβαν οι νέοι των αγροτικών περιοχών. Αυτό σημαίνει ότι κατά την περίοδο 2008-2013, είχαμε μία ταχύτερη επιδείνωση για τους νέους στις αστικές περιοχές, όμως στη συνέχεια οι συνθήκες βελτιώθηκαν γι' αυτούς ομοίως ταχύτερα συγκριτικά με τους συνομηλίκους τους στις αγροτικές περιοχές. Επιπλέον, εντύπωση προκαλεί η αυξημένη ανεργία το 2019 για τους νέους στις ημιαστικές περιοχές, καθώς στα υπόλοιπα έτη κυμαινόταν μεταξύ των αγροτικών και των αστικών περιοχών. Η πιθανή ερμηνεία για

όλες αυτές τις διαφοροποιήσεις είναι οι μεταβολές που παρουσιάστηκαν όσον αφορά την ύπαρξη ευκαιριών απασχόλησης ανάμεσα σε αστικές και αγροτικές περιοχές τόσο ως προς τα τυπικά προσόντα, όσο και ως προς τον αριθμό των διαθέσιμων θέσεων εργασίας.

3.7 Ανακεφαλαίωση

Εν κατακλείδι, σχετικά με τα χαρακτηριστικά των άνεργων νέων με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε μπορούμε να σημειώσουμε τα εξής:

- Οι νέοι αύξησαν τη συμμετοχή τους στην εκπαίδευση και σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης την περίοδο 2000-2008.
- Οι νέες γυναίκες αντιμετωπίζουν σταθερά υψηλότερα ποσοστά ανεργίας από τους νέους άνδρες. Παρά τη σύγκλιση των ποσοστών ανεργίας των δύο φύλων που παρατηρείται την περίοδο 2004-2010, από το 2014 η διαφορά αρχίζει πάλι να αυξάνεται σε βάρος των γυναικών, ενώ η ανεργία αποκλιμακώνεται.
- Ανεξαρτήτως φύλου το ποσοστό ανεργίας μειώνεται καθώς αυξάνεται η ηλικία.
- Τα ποσοστά ανεργίας ανά επίπεδο εκπαίδευσης συγκλίνουν την περίοδο της αύξησης της ανεργίας και αποκλίνουν την περίοδο που η ανεργία πέφτει. Το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας ανήκει στους απόφοιτους δημοτικού και γυμνασίου, ενώ το χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας έχουν οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.
- Ενώ πριν το 2008 το ποσοστό ανεργίας των νέων μεταναστών είναι σημαντικά χαμηλότερο από εκείνο των νέων ελληνικής υπηκοότητας, κατά τη διάρκεια της κρίσης η εικόνα αυτή αλλάζει με τη διαφορά στα ποσοστά ανεργίας να αυξάνεται αισθητά εις βάρος των μεταναστών. Μετά την κρίση το ποσοστό ανεργίας των νέων μεταναστών μειώνεται ταχύτερα από το αντίστοιχο των γηγενών.
- Οι νέοι αντιμετωπίζουν μικρότερα ποσοστά ανεργίας στις αγροτικές περιοχές σε σχέση με τις αστικές μόνο κατά την έξαρση της ανεργίας, ενώ το αντίθετο συμβαίνει την περίοδο της ανάκαμψης της οικονομίας και της απασχόλησης.
- Κατά τη διάρκεια της κρίσης αυξάνεται η μετανάστευση των νέων Ελλήνων στο εξωτερικό, ενώ ταυτόχρονα μειώνεται η προθυμία τους για ανάληψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών.
- Διαχρονικά αυξάνεται ο χρόνος αναζήτησης εργασίας των άνεργων νέων ακόμα και μετά την ανάκαμψη της απασχόλησης, συμβάλλοντας στην αύξηση του αριθμού των μακροχρόνια ανέργων.

Η παραπάνω ανάλυση σταματάει στο έτος 2019 προκειμένου να μην συμπεριληφθούν τα έτη 2020-2022 που είχαν σαν χαρακτηριστικό γνώρισμα την πανδημική κρίση, εξαιτίας των τεράστιων και απότομων ανωμαλιών που εμφανίστηκαν τόσο παγκοσμίως όσο και στην Ελλάδα σε επίπεδο κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό ανακαθορίζοντας εκ βάθρων σχέσεις, δομές και θεσμούς που προϋπήρχαν για πολλές δεκαετίες. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία πρωτόγνωρων συνθηκών για την ελληνική πραγματικότητα, που δεν θα μπορούσαν φυσικά να αφήσουν ανεπηρέαστη και την ελληνική αγορά εργασίας. Επομένως οι συνθήκες των τελευταίων δύο ετών θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως μη αντιπροσωπευτικές των χαρακτηριστικών της ελληνικής αγοράς εργασίας με τους νέους να υφίστανται τεχνητούς περιορισμούς στην οικονομική δραστηριότητα. εξαιτίας του κλεισίματος καταστημάτων και εστιατορίων, τομείς δηλαδή που απασχολούσαν παραδοσιακά μεγάλο ποσοστό νέων με επισφαλείς συμβάσεις. Επιπλέον οι περιορισμοί στις κοινωνικές δραστηριότητες είχαν δυσάρεστες συνέπειες στην κοινωνική ανάπτυξη και συμμετοχή των νέων, ενώ η αναστολή της λειτουργίας των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων δεν τους επέτρεψε να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες που τους προσφέρονταν για να συγκεντρώσουν δεξιότητες και μορφωτικό κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

4.1 Σκοπός της έρευνας

Το αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η καταγραφή και η ανάλυση του προβλήματος της ανεργίας στην Ελλάδα μετά το 2000. Στο θεωρητικό μέρος της εργασίας προσπαθήσαμε να αποτυπώσουμε με κάθε δυνατή λεπτομέρεια τη διαχρονική εξέλιξη της κατάστασης στην αγορά εργασίας και να αναλύσουμε τις διακυμάνσεις της ανεργίας, καθώς και τα πιθανά αίτια που τις προκαλούσαν. Ένα από τα σημαντικότερα εμπόδια της ακριβούς απεικόνισης των πραγματικών στοιχείων είναι η αδήλωτη εργασία, η οποία σημειώνει υψηλά ποσοστά στη χώρα μας εδώ και αρκετές δεκαετίες. Έτσι στο ερευνητικό μέρος της εργασίας επιχειρείται να καταγραφεί η αντίληψη των πολιτών για το βαθμό που συμβάλλει μια σειρά πιθανών παραγόντων στην πρόκληση αδήλωτης εργασίας, εξετάζοντας κάθε έναν από αυτούς τους παράγοντες ξεχωριστά.

4.2 Μεθοδολογία έρευνας

Για τη συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της κατάρτισης και διανομής ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο καταρτίστηκε έπειτα από προσεκτική μελέτη της διεθνούς και εγχώριας βιβλιογραφίας, αλλά και από τη χρήση της εμπειρίας της συγγράφουσας λόγω της επαγγελματικής της ιδιότητας ως **ελεγκτής** στο Περιφερειακό Ελεγκτικό Κέντρο Ασφάλισης (ΠΕΚΑ), του Εθνικού Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (Ε.Φ.Κ.Α.). Η διανομή του έγινε σε υπαλλήλους του ΕΦΚΑ. Πρόκειται για δομημένο ερωτηματολόγιο κλειστού τύπου αποτελούμενο από δύο ενότητες. Η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει ερωτήσεις που αφορούν τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτηθέντων (φύλο, ηλικία και επίπεδο εκπαίδευσης), ενώ η δεύτερη ενότητα περιέχει ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής με την χρήση της κλίμακας πέντε βαθμών Likert, όπου ο ερωτώμενος καλείται να επιλέξει το βαθμό στον οποίο συμφωνεί με τις διατυπωμένες προτάσεις.

Πιο συγκεκριμένα στη δεύτερη ενότητα «ΑΙΤΙΕΣ – ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΑΔΗΛΩΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ» οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν σε ποιο βαθμό (από το 1 έως το 5) πιστεύουν ότι συμβάλλει κάθε ένας από τους παράγοντες που τέθηκαν στο ερωτηματολόγιο στην εκδήλωση του φαινομένου.

4.3 Μεθοδολογία στατιστικής ανάλυσης

Για την ολοκληρωμένη ανάλυση και αποτύπωση των αποτελεσμάτων του ερωτηματολογίου κρίθηκε σκόπιμη η χρήση περιγραφικής στατιστικής με την συνδρομή του πακέτου υπολογιστικών φύλλων του excel. Πιο συγκεκριμένα, για κάθε ερώτηση δίνεται η συχνότητα, η σχετική συχνότητα και η αθροιστική σχετική συχνότητα.

4.4 Χαρακτηριστικά του δείγματος

Προκειμένου να υπάρξει αξιόπιστη προσέγγιση του θέματος, κρίθηκε σκόπιμο το ερωτηματολόγιο της έρευνας να διανεμηθεί σε υπαλλήλους που εργάζονται σε ελεγκτικούς μηχανισμούς της Δημόσιας Διοίκησης και έχουν άμεση σχέση με το φαινόμενο της αδήλωτης εργασίας. Λαμβάνοντας αυτό υπόψη και με δεδομένο ότι η συγγράφουσα εργάζεται στο Περιφερειακό Ελεγκτικό Κέντρο Ασφάλισης (ΠΕΚΑ), του Εθνικού Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (Ε.Φ.Κ.Α.) **το ερωτηματολόγιο διανεμήθει σε έντυπη μορφή σε 50 συναδέλφους της.** Οι απαντήσεις δόθηκαν χειρόγραφα από 45 ελεγκτές (ποσοστό 90%), ενώ τηρήθηκε η ανωνυμία των συμμετεχόντων.

4.5 Αποτελέσματα Έρευνας

Στην πρώτη ενότητα περιλαμβάνονται τρεις ερωτήσεις που σχετίζονται με τα δημογραφικά στοιχεία όσων συμμετείχαν στην έρευνα, τα αποτελέσματα των οποίων παρουσιάζονται με τη βοήθεια της περιγραφικής στατιστικής, χρησιμοποιώντας πίνακες συχνοτήτων και τα αντίστοιχα διαγράμματα.

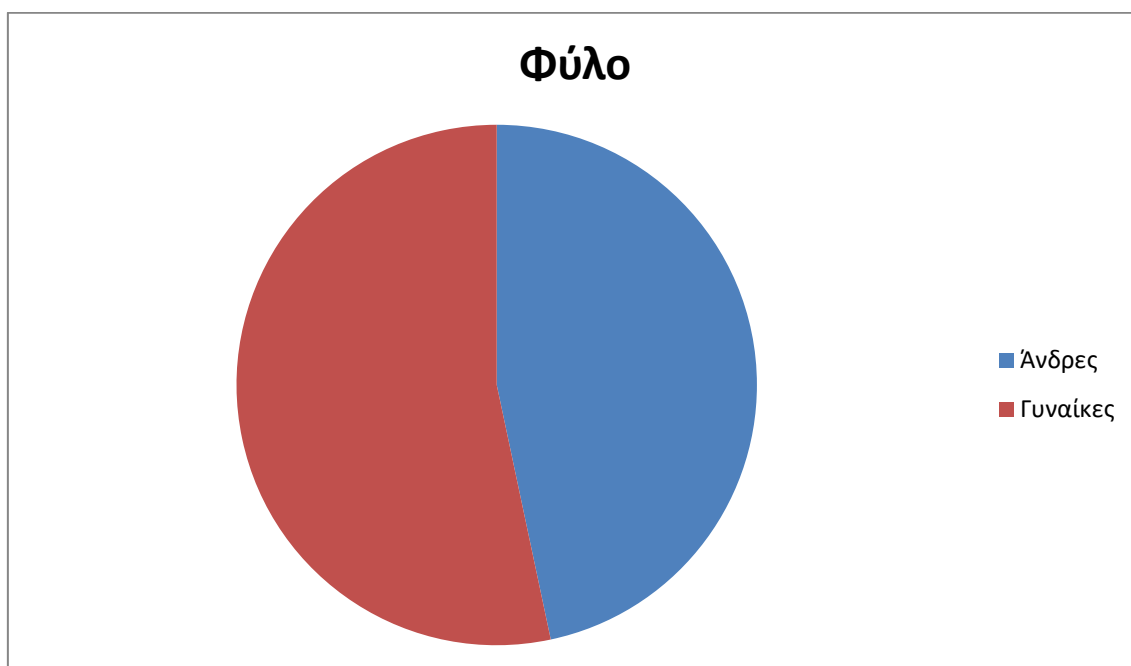
Η πρώτη ερώτηση αφορά το φύλο των συμμετεχόντων. Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε στον παρακάτω πίνακα το 46,67% ήταν άνδρες και το 53,33% γυναίκες.

Πίνακας 4.1

Φύλο συμμετεχόντων στην έρευνα

Φύλο	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Άνδρας	21	46,67	46,67
Γυναίκα	24	53,33	100
Σύνολο	45	100	

Ακολουθεί διάγραμμα που απεικονίζει τα ίδια αποτελέσματα.



Διάγραμμα 4.1

Φύλο συμμετεχόντων στην έρευνα

Η δεύτερη ερώτηση αφορούσε την ηλικία των ερωτηθέντων. Οι περισσότεροι ανήκουν στην ηλικιακή κατηγορία 40-49 ετών με ποσοστό 44,44%, αμέσως μετά ακολουθούν όσοι ανήκουν στην κατηγορία 30-39 ετών με 26,67%, στη συνέχεια έπεται η κατηγορία 50-59 ετών με ποσοστό στο σύνολο των συμμετεχόντων 15,56%, ενώ τελευταίες έρχονται οι κατηγορίες των ατόμων 60 ετών και άνω και 18-29 ετών με ποσοστά 8,89% και 4,44% αντίστοιχα.

Πίνακας 4.2

Ηλικία συμμετεχόντων στην έρευνα

Ηλικία	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
18-29 ετών	2	4,44	4,44
30-39 ετών	12	26,67	31,11

40-49 ετών	20	44,44	75,55
50-59 ετών	7	15,56	91,11
60 ετών και άνω	4	8,89	100
Σύνολο	45	100	



Διάγραμμα 4.2

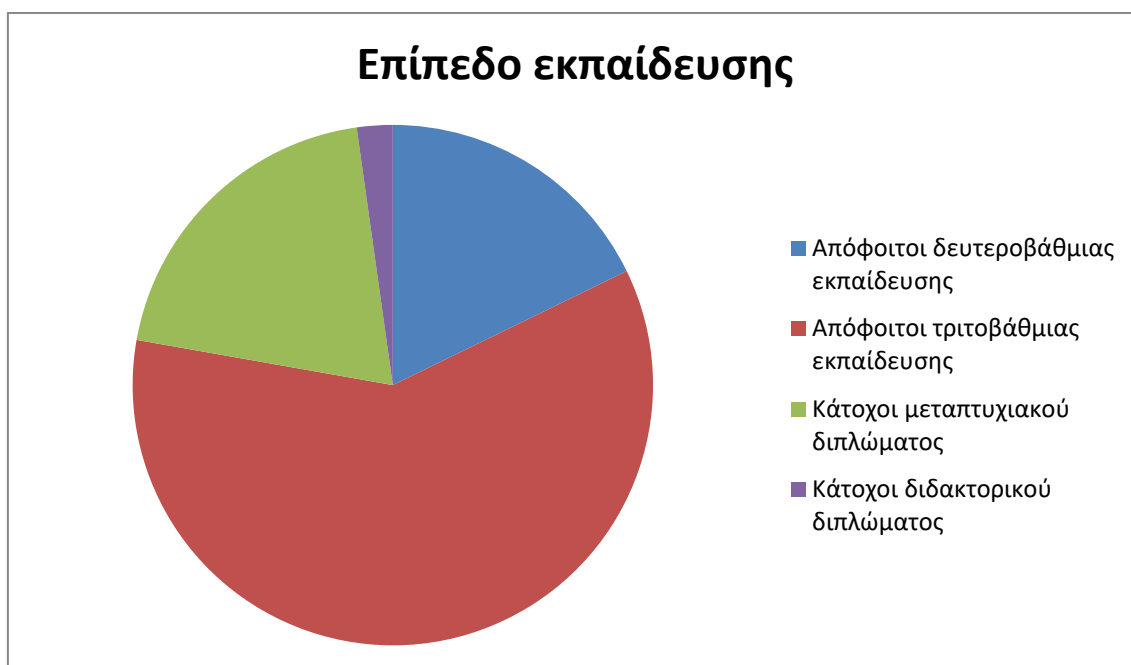
Ηλικία συμμετεχόντων στην έρευνα

Το τρίτο και τελευταίο ερώτημα της πρώτης ενότητας αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης των συμμετεχόντων στην έρευνα. Όπως εύκολα μπορούμε να διαπιστώσουμε το 60% είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, το 20% είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος, το 17,78% απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και μόλις το 2,22% κάτοχοι διδακτορικού.

Πίνακας 4.3

Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων στην έρευνα

Επίπεδο εκπαίδευσης	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	8	17,78	17,78
Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	27	60	77,78
Κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος	9	20	97,78
Κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος	1	2,22	100
Σύνολο	45	100	



Διάγραμμα 4.3

Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων στην έρευνα

Στη δεύτερη ενότητα του ερωτηματολογίου παρατέθηκαν διάφορα πιθανά αίτια πρόκλησης αδήλωτης εργασίας και οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να απαντήσουν σε ποιο βαθμό θεωρούν ότι κάθε ένα από αυτά συμβάλλει στην εκδήλωση του φαινομένου.

Η ερώτηση 1 αφορούσε τα υψηλά ποσοστά ανεργίας. Τα αποτελέσματα ήταν τα παρακάτω

Πίνακας 4.4

Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

1.Υψηλά ποσοστά ανεργίας			
	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Καθόλου	0	0	0
Λίγο	0	0	0
Αρκετά	2	4,45	4,45
Πολύ	6	13,33	17,78
Πάρα πολύ	37	82,22	100
Σύνολο	45	100	

Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας	Ηλικία συμμετεχόντων στην έρευνα				
	18-29 ετών	30-39 ετών	40-49 ετών	50-59 ετών	60 ετών και άνω
Καθόλου	0	0	0	0	0
Λίγο	0	0	0	0	0
Αρκετά	0	2	0	0	0
Πολύ	1	3	1	1	0
Πάρα πολύ	1	7	19	6	4
Σύνολο	2	12	20	7	4

Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας	Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων στην έρευνα			
	Απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος	Κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος
Καθόλου	0	0	0	0
Λίγο	0	0	0	0
Αρκετά	0	1	1	0
Πολύ	0	4	2	0
Πάρα πολύ	8	22	6	1
Σύνολο	8	27	9	1

Παρατηρούμε ότι οι απαντήσεις πάρα πολύ (82,2%) και πολύ (13,33%) κυριαρχούν έναντι των υπολοίπων, που σημαίνει ότι σχεδόν όλοι οι ερωτηθέντες αξιολογούν τα υψηλά ποσοστά ανεργίας ως έναν καθοριστικό παράγοντα αύξησης της αδήλωτης εργασίας. Επίσης από την ανάλυση κατά ηλικία διαπιστώνουμε ότι η απάντηση πάρα πολύ δόθηκε κυρίως από τους 40-49 ετών (42, 22%) και η πολύ από τους 30-39 ετών (6,66%) ενώ το χαμηλότερο ποσοστό στην απάντηση πολύ το έχει η ηλικιακή ομάδα 18 – 29 ετών (2,22%). Όσον αφορά την ανάλυση ανά επίπεδο εκπαίδευσης διαπιστώνουμε ότι οι απαντήσεις πάρα πολύ και πολύ δόθηκαν επί το πλείστον από τους κατόχους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με ποσοστό 48,89% και 8,89% αντίστοιχα.



Διάγραμμα 4.4

Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

Η ερώτηση 2 εξετάζει τον παράγοντα της οικονομικής δυσπραγίας των εργοδοτών εξαιτίας της οικονομικής κρίσης.

Πίνακας 4.5

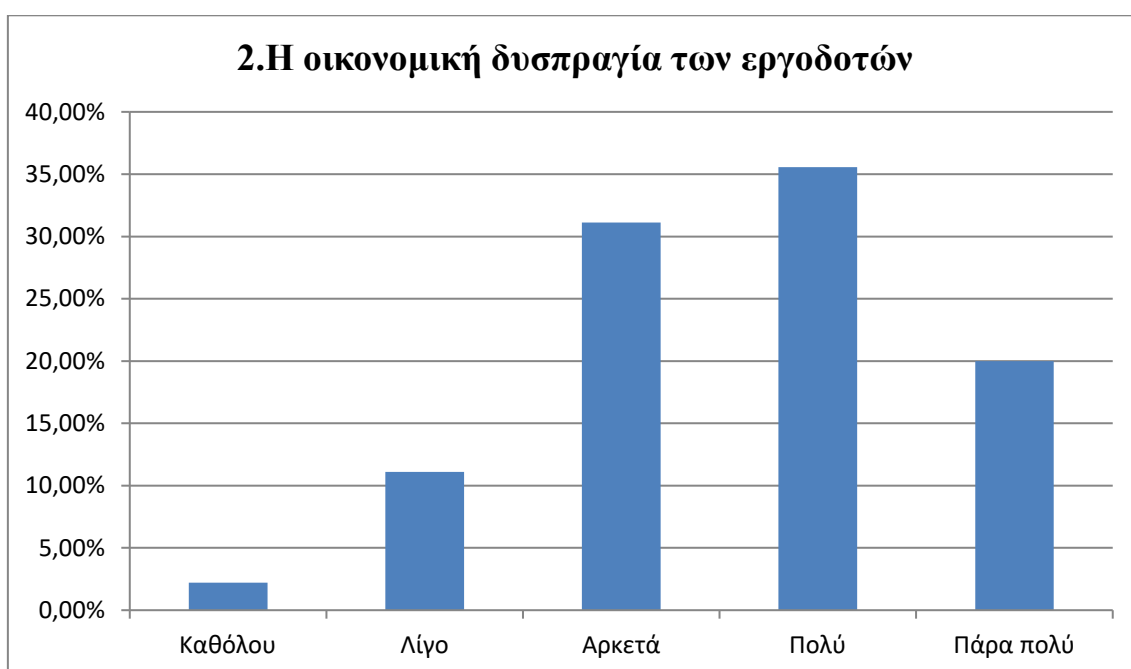
Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

2.Η οικονομική δυσπραγία των εργοδοτών			
	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Καθόλου	1	2,22	2,22
Λίγο	5	11,11	13,33
Αρκετά	14	31,11	44,44
Πολύ	16	35,56	80
Πάρα πολύ	9	20	100
Σύνολο	45	100	

Η οικονομική δυσπραγία των εργοδοτών	Ηλικία συμμετεχόντων στην έρευνα				
	18-29 ετών	30-39 ετών	40-49 ετών	50-59 ετών	60 ετών και άνω
Καθόλου	0	0	0	0	1
Λίγο	1	1	2	1	0
Αρκετά	0	8	5	1	0
Πολύ	0	3	9	1	3
Πάρα πολύ	1	0	4	4	0
Σύνολο	2	12	20	7	4

Η οικονομική δυσπραγία των εργοδοτών	Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων στην έρευνα			
	Απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος	Κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος
Καθόλου	0	1	0	0
Λίγο	1	2	2	0
Αρκετά	3	7	4	0
Πολύ	3	10	2	1
Πάρα πολύ	1	7	1	0
Σύνολο	8	27	9	1

Βλέπουμε ότι η απάντηση πολύ (35,36%) έρχεται πρώτη, ακολουθεί η απάντηση αρκετά (31,11%), ενώ σημαντικό είναι και το ποσοστό της απάντησης πάρα πολύ (20%). Επομένως, η οικονομική δυσπραγία των εργοδοτών θεωρείται άλλος ένας σημαντικός πρόκλησης αδήλωτης εργασίας. Επίσης από την ανάλυση κατά ηλικία διαπιστώθηκε ότι η απάντηση πολύ δόθηκε κυρίως από τους 40-49 ετών (20,00%) και αρκετά από τους 30-39 ετών (17,78%). Όσον αφορά την ανάλυση ανά επίπεδο εκπαίδευσης διαπιστώνουμε ότι η απάντηση πολύ και αρκετά δόθηκε κυρίως από τους κατόχους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με ποσοστό 22,22% και 15,56% αντίστοιχα.



Διάγραμμα 4.5

Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

Η ερώτηση 3 εξετάζει την επίδραση του ύψους των ασφαλιστικών εισφορών. Τα αποτελέσματα αποτυπώνονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 4.6

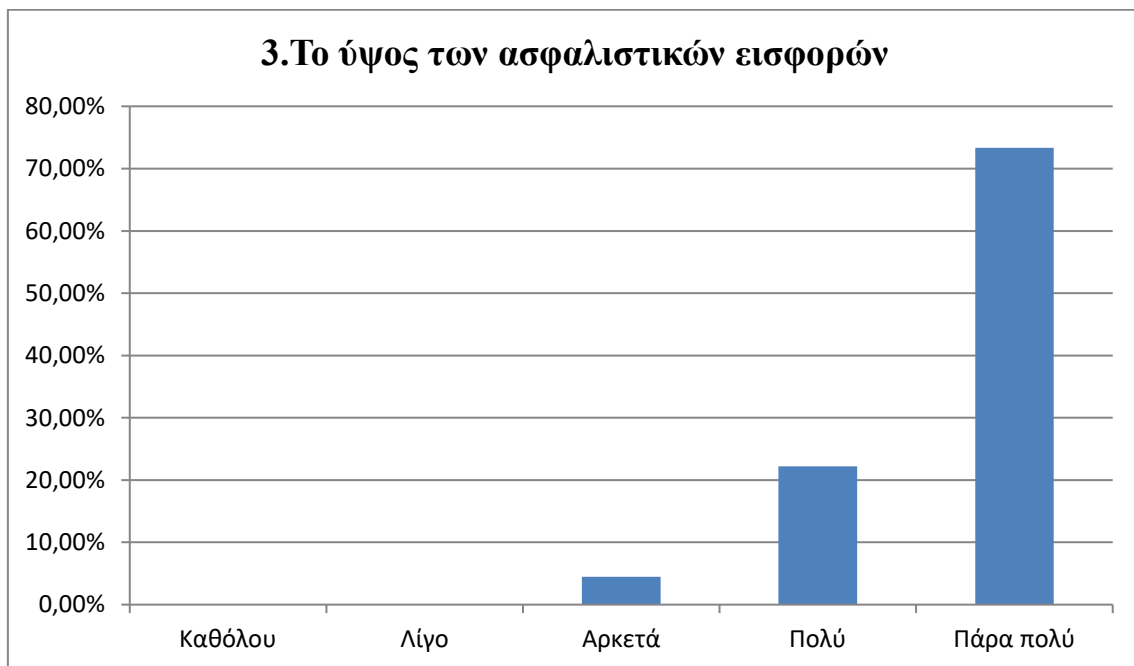
Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

3. Το ύψος των ασφαλιστικών εισφορών			
	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Καθόλου	0	0	0
Λίγο	0	0	0
Αρκετά	2	4,45	4,45
Πολύ	10	22,22	26,67
Πάρα πολύ	33	73,33	100
Σύνολο	45	100	

Το ύψος των ασφαλιστικών εισφορών	Ηλικία συμμετεχόντων στην έρευνα				
	18-29 ετών	30-39 ετών	40-49 ετών	50-59 ετών	60 ετών και άνω
Καθόλου	0	0	0	0	0
Λίγο	0	0	0	0	0
Αρκετά	0	1	1	0	0
Πολύ	1	3	4	2	0
Πάρα πολύ	1	8	15	5	4
Σύνολο	2	12	20	7	4

Το ύψος των ασφαλιστικών εισφορών	Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων στην έρευνα			
	Απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος	Κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος
Καθόλου	0	0	0	0
Λίγο	0	0	0	0
Αρκετά	2	0	0	0
Πολύ	1	7	1	1
Πάρα πολύ	5	20	8	0
Σύνολο	7	27	9	1

Παρατηρούμε ότι το ύψος των ασφαλιστικών εισφορών εκτιμάται ως ένα σημαντικότατο αίτιο διόγκωσης του φαινομένου της αδήλωτης εργασίας με τους ερωτηθέντες να απαντούν πάρα πολύ (73,33%), πολύ (22,22%) και αρκετά (4,45%), ενώ οι απαντήσεις λίγο και καθόλου δεν επελέγησαν από κανέναν. Επίσης από την ανάλυση κατά ηλικία διαπιστώθηκε ότι η απάντηση πάρα πολύ δόθηκε κυρίως από τους 40-49 ετών (33,33%) και ακολουθούν οι 30-39 ετών (17,78%) και στην απάντηση πολύ επίσης από τους 40-49 ετών (8,89%) και ακολουθούν οι 30-39 ετών (6,67%). Όσον αφορά την ανάλυση ανά επίπεδο εκπαίδευσης διαπιστώνουμε πάλι ότι οι κάτοχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν τα πρωτεία και στην απάντηση πάρα πολύ (44,44%) και στην απάντηση πολύ (15,56%).



Διάγραμμα 4.6

Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

Η ερώτηση 4 αναφέρεται στον παράγοντα της υψηλής φορολόγησης.

Πίνακας 4.7

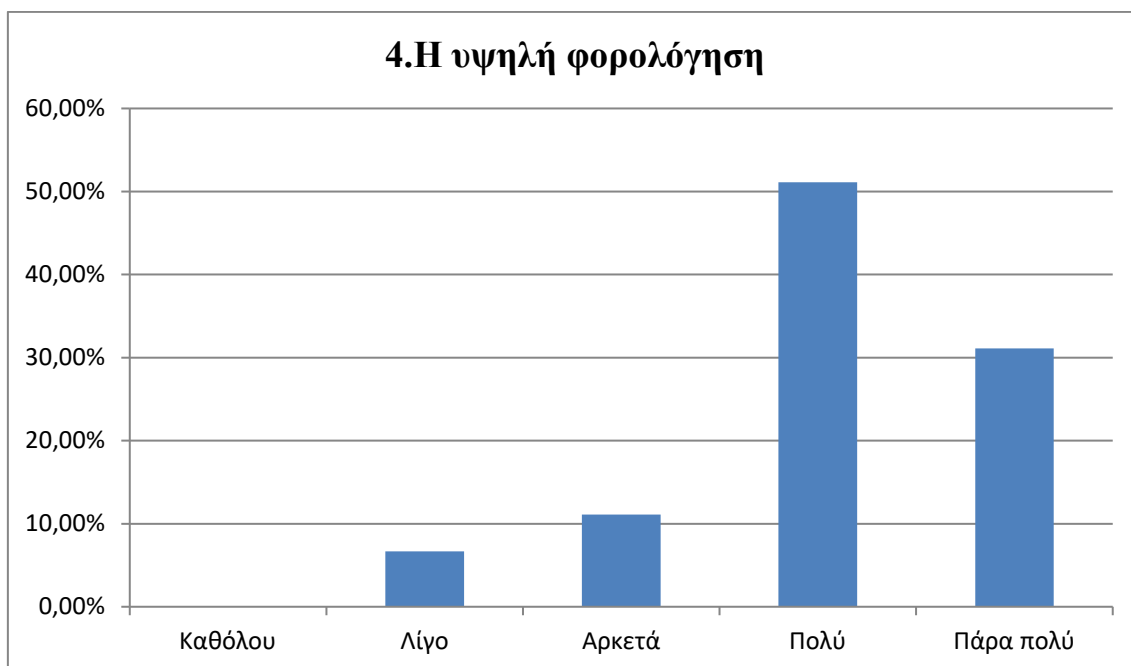
Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

4.Η υψηλή φορολόγηση			
	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Καθόλου	0	0	0
Λίγο	3	6,67	6,67
Αρκετά	5	11,11	17,78
Πολύ	23	51,11	68,89
Πάρα πολύ	14	31,11	100
Σύνολο	45	100	

Η υψηλή φορολόγηση	Ηλικία συμμετεχόντων στην έρευνα				
	18-29 ετών	30-39 ετών	40-49 ετών	50-59 ετών	60 ετών και άνω
Καθόλου	0	0	0	0	0
Λίγο	0	1	1	1	0
Αρκετά	1	1	2	1	0
Πολύ	1	6	11	5	0
Πάρα πολύ	0	4	6	0	4
Σύνολο	2	12	20	7	4

Η υψηλή φορολόγηση	Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων στην έρευνα			
	Απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος	Κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος
Καθόλου	0	0	0	0
Λίγο	0	2	1	0
Αρκετά	1	3	1	0
Πολύ	3	12	7	1
Πάρα πολύ	4	10	0	0
Σύνολο	8	27	9	1

Τα αποτελέσματα της ερώτησης 4 καταδεικνύουν άλλη μια σημαντική αιτία γέννησης αδήλωτης εργασίας, που δεν είναι άλλη από την υψηλή φορολόγηση, με τις απαντήσεις πολύ (51,11%) και πάρα πολύ (31,11%) να κερδίζουν τη μερίδα του λέοντος. Επίσης από την ανάλυση κατά ηλικία διαπιστώθηκε ότι οι απαντήσεις πολύ & πάρα πολύ δόθηκαν κυρίως από τους 40-49 ετών με ποσοστά 13,33% και 24,44%. Όσον αφορά την ανάλυση ανά επίπεδο εκπαίδευσης διαπιστώνουμε πάλι ότι οι κάτοχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν την πρώτη θέση στις απαντήσεις πολύ (26,67%) & πάρα πολύ (22,22%).



Διάγραμμα 4.7

Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

Η ερώτηση 5 εξετάζει το κατά πόσο επιδρά το κόστος των απολύσεων.

Πίνακας 4.8

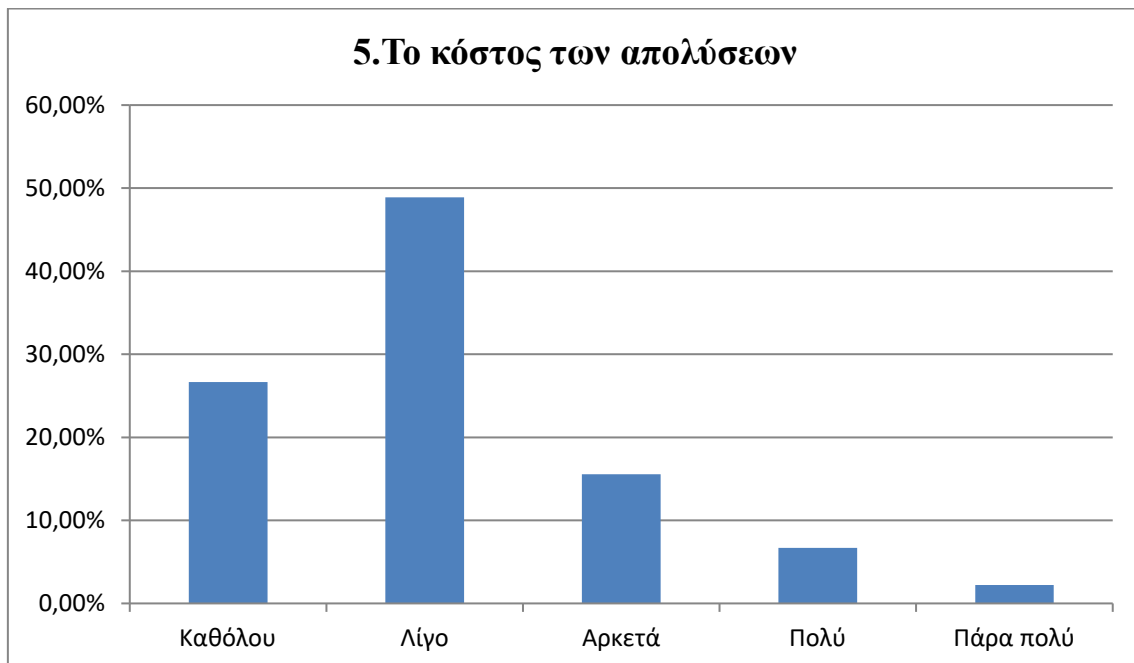
Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

5.Το κόστος των απολύσεων			
	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Καθόλου	12	26,67	26,67
Λίγο	22	48,89	75,56
Αρκετά	7	15,55	91,11
Πολύ	3	6,67	97,78
Πάρα πολύ	1	2,22	100
Σύνολο	45	100	

Το κόστος των απολύσεων	Ηλικία συμμετεχόντων στην έρευνα				
	18-29 ετών	30-39 ετών	40-49 ετών	50-59 ετών	60 ετών και άνω
Καθόλου	1	3	5	1	2
Λίγο	0	8	8	6	0
Αρκετά	1	0	4	0	2
Πολύ	0	1	2	0	0
Πάρα πολύ	0	0	1	0	0
Σύνολο	2	12	20	7	4

Το κόστος των απολύσεων	Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων στην έρευνα			
	Απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος	Κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος
Καθόλου	3	8	1	0
Λίγο	3	13	5	1
Αρκετά	1	4	2	0
Πολύ	1	1	1	0
Πάρα πολύ	0	1	0	0
Σύνολο	8	27	9	1

Εδώ τα πράγματα αντιστρέφονται με το 75,56% των ερωτηθέντων να εκτιμούν ότι ο βαθμός στον οποίο συμβάλλει το κόστος των απολύσεων στη δημιουργία αδήλωτης εργασίας είναι από λίγο έως καθόλου. Επίσης από την ανάλυση κατά ηλικία διαπιστώθηκε ότι η απάντηση λίγο δόθηκε κυρίως από τις ηλικιακές ομάδες 30-39 & 40-49 ετών με το ίδιο ποσοστό συμμετοχής (17,78%) και η απάντηση καθόλου κυρίως από τους 40-49 ετών (11,11%). Όσον αφορά την ανάλυση ανά επίπεδο εκπαίδευσης διαπιστώνουμε πάλι ότι οι κάτοχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν την πρώτη θέση στις απαντήσεις λίγο (28,89%) & καθόλου (17,78%).



Διάγραμμα 4.8

Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

Οι επόμενες δύο ερωτήσεις, η 6 και η 7, εξετάζουν το κατά πόσο επιδρούν στο μέγεθος της αδήλωτης εργασίας η έλλειψη ασφαλιστικής συνείδησης των εργοδοτών και των εργαζομένων αντίστοιχα. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται αμέσως παρακάτω.

Πίνακας 4.9

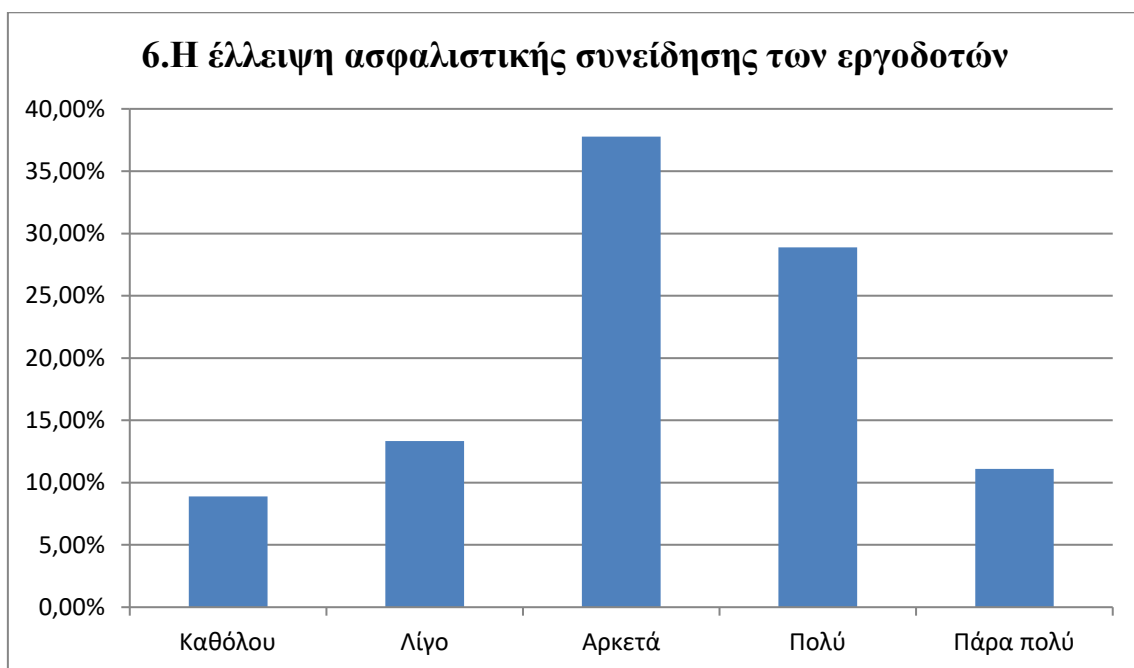
Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

6. Η έλλειψη ασφαλιστικής συνείδησης των εργοδοτών			
	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Καθόλου	4	8,89	8,89
Λίγο	6	13,33	22,22
Αρκετά	17	37,78	60
Πολύ	13	28,89	88,89
Πάρα πολύ	5	11,11	100
Σύνολο	45	100	

Η έλλειψη ασφαλιστικής συνείδησης των εργοδοτών	Ηλικία συμμετεχόντων στην έρευνα				
	18-29 ετών	30-39 ετών	40-49 ετών	50-59 ετών	60 ετών και άνω
Καθόλου	0	1	3	0	0
Λίγο	1	2	2	1	0
Αρκετά	1	2	9	5	0
Πολύ	0	6	3	1	3
Πάρα πολύ	0	1	3	0	1
Σύνολο	2	12	20	7	4

Η έλλειψη ασφαλιστικής συνείδησης των εργοδοτών	Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων στην έρευνα			
	Απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος	Κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος
Καθόλου	2	2	0	0
Λίγο	0	4	2	0
Αρκετά	2	11	3	1
Πολύ	3	8	2	0
Πάρα πολύ	1	2	2	0
Σύνολο	8	27	9	1

Όσον αφορά την έλλειψη ασφαλιστικής συνείδησης των εργοδοτών, παρατηρούμε ότι με βάση τις απαντήσεις, υπάρχει μια ισχυρή τάση ανάδειξης και αυτού του αιτίου ως εξαιρετικά σημαντικού, με την απάντηση αρκετά (37,78%) να προπορεύεται και να ακολουθεί η απάντηση πολύ (28,89%). Ωστόσο υπήρξε κι ένα ποσοστό 22,22% που επέλεξε τις απαντήσεις λίγο και καθόλου. Επίσης από την ανάλυση κατά ηλικία διαπιστώθηκε ότι οι απαντήσεις αρκετά & πολύ δόθηκαν κυρίως από τους 40-49 ετών με ποσοστά 20,00 % και 13,33%. Όσον αφορά την ανάλυση ανά επίπεδο εκπαίδευσης διαπιστώνουμε πάλι ότι οι κάτοχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν την πρώτη θέση στις απαντήσεις αρκετά (24,44%) & πολύ (17,78%) αντίστοιχα.



Διάγραμμα 4.9

Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

Πίνακας 4.10

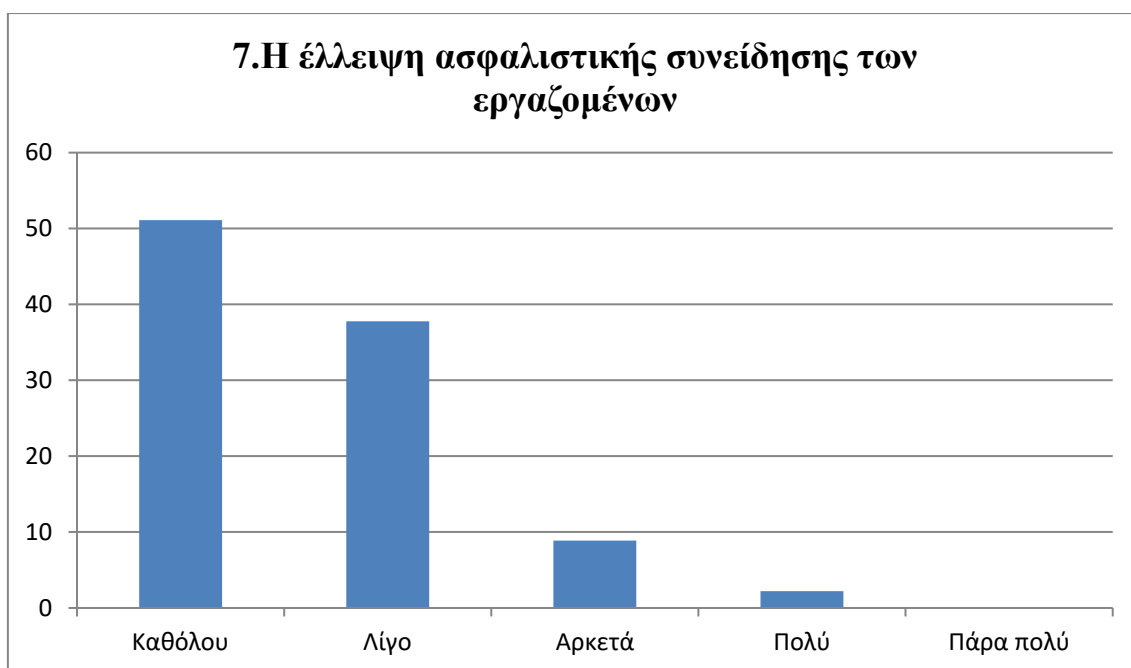
Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

7.Η έλλειψη ασφαλιστικής συνείδησης των εργαζομένων			
	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Καθόλου	23	51,11	51,11
Λίγο	17	37,78	88,89
Αρκετά	4	8,89	97,78
Πολύ	1	2,22	100
Πάρα πολύ	0	0	100
Σύνολο	45	100	

Η έλλειψη ασφαλιστικής συνείδησης των εργαζομένων	Ηλικία συμμετεχόντων στην έρευνα				
	18-29 ετών	30-39 ετών	40-49 ετών	50-59 ετών	60 ετών και άνω
Καθόλου	2	6	10	3	2
Λίγο	0	5	7	3	2
Αρκετά	0	1	2	1	0
Πολύ	0	0	1	0	0
Πάρα πολύ	0	0	0	0	0
Σύνολο	2	12	20	7	4

Η έλλειψη ασφαλιστικής συνείδησης των εργαζομένων	Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων στην έρευνα			
	Απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος	Κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος
Καθόλου	4	13	5	1
Λίγο	4	10	3	0
Αρκετά	0	3	1	0
Πολύ	0	1	0	0
Πάρα πολύ	0	0	0	0
Σύνολο	8	27	9	1

Από την άλλη, παρατηρούμε ότι η έλλειψη ασφαλιστικής συνείδησης των εργαζομένων θεωρείται ένας εντελώς ασήμαντος παράγοντας, με τις απαντήσεις καθόλου (51,11%) και λίγο (37,78%) να καταλαμβάνουν αθροιστικά σχεδόν το 90% του συνόλου των απαντήσεων. Επίσης από την ανάλυση κατά ηλικία διαπιστώθηκε ότι οι απαντήσεις καθόλου & λίγο δόθηκαν κυρίως από τους 40-49 ετών με ποσοστά 22,22 % και 15,56 %. Όσον αφορά την ανάλυση ανά επίπεδο εκπαίδευσης διαπιστώνουμε πάλι ότι οι κάτοχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν τον κυρίαρχο λόγο στις απαντήσεις καθόλου (28,89%) & λίγο (22,22%) αντίστοιχα.



Διάγραμμα 4.10

Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

Με την ερώτηση 8 επιχειρείται να διαπιστωθεί πόσο καθοριστικός παράγοντας είναι η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών προς το κράτος και τους θεσμούς.

Πίνακας 4.11

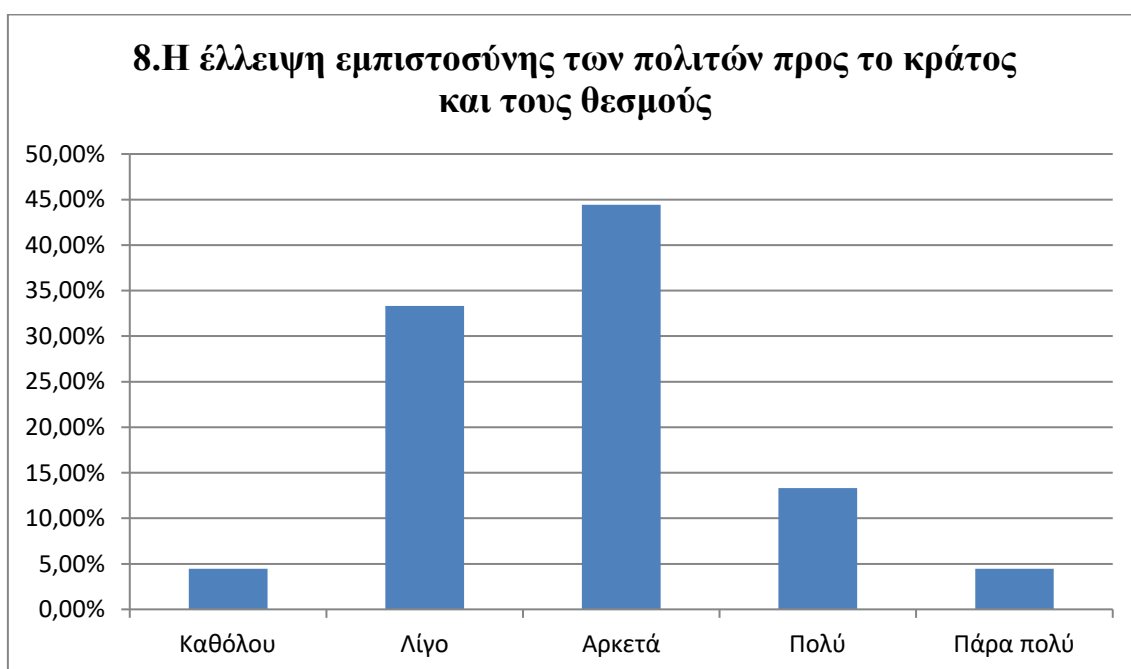
Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

8. Η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών προς το κράτος και τους θεσμούς			
	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Καθόλου	2	4,45	4,45
Λίγο	15	33,33	37,78
Αρκετά	20	44,44	82,22
Πολύ	6	13,33	95,55
Πάρα πολύ	2	4,45	100
Σύνολο	45	100	

Η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών προς το κράτος και τους θεσμούς	Ηλικία συμμετεχόντων στην έρευνα				
	18-29 ετών	30-39 ετών	40-49 ετών	50-59 ετών	60 ετών και άνω
Καθόλου	0	1	1	0	0
Λίγο	1	5	7	0	2
Αρκετά	1	2	9	6	2
Πολύ	0	2	3	1	0
Πάρα πολύ	0	2	0	0	0
Σύνολο	2	12	20	7	4

Η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών προς το κράτος και τους θεσμούς	Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων στην έρευνα			
	Απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος	Κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος
Καθόλου	0	2	0	0
Λίγο	3	7	5	0
Αρκετά	5	13	1	1
Πολύ	0	3	3	0
Πάρα πολύ	0	2	0	0
Σύνολο	8	27	9	1

Εδώ οι απαντήσεις θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι σχετικά μοιρασμένες, με την απάντηση αρκετά (44,44%) να προηγείται, την απάντηση λίγο (33,33%) να ακολουθεί και την απάντηση πολύ (13,33%) να έρχεται στην τρίτη θέση. Από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών προς το κράτος και τους θεσμούς, φαίνεται ότι εκτιμάται ως ένας μέτριος παράγοντας. Επίσης από την ανάλυση κατά ηλικία διαπιστώθηκε ότι οι απαντήσεις αρκετά & λίγο δόθηκαν κυρίως από τους 40-49 ετών με ποσοστά 20,00% και 15,56% αντίστοιχα. Όσον αφορά την ανάλυση ανά επίπεδο εκπαίδευσης διαπιστώνουμε πάλι ότι οι κάτοχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν τα ηνία στις απαντήσεις αρκετά (28,89%) & λίγο (15,56%).



Διάγραμμα 4.11

Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

Στο ερώτημα 9 θέλουμε να εξετάσουμε το ρόλο της χαμηλής ανταποδοτικότητας των φόρων και των εισφορών, σύμφωνα πάντα με τις εκτιμήσεις των ερωτηθέντων.

Πίνακας 4.12

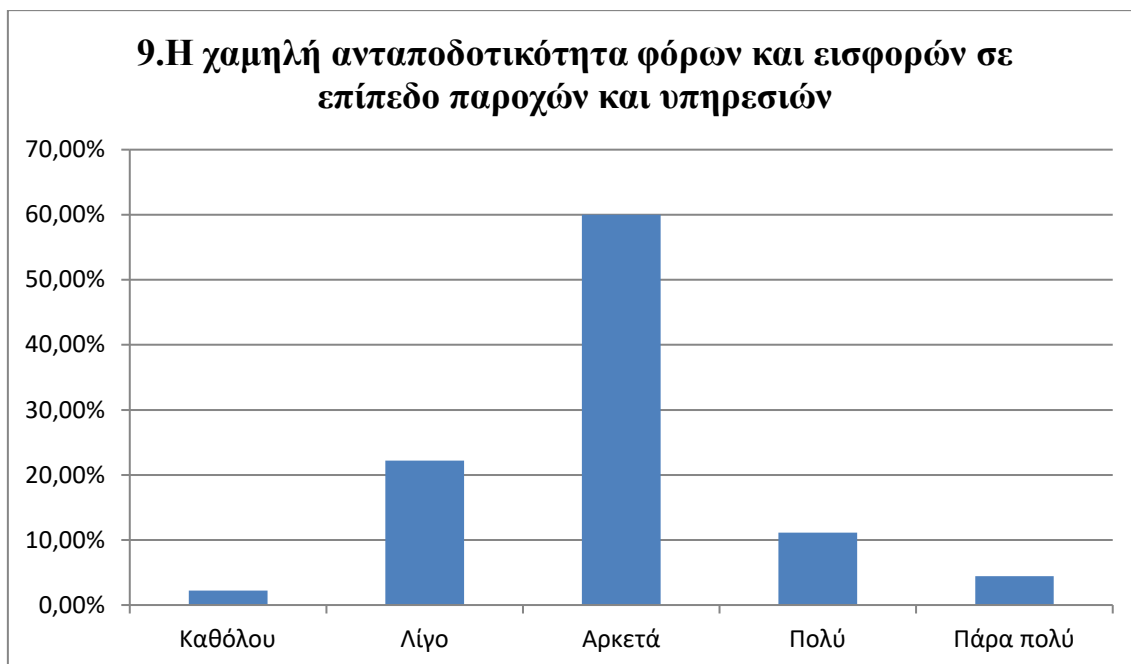
Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

9. Η χαμηλή ανταποδοτικότητα φόρων και εισφορών σε επίπεδο κοινωνικών παροχών και υπηρεσιών			
	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Καθόλου	1	2,22	2,22
Λίγο	10	22,22	24,44
Αρκετά	27	60	84,44
Πολύ	5	11,11	95,55
Πάρα πολύ	2	4,45	100
Σύνολο	45	100	

Η χαμηλή ανταποδοτικότητα φόρων και εισφορών σε επίπεδο κοινωνικών παροχών και υπηρεσιών	Ηλικία συμμετεχόντων στην έρευνα				
	18-29 ετών	30-39 ετών	40-49 ετών	50-59 ετών	60 ετών και άνω
Καθόλου	0	1	0	0	0
Λίγο	0	5	5	0	0
Αρκετά	1	6	9	7	4
Πολύ	0	0	5	0	0
Πάρα πολύ	1	0	1	0	0
Σύνολο	2	12	20	7	4

Η χαμηλή ανταποδοτικότητα φόρων και εισφορών σε επίπεδο κοινωνικών παροχών και υπηρεσιών	Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων στην έρευνα			
	Απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος	Κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος
Καθόλου	0	0	1	0
Λίγο	0	5	5	0
Αρκετά	8	16	2	1
Πολύ	0	4	1	0
Πάρα πολύ	0	2	0	0
Σύνολο	8	27	9	1

Η χαμηλή ανταποδοτικότητα φόρων και εισφορών σε επίπεδο κοινωνικών παροχών και υπηρεσιών, δείχνει και αυτή να αποτελεί έναν μετρίου βαθμού παράγοντα πρόκλησης του φαινομένου με τις απαντήσεις πολύ και πάρα πολύ να αποτελούν αθροιστικά μόλις το 15% περίπου του συνόλου. Επίσης από την ανάλυση κατά ηλικία διαπιστώθηκε ότι η απάντηση αρκετά δόθηκε κυρίως από τους 40-49 ετών (20,00%) ενώ η απάντηση λίγο από τις ηλικιακές ομάδες 30-39 & 40-49 ετών με το ίδιο ποσοστό συμμετοχής (11,11%). Όσον αφορά την ανάλυση ανά επίπεδο εκπαίδευσης διαπιστώνουμε πάλι ότι οι κάτοχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν την πρώτη θέση στις απαντήσεις αρκετά (35,56%) & λίγο (11,11%). Εδώ οφείλουμε να αναφέρουμε ότι στην απάντηση λίγο με το ίδιο ποσοστό (11,11%) βλέπουμε και την συμμετοχή των κατόχων μεταπτυχιακού διπλώματος.



Διάγραμμα 4.12

Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

Στην ερώτηση 10 οι ερωτηθέντες καλούνται να απαντήσουν σε ποιο βαθμό πιστεύουν ότι ωθεί σε αύξηση της αδήλωτης εργασίας η έλλειψη επαρκούς αυστηρότητας του πλαισίου κυρώσεων.

Πίνακας 4.13

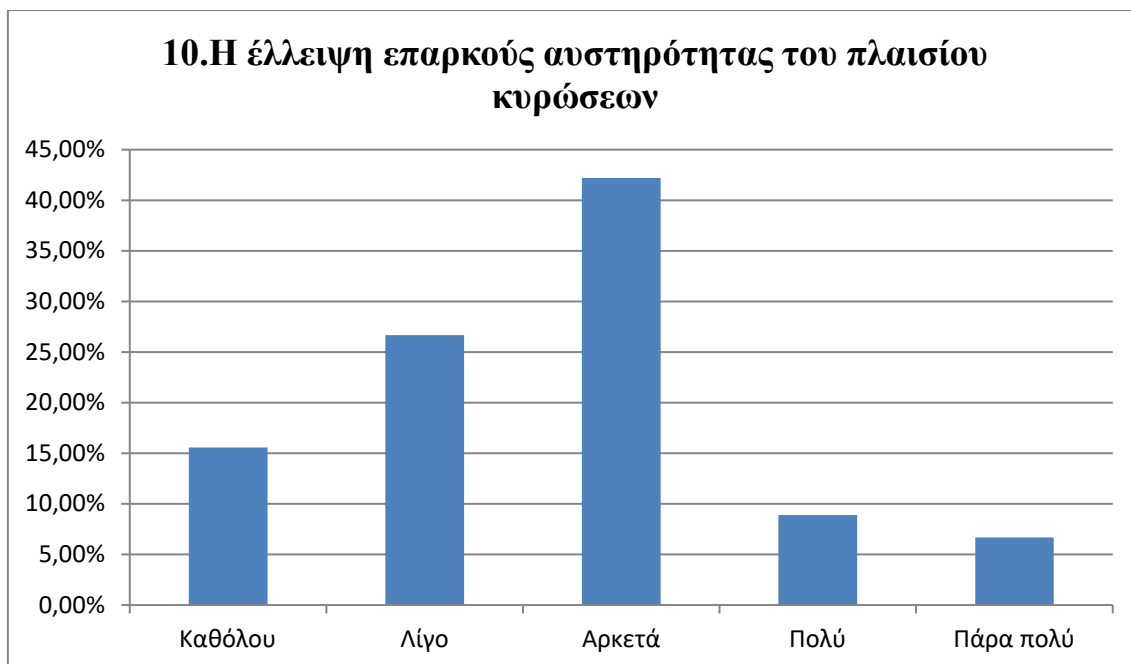
Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

10. Η έλλειψη επαρκούς αυστηρότητας του πλαισίου κυρώσεων			
	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Καθόλου	7	15,56	15,56
Λίγο	12	26,67	42,23
Αρκετά	19	42,22	84,45
Πολύ	4	8,88	93,33
Πάρα πολύ	3	6,67	100
Σύνολο	45	100	

Η έλλειψη επαρκούς αυστηρότητας του πλαισίου κυρώσεων	Ηλικία συμμετεχόντων στην έρευνα				
	18-29 ετών	30-39 ετών	40-49 ετών	50-59 ετών	60 ετών και άνω
Καθόλου	0	0	7	0	0
Λίγο	2	4	3	0	3
Αρκετά	0	7	5	6	1
Πολύ	0	0	3	1	0
Πάρα πολύ	0	1	2	0	0
Σύνολο	2	12	20	7	4

Η έλλειψη επαρκούς αυστηρότητας του πλαισίου κυρώσεων	Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων στην έρευνα			
	Απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος	Κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος
Καθόλου	1	3	3	0
Λίγο	1	8	3	0
Αρκετά	4	12	2	1
Πολύ	0	3	1	0
Πάρα πολύ	2	1	0	0
Σύνολο	8	27	9	1

Στο συγκεκριμένο ερώτημα πρώτη έρχεται η απάντηση αρκετά (42,22%), ακολουθούν οι απαντήσεις λίγο (26,67%) και καθόλου (15,56%), ενώ τελευταίες έρχονται οι απαντήσεις πολύ (8,88%) και πάρα πολύ (6,67%). Παρατηρούμε δηλαδή ότι οι ερωτηθέντες αξιολογούν από μέτρια έως χαμηλή τη συμβολή της έλλειψης επαρκούς αυστηρότητας του πλαισίου κυρώσεων στη διόγκωση της αδήλωτης εργασίας. Επίσης από την ανάλυση κατά ηλικία διαπιστώθηκε ότι η απάντηση αρκετά δόθηκε κυρίως από τους 30-39 ετών (15,56%) και ακολουθεί η ηλικιακή ομάδα των 50-59 ετών (13,33%) ενώ η απάντηση λίγο από τις ηλικιακές ομάδες 30-39 & 40-49 ετών με ποσοστό συμμετοχής (8,85%) & (6,67%) αντίστοιχα. Όσον αφορά την ανάλυση ανά επίπεδο εκπαίδευσης διαπιστώνουμε πάλι ότι οι κάτοχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν την πρώτη θέση στις απαντήσεις αρκετά (26,67%) & λίγο (17,78%).



Διάγραμμα 4.13

Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

Η ερώτηση 11 εξετάζει τη σημασία της ανεπαρκούς στελέχωσης των ελεγκτικών αρχών.

Πίνακας 4.14

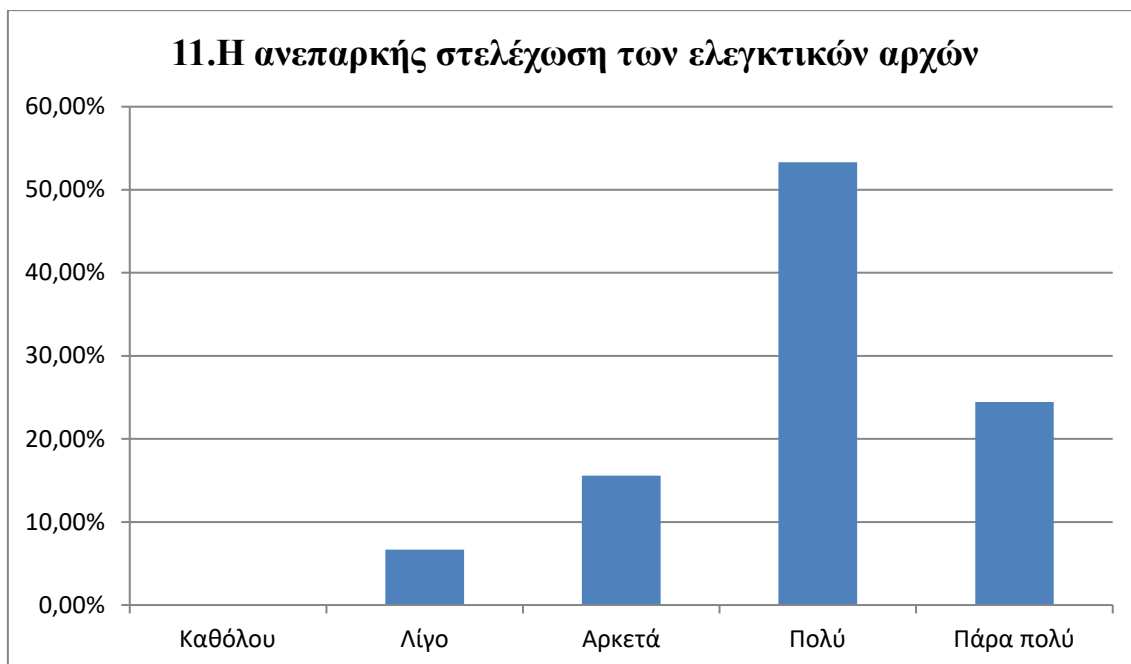
Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

11. Η ανεπαρκής στελέχωση των ελεγκτικών αρχών			
	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Καθόλου	0	0	0
Λίγο	3	6,67	6,67
Αρκετά	7	15,56	22,23
Πολύ	24	53,33	75,56
Πάρα πολύ	11	24,44	100
Σύνολο	45	100	

Η ανεπαρκής στελέχωση των ελεγκτικών αρχών	Ηλικία συμμετεχόντων στην έρευνα				
	18-29 ετών	30-39 ετών	40-49 ετών	50-59 ετών	60 ετών και άνω
Καθόλου	0	0	0	0	0
Λίγο	0	2	1	0	0
Αρκετά	1	2	4	0	0
Πολύ	1	4	9	7	3
Πάρα πολύ	0	4	6	0	1
Σύνολο	2	12	20	7	4

Η ανεπαρκής στελέχωση των ελεγκτικών αρχών	Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων στην έρευνα			
	Απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος	Κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος
Καθόλου	0	0	0	0
Λίγο	0	2	1	0
Αρκετά	1	4	2	0
Πολύ	6	14	3	1
Πάρα πολύ	1	7	3	0
Σύνολο	8	27	9	1

Η ανεπαρκής στελέχωση των ελεγκτικών αρχών εκτιμάται ως μία πολύ σημαντική αιτία για την εμφάνιση αδήλωτης εργασίας, με το 77,77% να επιλέγει τις απαντήσεις πολύ (53,33%) και πάρα πολύ (24,44%). Επίσης από την ανάλυση κατά ηλικία διαπιστώθηκε ότι η απάντηση πολύ δόθηκε κυρίως από τους 40-49 ετών (20,00%) και ακολουθεί η ηλικιακή ομάδα των 50-59 ετών (15,56%) ενώ η απάντηση πάρα πολύ από τις ηλικιακές ομάδες 40-49 & 30-39 ετών με ποσοστό συμμετοχής (13,33%) και (8,89%) αντίστοιχα. Όσον αφορά την ανάλυση ανά επίπεδο εκπαίδευσης διαπιστώνουμε πάλι ότι οι κάτοχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν την πρώτη θέση στις απαντήσεις πολύ (31,11%) & πάρα πολύ (15,56%).



Διάγραμμα 4.14

Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

Με την ερώτηση 12 επιχειρείται η καταγραφή της σημασίας της ανεπαρκούς διασύνδεσης και συνεργασίας, καθώς και της έλλειψης συντονισμού των υπηρεσιών Δημόσιας Διοίκησης.

Πίνακας 4.15

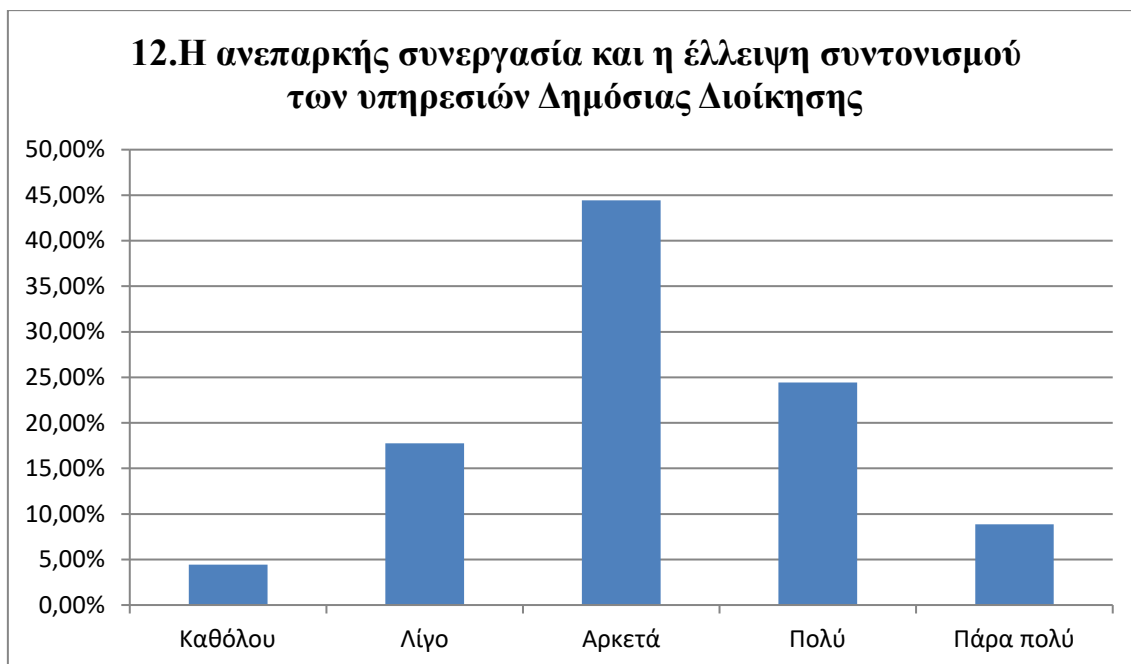
Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

12. Η ανεπαρκής συνεργασία και η έλλειψη συντονισμού των υπηρεσιών Δημόσιας Διοίκησης			
	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Καθόλου	2	4,45	4,45
Λίγο	8	17,77	22,22
Αρκετά	20	44,45	66,67
Πολύ	11	24,45	91,12
Πάρα πολύ	4	8,88	100
Σύνολο	45	100	

Η ανεπαρκής συνεργασία και η έλλειψη συντονισμού των υπηρεσιών Δημόσιας Διοίκησης	Ηλικία συμμετεχόντων στην έρευνα				
	18-29 ετών	30-39 ετών	40-49 ετών	50-59 ετών	60 ετών και άνω
Καθόλου	0	0	1	0	1
Λίγο	2	0	5	0	1
Αρκετά	0	10	6	4	0
Πολύ	0	2	6	2	1
Πάρα πολύ	0	0	2	1	1
Σύνολο	2	12	20	7	4

Η ανεπαρκής συνεργασία και η έλλειψη συντονισμού των υπηρεσιών Δημόσιας Διοίκησης	Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων στην έρευνα			
	Απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος	Κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος
Καθόλου	2	0	0	0
Λίγο	2	4	2	0
Αρκετά	0	17	2	1
Πολύ	1	5	5	0
Πάρα πολύ	3	1	0	0
Σύνολο	8	27	9	1

Κι εδώ, από την απεικόνιση των αποτελεσμάτων, διαπιστώνουμε ότι ο συγκεκριμένος παράγοντας θεωρείται καθοριστικός, με μόλις το 22,22% να τον χαρακτηρίζει λίγο ή καθόλου σημαντικό. Επίσης από την ανάλυση κατά ηλικία διαπιστώθηκε ότι η απάντηση αρκετά δόθηκε κυρίως από τους 30-39 ετών (22,22%) ενώ η απάντηση πολύ από την ηλικιακή ομάδα 40-49 ετών με ποσοστό συμμετοχής (13,33%). Όσον αφορά την ανάλυση ανά επίπεδο εκπαίδευσης διαπιστώνουμε πάλι ότι οι κάτοχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν την πρώτη θέση στις απαντήσεις αρκετά (37,78%) & πολύ (8,89%).



Διάγραμμα 4.15

Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

Τέλος, στην ερώτηση 13 εξετάζεται η έλλειψη πολιτικής βούλησης για την ουσιαστική αντιμετώπιση του φαινομένου.

Πίνακας 4.16

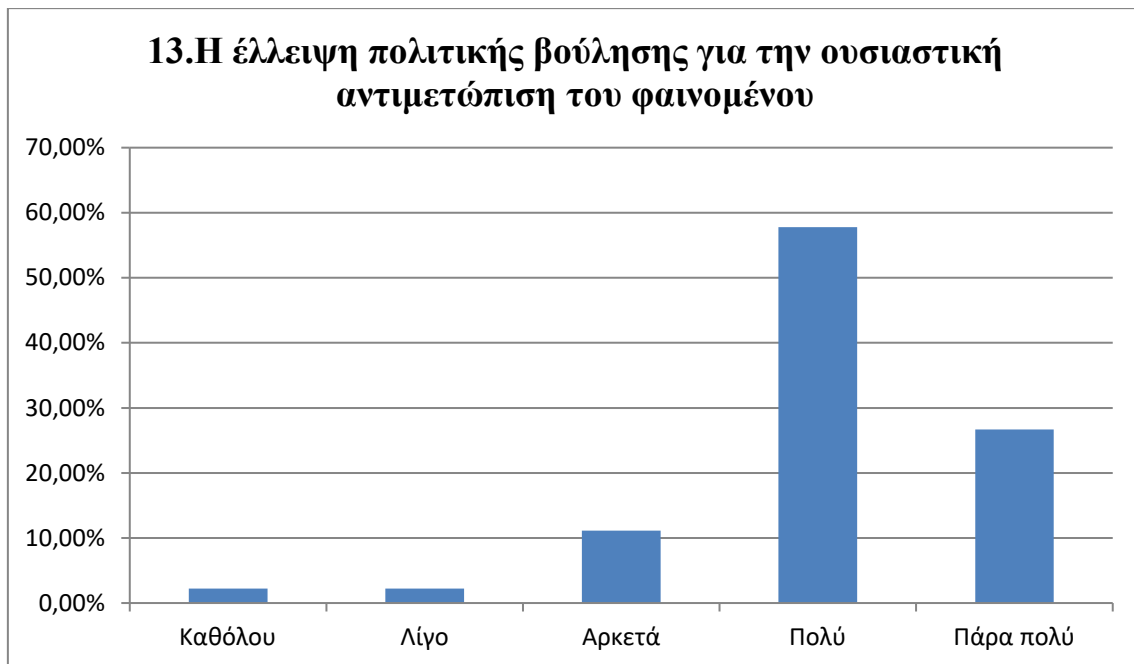
Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

13. Η έλλειψη πολιτικής βούλησης για την ουσιαστική αντιμετώπιση του φαινομένου			
	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Καθόλου	1	2,22	2,22
Λίγο	1	2,22	4,44
Αρκετά	5	11,11	15,55
Πολύ	26	57,78	73,33
Πάρα πολύ	12	26,67	100
Σύνολο	45	100	

Η έλλειψη πολιτικής βούλησης για την ουσιαστική αντιμετώπιση του φαινομένου	Ηλικία συμμετεχόντων στην έρευνα				
	18-29 ετών	30-39 ετών	40-49 ετών	50-59 ετών	60 ετών και άνω
Καθόλου	0	1	0	0	0
Λίγο	0	1	0	0	0
Αρκετά	1	2	2	0	0
Πολύ	1	6	14	2	3
Πάρα πολύ	0	2	4	5	1
Σύνολο	2	12	20	7	4

Η έλλειψη πολιτικής βούλησης για την ουσιαστική αντιμετώπιση του φαινομένου	Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων στην έρευνα			
	Απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος	Κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος
Καθόλου	0	1	0	0
Λίγο	0	1	0	0
Αρκετά	1	2	2	0
Πολύ	7	16	3	0
Πάρα πολύ	0	7	4	1
Σύνολο	8	27	9	1

Οι απαντήσεις πολύ (57,78%) και πάρα πολύ (26,67%) καθιστούν σαφές ότι η έλλειψη πολιτικής βούλησης για την ουσιαστική αντιμετώπιση της αδήλωτης εργασίας, αποτελεί σοβαρότατο λόγο για τη διατήρηση και διόγκωση του φαινομένου. Επίσης από την ανάλυση κατά ηλικία διαπιστώθηκε ότι η απάντηση πολύ δόθηκε κυρίως από τους 40-49 ετών (31,11%) ενώ η απάντηση πάρα πολύ από την ηλικιακή ομάδα 50-59 ετών με ποσοστό συμμετοχής (11,11%) αντίστοιχα. Όσον αφορά την ανάλυση ανά επίπεδο εκπαίδευσης διαπιστώνουμε πάλι ότι οι κάτοχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν την πρώτη θέση στις απαντήσεις πολύ (35,56%) & πάρα πολύ (15,56%).



Διάγραμμα 4.16

Αξιολόγηση αιτίων πρόκλησης αδήλωτης εργασίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

5.1 Συμπεράσματα Θεωρητικού Μέρους

Η ανεργία αποτελεί μία σύγχρονη μάστιγα για τις οικονομίες πάρα πολλών χωρών και δη της Ελλάδος. Οι δυσμενείς επιπτώσεις της δεν είναι μόνο οικονομικές, με την έννοια ότι μένουν ανεκμετάλλευτοι παραγωγικοί συντελεστές, αλλά πρωτίστως είναι κοινωνικές. Το κόστος αυτό αποτυπώνεται στη διάρρηξη του κοινωνικού ιστού και της κοινωνικής συνοχής, την ψυχολογική καταρράκωση των ανέργων και γενικά στη μείωση του βιοτικού επιπέδου και της ευημερίας.

Σχετικά με την Ελλάδα, στην εργασία αυτή επιχειρήθηκε να περιγραφεί και να αναλυθεί η διαχρονική εξέλιξη της ανεργίας μετά το 2000, τόσο όσον αφορά στα αίτια αυτής όσο και στις επιπτώσεις της στην ελληνική οικονομία και κοινωνία.

Το πρώτο συμπέρασμα που μπορεί να εξαχθεί είναι ότι η ανεργία στην Ελλάδα μετά το 2000 και μέχρι το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης ήταν καθαρά διαρθρωτικού τύπου, οφειλόμενη κυρίως στις διαρθρωτικές αδυναμίες που καθυστερούσαν ή εμπόδιζαν την ομαλή ένταξη των νέων στην αγορά εργασίας. Επιπλέον είτε λόγω κουλτούρας είτε για στερεοτυπικούς λόγους, οι γυναίκες στην Ελλάδα ομοίως εμφάνιζαν υψηλά ποσοστά ανεργίας εν συγκρίσει με τις γυναίκες των υπόλοιπων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στη συνέχεια, με την έλευση της κρίσης, ήρθε να προστεθεί άλλο ένα τεράστιο πρόβλημα, η έλλειψη της ζήτησης και η κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας. Η ελληνική οικονομία εισερχόταν στη δίνη της ύφεσης και τα αποτελέσματα ήταν ολέθρια. Το ΑΕΠ συρρικνώθηκε σε τεράστιο βαθμό και η ανεργία εκτοξεύθηκε. Από εκείνη τη στιγμή και μετά δεν υπήρχε πια μόνο διαρθρωτική ανεργία, αλλά σε αυτήν ήρθε να προστεθεί και η κυκλική, μεγεθύνοντας όμως ταυτόχρονα και τις προϋπάρχουσες δομικές αδυναμίες.

Το επόμενο στάδιο ήταν η σταδιακή έξοδος από την ύφεση και προσπάθεια επανόδου της ελληνικής οικονομίας και της αγοράς εργασίας στα πρότερα επίπεδα, μια προσπάθεια που συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Ωστόσο, η αποκλιμάκωση της ανεργίας από το 2013 και μετά είναι αργή και οι πιθανοί λόγοι για την κατάσταση που επικρατεί στην ελληνική αγορά εργασίας μπορούν να

αποδοθούν τόσο στον καθοδικό κύκλο που βίωσε η ελληνική οικονομία κατά την όξυνση της κρίσης όσο και στα προβλήματα που σχετίζονται με τις σοβαρές διαρθρωτικές αδυναμίες και τις χρόνιες παθολογίες της ελληνικής αγοράς εργασίας και της ελληνικής οικονομίας, οι οποίες δεν έχουν εξαλειφθεί.

Είναι φανερό ότι οι πληγές που άφησε η κρίση πίσω της δύσκολα μπορούν να επουλωθούν. Το δυνητικό προϊόν της χώρας, σύμφωνα με αρκετές μελέτες, έχει μειωθεί σημαντικά με τα ποσοστά της μακροχρόνιας ανεργίας να εξακολουθούν να είναι υψηλά, πράγμα που σημαίνει ότι μεγάλο μέρος του παραγωγικού δυναμικού παραμένει αδρανές.

Η εξέλιξη της έρευνας, δείχνει, ότι για να καταστεί εφικτή η επάνοδος της οικονομίας, καθώς επίσης και της αγοράς εργασίας στα προ κρίσης επίπεδα, θα πρέπει να εφαρμοστεί ένα μείγμα πολιτικής, το οποίο θα έχει ως στόχευση αφ' ενός την τόνωση της ζήτησης, αφ' ετέρου την υιοθέτηση των ενδεδειγμένων στρατηγικών και την εφαρμογή των κατάλληλων μέτρων για την ενίσχυση της απασχόλησης.

Η ενίσχυση της ζήτησης, σύμφωνα με πολλούς αναλυτές, μπορεί να επιτευχθεί κυρίως με την αύξηση της ανταγωνιστικότητας, η οποία με τη σειρά της, όσον αφορά την περίπτωση της Ελλάδος, προϋποθέτει κυρίως την αύξηση της παραγωγικότητας. Η αύξηση της παραγωγικότητας δύναται να επέλθει μέσω της βελτίωσης του τεχνολογικού επιπέδου και της καινοτομίας, της ανόδου του επιπέδου management, σε συνάρτηση με την συμπεριφορά και την παρακίνηση των εργαζομένων, της καλύτερης οργάνωσης των επιμέρους λειτουργιών (τροφοδοσία, παραγωγή, έλεγχος, προώθηση προϊόντων ή υπηρεσιών) και τέλος της συνεχούς επιμόρφωσης των εργαζομένων. Η αύξηση αυτή της παραγωγικότητας είναι ικανή να οδηγήσει στην ανάκτηση της χαμένης ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας ειδικότερα αν δοθεί έμφαση σε τομείς με εξωστρεφή χαρακτήρα που μπορούν να βοηθήσουν στη βελτίωση των εξαγωγικών επιδόσεων. Επιπλέον η δημιουργία ενός επιχειρηματικού περιβάλλοντος, το οποίο θα είναι απαλλαγμένο από τη χρόνια γραφειοκρατία και η παράλληλη θεσμοθέτηση ενός δικαιότερου και απλούστερου φορολογικού συστήματος θα μπορούσαν να αποτελέσουν πόλο έλξης άμεσων ξένων επενδύσεων, όπου ομοίως θα είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της ζήτησης του προϊόντος της οικονομίας.

Από την άλλη, η ενίσχυση της απασχόλησης μπορεί να επιτευχθεί με το σχεδιασμό και την υλοποίηση στοχευμένων προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης που θα απευθύνονται κυρίως στις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες αναφορικά με το θέμα της ανεργίας, δηλαδή ιδιαίτερα στις γυναίκες, τους νέους και προπαντός στους μακροχρόνια ανέργους. Ειδικά για την τελευταία αυτή κατηγορία,

αποτελεί μεγάλο στοίχημα για το κράτος η ομαλή επανένταξή τους στην αγορά εργασίας, καθώς έτσι μπορεί να αυξηθεί το εργατικό δυναμικό και να δοθεί επιπλέον ώθηση στην προσπάθεια επιστροφής του ΑΕΠ στα προ κρίσης επίπεδα, ενώ τέλος η παροχή κινήτρων στους εργοδότες για πρόσληψη ανέργων μέσα από κρατικά προγράμματα είναι ένα ακόμη σημαντικό μέτρο.

Σίγουρα ο δρόμος για την επίτευξη των παραπάνω στόχων είναι ακόμα μακρύς, αλλά με την κατάλληλη συνεργασία και συνεννόηση κράτους, αρμόδιων φορέων και πολιτών, τα πάντα είναι εφικτά, έστω και σε βάθος χρόνου.

5.2 Συμπεράσματα ερευνητικού μέρους

Στο ερευνητικό μέρος της εργασίας επιχειρήθηκε η ανάδειξη των κυριότερων αιτιών πρόκλησης της αδήλωτης εργασίας, προκειμένου να καταδειχθεί ποια θα πρέπει να είναι η κατεύθυνση και η στρατηγική για την εξάλειψη ή τον περιορισμό των συγκεκριμένων αιτιών.

Οι ερωτηθέντες φαίνεται να αξιολογούν ως σημαντικότερους παράγοντες πρόκλησης του φαινομένου κυρίως αυτούς που σχετίζονται με το γενικά όχι καλό οικονομικό κλίμα που επικρατεί στη χώρα. Έτσι θεωρούν ως κυριότερα αίτια εκδήλωσης της αδήλωτης εργασίας τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, τις πολύ υψηλές εισφορές, το μεγάλο ύψος των φόρων, την οικονομική δυσπραγία των εργοδοτών, την ανεπαρκή στελέχωση των ελεγκτικών αρχών και την έλλειψη πολιτικής βούλησης. Ακολουθώντας, υπάρχουν αίτια τα οποία τα αξιολογούν ως μετρίως σημαντικά, όπως είναι η έλλειψη ασφαλιστικής συνείδησης των εργοδοτών, η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών προς το κράτος και τους θεσμούς, η χαμηλή ανταποδοτικότητα των φόρων και των εισφορών, η έλλειψη επαρκούς αυστηρότητας του πλαισίου κυρώσεων, η ανεπαρκής συνεργασία και η έλλειψη συντονισμού των υπηρεσιών Δημόσιας Διοίκησης. Τέλος, λιγότερο σημαντικά έως ασήμαντα χαρακτηρίζουν μέσω της βαθμολογίας τους τα αίτια που αναφέρονται στο κόστος των απολύσεων και την έλλειψη ασφαλιστικής συνείδησης των εργαζομένων. Στα ανωτέρω συμπεράσματα θα πρέπει να επισημανθεί ότι η πλειοψηφία των ατόμων που συμπεριλαμβάνονταν στις απαντήσεις με τα μεγαλύτερα ποσοστά ανήκει στην ηλικιακή κατηγορία των 40-49 ετών και ακολουθεί η ηλικιακή ομάδα των 30-39 ετών οι οποίοι κυρίως είναι κάτοχοι πτυχίου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Συνεπώς, μέσω του ερωτηματολογίου που κλήθηκαν να απαντήσουν άνθρωποι σχετικοί με το θέμα της αδήλωτης εργασίας εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα αναφορικά με τους κυριότερους τομείς που απαιτείται να δοθεί έμφαση για τον

περιορισμό της, ώστε να μειωθούν οι αρνητικές συνέπειές της για το σύνολο της οικονομίας.

5.3 Προτάσεις Πολιτικής

Η ανεργία όπως εξετάσαμε και διαπιστώσαμε είναι ένα φαινόμενο διαχρονικό, είναι σίγουρα διαρθρωτικού χαρακτήρα και ανεξάρτητα από τις αυξομειώσεις της κατά καιρούς, εξαιτίας των διακυμάνσεων του οικονομικού κύκλου, αποτελεί ένα φαινόμενο το οποίο δεν μπορεί να επιλυθεί παρά μόνο με συνδυασμό κυρίως ενεργητικών αλλά και παθητικών πολιτικών με μοναδικό στόχο την ενδυνάμωση της οικονομίας και κατά συνέπεια την αύξηση της απασχόλησης. Ορισμένες ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης οι οποίες θα οδηγήσουν στην ανάσχεση της ανεργίας, την προώθηση της απασχόλησης και τελικά στην επάνοδο της οικονομίας μέσα από τη βελτίωση των επαγγελματικών δεξιοτήτων είναι οι κάτωθι:

- Προσπάθεια προσέλκυσης επενδύσεων σε τομείς με διεθνή ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα
- Η δημιουργία ενός επιχειρηματικού περιβάλλοντος, το οποίο θα είναι απαλλαγμένο από τη χρόνια γραφειοκρατία σε συνδυασμό με ένα δικαιότερο και απλούστερο φορολογικό σύστημα ώστε να αυξηθεί η παραγωγικότητα
- Εντατικός έλεγχος και αυστηρότερες κυρώσεις στους παραβάτες μέσω της στελέχωσης των ελεγκτικών αρχών
- Συνεργασία και συντονισμός των Υπηρεσιών Δημόσιας Διοίκησης
- Πολιτικές απασχόλησης που να είναι άμεσα συνυφασμένες με την Ευρωπαϊκή Στρατηγική και να συνδυάζονται με προγράμματα κατάρτισης και απόκτησης εργασιακής εμπειρίας με πρακτική άσκηση για την υποστήριξη των νέων ώστε να δημιουργηθούν νέες ευκαιρίες απασχόλησης
- Παροχή κινήτρων στους εργοδότες για πρόσληψη ανέργων μέσα από κρατικά προγράμματα

Επίσης ορισμένες παθητικές πολιτικές απασχόλησης οι οποίες θα αφορούν σε μέτρα ασφάλισης της ανεργίας μέσω επιδομάτων, καθώς επίσης και σε παροχές κοινωνικής προστασίας είναι οι κάτωθι:

- Η αύξηση ή η επιμήκυνση των επιδομάτων στην περίπτωση εκείνοι όπου οι άνεργοι δεν έχουν άλλους πόρους διαβίωσης ή καθυστερεί η ένταξη τους στην αγορά εργασίας.

- Σχεδιασμός Συμβουλευτικών προγραμμάτων και τεχνικών ανεύρεσης εργασίας εισάγοντας νέες μεθόδους και τεχνικές όπου να ενισχύουν την ακαδημαϊκή και επαγγελματική κινητικότητα ώστε να ενισχυθεί η απασχόληση των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, δηλαδή ιδιαίτερα των γυναικών, των νέων και προπαντός των μακροχρόνια ανέργων
- Αύξηση της επιδοματικής πολιτικής με συνδυασμό ελληνικών και ευρωπαϊκών προγραμμάτων ώστε να ενισχυθεί η νεανική επιχειρηματικότητα

Με το μείγμα των δύο αυτών πολιτικών ενεργητικών και παθητικών μπορεί να δημιουργηθούν στο άμεσο μέλλον οι κατάλληλες προϋποθέσεις όπου μέσω της εργασίας, της στήριξης της επιχειρηματικότητας και της δημιουργίας να οδηγηθεί η ελληνική οικονομία στην ανάκαμψη και την ανάπτυξη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Το παρόν ερωτηματολόγιο έχει σχεδιαστεί στα πλαίσια της διπλωματικής μου εργασίας με τίτλο: «Η εξέλιξη της ανεργίας στην Ελλάδα κατά τη μετά το 2000 περίοδο: έκταση, αίτια, συνέπειες».

Η ως άνω διπλωματική εργασία αποτελεί τμήμα του ΠΜΣ στη **Δημόσια Οικονομική και Πολιτική του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής**.

Η συμπλήρωσή του δεν ξεπερνά τα 5 λεπτά και η συμβολή σας είναι σημαντική για την ολοκλήρωση της έρευνάς μου.

Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και οι απαντήσεις θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για στατιστικούς σκοπούς. Για οποιαδήποτε διευκρίνιση ή πληροφορία μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί μου στην ηλεκτρονική διεύθυνση smystakidou74@gmail.com.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για τον χρόνο και την στήριξή σας.

Σοφία Μυστακίδου

Α.ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Φύλο

Άνδρας Γυναίκα

2. Ηλικία

18-29

30-39

40-49

50-59

60+

3. Επίπεδο εκπαίδευσης

Δευτεροβάθμια

Τριτοβάθμια

Μεταπτυχιακό

Διδακτορικό

Β.ΑΙΤΙΕΣ – ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΑΔΗΛΩΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Σε ποιο βαθμό εκτιμάτε ότι οι κάτωθι παράγοντες επηρεάζουν το μέγεθος της αδήλωτης εργασίας;

(όπου 1 = καθόλου, 2 = λίγο, 3 = αρκετά, 4 = πολύ, 5 = πάρα πολύ)

1. Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας

1

2

3

4

5

2. Η οικονομική δυσπραγία των εργοδοτών

1

2

3

4

5

3. Το ύψος των ασφαλιστικών εισφορών

1

2

3

4

5

4. Η υψηλή φορολόγηση

1

2

3

4

5

5. Το κόστος των απολύσεων

1

2

3

4

5

6. Η έλλειψη ασφαλιστικής συνείδησης των εργοδοτών

1

2

3

4

5

7. Η έλλειψη ασφαλιστικής συνείδησης των εργαζομένων

1	2	3	4	5
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

8. Η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών προς το κράτος και τους θεσμούς

1	2	3	4	5
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

9. Η χαμηλή ανταποδοτικότητα φόρων και εισφορών σε επίπεδο κοινωνικών παροχών και υπηρεσιών

1	2	3	4	5
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

10. Η έλλειψη επαρκούς αυστηρότητας του πλαισίου κυρώσεων

1	2	3	4	5
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

11. Η ανεπαρκής στελέχωση των ελεγκτικών αρχών

1	2	3	4	5
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

12. Η ανεπαρκής συνεργασία και η έλλειψη συντονισμού των υπηρεσιών Δημόσιας Διοίκησης

1	2	3	4	5
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

13. Η έλλειψη πολιτικής βούλησης για την ουσιαστική αντιμετώπιση του φαινομένου

1	2	3	4	5
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΠΟΛΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΑΣ!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Βαβούρας, Ι. και Βαβούρα, Χ. (2019), Οικονομική Πολιτική, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Δεδουσόπουλος, Α. (2004), Θεωρίες της Ανεργίας, Εκδόσεις τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα

Κατσέλη, Λ. και Μαγουλά, Χ. (2003), Εκδόσεις τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα

J. Rifkin (1996). Το Τέλος της Εργασίας και το Μέλλον της: Η Δύση του Παγκόσμιου Εργατικού Δυναμικού και το Χάραμα της Μετά-την-Αγορά Εποχής, Νέα Σύνορα, Αθήνα

Κ.Π. Προδρομίδης (2003). Αρχές Οικονομικής Πολιτικής, Εκδόσεις Ε. Μπένου, Αθήνα

Begg, D., Fischer, S., Dornbusch, R. (1998), Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

Mankiw, G. (2002), Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα

Rifkin, J. (1996), Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη ΑΒΕ, Αθήνα

Π.Γ. Κορλίρας (1979) Θεωρία Ανεργίας και Πληθωρισμού, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, κεφ. 2, 3 και 6.

Θ.Π. Λιανός, και Θ.Ε. Μπένος (1998). Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική, 6η έκδ., Εκδόσεις Ε. Μπένου, Αθήνα.

Ξάνθος Χ. (2017), Κοινωνία Ανεργία και Κοινωνική Αναπαραγωγή, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα

Ξενόγλωσση

T. Bazzani and R. Singer (eds.) (2018). Dealing with Unemployment: Labour Market Policy Trends, Humboldt-Universität zu Berlin.

M. Burdaand and C. Wyplosz (1997). Macroeconomics: A European Text, 2η έκδ., Oxford University Press, Oxford, κεφ. 6.

R. Ehrenberg and R. Smith (1988). Modern Labour Economics, 3η έκδ., Scott Foresman, Glenview, I. and London.

L. Gallaway (1993). “Labor Mobility, Resource Allocation, and Structural Unemployment”, American Economic Review, τόμ. 53, σσ. 694-716.

F.H. Hahn (1980). “Unemployment from a Theoretical Viewpoint”, *Economica*, τόμ. 47, σσ. 285-298.

C. Joll, C. McKenna, R. McNabb and J. Shorey (1983). *Developments in Labour Market Analysis*, G. Allen and Unwin, London, κεφ. 10.

Διαδικτυακές Πηγές

<https://library.fes.de/pdf-files/id/09475.pdf>

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data/database>

<file:///C:/Users/Admin/Downloads/%CE%88%CF%81%CE%B5%CF%85%CE%BD%CE%B1%20%CE%91%CF%80%CE%B1%CF%83%CF%87%CF%8C%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82%20%CE%95%CF%81%CE%B3%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D%20%CE%94%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D.pdf>

<https://www.capital.gr/oikonomia/698887/esue-sto-7-9-i-anergia-sto-d-trimino-tou-2008>

<https://www.businessnews.gr/ellada/item/220567-se-epipeda-2010-i-anergia-13-9-ton-aygousto>

https://warwick.ac.uk/fac/soc/ier/publications/2006/katsanevas_and_livanos_2006.pdf

<https://greeceinfigures.com/anergia>

<https://www.offlinepost.gr/2020/12/16/to-psixologiko-kostos-tis-anergias/>

<https://www.macrotrends.net/countries/GRC/greece/youth-unemployment-rate>

<https://www.ot.gr/2022/04/30/forologia/ergasiaka-asfalistika/to-diaxoniko-zitima-tis-ypsilis-anergia-neon-stin-ellada/>

https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2022/08/youth_unemployment_part-b_final-.pdf

https://www.etui.org/sites/default/files/Chapter%201_1.pdf

https://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/19/13/1298.pdf

https://www.sev.org.gr/Uploads/Documents/49757/1_Diagnostic_Report_on_undeclared_work_in_Greece_gr.pdf

<https://www.tovima.gr/2022/02/18/finance/ypoyrgeio-ergasias-ta-5-stoixeia-pou-deixnoun-giati-oi-allages-pou-eginan-meionoun-tin-anergia/>

<https://www.dypa.gov.gr/prohgrammata-apaskholisis>

